PANAİT İSTRATİ

AKDENİZ

roman

VARLIK YAYINLARI

PANAİT ISTRATİ

AKDENİZ

Çeviren:
YAŞAR NABİ

Beşinci Basılış

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi İstanbul

BÜYÜK ESERLER KİTAPLIĞI : 73

Bu kitabın ilk baskısı Remzi Kitabevi'nde tek ciltte çıkmıştır. İkinci baskısı Varlık Cep Kitapları arasında Aralık 1951'de 33 ve Ocak 1952'de 36 sayılı olmak üzere iki kitap halinde yayınlanmış, bu seride üçüncü baskısı Eylûl 1957'de, dördüncü baskısı Ocak 1965'te yapılmıştır.

Varlık Yayınları, sayı : 1874
İstanbul'da Rekabet Matbaasında dizilmiş,
Bahar Matbaasında basılmıştır.
Şubat, 1977

Adriyen Zografi, yirmi iki yaşındayken, ilk defa 1906 yılı Aralık ayında memleketinden ayrılıyor. İskenderiye'ye gitmek üzere Köstence'de vapura biniyor.

Bu, onun hayatında sayılı bir gündür. Büyük Harbin arefesine kadar genç idealistimiz, Akdeniz'de âşığı olacaktır. Romanya, annesinin üzüntü içinde didindiği İbrail, onu ancak kırlangıçların yuva kurmalarına yetecek kadar kısa süreler içinde tekrar görebilecektir.

Bu sayfalarda, Adriyen, Akdeniz'deki masal âlemini kendi ağzından anlatıyor.

PANAİT ISTRATİ

AKDENİZ'in iki cildini
Nis'te, Doktor J. - V. GİLLARD;
Bükreş'te Mühendis N. MALAXA'ya, minnetlerimle ithaf ediyorum.
İkisi de, kendi imkânlariyle, hayatımı kurtarmama cömertçe yardım ettiler.

Panait ISTRATİ

Bükreş, Eylûl 1934

GÜN DOĞUSU

I

MUSA

Dostlarıma bakılırsa ben, bir yazar olarak yaratılmışım, yalnız makalelerle kalmıyarak daha başka şeyler de yazmamı istiyorlar. İyi ama, bir şeyler bulup uydurmasını bilmeden insan yazar olabilir mi? Ben de işte böyleyim. Hiç değilse, ana hatlarını yaşamış olmadığım bir macera hayal etmek elimden gelmez.

Dün, İbrail'den ayrılırken, bana gene demişlerdi ki:

— Harikulâde şeyler göreceksin. Bir hikâye karalamaya çalış.

Bu tavsiyeler içimi parçalıyor. Ben de güzel hikâyeler, hattâ bir roman yazabilseydim, daha ne isterdim, zira kalbim devamlı buhar tazyiki altında bir kazandır. Bununla beraber, ne zaman bir hikâye yazmıya kalkışdıysam, kalbimden hiç de işe yarar bir şey çıkmadı. En küçük bir hikâyeciğin taslağını vücuda getirmeğe niyetlendiğim anda kafam durur gibi oluyor. İçime ümitsizlik çöküyor.

Onun içindir ki, bu sefer, sadece, hayatımdan bazı safhaları kaydetmeyi tasarlıyorum.

Bulunmaz fırsat : Bu akşam, 12 Aralık 1906 günü, memleketimden sıvışıyorum. Mısır'a gidiyorum! Bu, bana olmıyacak birşey gibi geliyor. Bu, hülyalarımın en güzel masalı olacak.

Çocukluğumda, okulda, Firavunları, Mısır mabetlerini ve palmiyeleri tasvir eden "Kitab-ı Mukaddes" resimleri karşısında vecde gelirdim. O zamanlar, Akdeniz'in üzerinde, göğün mavisile denizin mavisi arasında süzülmek için, bir kırlangıç olmadığıma yanardım.

İşte o yüzdendir ki, beni İbrail'in uysal bir vatandaşı haline getirmek isteyen annemin ve daha başkalarının arzularına karşı geldim. Ufku daima aynı kalan, başınızdan hiçbir fevkalâdelik geçmiyecek bütün bir ömrün âdeta bir hapishanedeymiş gibi yavaş yavaş eridiği biçare bir memleketin kaldırımına, hattâ yanıbaşında Tuna bulunsa bile, topuğundan mıhlanmak, Allahım, bundan fecî ne olabilir? Dünya o kadar değişik manzaralarla dolu ve ruhumuz ihtişama o kadar susamış bulunurken!

Akdeniz... Gözlerimin göz kamaştırıcı sonsuzluğuna ansızın dalacağı o yakın sabah, bayılacağım sanıyorum.

Vakit gece yarısına yaklaşıyor. Sıfırın altında onbeş derece soğuk. Poyraz fırtına halinde esiyor ve tipi hareket hazırlıklarile meşgul tayfaları körletiyor. Oryant-Ekspres iki saat gecikmeyle geldi. Herhalde hiddetli olan makinist, o kadar hızlı bir fren yaptı ki, katar bütün tekerleklerile uludu. Adeta şöyle der gibiydi: "Alın malınızı, bırakın da ben karımın yanına gideyim!"

Tamamile kürkleri içinde gizlenmiş bir düzine kadar hayalet, trenin yumuşacık kompartımanlarından çıkarak, elli adım ötede, geminin yumuşacık kamaralarına girdi. Bunlar, pek uzaktan, Paris'ten, Londra'dan gelen pek zengin adamlardır. Gecikmeden dolayı ifrit kesilmişler, az kalsın bütün geceyi orada geçirmelerine ve Şark seferini yapan gemiyi kaçırmalarına sebep olacaktı diye Baragan isteplerine lânet okuyorlardı. Hattâ galiba, kendi dillerile, memleketim hakkında küfürler de savurmuşlardı, hoş umurumda değil ya, yalnız güleceğim geliyor,

zira, bu zatlar, yarın tam öğle vakti kendilerini İstanbul'a bırakmak üzere hemen demir alacağız sanıyorlar.

Halbuki nerede? Korkunç kış, trenlerin olduğu kadar, modern gemilerin de düşmanıdır, hele bizimki gibi mazotla işleyen ve bu müthiş yol ihtiyacını tedarik edemiyen bir gemi olunca. Kara mayi donmuştur. Pompalar, geminin haznelerini doldurmaktan âciz bir halde.

Salonda, şimdiden bu vaziyet öğrenilmiştir, herkes endişede. Her çeyrek saatte bir, gemi süvarilerinden biri, bu şikâyetçi insanları yatıştırmak için oraya gidiyor, bir yandan da, güvertede, gitgide daha asabîleşen kumandalar çınlıyor ve tayfalar çılgın gibi çabalıyorlar.

Bütün bunlar ne hazin şeyler! Bir kısım insanları, muhteşem salonlarda, rahatça yaslanmış, gazete olurken görüyorum. Başkalarını da, poyrazın kamçısı altında, gözleri yaşarmış, elleri koçan gibi donmuş, nereye başvuracaklarını bilemez halde görüyorum. Ve kendi kendime hayatta büyük bir adaletsizlik hâkim olduğunu söylüyorum.

Bu iki taraftaki insanlardan herbiri bakalım tam yerini mi bulmuştur? Hattâ böyle olsa bile, gene hazin bir şey, çünkü dışarıda mücadele edenler köpek değil, taşıdıkları insan kalbi acıyla burkulan adamlardır. Zekî ve ahmak, ne olursa olsun, bu tayfanın hayatı çok ağırdır, ve onun mukadderatı karşısında nasıl hissiz kalınabileceğini aklım almıyor.. Ben meseleyi böyle vazediyorum. Yarın roller tersine dönse, gene böyle vazedeceğim. Bunun dışında, bütün akideler, bütün naslar, karışık tefsirlerile, bana pek kısır görünüyor. Başkalarının ıstırabı karşısında insan kalbi, bu kadar hissiz kalırsa, her şey nafiledir. Nazariyeler hiç birşeyi değiştiremiyecek. Bunlar dünyaya sadece bir zahirî adalet getirecekler, yoksa adaletin kendisini değil. Merhametle birlikte, adaleti insanlar arasında hâkim kılacak yalnız dinler vardı. Hal-

buki, dinler iflâs etmiştir. Ve ölüler bir daha dirilmez.

Sık sık ısınmak için üçüncü mevki büfesine iniyor ve haznelerin doldurulması bitti mi? diye bakmak için tekrar yukarı çıkıyorum. Geminin hareketini, uzaklaşmasını, Karadeniz'in karanlıklarına gömülüşünü seyretmek istiyorum. Sonra, yatmaya gideceğim.

Şimdi, saat sabahın ikisi. Hemen bütün yolcular uyuyor. Yalnız biri, ikinci mevkiden bir Romen, salonda üç aşağı, beş yukarı dolaşıyor, ve arasıra dışarı çıkarak ilk rastladığı tayfayı sorguya çekiyor:

— Şu musibet mazot işi daha bitmiyecek mi?

Bir delikanlı ona şu cevabı verdi:

— Ama, Beyim, bu mazot değil ki, yoğurt mübarek! Parça parça geliyor.

Ve adamın sessiz bakışı ilâve ediyordu: "Bu hal canınızı sıkıyor, değil mi efendim? Ya ben ne diyeyim?"

Evet, ya o ne desin? O ki, üstü-başı katran içindedir, her yanı buz kesmiştir?

O delikanlının cevabına, metanetine hayran kaldım. Onun yerinde olsaydım, ben bu derece mert davranmazdım. Görülüyor ki, bu adamlar hayli çile doldurmuşlar. Onlar Parislilerle Londralılardan daha uzaklardan geliyorlar.

Ah! Kudret sahibi olup da, insanları âdil olmaya mecbur etmeyi ne kadar isterdim.

. . . . . .

Daçya, limandan bir korsan gibi ayrıldı. Ben hiç farkında olmadım Büfede, sonradan dost olduğumuz bedbaht bir babanın acıklı itiraflarını büyük bir alâka ile dinliyordum ki, birdenbire **plum!** diye bir gürültü oldu ve ben ayaklarımın altından yerin kaydığını sandım. Dışarı fırladık. Gemi dalgalı bir denizde bütün sür'atile açılıyordu. Ardımızda Köstence zifirî karanlıkta titreşen bir-

kaç ışıklı noktayla terkedilmiş olduğunu bize ancak hissettiriyordu.

Fakat biz, daha da korkunç bir karanlığa gömülüyorduk. Yarabbi, insan tabiat kuvvetlerine nasıl güvenebilir! İnsanlar, denizlerin kahbeliğine böyle bir cür'etle karşı koyabilmek için hangi mahir bilgilere sahip olmuşlar? Anneciğim! Sonuna kadar eteklerinin dibinden ayrılmamayı isterdim, ama bak: Yuvadan dışarı küçücük bir adım attım, ve derhal dünya müthiş ihtişamlarını gizleyen perdenin bir ucunu gözlerimin önünden kaldırdı! Yukarıda, kaptan köprüsünde benim selâmetimi kollayan adamı düşündükçe, şu anda yüreğimi ne mes'ut bir minnet dolduruyor, bilsen! Onun sayesinde, onun bilgisi sayesinde, ben yarın öğleyin, en uzak bir akrabamın bile asla ayak basmadığı Sultanların pâyitahtında olacağım. Sonra babamın şehri olan Pire, İzmir ve nihayet, bir hafta sonra, hülyalarımın Mısır'ı!

Bir çamaşırcının oğlu olan, üzerinde bir pasaport bile bulunmayan, hattâ bir hafta boş gezmesine imkân verecek parası da olmıyan ben, bir peri masalı yaşıyacağım. İçim, İbrail'de uyuşuk bir ömür sürerken, asla tanıyamıyacağı binbir asîl heyecanla ürperecek. Bu, meçhullere susamış ruhunun ilk büyük zaferi değil mi?

Dışarda durmak imkânsız. Güverteyi dalgalar yıkıyor. Soğuk insanın iliklerine işliyor. Hem, bütün heyecanıma rağmen, biraz uyumaya çalışmalıyım ki, yarın Boğaziçine girerken fazla yorgun olmıyayım.

Bazı yolcuların şimdiden kusmaya başladıkları üçüncü mevkiin berbat halini gören tayfa arkadaşlar, kendileri nöbette iken yataklarında yatmama müsaade etmek lûtfunda bulundular. Yeni tanışmış olduğum ve felâketi içinde gösterdiği metanetten dolayı sevdiğim zavallı babayı da oraya götürdüm.

Bu, benim gibi badanacı, altmış yaşlarında bir Ya-

hudidir. Adı Moritz'dir, fakat kendisine **Musa** dememi istiyor; bu seyyar saatçilik eden babasile birlikte, hâlâ dikkatle hatırladığı orta Asya köylerinde dolaştığı sıralarda, çocuk yaşında Arapların kendisine verdiği lâkaptır.

Zavallı Musa! Üstüste olan yataklarımıza uzanmış bir halde, horlayan gemiciler arasında, Mısır'a yaptığı ve kendisine hiç de sevinç vermiyen bu seyahatin sebeplerini bana anlatmaya devam ediyor. Bir kadın tellâlı tarafından baştan çıkarılan ve para kazanmak için İskenderiye'de yerleşen bir kızını ikna edip baba ocağına getirmek ümidile oraya gidiyor.

Musa anlatıyor ve şakalarla gözyaşlarını birbirine karıştırıyor. Sara en güzel kızıymış, ama öyle inatçıymış ki, teşebbüsünün neticesi hakkında hayallere kapılmıyor:

— Kimbilir? diyor. Onu o herifin elinden kurtarmak istiyorum! Hay Allah cezalarını versin! Zavallı ben! Ne dersin, Adrien'ciğim? Bu işte bana yardım etmek ister misin? Sen gençsin, mertsin. O, böylelerini sever. Ne yap yap, onu baştan çıkar. Sana onu karı diye veriyorum. Eğer, memlekete döndüğümüzde, Mısır'daki maceralarını unutamıyacak olursan, o zaman onu bırakır, öteki kızlarımdan birini alırsın. Evimin haremden farkı yoktur!

Dört kızı varmış. Üç de oğlu, eve ekmek getiren yalnız bunlarmış. O da çalışıyormuş, ama dokuz boğaz bu! Bu seyahatin masrafını çıkarmak için Musevî cemaatinin hayırseverliğine başvurmuş, kendisine ancak yemek dahil, gidip-gelme yol parasına yetecek kadar bir yardımda bulunmuşlar. Kızının dönüşü için para alamamış. Ama, kızı İskenderiye'de, bahriye zabitlerinin pek rağbet ettikleri "güzel bir bar"a sahip olduğunu iddia ediyormuş.

Musa bir baba tahakkümile karar veriyor:

— Barı satarız, üçümüz, sen, o ve ben, Kahire'ye gideriz, orada görmek istediğim eski bir dostum var, sonra, Romanya'ya döneriz. Olmaz mı, Adriyen?

Onu kırmamak için olur demek zorunda kalıyorum. Bununla beraber, hattâ plânı istediği şekilde tahakkuk etse bile, Sibirya'yı andıran soğuklarile sıhhatimi sarsmış olan Bükreş'i tekrar görmeye, hele bir orospuyla evlenmeye hiç hevesim yok. Yok. Bütün kışı Mısır'da geçirmek istiyorum.

Hem, karar verecek ben değilim, Mihail'dir. Bundan böyle, ben bir kuzu gibi onun sözünden dışarı çıkmıyacağım. Mısır'ın Royal Otelinde onun iyi bir mevkii var, beni de herhalde oraya aldırmanın yolunu bulur. Artık aklıma eseni yapmak yok! Kâfi derecede dersimi aldım. Daima haklı olan oydu. Bu sefer, ondan ayrılmıyacağım. Birlikte güzel bir Akdeniz hayatı yaşıyacağız! Hınzır oğlan... Mısır'a tek başına gitmekle beni pek fena cezalandırdı, ama bu cezayı hak etmiştim. Bu büyük dostun yüksek bir rehber olduğuna artık iyice aklım yatmalı ve dümeni ona bırakmalıyım. Romanya'da, gene neyse neydi. Müşküllerimi halleden bir annem vardı. Yabancı diyarda, artık, paydos! En küçük bir itaatsizlik bana müthiş bir yalnızlığa, öldürücü bir sefalete mal olabilir. Romence ve Yunancamla elimden büyük bir iş gelmiyecek, halbuki büyük dillerden birkaçını bilen Mihail, daima bir çıkar yolunu bulur.

Ansızın çıkagedliğimi görünce ne kadar sevinecek! Ah, benim iyi kalbli Mihail'im... Kardeşim...

İstanbul'a ancak iki saatlik bir gecikmeyle vardık. İnanılmıyacak şey, dünyanın çehresi burada bambaşka! Oniki saatlik bir gemi yolculuğundan sonra, kara kıştan en tatlı bir bahara geçiyorsunuz. Burada, güzel bir Mayıs havası var: Boğaziçi denizine akseden yeşil sırtlar; muhteşem bir gölü andıran bu denizde, sürü sürü motorlar,

kayıklar, mavnalar ve çatanalar her istikamete gidip geliyor. Herşey burada sokağın ortasındadır, bazan iğrenç köpeklerle burun buruna, sokakta çalışır, yer, uyur, eğlenirler. Kahve önleri tavla oynayan, nargile içen ve düşünen Türklerle dolu. Abdülhamid'in payitahtında sefalet büyüktür. On kayıkçı veya hamal, bir yolcu için döğüşür. Üstleri başları yırtık pırtık birtakım insanlar yarı aç, yarı tok geçinip giderler.

Fakat boyarlarımızdan buncasını idam ettirmiş olan Sultanların İstanbul'unu bana hatırlatan şeyler binlerce kıpkırmızı fesle mağrur minareli sayısız camiler oldu. Yüz yıl önce, memleketimin tahtı hâlâ bu şehirde müzayede ile kiralanıyordu. Bu şehirdi ki, yalnız adı bile tabilerini titretmeye kâfi gelirdi ve şimdi ben hiçbir korku duymadan, sokaklarında dolaşıyorum. Bir düzine fesin görünmesi, köylerimizi dehşete veren zamanlar çoktan geçti!

Bu adamlar nasıl olmuş da bu kadar sert davranabilmişler? Bana öyle uysal, öyle mütevekkil görünüyorlar ki. Onları böyle gevşek ve rehavetli görünce insanın, Viyana kapılarına kadar dehşet salan o ağır yatağanları kaldırmaktan âciz olduklarını sanacağı geliyor. Musa, onlarla teklifsiz konuşuyor, çünkü Türkçe, Romence ile Yahudiceden sonra onun üçüncü ana dilidir.

Ne de olsa, seviyorum bu insanları! Zaferden zafere koştukları devirde zulümden başka bir şey yapmamış mıdırlar, bilmiyorum. Ama Musa'nın dediği gibi, onların "şimdiki felsefeleri" hoşuma gidiyor. Geçim zorluğuna hiç aldırış etmiyor ve maddî rahatlıklar için canlarını çıkarmıyorlar. Ruh rahatlığına çok daha itibar gösteriyorlar ve ben bunu anlıyorum. Tabiatın güzelliklerini seyredip yarı sönmüş bir çubuğu fosurdatarak saatlerce güneş altında oturmaktan kaçınmazlar. Herhalde güneşi kendileri ısıtmak için yaratılmış saymaları gereken

fabrika işçilerinin hayatına gıpta eder görünmüyorlar. Hayır, her şeyden önce, insanlar için de güneş; biftekle kolalı yaka ondan sonra.

Gemiden çıkıp İstanbul'u ziyaret edebilmek için pasaportum olmadığından, bir tayfa kasketi işimi gördü. Nöbet bekliyen Türk zaptiyesi, bunu pekâlâ farketti, ama bir gülümseme ile karşıladı. Ayasofya'yı çalmıyacağımı biliyordu.

Rehberin işaret ettiği görülecek yerlerin bir tanesini kaçırmamak için deli gibi koşuşan turistlerle alay ederek, salına salına dolaştık. Güzel bir kebaplı pilâv, bir şiş kebabı yedik, birkaç kadeh de rakı yuvarladık. Herhalde kadehleri biraz fazlaca kaçırmış olacağız ki, çakırkeyif olduk. Bu da bizde bir fes almak hevesini uyandırdı. Fesleri başımıza geçirdikten sonra, Musa, kanca, burnu, kara gözleri ve kaşları, fırlak çenesile Türklerden farksız olmuştu. Hep onunla beraber gezdim ve ihtarlarına rağmen, nargilede bile kendisine meydan okumaya kalkıştım. Fakat nargile midemi altüst etti. Pilâvı, kebabı, rakıyı hepsini çıkardım. İkinci düdükten sonra, hemen yatmak üzere gemiye girdik.

İstanbul'da bahardı, Pire ve Mısır'da mûtedil bir yaz bulduk. Hava hayli sıcaktı, ama boğucu derecede değil. Ancak karınlarını düşünen (bu da söz götürür ya), yılın oniki ayından altısında çizmeler ve kürkler giyinmek ve gece gündüz ısınmak ihtiyacından habersiz, mes'ut fâniler. Bilhassa, yırtık pabucile kaldırımları arşınlayıp akşama aç ve donmuş bir halde dönmektense, insanın üç gün üstüste aç kalmayı tercih edeceği yirmi derecelik soğukta ekmeğini aramak ne demektir, bilmedikleri için mes'utturlar.

Evet, karınlarının adamakıllı doymadığı yüzlerinden belli. Gemiler yanaşınca, bir bavula yapışıp bir frankı hak etmek için aralarında yaptıkları vahşi mücadeleler-

den de bu anlaşılıyor. Fakat bu mücadele, hemen her yerde bütün nasipsizlerin payıdır, başka yerlerde ise buna bir de soğuk eklenir, insanın bu müthiş düşmanı, hastalıkların, ıstırapların, sakatlıkların, ölümlerin sebebi soğuk, Akdeniz'in sakinleri bunun ne demek olduğunu bilmezler. Beşerîn hayatını zehirleyen iki yılandan, açlıkla soğuktan, onlar ancak birincisini bilirler. Bu müthiş bir şey. Bu büyük bir bahtiyarlık. Musa ile ben, kalbimiz minnetle dolu, bunu takdir ediyoruz. Yün çoraplarımızı ve iğrenç paçavralarımızın yarısını attık. Ceketimizin düğmelerini çözdük, şapkalar bir kaşın üstüne yıkılmış bir halde dolaşıyoruz. Simitleri dişliyerek güneşin altında salınan bütün o Rumlar, Türkler, Yahudiler ve Ermeniler gibi. Bu adamları deniz besliyor. Cömert güneş ısıtıyor. Bunlarla iş bitmezse, daha iyisini insanlardan bekliyemezler. Allahlarından ha keza.

Musa'yı her gün daha çok seviyorum. Alelâde bir adam değil o. Gerçi, hayatında fazla kitap karıştırmamış, ama zihni her şeye açık. Zekî, duygulu bir adam. Fikirlerin en ince taraflarını bile kavrıyor. Güzel sesile, İtalyanca uzun opera ve operet parçaları söylüyor. Daçya'nın kaptanı bir akşam, sesini işitti de onu tebrik etti. Musa kibarca teşekkür etti ve hemen derdini hatırladı:

— Kaptan, kayığım İskenderiye'de karaya oturacak olursa, beni yedeğinize alıp Köstence'ye kadar götürür müsünüz?

— Hay hay, dostum! Öyle bir şey olursa hemen bana haber verin!

Pire'de uslu davrandık. Atina'ya kadar, elektrikli trenle yaptığımız serî bir dolaşmayla yetindik. Fakat İzmir'de, muhteşem körfez boyunca sıralanmış taraçaların, rıhtımların, binaların, evlerin güzelliği başımızı döndürdü ve ikimiz birlikte on frank harcadık. Burada her şey mer-

merden. O ne zarif nargileler onlar, âdeta birer minare!

Öbür gün, yolculuğun altıncı günü, İskenderiye'de olacağız. Orada ne yapacağım? İş bulacak mıyım? Zira, bütün servetim, bir sterlinden ibaret.

Açlığın fecaatini, sokakta kamlayı düşündükçe yüreğime iniyor. Musa ile ben, kara günlerin hayali aklımıza gelince birbirimize cesaret veriyoruz. İkimizden hangisi daha talihli çıkarsa, ötekine yardım edecek. Yaradan'ın rahmetine güvenerek teselli bulacağız. Musa durmadan ilâve ediyor:

— Hem, Sara'nın barı var... İyi işliyorsa bu kış işletmesine müsaade ederim. Hattâ orasını güzel bir renkli badanayla süsleriz, o da emeğimizi münasip bir şekilde öder. Asıl mesele, biçare kızı paralarını elinden alıp kumara veren o alçağın elinden kurtarmak.

"O alçak" anlaşılan pek yakışıklı bir delikanlı ve eşi olmayan bir pastacı -reçelci kalfasıymış. Canı isterse, üç gün için bir "imalâthaneye dalar" ve cebinde on sterlinle çıkarmış. Fakat neylesin ki her zaman bunu yapmak canı istemezmiş. Bu nevi "dalma"lardan hoşlanmazmış. Adı Titel'miş. Titel, ellerini "imalâthane"nin hamurlarından ziyade barın kasasına daldırmayı tercih edermiş.

Artık, Takımada, ve bunun öteye beriye serpilmiş şiir, renk, güneşle dolu, fakat içlerinde bir haftadan ziyade yaşayamıyacağım sayısız adaları bitti. Şimdi biz Akdeniz'in açıklarında yol alıyoruz. Girid'i ardımızda bıraktık.

Deniz küçük bir göl gibi kırışıksız. İnsan, ökçesinin altında, makinelerin geminin teknesine verdiği en küçük ihtizazı bile hissediyor. Ve ben ancak bugün Daçya'nın bütün güzelliğini farkediyorum. Pek öyle büyüklüğü veya lüksü yok, ama, aynı seferi yapan diğer üç gemimiz yanında, tamamile beyaz manzarasile, Akdeniz'de hemen

eşsizdir. O, bir kuğudur. İşte kömür yerine mazot yakmanın faydası, zira bacaların kustuğu kurum yığınları bir gemiyi baştanbaşa beyaza boyamaya imkân vermez. Daçya'nın bacaları bir pipo gibi tütüyor. Kazan dairesine inerseniz, tonlarca kömürü bir dakika durmadan ocakları ateşten ağızlarına küreyen bir düzine kapkara adamın çektiği meşakkatin orada izine bile rastlamazsınız. Temiz kılıklı üç adam, ellerinde birer pamukla kazanlar boyunca dolaşır, manometrelere nezaret eder, sağırlatıcı bir gürültüyle mazot akıtan muslukları ayar ederler.

Gemilerde ısıtma tekniğinin bu ilerlemesi, bir de bugün insanı kızdıran güneş, birinci mevki bayanlara, kirlenmek tehlikesi olmadan, tepeden tırnağa beyazlar giymek imkânını veriyor. Güvertedeki tahta sıralar ve korkuluklar bir salonun eşyası gibi tertemiz. Onun için, şu anda üst güvertenin manzarası pek iç açıcı. Ve benim gönlümde tezadlı hisler doğuruyor.

Şüphesiz, bütün bu taze tıraşlı, en güzel yol elbiselerini giymiş baylar; beyaz rengin hâkim olduğu, arada nadir bir kırmızının, bir mavinin, bir yeşilin göz kamaştırıcı bir güneş altında çiğ renklerile kalbe işlediği ipek elbiseleri içinde gönül çeken bütün bu güzel kadınlar; sonra, martı kümelerinin takip ettiği ve denizin sonsuzluğu içinde kaybolmuş gemimizi saran masal havası - evet, bütün bu manzara, beni hayran ediyor. Güzeli, kadını, kesif hayatı seviyorum. Bu insanlara ve onların saadetlerine haset etmiyorum, ama benim mensup olduğum âlemle sefaletinin bir yaşama örneği olması gerektiğini de söylemiyorum. Seçmek elimde olsaydı, refahı yoksulluğa tercih ederdim.

Bununla beraber, bugün dünyanın hemen her yanında hüküm süren ve bir azlığın bahtiyarlığı için tek şart olan korkunç sefaletin ortasında ihtişamlı bir hayatın

saadetini aklım almıyor. Eğer refaha erişmem ancak bu şartla mümkü olacaksa, kendi yoksulluğumu tercih ederim. Başkalarının felâketi yanında, bana saadetimi üzerinde sunacakları altın tepsiyi hiç çekinmeden yere fırlatırdım. İşte benim hayat görüşüm, açıkçası, budur. Günün birinde bu hususta kanaatim değişecek olursa, o zaman ben iğrenç bir adam olurum. O zaman bana alçak desinler, assınlar beni!

Görüldüğü gibi, benimki içtimaî bir nazariye değil, bir dürüstlük duygusu. Birincisi şahsî saadete müsaade eder, ikincisi, hayır! Asla. Bu ruhu incitir. Eh, nihayet, namuslu olmanın, vicdanı her türlü riyadan uzak bulunmanın yüz türlüsü olmaz a! Ah, her önüne gelenin tâ gözleri içine bakarak ona şöyle diyebilmek: Sana hiç bir borcum yok! Çek arabanı, benim yüzsüz kardeşim! Hem, masanın üstündeki şu kara ekmekte gözün varsa, onu da al! Yalnız benim keyfime dokunma!

Yolculuğun son gecesi. Ama ne gece! Köylerde, halkın bir ateş etrafında halkalanarak taze mısır kızarttığı ve ağustos böceklerini dinlediği bizim ortayaz gecelerimizin bir eşi.

Musa ile beraber, geminin kıç tarafındayız; pervaneler hoş bir tempoyla suyu çalkalıyor ve meydana getirdikleri köpükten yol, kaynaya kaynaya hızla uzaklaşıyor, ay ışığında uzuyor ve sonsuzlukta kayboluyor.

Vakit geç, gezinti güvertesinde hemen hemen kimseler kalmamış. Tayfa arkadaşlar bize mutfak artıklarından güzel parçalar getirdiler, biz de bunları büyük bir iştahla atıştırdık. Böyle mert arkadaşlar bulmak bizim için ne talih! Bütün yol boyunca onlar bizi hep öyle, bedava veya hemen hemen bedavaya yedirdiler. (Bir limana uğradığımız zamanlar onlara birer kadeh ısmarladık, işte o kadar.) Bu umulmadık yardım olmasaydı, ne Musa'da, ne de bende İskenderiye'ye inişimizde metelik

kalmamış olacaktı. Zira, insan son derece cimri değilse, bütün bu güzel limanlardan biraz uyuşukluk gidermeden ve hattâ arasıra, ne olursa olsun, bir parça eğlenmeden geçmek iskânsızdır.

Şimdi, sessiz, hareketsiz durmak istiyorum. İstiyorum ki hayatımın, bu eşsiz saatlerindeki huzuru hiçbir söz bozmasın. İyilik, minnet, ümit hislerile doluyum ve güvertede, karanlıkta uzanmış, bir tek kelime söylemeden mehtabı seyretmek ve Akdeniz'in hışırtısına kulak vermek öyle hoşuma gidecek ki. Ama neylersin: Musa bu akşam her zamankinden kederli. Sönük bir sesle, Sara'nın sebep olduğu aile faciasını anlatıyor.

Hani öyle softalardan değildir, elâlemin dediğine pek aldırış etmez. Fakat bu kızın macerası, hayatını zehirlemiştir. Çocuklarının hiçbiri evlenemiyor, Sara'nın işlediği günahın cezasını hepsi çekiyor. -Onlara, "Ailenizde bir orospu var!" diye haykırıyorlar. Bir baba için bu, ne kadar acı olmalı! Sen sekiz çocuğunu büyütmek için eşekler gibi çalış çabala da, sonra bu hale gel!

Bundan başka, Musa birdenbire fena fena şeyler kuruyor. Bu bar hikâyesine ne dereceye kadar inanmak caiz olduğunu kestiremiyor:

— Bir bar sahibi ise, dîye muhakeme ediyor, neden Mısır'da bulunduğu iki seneden beri, fakir olduğunu bildiği ailesine bir frank, kızkardeşlerine bir hediye olsun gönderdiğini görmedik? Yok, orospu olsa, para kazanan, servet yapmak yolunda olduğunu iddia eden bir Yahudi kadını, yakınlarının ıstırabı karşısında bu derece hissiz kalamaz. Allahım, ya yalan söylüyorsa? Ya sefalet içindeyse? Öyleyse, hapı yuttum demektir! Öyleyse, akılsız pinponun biri olduğumu ve Yahudiler için bir felâket ülkesi olan bu memlekette benim de batıp kalacağımı söyleyen karım haklı çıkacak. *Ama, ne yaparsın!* Sara'yı öyle severim ki! O, benim en güzel, en zekî ço-

cuğum, hepsinin en iyi kalplisidir. Ah! Yuvamın şerefini çalan ve kirleten o herifi geberteceğim!

Zavallı, zavallı Musa... Onu yalnız bırakmıyacağım. Elimden geleni yapacağım. İcap ederse, ne yapalım! Bir zaman için, Mihail'i feda edeceğim.

. . . . . .

Geliyoruz. İskenderiye ufukta apaçık beliriyor. Palmiyeleri, minareleri, düz damlı evleri görünüyor

Vapurda, kadın erkek züppeler şimdiden mantarlı şapkalarını başlarına geçirdiler. Ne maskaralık! Afrika güneşine karşı herkes gözüne bir gözlük geçirmiş. Sözde göz hastalıklarından da korurmuş.

II

SARA VE BARLARI

Adam sen de!.. Sara'nın barı ve halimizin ne olacağı hakkında henüz bir bildiğim yok ama, İskenderiye'de geçirdiğim daha bu ilk saatlerden itibaren şunu biliyorum ki, Mısır harikûlâde bir memleket. Açlıktan geberecek de olsam, gözlerim, ruhum onunla dolmadan, şuradan şuraya kımıldamıyacağım.

Saatlerden beri bütün o acaip adlı **sûk**'ları dolaşıp duruyoruz. Ne bar var, ne de Sara.

Evvelâ eşyalarımızı Handak sokağındaki bir Yahudi lokantacıya emanet ederek o ağırlıktan kurtulduk. Ayak üstü bir iki lokma atıştırdıktan sonra, hemen Sara'nın verdiği adrese gitmek üzere yola çıktık. Bu, ilk inkisar oldu. Evvelâ bar diye bir şey yoktu. Bu oldukça temiz bir evdi. İkinci katta bir alay devesi gibi boncuklara, süslere garkolmuş ihtiyar bir Yahudi karısı, bizi soğuk karşıladı:

— Saraaa? Baaar? Burada bar mar yok. Bara gitmek niyetinde iseniz Napoleon kalesine gidin! Sara'ya gelince, arasıra buraya mektuplarını almaya gelir, ama burada oturmaz. Bayan Adel'in evine gidin, benim bir şeyden haberim yok.

Yolda, Musa diyordu ki:

— Gördün mü Sara'mın barını? Böyle olduğunu önceden sezmiştim. Yalan!

Bayan Adel de bizi kuyruğuna basılmış bir kedi gibi karşıladı. Uykusundan uyandırmıştık. Bu, hâlâ genç ve oldukça güzel, fakat pek huysuz Yahudi karısı, bize dedi ki:

— Sara'nızla kafamı şişirmeyin! Bana yirmi liradan fazla borcu var. Adam olacağı yok onun!

Kapı suratımıza kapatıldı. Orada, ilk katın merdiven başında ne yapacağımızı düşündük.

— Konsolosluğa gidelim, dedim.

Bu söz üzerine kapı yeniden açıldı. Bayan Adel tekrar göründü, biraz yumuşamıştı ama, alaycı bir tavırla:

— İstersiniz gitmek konsolosluğaaa? Fayda yok! Sara ile zamparası gibi ipsiz sapsızların konsolosluk defterinde yeri yoktur.

Musa içliyerek hopladı:

— Hangi ipsiz sapsızlardan bahsediyorsun, Bayan? Sara benim kızımdır, tahkir edilmesine müsaade etmem!

— Ya! Demek siz Sara'nın babasısınız? Bükreşli Bay Moritz Feldmann?

— Evee, eveeet... Feldmann benim!

Bayan Adel kapıyı ardına kadar açtı:

— Ya! Öyleyse iş değişti! İçeri buyurun baylar.

Bizi küçük bir salona aldı ve haykırdı:

— Ahmed! Ahmed! Kahve **talata!**

Sonra, özür dileyerek, üstünü başını düzeltmek için içeriye girdi.

Musa söylendi:

— **"Talata", malata** bilmem ama, kahve geliyor, fena değil. - Kahpenin yediği haltı işittin mi? "İpsiz sapsızlar!"

Küçük domuzlar gibi şişmiş iki foksteriye köpeği uyumakta oldukları kanapeden kalkarak papuçlarımızı koklamıya geldiler. Musa etrafı şöyle bir gözden geçirdi:

— Burası bir randevu evine benziyor, dedi. Bir de bize yaptığı ağızlara bak!

Beyaz bir entari giymiş, bütün dişlerini göstererek gülen bir Arap çocuğu, kahveleri getirip önümüze koydu. Az sonra ev sahibesi de yanımıza geldi ve selâm sabah etmeden, tombul elinin sırtile yanağımı okşadı:

— Sevimli oğlan! Biraz kansız ama, enteresan. **Daçya** ile geldiniz, değil mi?

Tasdik ettik. İlâve etti:

— Yalnız mı geldiniz, Bay Feldmann?

— Tabiî yalnız. Hem de istemiyerek. Ya kiminle beraber gelecektim?

— Vallahi ne bileyim: Meselâ öteki güzel kızlarınızdan birile!

Tepemiz attı. Dostum gözleri yuvalarından dışarı uğrayıp kıpkırmızı kesilerek ayağa kalktı:

— Kadın, kadın, sen beni ne sanıyorsun? Ben namuslu bir babayım!

Kahpe karı, Musa'yı omuzlarından tutup oturttu, sonra bir elini okşıyarak dedi ki:

— Azizim Bay Moritz, namuslu babalar dünyada eksik değildir. Benim babam da önceleri öyleydi, çok zaman da öyle kaldı, ama ne yaparsın; günün birinde kendisine ispat ettim ki, bu bir ahmaklıktır, "namusluluğu" karnımızı doyurmuyordu; ondan sonra...

İhtiyar kendini tutamadı:

— Ondan sonra, Bayan, benden paso! Ondan sonra,

ailemi öldürmeyi tercih ederim! Babanızın yaptığını yapmıyacağım.

— Babam bir şey yapmadı, sadece bir gün benim yapmama göz yumdu. O günden sonra sofrasında beyaz ekmek yüzü gördü. Ekmeği yedi ve görmemezlikten geldi. Onun gibi yaparsanız ne iyi ederdiniz. Bağırıp çağırmalarınız, yalvarmalarınızla Sara'yı taciz etmeyin. Bir kere havalanmanın tadını tatmış olan...

Musa yerinden fırladı:

— Bayan, doğru söyleyin, kızım burada, ama saklanıyor, değil mi?

Bayan Adel, yarı küçümseme, yarı acıma ifade eden bakışlarla onu süzdü:

— Burada olmadığı gibi, şu anda nerede olduğunu da bilmiyorum. Bununla beraber, öğrenip size söylerim. Yarın bir uğrayın. Ama evvelâ şu iki adreste arayın. Zamparasını elinden alacağımı sandığı için benden çekiniyor. Bir gün, borçları olan yirmi lirayı vermeyi unutarak, haber bile vermeden buradan ferteği çektiler. Sara'ya yazık! En "kibar müşteriler" onu ararlar. Ama o Titiel'e kapatmalık ettikçe adam olamıyacak.

Sokakta dostumun korktuğum derecede bitkin bir halde olmadığını görünce pek sevindim. Uzun kır bıyıklarını dişliyerek, etrafındaki şeyleri seyretmekten hoşlanarak, yürüyordu. Elle itilen, içi şekerkamışı dolu bir araba gördük. Etrafını bir sürü Arap, hattâ Avrupalı sarmıştı. Bu acaip şeyleri satın alıyor, kabuğunu dişlerile soyuyor ve suyunu iştahla emiyorlardı. Musa şaşakalmıştı:

— Burada insanlar odun yiyorlar!

Odun yiyen Araplardan biri çakıyla şekerkamışının bir ucunu kesti, ikimize küçük birer parça vererek bizi de herkes gibi yapmaya davet etti. Yapmaya çalıştık, ama nafile. Kamışın suyu çok tatlı, fakat yavandı. Yere tü-

kürdük. Bizimle alay ettiler. Musa Türkçe meramını anlatmak istedi, kimse dilinden anlamadı.

Araplar pek teklifsiz ve konuşkan insanlar. Romenler ve hattâ Rumlardan bile teklifsiz ve konuşkan. Herhalde iyi insanlar olmalılar. Bununla beraber, konuşmaları kavga eder gibi gürültülü.

Bayan Adel'in verdiği iki adresi bulabilmek için üç saat yürümemiz icab etti. Bizi şehrin bir ucundan öbür ucuna gönderiyorlardı. Beyhude yere yorulmuşuz. Bizi hep, muhabbet tellâllığı yapan Romanyalı Yahudi kadınları karşılıyordu. Sara, zamparası yüzünden onlarda fena intibalar bırakmış.

Nihayet, Mehmet Ali Meydanı yanında deniz kenarındaki güzel bir caddeden muhteşem bir gurup seyrettikten sonra, Handak sokağındaki lokantaya bitkin bir halde döndük. Bu Mehmet Ali Meydanı da pek hoşuma gitti. Aynı zamanda hem Şark, hem de Garpvarî bir meydan. Güzel binalar, modern kahve ve gazinolar. Seçkin bir kalabalık. Ben Mısır'ı pis ve yarı vahşî bir memleket tasavvur ediyordum. Hiç de öyle değilmiş. Benim memleketim çok daha geri. İklime gelince, şunu söyliyeyim ki, orada Aralık ayında beyaz elbiseli ve hasır şapkalı insanlar gördüm! Burada yaşıyabilmek için arasıra sıkıntı çekmeye değer. Sanki Romanya'da hiç sıkıntı çekmemişim gibi? Soğuğu da üste caba. Hattâ burada bir çıkar yolunu bulacağımı umuyorum. Yunanlılar pek çok. Dillerini biliyorum. Onlardan iş istiyeceğim, iş olsun da nasıl olursa olsun.

Fakat Sara bizi ne büyük bir inkisara uğrattı! Hattâ babasına doğru bir adres bile vermemiş. Çok şükür ki adamcağız, meseleyi gözünde pek büyütmedi. Ama gene de kederleniyor. İndiğimiz lokantada, üstüste üç kadeh rakı içti, ağzına yemek namına hemen hemen bir şey koymadı.

Saat dokuzda yatmıştık. Sefil bir oda. Bir tek karyola. Gecesi iki franga.

Tesadüf, arkadaşım beni kucakladı:

— Dünya ve âhret oğlumsun! dedi.

Musa pek erkenci. Daha şafak vakti giyinmiş, benim hazırlanmamı sabırsızlıkla bekliyordu. Güneş doğarken, limandaki ucuzcu bir Arap kahvesinin taraçasında, alaturka kahvelerimizi içiyor ve nargilelerimizi tokurdatıyorduk.

Musa'nın mükemmel bir arkadaş olduğunu gitgide daha iyi anlıyordum. Hattâ felâket arkadaşı olarak da. Her şeyi olduğu gibi kabul ediyor, her şeye alışıyor, kaderin ters cilvelerini umursamıyor ve büyük şeyler karşısında olduğu kadar, gündelik hayatın küçük hâdiseleri karşısında da derin bir haz duyuyor. Hiç birşey gözünden kaçmıyor. Çocuk gibi mütecessis: Tabiatını öğrenmek istediği kozmopolit adamla memleket adamı arasındaki ayrılığı derhal farketti. Toplu sohbetlerin hepsine karışmaya can atıyor. Dünyanın dört bir köşesinden daha yeni sökün etmiş insanlar arasında bu nevi sohbetler âdet hükmünde. Dün akşam bizim lokantada bir çeyrek evvel birbirini tanımayan adamların arkadaşça konuştuklarını görünce buna kanaat getirdim. Tabiî, bütün bu sohbetlere iştirâk edebilmek için bir Şark dili bilmeniz lâzım. Musa, burada pek yaygın olan İtalyanca da dahil olmak üzere, bu dillerden birçoğunu biliyor. Arap hamallar bile çat pat İtalyanca konuşuyorlar. Kahvecimiz İbrahim de barakasına gitmemizden doğan hoşnutluğunu bize bu dille ifade etti. O, -en büyük meziyeti liman ve denizi görmesi olan- dükkânına şeref veren Avrupalılara pek iltifat eder. İbrahim gibi, yüzüm güneşe ve Akdeniz'e dönük olarak, hayatımı serbestçe kazanabilsem ne olurdu.

Saat onbire kadar devam eden bu ışık banyosundan

sonra, bizi büyük bir acı bekliyordu. Bayan Adel'in verdiği malûmat sayesinde, nihayet Sara'nın evini keşfettik. Anastas sokağında mütevazi bir evin birinci katında, kendisine bir oda kiralamış olan bir Yahudi terzinin yanında oturuyor.

Çok acı bir sahneye şahit oldum. Sara, yalnızdı. Bir hastalığın nekahat devresinde, yatakta yatıyordu. Babasını beklenmedik bir şekilde karşısında görünce: "Baba!" diye acı bir çığlık kopardı ve yatağa kapanarak yüzünü yastıklara gömdü.

Musa, yüreği inanılmıyacak derecede taş kesilmiş bir halde, bir kelime söylemeden oturdu. Gidip kızını kucaklamadı. Doyuncaya kadar ağlaması için onu rahat bıraktı. Bu esnada, sessiz, soğuk bir tavırla, bana elile kızının çektiği sefaletin aşikâr delillerini işaret ediyordu: Yenik ökçeli iskarpinler, kirli bir çanta, pestenkeranî bir şapka, kutu sardalyası ve sütlü kahveden mürekkep yemek artıkları.

Nihayet, Sara, gene yüzü yastıkları arasında olduğu halde, giyinebilmesi için bir dakika dışarı çıkmamızı rica etti. Sesi âhenkli ve hüzünlüydü. Binanın altındaki kahveye gittik. Orada, arkadaşım ağladı:

— Anası onu bu halde görseydi, kederinden ölürdü. Biz de fakiriz, ama böyle sefalet içinde değiliz. Bütün çocuklarımız tertemiz giyinirler ve karınları doyar. Evimiz, ne kadar mütevazi olsa da, onun içinde yaşadığı mezbele yanında bir elmastır. Bu sefil hayata neden tahammül ediyor? İşlediği günahlar ne olursa olsun, kendisini kabul edeceğimi ona her zaman yazdım. Bir gece bir dilenciden daha perişan bir halde evime dönseydi, ne yapar yapar, onu ertesi günü baştan aşağı giydirirdim. Böyle macera peşinde koşup gençliğine kıymak neden?

Tekrar yukarı çıktık. Oda derlenip toplanmış, Sara da bir peri kızı olmuştu. İri siyah gözleri büyük bir can-

lılıkla parıldayan narin, ince işlenmiş beyaz bir heykelcik. Bu sefer, babası onu kolları arasında ezdi. Sara gene ağladı, ama sevinçle tepinerek:

— Geldin mi, baba, geldin mi! Artık bedbaht değilim! Artık bana acıma! Sana hepsini anlatacağım. Biz bu kadar sefalete düşeli çok olmadı.

O anda, kapı açıldı ve sarışın bir genç irisi göründü. Bir feryat kopardı ve Musa'yı kucaklamak istedi, fakat o geri çekildi:

— Çekil, aşağılık herif!

Hemen onun yakasına yapıştı ve kafasını yumruklamaya başladı. Sara ile birlikte araya girdim. Bir an önce benim mevcudiyetimden hoşlanmıyan Sara, bana minnet dolu, tatlı bir gözle baktı. Demek bu aşağılık herife deli gibi âşıktı. Bana karşı ansızın tavır değiştirmesinden bunu açıkça anladım.

Onlara kavgalarını aile arasında halletmek imkânını vermeyi lüzumlu gördüm ve çekilmek istedim. Musa emredici bir tavırla mani oldu:

— Burada kal! Başıma gelenleri biliyorsun. Benim oğlum yerindesin. Senden gizliyecek bir şeyim yok.

Ötekiler buna memnun olmadılar, fakat hiçbir şey işitmemiş gibi davrandılar:

İhtiyar ağzını açtı:

— Barın pek yamanmış, ha kızım? İnsan anasına babasına böyle yalanlar uydursun! Bu yalanlarla hayır mı görürsün sanıyorsun?

Sara, küçücük ellerini dua edre gibi kavuşturdu:

— Baba... Size yalan söylemedim... Barımız vardı. Port Said'de. Hem pek iyi işliyordu. Bütün borçlarımızı ödemiş, biraz da kenara koymağa başlamıştık, ama günün birinde tayfalar arasında kanlı bir kavga oldu, hükûmet barı kapattı, bütün emeklerimiz boşa gitti.

Musa:

— Söylediklerinin bir kelimesine inanıyor musun? Demek istiyen bir nazarla bana baktı.

Ben de yalan söylemeğe karar verdim ve dedim ki:

— Doğru, İngilizler böyle meselelerde hiç şakaya gelmezler. Kılları kıpırdamadan insanı mahvederler.

Sara, kendisine ettiğim beklenmedik yardımdan yüzü ilâhî bir şekilde ferahlıyarak:

— Değil mi, arkadaş? dedi, sonra ilâve etti:

— Mısır'da daha evvel bulundunuz mu?

— Hayır. Ama Kahire'de bir dostum var. Sizinkine benzer bir felâkete şahit olmuştu.

Hey gidi, insan hoşlandığı bir kimse için nasıl yalan söyliyebiliyor! Şu halde, aşk uğrunda adam neler uydurmaz.

Dostum bu sözlere kanmadı, farkındaydım, fakat sükûnet buldu, dinledi, büyülenmesine razı oldu. Güzel kadın onun gözleri önünde bir yalan halısı dokudu. Bu Port-Said barı masalında en kaba tezadlar birbirini kovalıyordu. "Zampara" da suç ortağının gaflarını düzeltmek için söze karışınca, yalanlar büsbütün meydana çıktı Birbirlerinin sözlerini tamamlıyacak yerde, birinin söylediğini öteki bozuyordu.

Fakat sahne pek hoştu. Babanın öfkesi, onların felâket içindeki ihtiraslı tesanütlerini sadece seyretmekle yatışıyordu. Zaten onlar da kendi hayallerinin kurbanıdırlar. Ancak vaziyeti kurtarmak, haysiyetlerini yarım yamalak korumak isteyen bu iki felâketzedenin halini anlamak için fazla insanî hislere sahip olmaya hacet yoktu.

Sonra, onları bu kadar genç yaşta mahrumiyetler içinde yüzlerinin çizgileri sertleşmiş, ruhları sahteleşmiş, vicdanları yalan söylemek ihtiyacile yırtılmış bir halde görünce, insanın yüreğini parçalıyan merhametin ağırlığı altında yalanlarını yüzlemek için duyulabilecek her ar-

zu yıkılıyordu. Erkek, kadından daha az geveze, daha ciddî, hemen hiç gülmüyor ve gülümsemiyordu. Kırpık bıyığı ve sarı saçlarile, ciddî olmıya çalışan bir yaramaz çocuğa benziyordu. Askerden kaçmış olduğu malûmdu, Mısır'da "servet yapmak"a gitmek kararını vermelerine de bu keyfiyet sebep olmuştu. Sara'ya gelince, ona kızmak imkânsızdı. Baştan aşağı zayıf, nahifti. Kolay kırılır bir minyatür.

Yalnız, nadir görülen büyüklükteki gözleri, ihtirasla gözledikleri serabı kovalamaktan onları alıkoyacak herkesle çarpışmıya hazır bir kuvvete alâmetti.

O akşam, eve dönerken, Musa diyordu ki:

— Şimdi bana düşen işi biliyorum; kızım bu herifin esiridir. Onu ancak eli kolu bağlı olarak evime götürebilirim. Öyleyse ben de ona deli gömleğini zorla giydireceğim. Yol masrafını da her çareye başvurarak bulmalıyım: İster çalışarak, ister dilenerek, ister çalarak.

Musa'nın niyeti buydu, ama işler başka bir yola döküldü.

Hemen ertesi günü, talih, dostumun tasavvurlarına yardım eder gibi göründü. Tanıştığı zengin bir otel sahibi Yahudi, kendisine otelindeki mühim bir badana işini teklif etti. Ama hoşuma gitmemişti. Pek soğuktu, fakat Musa bu kusuru adamın Taymis kıyılarında büyümüş olmasına atfetti, orada sözde insanlar hep somurtkanmış. Buna karşılık, İngiliz Yahudisi, verdiğimiz müfredatlı hesabı gözden geçirmiye bile tenezzül etmedi; istediğimiz ücreti götürü olarak kabul etti.

— Yaptığınız işten memnun kalırsam, âlâ.

Bize âlelhesap bir şey vermeye yanaşmadı ama, gene pek sevindik. Tesliminde bütün malzemenin bedelini ödemeyi kabul ediyor, fakat peşin para vermiyordu. Ne yapalım. İşin bir kısmı tamamlanıncaya kadar bizi geçindirecek paramız vardı, usulü üzere, işin bir kısmı bitin-

ce, nisbet dahilinde, hakkımızı ister istemez ödiyecekti.

Öğleyin Sara'ya gidince başka bir hoş sürprizle karşılaştık. Hakikî bir ziyafet bizi bekliyordu. Evvelâ iki sevdalı baştan ayağa yeniler giymişti, sonra, önümüzde mükellef bir sofra vardı, kızarmış bir. kaz ve Musa'nın bayıldığı şey: Romen şarabı ve Romen rakısı, bizim meşhur **tsuyka'mız**! Hayretten kendimizi alamıyorduk. Kızcağız, sevinç içinde, haykırıyordu:

— Nasıl, hoşunuza gitti mi? Bu vurgunu Titel vurdu.

Daha şimdiden çakırkeyif olan ihtiyar, oğlana karşı duyduğu husumeti depreşerek:

— Ne vurgunu? Ne vurgunu? diye tekrarlıyordu. İnsan "vurgun"larla değil, muntazam ve dürüst bir çalışma ile yaşamalıdır. Ben "vurgun"lardan hazetmem. Senede bir defa kumarda elli lira cebe atmak, geri kalan zamanda açlıktan nefesi kokmak, kızıma böyle bir hayat yaşatılmasına müsaade edemem.

Fakat kalbimiz, mantığımızın yarattığı bütün öfkelerin içinde eridiği bir kızgın ocaktır. Hele bu mantığa, kadehimizi dolduran tabaktan size bir but kesip çıkaran, altınıza bir yastık uzatan, en güzel elmayı size soyan, yere düşen peçetenizi alıp veren sevimli bir gencin devamlı alâkası da hücuma geçerse... Hem "peder" aşağı, "peder" yukarı! O kadar iştiyakla beklenen kelime ki, ilk damat namzedinin ağzında, bütün mukavemetleri yere sermeye kâfi bir kuvvet kazanır.

Sahiden de öyleydi. Musa, daima tedirgin bir halde olmasına rağmen, itimatsız bir nazarla etrafını süzerek, yedi, içdi, okşanmasına ses çıkarmadı, ve nihayet, yüzü ortadan kesilmiş bir karpuz gibi kıpkırmızı, bir koltuğa uzandı. Orada, hareketsiz, fakat içinden kaynıyarak, somurtkan, fakat konuşmaya can atarak, uzun uzun Titel'i süzdü. Vallahi, insan bu acayip çocuk hakkında ne hü-

küm vereceğini bilemiyor! Dürüst bir adam mı? Yoksa bir haydut mu?

Neyse. Bunu sonra anlarız. Şimdilik, Musa'nın canı nargile çekiyor:

— Burada bir nargile bulmak kabil değil mi?

Titel'le Sara birbirine bir göz atıyorlar ve gülmeden kırılmamak için kendilerini tutuyorlar.

Titel:

— Aşağıya bir bakayım, dedi.

Az sonra muzafferâne bir tavırla içeri girdi. Yepyeni, güzel küçük bir nargile getiriyordu. Şişesi çiçeklerle süslenmişti. Öbür tarafları bakır ve kehribardı. Musa hayrandı, teşekkür etti ve iştahla tüttürmiye başladı, fakat daha hepsini bilmiyordu. Titel kulağına fısıldadı:

— Peder! Bu nargile sizindir. Onu size hediye ediyorum.

Bu söz onun bam teline dokunmuştu. Musa ayağa fırladı ve muhtemel ilk damadını muhabbetle kucakladı. Sara sevincinden ağlıyordu. Bence, kendisini bağlamak istiyeni bu kadar maharetle bağlamasını bilen bir kadına kur yapmanın beyhude olacağını düşündüm. Onun için, dinî bir vecidle öpmek arzusunu duyduğum güzel ayak bileklerini seyretmekle yetindim, ve insan böyle melekler tarafından sevilmek isterse, namuslu bir adam olacağına aşağılık herifin biri olmalı, diyorum. Zira, şerefli bir adamın, sevgilisini, karşısına çıkan herhangi bir paralı müşterinin salyalı koynuna atabileceğine kabil değil inananamam. Hayır, böyle bir hale düşmedense, kendimi parçalatmayı tercih ederim.

Belki Musa da, nargilesinden pek memnun olmasına rağmen, benim gibi düşünmekten geri kalmış değildi. Ama ona son bir oyun hazırlıyorlardı, bu oyun onu ciddî surette düşündürecek ve niyetlerini tamamiyle değiştirecekti. Bu oyun, ne yalan söyliyeyim ki, beni de ser-

semletti. Artık muhteşem seraptan hakikati ayırt edemez oldum. Hem sonra, şunu da söylemeli ki, büyüleyicilerin bizzat kendileri de büyülenmişlerdi.

Bu tam mânasiyle bir sürpriz oldu.

Musa gibi, ben de, Titel'in bulduğu paranın kumardan geldiğini sanıyordum. Hiç de öyle değilmiş. Bu para, üçüncü biri ile ortaklığa girmiş olan iki macaperestin tahakkuk ettirmiş oldukları büyük bir işin neticesini temsil ediyordu. Bunun nasıl bir "iş" olduğunu tasrih etmedikleri için, Musa onları açıkça konuşmaya mecbur etti.

Nihayet Sara:

— Hartum'da büyük bir bar kurmak istiyoruz, dedi.

Zavallı ihtiyar, marpucunu uzağa fırlatarak:

— Gene mi bar! diye haykırdı. Yoo! Yoo! Artık bana bardan bahsetmeyin! Bana yutturduğunuz ilki yeter. Şeytan götürsün sizin barlarınızı!

Artık sarhoş değildi. Tekrar mütecaviz bir tavır takındı. Felâketleri bütün vûzuhile zihninde yeniden canlandı ve işi onları polisle tehdit etmiye kadar vardırdı.

Fakat iyi niyet sahibi çılgınlara karşı ne yapılabilir? Onların ikna kabiliyeti hudutsuzdur, çünkü hiç bir hakikat onlarınki kadar elle tutulur halde değildir.

Dostumun öfkesi yatışana kadar beklediler, sonra bir gezinti yapmak üzere aşağı inmemizi rica ettiler. Sokakta, Titel güzel bir arabaya seslendi: **"Harabaki!"** (1) Bindik. Sara ile babası arka tarafa kuruldular. Pastacıyla ben, öne oturduk. Araba hafif bir tırısla hareket etti.

Memleketimde bildiğim şeylerin hiçbirine kıyaslıyamıyacağım bir hava vardı, çünkü burada tabiat göğe bizde mevcut olmıyan bir çerçeve teşkil ediyor. Musa ile ben tam mânasiyle efsûnlanmıştık, hele, şehirden çı-

---

(1) Arap söyleyişiyle: Arabacı. (Çeviren).

kınca, deniz kıyısında önümüze bir rüya yolu serildiği zaman! Bütün yol boyu palmiye ormanıydı, ve ancak resimli Binbir Gece Masalları'nda görülen neviden muhteşem köşkler silsilesinin ardı arkası kesilmiyordu.

Titel:

— Burası Ramleh'dir, diye fısıldadı.

Ona minnettardık. Bu manzara bizi kendimizden geçirmişti. Her türlü kötü hakikatlerin kâbusu içimizden silinmişti. Her şeyi unutmak ihtiyacı içindeydik. Kalplerimiz, bırakın hülya kuralım, diye haykırıyordu. Neye mal olursa olsun, ışık ve renk! Ve arabanın salıntısı içinde, Yaradan'a karşı duyduğum minnet hissine yenilerek, genç vücudundan yaptığı fedakârlıkla bana bu ânı yaşatan kadının elini tuttum, ateşli dudaklarıma götürdüm.

Sara, bu hareketime mani olmadı, âşıkına gülümsedi ve güzel başını babasının omuzuna yasladı. O da, büyülenmiş gibi, kızını alnından öptü.

Böylece huzur, üzücü bir huzur dördümüzün kalbine işledi.

Hâdiseler gerisini tamamladı. Musa'nın muhayilesini, hemen hemen kızının derecesinde tutuşturan bir şey oldu.

Vak'a şöyle cereyan etti:

Ramleh'de, büyük bir kahvenin taraçasında oturduk, denizin dalgaları ayaklarımızın dibinde kırılıyordu. Hep zengin müşteriler. Musa ile ben bu vaziyetten âdeta sıkılıyorduk, insanın hayatını bile bile harap ettiğini ve bunca güzeliklere lâyık olmaktan çıktığını düşünerek hüzünlü bir yürekle batan güneşin inanılmaz füsununu seyrediyorduk.

Sara dedi ki:

— Neden ya zengin olmak, yahut da ölmek istediğimi görüyor musun, baba? Parasız, bütün bu güzellikler yoktur. Parasız hayat, kızkardeşlerimin ömürlerini

tükettikleri imalâthane veya mağazadır. Senin kurduğun badana iskelesidir.

Musa, hüzünlü bir tavırla, başını sallıyordu, bir şeyler söylemek istedi, ama Sara ile Titel'in arkalarından yakışıklı bir adam çıkageldi, onlar kendini hürmetle karışık küçük bir sevinç haykırışıyla karşıladılar. Yeni gelen, genç kadının elini öptü, Sara bizi takdim etti:

— Babam ve dostumuz Adriyen Zografi; Bay Falconi, ihracat taciri ve bar işinde sermayedarımız.

Sonra sermayedara hitap ederek:

— Babamın haberi var. Tabiî işi tehlikeli buluyor.

Falconi, Musa'yı alaycı bir tavırla süzdü ve kır düşmüş saçlarını narin elile sıvazladı:

— Tehlikeli mi? Tabiî. Fakat bizi alelâdeliğin üstüne çıkarmak için başka yol var mıdır? Bilmek isterdim. Çalışmak mı? İstidat mı? Hiç sanmıyorum!

Bahsi değiştirdi. Sara'dan sıhhatini sordu, sonra birdenbire tekrar Musa'ya döndü:

— Ne iş yaparsınız?

— Badanacıyım.

— Ya! Babamın mesleği. Hem görünüş beni yanıltmıyorsa, sizin gibi, o da badanasile servet yapamadı. Halbuki kendi hesabına bazan elli işçi çalıştırdığı olurdu.

Musa sordu:

— Efendim, mesut olmak için mutlaka zengin mi olmak lâzımdır?

— Ona ne şüphe! Herhalde, kendi hesabıma, fakir olmadansa zengin olmayı, uşak olmadansa efendi olmayı tercih ederim. Siz de bu kanaatte değilseniz, acayip bir adamsınız.

— Ben de bu kanaatteyim ama, bir şartla: İnsanın elleri daima temiz kalmalıdır.

— Kömürcü ellerinin temizliği hoşuma gitmez.

Tam bu sırada güzel bir kehlibar ağızlığa zarafet-

le cigara geçiren ellerinin beyazlığı göze çarpıyordu. Musa'nın cevap vermek isteyip istemediğine bile bakmadan bir kere daha başka bir mevzua geçti.

Viski ısmarladı ve mütehakkim tavırla herkesin bardağına doldurdu. Arkadaşım gibi ben de susuz içtim. İkinci bardaktan sonra sarhoştuk. İşte, böylece nasıl olduğunun farkına varmadan, bir saat sonra, ihtiyat kayıtlarımızı defederek Mösyö Falconi'nin görüşüne iştirâk ediyorduk. O zaman centilmen, ayağa kalkarak, Musa'nın önüne on sterlin koydu ve usulca ilâve etti:

— Pek yakında biz Kahire'de olacağız. Bay Zografi ile beraber oraya gelin. Eğer, mutlaka mesleğinizde çalışmak istiyorsanız, lâzım gelen malzemeyi temin ederek sizi bir badana müteahhidi yaparım.

Bay Falconi, Sara'nın elini uzun uzun öptü, bizim de ellerimizi sıkarak kuvvetle salladı ve parlak bir hünerden sonra ağzınızı açık bırakan bir gözbağcı gibi ortadan kayboldu.

Musa, ertesi günler, daima Falconi'yi hatırlayarak ve tavizlerini mazur göstermiye çalışarak:

— Tabiî! diyordu, insan taştan yapılmamıştır. Hayat karşınıza bu derece altüst edici sürprizler çıkarırsa, iş değişir; tasavvurlar, telâkkiler, prensipler. Belli bir şey. Bununla beraber, ben gene ellerimi mümkün olduğu kadar temiz tutmıya çalışacağım. Sara'nın hareketlerini de gözden kaçırmıyacağım. Ne de olsa, bu Falconi, maceraperestin biri de olabilir. Kızımı Sudan'a sürüklemeye kalkışırsa, gösteririm ben ona.

Gerçekten iki taraflı oyun oynuyordu. Otel sahibinin yanında bir hafta çalıştıktan sonra, adam itimadını kazandığı için, Musa ona Sara'nın işini açtı ve icabında kızını Romanya'ya götürmek üzere Titel'den kurtulmak için polisin yardımına güvenip güvenemiyeceğini sordu.

İngiliz Yahudisi ona cevap verdi:

— Ben bir kelime söylesem, sizin Titel ertesi günü kendini Pire yolunda gemide bulur.

Musa buna memnun oldu ve hemen Falconi'nin kendisine verdiği on İngiliz lirasından beşini karısına gönderdi.

— İcabına göre Bükreş'e dönmek veya Kahire'de yerleşmek üzere kâfi derecede paramız olacak. İşimiz iyi gidiyor. Bir haftaya kadar tamamlarız. O zaman, malzeme bedelini düşünce, aramızda kardeşçe pay edeceğimiz oniki sterlin kadar bir para kalacak. Hiç de fena değil!

Hesabı doğruydu. Canımızı dişimize takarak çalışmak sayesinde iki hafta iyi bir şekilde yaşadıktan sonra, her birimizin eline altı sterlin geçecekti.

Ama insan çirkefliğini hesaba katmamıştık. Ve bu çirkef hiç beklenmedik bir şekilde bizi karşıladı.

İşi bitirdikten sonra, âletlerimizi toplamakla meşguldük ki, otelci, her zamanki sükûnetile, ne yaptığımızı sordu. Musa pek tabiî bir tavırla:

— Hesabımızı kesmenizi bekliyor ve eşyamızı topluyoruz, dedi.

— Ne hesabı! Ne eşyası! diye haykırdı. Alay mı ediyorsunuz! Ya misafir salonu, daha oraya başlamadınız bile.

İhtiyar sarardı:

— Aman, beyim, bu salonun bahsi bile geçmemişti. Orası pazarlığımıza dahil değildir.

Büyük bir rezalet çıktı. Otelcinin aşikâr bozuk niyeti karşısında, gidip polise şikâyet ettik. Daha evvel böyle yapacağımızı kendisine söyledik. Bizden baskın çıktı:

— Gidin bakalım. Sonra da ben sizin burada ne işiniz olduğunu sormıya gideceğim.

Hakareti sineye çektik ve bu sefilin bize büyük fenalıklarda bulunabileceğini anladık. Bununla beraber, karakola gittik. Üniformalı Avrupalı bir memur, bizi ne-

zaketle karşıladı ve sözlerimizi sonuna kadar dinledi, sonra sordu:

— Müşteri tarafından kabul ve imza edilmiş bir hesap puslanız var mı?

— Hayır. Şifahen anlaştıktan sonra, götürü olarak çalışmıştık.

Memur kollarını kaldırdı:

— O halde, yapılacak bir şey yok!

Tekrar otelciye döndük, dayak yemiş köpekler gibi yaltaklanarak yalvarıp yakardık. Nihayet, hakkımız olan oniki lira yerine, elimize üç lira sıkıştırdı ve bizi kapı dışarı etti.

Sonradan, komşulardan öğrendik ki, edepsiz herifin ilk kurbanları değilmişiz, bu şartlar altında çalışan herkesi kafese koymak onun âdetiymiş.

Sara, ihtiyarı teselli etmek için elinden geleni yaptı.

— Aldırma, baba, öbür gün Kahire'ye gidiyoruz, orada muteber bir müteahhit olacaksın.

Musa:

— İşler yolunda giderse, bütün aileyi Mısır'a getiririm!. diye ilâve etti. Adriyen, sen de benim ortağım olursun.

III

MISIR'IN İYİ VE KÖTÜ TARAFLARI

İskenderiye'de değil, ancak Kahire'de insan kendini gerçekten Mısır'da hissediyor. Evvelâ, sokaklar burada çok daha az Avrupalıdır. Sonra, eski Arap bina ve âbideleri İskenderiye'dekinden çok daha güzel ve sayıları daha kabarıktır. Eski Mısırlılarla hemen hiç alâkası bu-

lunmıyan, Arap aslından olan yerli halk bir yana, benim gibi tarihî eserlerin tesiri altında bir acemiye şehir ancak eski bir Arap medeniyetinin izlerini ifşa etti. Ancak, Piramitlerin ve o heybetli İsfenks'in önündedir ki, firavunların ve çocukluğumun Mısır'ını tekrar buldum. Bu âbidelerin ve kumların ezici hacimleri, ebedî çıplaklığı içinde, ruhlarının bahasına kıymet vermiş ve onu ebediyen taziz etmiş olan İncil'in anlattığı o büyük hükümdarların erişilmez ihtiraslarına delâlet etmektedir.

Nil beni inkisara uğrattı. O da Tuna gibi çamurlu, Timsah namına da bir şeyi yok. Fakat yer yer kıyılarını kaplıyan muhteşem palmiyeler, çocukluk resimlerimin Mısır'ını meydana getiriyorlar. Bulak müzesine gelince, mumyaları beni iğrendirdi, diğer şeyleri de bana usanç veriyor. Ben kataloğa geçirilmiş şeyleri sevmem. Oradan çıkıp duhuliyesi bir kuruş olan güzel Esbekiye bahçesine gitmiye can attım.

Serbest saatlerinde beni her tarafa götüren Mihail, daha edebî, daha etraflı görmek istediği intibalarımdan memnun değil; gazeteye lâyık acayip tasvirler yapmamı bekliyordu. O da beni iyi tanımıyor, duygularımı mesleğe tahvil ederek, onlardan maddî istifade temin etmeye pek az istidadım var.

Bana dedi ki:

— Bu senin san'atkâr olmadığına delâlet eder. Bir san'atkârın duyguları ancak san'atında faydalanması içindir. Bu san'at ta bütün diğerleri gibi bir meslek olur, şu farkla ki, öğrenilmez.

Mümkündür. Ne yapalım. Muvaffak olamadığım takdirde, hayatımı kendime zehretmek pahasına kendimi ille san'atkâr yapmıya zorlamadansa, san'atkâr olmamayı tercih ederim. Zira, bunca diğerlerinin misalile biliyorum ki, insan, her ne pahasına olursa olsun, san'atkâr olmayı aklına koydu mu, artık yalnız bu gaye uğrunda yaşar.

Hayır, hayır! Ben güzel hayatımı olduğu gibi seviyorum. Mes'udum, çünkü Mısır'dayım, hürüm, kabilse her gün yemek yiyorum, hattâ aklıma eserse, hürriyetim bana ekmekten daha tatlı gelirse, bazan da yemeyiveriyorum. (Beni keyfime göre yaşamaktan menedecek bir sosyalist cemiyetten nefret ederim.) Hem, bir Mihail ile bir Musa gibi arkadaşlara sahip olmak da bahtiyarlık değil midir? Bana daha ne lâzım? Biraz sıhhat. Bir "mevki" mi? Onu, hayatlarının gayesi yapanlara bırakıyorum. Sanata gelince, onu ancak yıldızlar gibi en büyük hacme vardığı zaman seviyorum. Ne yapalım, benim elimden bir şey gelmezse, başkalarının gelir, ben de onların eserlerinden sanki müellifleri benmişim gibi, zevk duyarım. Bu söylediklerim dürüst bir fikir değil mi?

Burada görülmiye lâyık olan her şeye yaptığım bu ardı arası kesilmez ziyaretlerde Musa pek nadiren bana refakat etti. Garip şey, o bu tarihî ve âbidevî güzelliklerden bir şey anlamıyor. Onlara hiç aldırış etmiyor. Buna karşılık, memleketin cömert tabiatı, onun ruhunu âdeta dinî bir şekilde vecde getiriyor.

Bu arkadaşın aile kaygılarile bu kadar muztarip olması, ne yazık. Şimdi de aklı fikri Kahire'de patron sıfatile yerleşip çoluk çocuğu oraya getirmekte. Bütün gün çarşıyı dolaşıp dükkân arıyor. Cebinde tek lirasile Falconi'den medet umarak dolaşıyor, halbuki o kendisine tesisat için lüzumlu paraları vermek husunda hiç acele etmiyor. Esasen centilmenin ortaklarına verdiği avanslar da suyunu çekti. Titel'le Sara, hemen hemen meteliksiz. Herhalde işin içinde bir bit yeniği var. Müstakbel bar meselesi bir çıkmaza girmişe benziyor. Sara her gün "sermayedar"ın yanına gidiyor ve neş'eli dönüyor, ama neş'esinin yapmacık olduğunu sanıyorum. Onun ezici bir usanca delâlet eden anlarını yakaladım. Babası bir şeyin farkında değil. Gözü müstakbel dükkânından başka bir şey

görmüyor. Herkes bir serabın peşinde. Serap diyorum, ama Falconi'nin, hiç haber vermeden, hepsini yüzüstü bırakabileceğine ihtimal vermiyorum. Böyle bir âkibet, bu zavallı dostlar için pek müthiş olurdu.

Şu da var ki, Falconi artık eskisi gibi cömert davranmıyor. Kahire'de bulunduğumuz bir haftadanberi, ne Musa, ne de ben adamın yüzünü görmedik. Continental otelinde oturuyor, oraya da her önüne gelen giremez. Bizlerce avam muhiti olan Darb-el-Baraba'da oturuyoruz. Sara ile dostu, geldikleri zaman, Port-Said oteline inmişlerdi, fakat iki gün sonra, çabuk akıllarını başlarına topladılar. Şimdi, bizimkine bitişik, mütevazıdan da aşağı bir odada oturuyorlar. Ayda yalnız iki taler kira veriyoruz.

Fakat bu onüç frangı ve boğazımızı kazanmamız icab edecek, halbuki şimdilik bunun bahsi bile geçmiyor. Falconi'nin Musa'yı, Sara'nın tâbiriyle, "muteber bir müteahhid" haline getirecek olan hareketini bekliyor, elimizde avucumuzdaki beş on kuruşu kemirip duruyoruz.

Mihail hakkımızda büsbütün bedbin. Kendisile Türkçe konuşmaktan hazettiği Musa'yı seviyor, iki sevgiliden de hoşlanıyor, ama "Hartum barı" gibi, bizim "badanacılık teşebbüsümüz"le de alay ediyor.

Bana nasihat ediyor:

— Son şilinini de tüketmeden kendine bir iş bulsan daha iyi edersin. Eğer parasız kalırsan, seni kaynamış bakla demek olan **ful** rejimine kaydettiririm. Fakir Arabın bu millî yemeğini işsiz Avrupalı seve seve kabul eder, ama elinden geldiği anda da, oynaya oynaya bırakır. Bu yemeğin lezzeti İngiliz lirasından mahrum bir Mısır hürriyetine bende iştah bırakmadı.

Mihail'i her bakımdan değişmiş buluyorum. Evvelâ hastadır, öksürüyor, nöbet geliyor, geceleri terliyor. Veremdir ve bundan haberi var. Bu hastalık ona burada

Mısır'da, sırf ahmaklık yüzünden, yani çok para kazanmak için fazla çalışmasından sonra geldi. Gece otel kapıcılığından az para kazanmıyor, gündüzleri de, hiçbir iş görmiyerek uyuyacak, dinlenecek yerde, tercümanlık yapıyor. Yirmidört saatte bir iki saat ya uyur, ya uyumaz. Sabah akşam turistlerle beraber taban teptiğini görürüm. Geceleri vazifesi başında yorgunluktan bitap düşüyor. Bununla beraber zayıf değildir, hattâ şişmanladı bile.

İçi hiç değişmemiştir: Daima güzelliğe ve öğrenmiye âşık, yalnız kendisine ansızın ârız olan bu para hırsı yüzünden ruhu biraz kararmış, bulanmıştır. Bir gün hasisliğini yüzüne vurduğum ve eski hür hayatımızı hatırlattığım sırada, cebinden bir avuç sterlin çıkardı, onda hiç görmediğim acaip bir bakışla gösterdi ve alaycı bir tavırla:

— Hürriyet mi? İşte! dedi.

Gelişim onu fazla sevindirmedi. Şüphesiz orada oluşumdan memnundur ve beni sevmekte devam ettiğini sanıyorum. Ama sekiz aylık bir ayrılıktan sonra bu gök altında tekrar buluşmamızı kutlamak için o eski küçük çılgınlıklarımızdan birini yaptığını görmedim. Hattâ üstelik, kendisine bir gün yük olmamdan korktuğunu da gizliyemiyor. Avuç avuç sterlinleri olmadığı zamanlardaki kese birliğimiz geçmiş ola!

İnsan ruhu ne acınacak şey...

Uzun zaman Romanya'da oturmuş bir Çek olan Bay Wirth'in yanında iş buldum. Pek sevimli bir patron. Pek dürüst adam. Bütün işçiler kendisinden memnun. Öğleleri, sıcak son haddini bulduğu için, adamlarının saat ikiye kadar uyku çekmelerine müsaade ediyor. Bu insanî bir tedbir, aynı zamanda hesabî bir hareket. İki yürüyüş arasında şiddetli bir güneşin altında çarçabuk yemeğini mideye indirip hemen, şişkin karınla iskelesine çıkan işçi, saatlerce esnemekten başka bir şey yap-

maz, yavaş çalışır, iş ilerlemez. B. Wirth, onun bir saat dinlendikten sonra karnını rahatlandırıp işe dört elle sarılmasını tercih ediyor. Bu sistemi ilk defa olarak görüyorum. Neticesi galiba mükemmelmiş. İsabet, ben de bundan faydalanıyorum.

Ücretler pek düşük. Günde ancak beş frank kazanıyorum. Kabahat dört ve hattâ üç franga çalışan Arap işçisinde. Ama o nadiren iyi işçidir. Bununla beraber, yapı işlerinin dörtte üçü yerli el emeğile meydana gelir. Bu da pek tabiîdir. Mısır'da, Arap kendi evindedir. Ona hoş görünmiye çalışıyor ve kolaylıkla muvaffak oluyorum. Arabın ahlâkı iyidir. Avrupalı ona biraz arkadaşça muamele etti mi, cân-ü gönülden dostu olur. Bununla beraber, Avrupa medeniyeti namına henüz İngiliz işgalinden başka bir şey tanımamıştır, bu işgal de onun gıda ve mesken kötülüğüne ve hele gözlerini kör eden müthiş trahoma çare bulamamıştır. Fakir yerliler arasında gözleri iltihapsız pek az insan görüyorum. Aralarında göz iltihabının alabildiğine hüküm sürdüğü, hepsi dilenci veya yarı dilenci, çocukları kucaklarında, yırtık pabuçlarını sokak sokak sürüyen, erkekli kadınlı bütün bu insanlar ne acıklı bir manzara. Gözlerinin üstünde sinekler, nadiren rahatsız edilen, kesif yığınlar teşkil eder. Ellerine dokunmıya insan cesaret edemez. Bu âfetle tesirli bir şekilde mücadele eden yok.

Biz Nil kenarında kocaman bir yapı olan Semiramis otelinde çalışıyoruz. Üst katlardan manzara o kadar ulvî ki, benim gibi Avrupalı işçiler, ellerinde âletlerile, ağızları açık, kendilerini unutup panoramayı seyre dalıyorlar. Otel pek yakında açılacağı için, her zanaatten işçiler hep birden çalışıyorlar, yüz kadar işçi fena idare edilen bir kargaşalık vücuda getiriyor, bunların en az üçte biri lüzumsuzdur ve ne yapacağını bilmiyor. Bazan bir ustabaşı aramak için kat kat dolaşmak lâzım. Karışıklık-

tan faydalanarak bir köşeye çekilip saatlerce uyuyanlar da var. Hiçbir ekip başı, emrinde olan işçilerin sayısını tam olarak bilmiyor. Kimse bundan şikâyetçi değil. Sizden acele iş istedikleri zaman haklı olarak bütün hesaplar kabarıyor. İki kişi ile bitecek bir işe üç kişi koyuyorlar.

Önceleri on dakika boş dursam kendime içerliyordum. Kabahatli olmasam da, bir ustabaşı tarafından işsiz bir vaziyette görülmek, boş duruşumun sebebini izah etmek mecburiyetinde kalmak, daima haklı çıkmak istiyen bir adamla çene yarıştırmak hoşuma gitmez. Hayır, iş iştir. Avâre dolaşmak arzusunu duyarsam, önlüğümü çıkarıp yürek huzurile kendi hesabıma dolaşmayı tercih ederim.

Burada iş başka türlü. Eh, ne yapalım, sonunda, biz de gidişe ayak uydurduk. Vazifem bitti mi, gelip bana iş göstermelerini bekliyorum.

Pencereye dayanarak, bazan bir saat hayaller kuruyorum. Yapayalnız. Tarihî hâtıraları pek bol olmıyan zihnimle hayaller kuruyorum. Bu bir kusurdur. Kuvvetli bir bilgi ve hâfıza çatısına dayandığı zaman hayal herhalde daha gerçek olur. Halbuki, ben bu memleketin ve bütün insanlığın mazisine ait pek az şey biliyorum. Bunun sebebi, öğrenmek için zamanımın kıtlığı değil, hâdiseleri hatırda tutamayışımdır. Dimağım okumaktan gelen zenginleşmeye karşı âsi. Annem beni liseye gönderebilmiş olsaydı, orada pek kötü bir talebe olurdum. Halbuki, bu halimde ben kimseyi taklid etmiyorum, bende olmıyan kanatlara ihtiyaç gösteren yüksekliklerde uçmaya kalkışmıyorum. Buna karşılık, dinlenme bilmiyen duygularım üzerine capcanlı düşen en küçük bilgi kırıntısına kıymet veririm. Ben bir arzular ocağıyım. Dünya ve hayat, onları hissetme kudretinin kaplıyamıyacağı derece-

de büyük değildir. Ben, gerçekten, kor haline gelmiş bir köstebeğim.

Nihayet, bir ay süren oyalamalardan ve atlatmalardan sonra, B. Falconi ağzından baklayı çıkardı. Şubattayız. Bir akşam, Sara, benzi atmış bir halde gelip kibar adamın nasıl maskesini çıkararak, ona tek başına kendisiyle Arjantin'e gelmesini teklif ettiğini anlattı. Bar hikâyesi bundan ibaretmiş! Ve zavallı Sara, altı aydanberi onun metresi imiş, zaman zaman ancak açlıktan gebermiyecek kadar bir şeyler koparabilen bir metres. Sonunda hülyalarının barını açmak için gerekli sermayeyi verecek ümidile ondan bir şey istemiyormuş. Herif, ustalıkta takip ettiği gaye için avının sefaleti en iyi vasıta olacağı düşüncesile, hiç bir zaman asıl maksadını itiraf etmemişti.

Dostlarımın derdi, ümitsizliği her zamankinden büyük. En ziyade acınmaya lâyık olan Musa'dır. O, benimle beraber, Wirth'in yanında çalışıyor ve günde altı frank alıyor, fakat bu para her üçünü geçindirmiye yetmiyor. Sara yeniden hastalandı.

Acz içinde onu seyrediyorum. Bazan, ona şeker meker getiriyorum. Bu küçüğü günden güne daha çok seviyorum. O, kendi hayallerinin kurbanı bir zavallı. Hiç işveli değildir. Samimî bir insan, fakat seraplar yaşatarak kendini çıkmaza sürüklüyor. Hayaller kurmaktan hiç usanmıyor. Bilâkis, onu yaşatan ancak bu olmıyacak tasavvurlar! Sözlerine biraz kulak verildi mi, gözleri ışıldıyor, cıvıldaması bitmek tükenmek bilmiyor, yanakları pembeleşiyor. O zaman bütün güzelliğiyle parıldıyor. Bu yüzden, onu kollarımın arasında sıkmak için duyduğum çılgınca arzuya güçlükle hâkim olarak, sık sık onun yanında oturmak hoşuma gidiyor.

Sara zengin olmak, bir kraliçe gibi giyinmek, Bükreş'e dönmek, yakınlarını nimete garketmek ve rakipleri-

ne, eskiden "fakir Yahudi" diye onunla eğlenen bazı zengin Romen kadınlarını utandırmak istiyor. Bu çocuğun kalbini ölçüsüz bir gurur kemiriyor. "Düşmanlar"ının gözlerini kamaştırmak ve herkesin içinde onları gülünç mevkie düşürmek için neler yapacağını birer birer bana anlatıyor:

— Beni zengin görünce, muhakkak, bütün eğlencelerine iştirâk etmemi istiyecekler. Ben müşkülpesent davranacağım. Bükreş'in ancak en kibar muhitlerile temas ettiğimi onlara göstererek kendime yalvartacağım, tabiî bütün bu yüksek aileler, buna kapılarını açacaklar. (Bilirsin, bizde, en "şerefli" servetlerin menşei benimkinden daha şüphelidir.) Nihayet, bütün düşmanlarımın aynı evde toplanmış olduklarını öğrendiğim gün, en kıymetli mücevherlerimi takınarak oraya gideceğim. Ve o zaman! Kapı dışarı edileceğimi bilsem de en insafsızca alaylarla bütün gece onları iğneliyeceğim. Ah!.. Sade Allahcığım tasavvurlarımın hakikat olmasına bir yardım etse!

Tasavvurlar, onda ve Titel'de bundan bol bir şey yoktu. Şimdi de bir Beyle tanışmışlar. Daha kendisine bardan bahsetmemişler ama, her gün "milyoner"le satranç oynıyan Titel, zemini hazırlıyor.

Musa yeni "iş"i sezdi ve müthiş bir küfür sağanağile cevap verdi. Ne damadının "pezevenk"liğini bıraktı, ne de kızının "veresiye orospu"luğunu. Doğru, bu kız, Titel'inden tutun da, son serserine kadar hep veresiye iş gördü. Kendisine biraz ümit vermek, onu uysal bir kapatma yapmak için kâfiydi. Günün birinde "Bey" de ona sahip olacak. Gözü daha yukarılarda olduğu için, heriften almak istemiyeceği sterlini pastacı çırağı, ona getirecek... Tabiî mûtad üzere satrançta kazandım diye.

Bu aile faciasının en tahammül edilmez tarafı, Titel'in rezalet derecesine varan kayıtsızlığı. Çalışmak istemiyor. Kendisine bir iş teklif edildi. Mısır'da çektiği

mahrumiyetler yüzünden sıhhatinin bozulduğunu ileri sürerek reddetti. Ne kadınını, ne de hele, ilerlemiş yaşına rağmen, onları beslemek için dünyanın zahmetine katlanan zavallı ihtiyarı düşünüyor. Sara da bu hali tabiî buluyor. Musibet dostuna en küçük bir sitemde bile bulunmuyor. Onu bir çocuk gibi himaye ediyor. Tesadüfen ellerine bir lira geçse, Titel parayı keyfi istediği gibi harcıyor... Onu bir iki saat içinde tuvalet eşyasına veriyor, kendisine boyunbağlar ve yakalar, Sara'ya da bir çift çorapla bir şişe kolonya.

O zaman Sara haykırıyor:

— Bakın ne nazik adam!

Musa soruyor:

— Ya evin kirası? Ya lokantanın borcu?

Başlangıçta mahallenin bir Yahudi lokantası, evlerine yemek gönderiyordu. Hiçbir zaman yediklerinin üçte birinden fazlasını ödiyemediler. Lokantacı devam etmedi, Musa da kızını beslemek mecburiyetinde kaldı, fakat Sara, iştahsızlığını ileri sürerek, tabakları Titel'e uzatıyor, o da hepsini büyük bir itina ile mîdeye indiriyordu. Bir gün ihtiyar kızdı:

— İştahın mı yok? Pekâlâ! Öyleyse köpekler yesin!

Ve et kızartmasını pencereden fırlattı.

Bu tatsızlıklara rağmen, Mısır'da hayatımız gene hazlar içinde geçiyor. Buraya servet yapmıya gelmemiş olan Musa ile kendimden bahsediyorum. Sıkıntılı ve yarınsız mevcudiyetimizin, ne kadar az olursa olsun, bütün hoş taraflarından tam mânasiyle zevk alıyoruz. Pazartesi sabahları cebimizde metelik kalmıyor ve yeni haftaya mahsuben aldığımız beş on para ile geçiniyoruz. Fakat pazarları, çılgınlıklar yapıyoruz.

Sabahın serinliğinde, Esbekiye'nin karşısında, büyük bir Arap kahvesinin taraçasında beyler gibi kuruluyoruz. Orada zeytin yağlı güzel birer "ful" ısmarlıyoruz.

Ve Musa'nın tâbirile "Katedral - nargile"ler tüttürüyoruz. Bu âletleri tokurdatmakta dostumun öyle bir mahareti var ki, en erbap Mısırlı tiryakileri bile hayrette bırakıyor. Öğleye kadar bütün zamanımız orada geçiyor, tavla oynuyoruz. Öğleyin bizim mesken Darb-el-Baraba'ya dönüp göbekli Goldenberg'in dükkânında nefis bir turna balığı dolması ve **pirohi**'ler buluyoruz. Bunları gelecek pazara kadar bize mevzu teşkil edecek bir iştahla yiyoruz; yani, bütün hafta, ne bulursak onu yiyoruz. Fakat Turna balığı dolmasile **pirohi**'lerden bahsetmekten geri durmuyoruz, bunlar, her gerçek Yahudinin cumartesi günü, diğer altı günkü fena gıdaları bağışlatmak için çoluk çocuğuna yedirdiği Tevrat yemekleridir.

Goldenberg'in dükkânında bir veya iki şişeyi boşaltarak derdimizi avutuyoruz. Patron Focânide bulunduğu ve antisemitlerden dayak yediği zamanlardaki kahramanca hareketlerini anlatmayı sever. Hep yakıp yıkmalar, linç etmeler, ırza geçmelerle dolu hikâyeler. Kahire'de yirmi senelik mes'ut bir hayat yüzünden gelişmiş hayalinin, anlattığı hikâyelerde büyük hissesi vardır, ama itiraz etmiyorum ve bütün dinleyenlerle birlikte mırıldanıyorum:

— Kötü memleket! Hey Yarabbi, Mısır'da yaşamak ne güzel şey!

Delili: Anlatanın göbeği, iki kalça gibi iri yanakları. Goldenberg hoş adamdır. Size veresiye yemek yedirir ve parasını fazla gürültüyle istemez. Ben de ona bir taler borçluyum. Musa, üç. Sara iki sterlin. Dediğine bakılırsa, Kahire'de yirmi senelik ticareti esnasında bu şekilde kaybettiği paraların hepsi eline geçse **Shepeard's Hotel'i** satın alabilirmiş!

Bazan, mantar şapkalı ve beyaz elbiseli bir müşteri, Yukarı Mısır'daki icraatını anlatmıya koyulur. Lord Gromez'in maiyetinde bulunmuş, İngilizlerin Sudan'ı fethi-

ne iştirâk etmiş ve bir heybe dolusu sterlini varmış ama, sonra kaybetmiş. Burada altın sterlin tanrılaşmıştır. Benim asîl Mihail'imden tutun da, arada bin tane Sara bırakarak, en aşağılık Romen kaçağına kadar, herkes altın sterlinle dolu heybeler hayal eder. Birkaç sterlin kazanır kazanmaz muhayyile alev alır. Artık hep Sudan'dan, kârlı işlerden, yığınla sterlin lirasından dem vurulur.

Goldenberg'in dükkânında, burada uzun senelerdenberi yaşıyan, hayatın her türlü mihnetini çekmiş insan döküntüleri daha alâka vericidir. Onların bedbin felsefeleri, yeni gelmiş olup, kendilerinden faydalı malûmat istiyenleri ihtiyata dâvet eder. Fakat, eksériya, palavracının biri sözlerini keser:

— Sen beceriksizin birisin! Mısır'ı ne bilirsin sen! Benim Hartum'da bir barım vardı ki...

O zaman, Musa yerinden hoplar:

— Hah! Bunun da barı varmış!

Ve dışarıya çıkarız Darb-el-Baraba'da pazar öğleden sonrası bitmiştir. Dışarısı henüz aydınlıktır. Kafalarımız tütsülü, mes'uduz. Pitoresk Muski'nin gürültülü kalabalığına karışmıya gideriz. Bu uzun yolu yaya veya eşekle geçip şehrin dışında Mokatan'a kadar çıkarız. Orada eşekçilerimizle birlikte rakı içeriz, hızlı koşmaya zorlıyarak hayvanların sabrını tüketir, her seferinde yere yuvarlanırız. Bu gezintilerden birinde, Mısır'da pek nadir bir hâdise olan okkalı bir yağmura tutulduk. O zaman, sağanak altında el çırpıp göbek atarak aşağı yukarı şöyle haykıran Arap kızları gördüm:

Natara! Natara! Ya natara,
Rueh, rueh, fil bet okhth!

Bunun ne demek olduğunu bilmiyorum. Fakat çocuklar neşelidirler, biz de kendilerini taklit ederek onlar-

dan daha kuvvetle zıpladık, gülmeden katıldılar.

İşte bizim pazarlarımız böyle geçer. Haftanın öteki günleri daha az güzeldir. Sessiz, kir içinde, âdi terebentin yüzünden gözlerimizden yaş gelerek, kavurucu bir sıcakta emek veririz. Fakat madenlerde çalışıp da Mısır'da, zengin fakir, herkesin istifade ettiği göğün ihtişamını hayallerinden bile geçirmemiş olanları düşünüyoruz.

Yalnız bazı insanlar acaip tabiatlı olurlar, hiçbir şey kendilerini uzun zaman tatmin edemez. Ben de bunlardanım.

Nisan'ın başına doğru, hava âdeta nefesi kesecek bir hale geldiği için, İskenderiye'yi ve oranın Akdeniz yelini şiddetle arzulamıya başlamıştım. Artık çalışmak hoşuma gitmiyordu. Evvelâ bu işten bıkkınlık geldi, sonra cebimde iki sterlinle işi bıraktım. Derhal yola çıksaydım, bu para yeterdi, fakat çıkmadım. Kabahat hâdiselerde olduğu kadar kalbimde. Kahire'de üç aya yakın zaman kalmıştım ve Wirht'in yanında iş bulduğumdanberi Mihail'i hemen hiç görmemiştim. Akşamları, onun yanına gidemiyecek kadar yorgun düşüyordum, o da otelinden ayrılamıyordu. Nadiren, pazarları, bir iki lâkırdı edecek kadar görüşebiliyorduk. Eskiden olduğu gibi onun yanında daha uzun zamanlarımı geçirmek istedim.

Bu arzumu yerine getirdim. Şimdi bütün zamanım ona hasredilmiştir, ama tekrarlıyorum, Mihail artık o eski Mihail değil.

Benim için pek istifadeli, kendisine ne derece hayran olduğumu bilen Mihail için teselli verici olan asîl hikmetlerle dolu o eski görüşmelerimiz, yerini bugün mevzuu pek can sıkıcı olan ezelî bir hikâyeye bıraktı.

Mihail artık bana hep patronu olan kadından ve bir bakımdan ona karşı duyduğu alâkadan bahsediyor, bu bakımın ahlâka aykırılığı gözünden kaçıyor, veya bunu umursamıyor. Patronu olan kadın, son derece zengin bir

Rus Yahudisidir, ki ruhu... ve servetile birlikte katolikliğe geçmiştir. Mihail onun ruhunu seçtiği Tanrının elinden almak niyetinde değildir. Fakat serveti hakkında başka türlü düşünüyor. Bu servetin dörtte üçü "Kat'î suretle elden gitmiştir." Elde kalan, "bir milyoncuk sterlin lirası" değerinde, Royal'in de dahil olduğu binalar grubudur. Bu "milyoncuğu" zavallı Mihail'im "Katolikliğin elinden kurtarmak" istiyor. Onun da barı bu. Olmıyacak bir bar: Kendisine tutulmuş olan ve karısı olur olmaz bütün o binalar grubunu onun üzerine yapacağını söyliyen yetmişlik karıyla evlenmek. Gelgelelim... Kadın evvelâ, mutaassıp bir müdafiî, hararetli bir mü'mini olduğu katolik dinini onun da kabul etmesini istiyor. Benim asîl dostum da bilmem hangi Fransız kralı gibi, ne de olsa, "bir milyoncuk altın lira"nın bir din değiştirmeye değer olduğunu kabule yanaşmıyor değil.

Muhakkak ki, Mısır bütün gözler için en inanılmıyacak seraplar memleketi.

Bu çılgınca maceranın teferruatı şaşırtıcı safhalar arzediyor. Mihail, kocakarının kaçık olmadığını, kendisinin de alçakça hareketlerde bulunacak bir adam olmadığını temin ediyor. Söylediğine göre, kadın, malûmatlı ve kibarmış, ömrünün son günlerinde, çok genç ölen ilk kocasına benziyen Mihail gibi bir arkadaş edinmeyi pek istiyormuş. Mihail eski kocasına bilhassa şefkatli dostluğu ve hayatın esrarına nüfuz etmek hususundaki ihtirasile benziyormuş. Onunla anadili olan Rusça konuşabilmekten memnun, Mihail'in fikirlerindeki derinliği ben ondan iyi bilirim, şaştığım taraf şurası ki, bu fikirleri hiç de dinsizce bulmuyormuş. Hattâ kendi katolik imanına pek yakın olduğunu söylüyor ve çeşitliliği hoşuna gidiyormuş.

— Ne yapalım! dedi Mihail, hem ilmî hakikatlerin de dinî hakikatler kadar anlaşılması güç olduğunu ve

samimî bir ruhu aynı mutlak'a götürmek için binbir yol bulunduğunu bilmiyor muyuz? Beni burada alâkadar eden şey, bir milyon sterlindir. Korkma, sefil bir insan olmadım. Cizvitler, milyonlardan ilk üçünü katolikliğe yeni ruhlar kazanmıya harcıyorlarsa, ben de sonuncu milyonu ele geçirirsem, birtakım ruhları her türlü endişelerden kurtarmak ve onlara kendilerine göre hayatı taziz etmek imkânını vermek için bir barınak kurmak istiyorum, o sanatkârlar ki, ziyan olmaları bazan dünyamız için, göğün ebediyen kapalı kalmasından daha hazin bir neticedir. Hem sanatkârlar yurdunu İskenderiye'de, Akdeniz kıyısında kuracağım. Yalnız, ne yaparsın, benim gibi bir dinsiz olmıyan ve hedefi Paris olan Dördüncü Henri'den biraz daha sıkıntılı bir vaziyetteyim. Arada oldukça fark var.

Mihail'in bütün insanların hürmetine lâyık bir adam olduğunu, onu Kir Nikola'nın dükkânında, sefil bir halde keşfettiğim gündenberi biliyorum. Fakat milyoner bir pinti kocakarının gece kapıcısına tutulması ve ona Katolikliği kabul ettirebilmesi, işte dostuma hiç de yaraşmıyan bir şey. Hayır, yirmi altı yaşındaki Mihail'i yetmişlik bir karının kocası rolünde tasavvur edemiyorum, hattâ bütün yeryüzünü "yoksul büyük san'atkârlar"a mahsus "yurd"larla dolduracak vaziyette olsa da.

Hakikat bambaşka. Mihail hastadır ve sefalete düşmekten korkuyor. Bana daima bundan bahseder ve hasta hasta bir lokma ekmek için sürünmiye mecbur olmadansa, kendini öldüreceğini söyler. Royal'le, nişanlısının kendisine pek miskin bir aylık bağlamış olmasına rağmen, hayatını bol bol kazanıyor, istediği kadar da istirahat edebiliyor. Onun için, bu vazifeyi ne olursa olsun, muhafaza etmek istemesi yerindedir. Fakat bu işi o acaip maceraya burnunu sokacak kadar ileri götürmek için aklının yarısını yolda kaybetmiş olması lâzım.

Öteki, yani Musa, borç içinde, günü gününe yaşıyor, benim gibi o da "demir almak"tan âciz vaziyette. Şimdi yeniden bir bar hikâyesine kulak kabartmıştır. Bu sefer bahse mevzu olan bir tasavvur değil, başkaları tarafından açılan ve bugüne kadar bilinmiyen yeniliği, bütün Kahire halkını heyecana getiren hakikî bir bar. Buna **Otomatik bar** diyorlar. Gerçekten, bu barda bütün servisi göze görünmiyen makineler yapıyor. Bu, geniş bir salonun bütün duvarları boyunca yerleştirilmiş iki metre yüksekliğinde bir nevi mermer paravandır. İstenen şeyin fiyatına göre bir veya birkaç kuruşun bir deliğe bırakılmasile harekete gelen yaylar vasıtasile musluklarından ve döner tabaklarından size bira, sandviç ve pastalar çıkarıyor. Ne masa, ne de iskemle var. Herkes ayakta, bir elinde kadeh, ötekinde kuruş, bir musluktan öbür musluğa koşuyor.

"Herkes koşuyor" dedim, halbuki koşmuyor, adamlar ezişiyor, döğüşüyor, boğuşuyorlar. Az kalsın makineleri devireceklerdi. Daha ilk günü, polisi çağırıp orada bir inzibat servisi kurmak icabetti. Kimse böyle bir sârî çılgınlık gördüğünü hatırlamıyor. En fakir Arap bile, koşa koşa gelip son kuruşunu oraya bırakıyor. Parayı deliğe tıktıktan sonra, kulağını bölmeye dayıyor, makinenin gürültüsünü dinliyor, sonra biranın fışkırmasını seyrediyor ve haykırıyor: **"Şeytan!"**. Bir hile tahmin ederek, Araplar, birbirinin sırtına çıkıp işi idare eden adamı yakalamak ümidile, paravanın arkasına bakıyorlar.

Ya, işte Sara bunu görünce, çılgına döndü. Ağlıyor ve kendisine otomatik bir bar kurması için Bey'e yalvarıyor. İki kere iki dört eder gibi ispat ediyor ki, böyle bir teşebbüse yatırılacak sermaye açılışından bir ay sonra tekrar cebinize girecektir. "Sonraki aylar" dolu gibi yağacak milyonlar da cabası.

— Hayır, yavrucuğum, diyor Bey, hiç de öyle değil.

Sonraki aylar, bir kere merak geçti mi, ardından iflâs ve tasfiye gelir, bunu Avrupa'da, Amerika'da çok gördüm.

Geçen Pazar, Bey'le, Titel'in satranç oynadıkları kahve taraçasında bu sahneye şahit oldum. Sara kolay kolay kanmıyordu:

— Ancak pek geç gelebilecek tasfiye umurumda değil; o zamana kadar zengin oluruz, hem de nasıl!

— Pekâlâ, Beyrut'ta düşünürüm.

Bey, Beyrut'ta oturan zengin bir Suriyelidir. Mısır'da büyük pamuk işlerile alâkalı olduğu söyleniyor. Bana Mihail'in patronu olan kadın gibi, hasis ve kibar görünüyor, birkaç dil konuşuyor, sevimli ve zekîdir. Beyrut'ta bir otomatik bar kurmak hususundaki kaçamaklı vadine ne derece güvenilebileceğini bilmiyorum. Musa da öyle. O, küskün bir tavırla dinlerken, aklı fikri çoluk çocuğunun kendi yardımından mahrum bir halde fena bir kış geçirmiş oldukları Bükreş'te. Birkaç güne kadar, işler bitince, o da benim gibi sokakta kalacak.

Ne kadar saçma görünürse görünsün, buna seviniyorum. Artık yalnızlıktan bıktım. Kafası hep o evlenme meselesile meşgul olan Mihail'in yanında canım sıkılıyor. Bana yazık oluyor. Avâre hayat Mısır'da öyle güzel ki!.. Burada bir hiçle geçinmek mümkün. Bilhassa pek besleyici olan hurma ve muz gibi yemişlerle karın doyuyor. Her şey ucuz. Bir tabak sebzeli et bir kuruşa. Nargile de dahil olmak üzere günde bir şilinden fazla harcamıyorum. Sade kadın cihetinden hayatımda eksik var. Buraya gelişimdenberi bir tek dostum bile olmadı. Kadınlar yok değil, her taraf dolu; ama bunlar ya benim gibi bir cebideliğin harcı olmıyan orta halli turistler, ya da orospular. Berikiler, ister umumî, ister hususî olsunlar, hastalıklı olmaları ihtimali fazla. Bunlardan bir iki tanesini tanı-

dım, fakat beş para etmezler, yavuklunun yerini tutamazlar. Bu mahrumiyetse insana acı geliyor.

Üç hafta evvel, cebimde iki liram varken, veya biraz daha sonra, son liram dururken İskederiye'ye gitmediğime pişmanım. Şimdi artık sefalet.

Seyyar ilâncıyım. Evet, bir köşebaşında bir reklâm fenerini bekliyorum. Bu fenerin üstünde "Minyon Sinema" yazılı, altında da bir şehadet parmağı, takip edilecek yolu gösteriyor. Bana bu iyiliği yapan Bianchi adında bir İtalyan dostumdur. Kendisi Minyon Sinema'nın piyanistidir, beni meteliksiz görünce, bu yeni işi bana teklif etti. Büyük bir halt ettiğim yok, bununla beraber günde, daha doğrusu gecede iki şilin kazanıyorum.

Sabahları hiçbir işim yok. Saat ikide bir paket el ilânı alıp kahvelerde dağıtıyorum. Bu, akşama kadar devam ediyor, o zaman da, şehrin orta yerinde, Bulak sokağile Esbekiye meydanının teşkil ettiği zaviyede fenerimi alıp yerleşiyorum. Fenerim, adam boyunda bir sırık üstüne oturtulmuş, pek de büyük olmıyan bezden bir müstatildir; içinde üç mum yanar. İlk önce, feneri kaldırımda bekçisiz olarak bırakmayı tecrübe etmişler, fakat rüzgâr, yahut gelip geçenler deviriyormuş. Mumlar yerlerinden fırlıyormuş; az kalsın fener de yanacakmış. Bu iş için bir adam tutmaya mecbur kalmışlar.

Eğlenceli bir iş. Her gün şehrin yarısını dolaşmama ve onu türlü cepheleriyle görmeme imkân veren el ilânlarının dağıtılması işi bitince, güzel Mélachrino türün mağazasının karşısına geçer ve saat ona kadar yerimden kımıldamam; saat on oldu mu oyuncağımı yerine bırakıp Musa'ya koşarım.

Tam dört saat, bütün Kahire önümde geçit resmi yapıyor; fakat bütün bu şık insanlar arasında en enteresan olanlar benim küçük yosmalarımdır. Birkaç gün içinde bir sürü kadın dostlar peyda ettim, akşamları Kahire sokak-

larında dolaşan kadınlardan hiç değilse üçte birinin "serbest" orospular olduğunu söyleseler inanmazdım. Mısır'ın hafifmeşrep kadınların vatanı olduğu doğru mu yoksa? Aralarında her milletten, her dilden kadınlar var. Çatpat İtalyanca kavramıya başladığım için, bu dostların ekserisile anlaşabiliyorum.

Bunlar pek canlı insanlar. Oldukça gülünç olan manzaram -ışıklı bir direk yanında nöbet bekliyen bir adam- onları çılgınca güldürdü, ve gülmeleri, gelen geçenlere de sırayet ettiğinden, ilk geceler, türlü alaylara hedef oldum. Ciddî bir tavırla **La Bourse Egyptienne** gazetesini okur gibi yaparak ben de işi alaya vurdum. Sonra, birer birer gelip bana sualler sordular ve "benim gibi bir adamın" bir fenere bekçilik etmekten daha iyi bir iş bulamamış olmasına eseflerini bildirdiler. Onlara halimden memnun olduğumu ve beteri bulunduğunu söyledim. Çarçabuk bana sırlarını açtılar, sonra da beni postacıları yaptılar. Bana bırakılan tezkereleri sahipleri gelip de isteyene kadar muhafaza ediyorum. Mektup sahipleri de birtakım kokotlardır, bazan da sıkılgan erkekler. Bu küçük hizmet için yosmalarım beni "mükâfatlandırmak" istediler. Para kabul etmedim, fakat uzattıkları sigaraları aldım, pek nadiren de "aynen bir mükâfat" ki, daha ziyade bir muhabbet eseri, samimî bir bağış sayılır. Onlara pek minnettarım. Bu, en çok muhtaç olduğum şeydi. Hapsedilmiş bir köpek gibi bunun hasretini çekiyordum.

Bu kadınlardan birçoğu, bir çocuğa, sakat bir anaya gösterdikleri sadakat ve vefa yüzünden saygı değer insanlardır. Bazıları herkese nasip olmıyan bir kalb taşırlar, duyguludurlar, kendilerini sürüden ayırt eden dürüst bir cazibeleri var. Hayli güzel olan bir rum kızı, bir akşam bana, namuslu bir işçi ile evlenerek evde her türlü ev işlerini görmeyi özlediğini açmıştı. Bir sürü şeyler öğreniyorum. İnsanlık çok zaman acınacak şey. Bunu

tahmin ediyordum. Şimdi biraz daha iyi biliyorum.

Yarın başka bir maceraya atılmak üzere Kahire'den ve Mısır'dan ayrılıyoruz. Beyrut, Suriye. Sanılabileceği gibi otomatik bar işi için değil. Bu üstüva sıcağına rağmen, geçici ve cılız cömertliğinden faydalandığı Bey'in yanında kalacak olan Sara'yı büyük bir teessür içinde bırakarak yalnız Musa ile ben gidiyoruz.

Bu Suriye seyahati gökten düşen bir taş gibi oldu. Haziran'dayız. Sinemam kapanalı haylidir, ne fener var, ne de iki şilinim. Bütün eşyam satıldı, kala kala içinde iki gömlekle birkaç kitap bulunan bir torbam kaldı. Bana bir iki defa pek isteksiz para veren Mihail'den tekrar para istemeye mecbur kalmamak için bunu yaptım.

Ah! Hayat, hayat! Ne göz kamaştırıcı ve zalim komedya! Adamı kâh hayran eder, kâh iğrendirir.

Bütün bir hafta, fena halde canım sıkıldı. Mihail'in haber verdiği gibi, sırf bakla ile beslenmeye mecbur kaldığımdan değil, o eşsiz dostun baklam karşısında aldığı tavır yüzünden. Yüz sterlinlik küçük bir servete sahip olduğunu bana itiraf etmesine rağmen, bu hal karşısında âdeta kayıtsızdı. Bu "paraya dokunmak" istemiyor, ve yaz'ı Aynaroz'un bir manastırında geçirmeye niyetleniyor.

Kafasında neler hazırlıyor, bilmiyorum ama, işi azıtıyor. Artık evlenmek fikrini bir yana bıraktı. Başka bir deliliğe tutuldu. Patronunu soymak istiyor! Mihail'in odasında duran bir kasada kadının "on binlerce altın lira"sı varmış. İşte bu servetin bir kısmını çalmak istiyor. Nasıl mı? Sadece kendi elceğiyle imal etmeye çalıştığı yalancı anahtarlarla; halbuki çilingirlik hakkında en küçük malûmatı yoktur! Parmaklarını törpü didik didik etmiş, bana bir sürü demir parçası gösterdi, gülmeden kırıldım.

Delikanlılık çağımda çilingirliğe de çalışmış olduğum

için, kendisine bir kasanın nasıl açılıp kapandığını izah ettim ve böyle bir teşebbüsten onu vazgeçirmeye çalıştım. Nafile. Mutlafa muvaffak olacağına kâni. Her gece, birçok çelik çubuklarda alelâcaip yarıklar açmak için törpüleri körletiyor ve narin parmaklarını bereliyor. En harikûlâde dimağlar bakın nasıl yolunu sapıtabiliyor. Hastalık. Sefalet korkusu. Müvazenesizlik. Kendisini bekliyen hapishaneyi ona hatırlattım. Bana, "İcabında kurtarıcılık edecek bir brovning" gösterdi.

Üstün ruhların biçare kaderi! Böyle ruhların mevcudiyetinden şüphe etmemeyi kendisine borçlu olduğum aziz Mihail!

Haftalar işte böyle hüzünlü geçti. Musa bir yandan, ben bir yandan, ekmek parasını çıkarmak için nasıl olursa olsun, bir iş peşinde koşuyorduk. Fakat iş yok. Mağazalar kapanıyor, Avrupalılar sıvışıyor, zira "eyyâmı bahur" yaklaşıyor. Bir akşam, piyanist Bianchi, Darb-el-Baraba'ya geldi. O da işsizdi, fakat "açıkgöz bir aftos"u ve kenarda biraz parası vardı. Ona kırılmış olan eskisinin yerine koymak üzere bir lâmba şişesi alacak paramız bile olmadığını söyledik; bize, cömertçe, bir taler verdi. Musa onu kucakladı ve birer kadeh ısmarladı. Bianchi kadehleri tazeletti. Ben de aynı şeyi yaptım. Sonra, piyanist bizden ayrıldı, biz de lâmba şişesini almaya gittik. Yolda, ikimize birer kadeh rakı ısmarladık, inadımıza.

Birden, Musa karşımıza çıkıp, yahut ardımızdan gelip de bizi süzen ve kıs kıs gülen Araplara kızdı:

— Bu kadar gülecek ne var sanki?

— Meraklarını mucip olan bir dille pek hızlı konuşuyoruz da ondan.

— Hiç de değil! dedi. Pantalonumun kıçı delik diye halime gülüyorlar!

Gerçekten pantalonunda kocaman bir delik vardı ve ikide bir ellerile bunu yokluyordu, bu da gelen geçenin

dikkatini çekiyordu. Kalabalıktan güçlükle çıktık ve bir Arap bakkala girdik. Burada bilmem neden, ihtiyar kendisine çıkardıkları lâmba şişelerini bir türlü beğenemiyordu ve lüzumundan fazla pazarlığa girişti. Bir müddet sonra, Arap bakkal, sabrı tükenerek hakkımızda yersiz sözler söyledi. Musa lâmba şişesini herifin kafasında kırdı.

— Böyle pazarlığı yalnız Yahudiler mi yapar, öğren bakalım!

— Evet, dedim, öğrenecek ama, biz de bu geceyi karakolda geçireceğiz!

Bakkal, dükkânın kapısında avazı çıktığı kadar bağırdı. Tehditkâr bir kalabalık toplandı. Bir çavuş göründü, o pek sakin, pek nazlı ve medenî Arap polislerden biri. Kırılan şişesinin parasını ödedikten sonra gitmemize müsaade etti. Halk arkamızdan yuha çekiyordu.

Musa yürüyor ve homurdanıyordu:

— Tamam! Şişe parasını verdik ama, gene karanlıkta yatacağız.

— Zararı yok. Bu gece dikiş dikecek değiliz.

— Ne diyorsun! Zavallı karıma mektup yazmak istiyorum!

— Bu gece yazamazsın. Sen sarhoşsun.

Ansızın durdu. Bir nişan atma barakasının önünde bulunuyorduk. Arkadaşım kollarını havaya kaldırdı ve haykırdı:

— Ne lânetli imiş şu bizim ırkımız! İşte, âhir ömrümde **serseri Yahudi** oldum!

Ve yere tükürdü. Sonra, atış yapılan tüfekleri gördü:

— Hah! Ben de bir defa atacağım! Sen hiç tüfek atan Yahudi gördün mü?

— Hayır. Hiç görmedim.

— İşte ben bunu yapacağım. Belki de Allahı kurşuna dizeceğim.

— Diz bakalım!

— Hayır, sinyor, atmıyacağım. Hedefleriniz pek çirkin şeyler. Hiçbir şey fark edilmiyor.

İtalyan kabul etti:

— Evet, boyalar kalbura döndü, ama ne yapalım, şu anda onları yeniliyemem. Pek pahalıya çıkar.

Musa, önündeki tahtaya bir yumruk indirerek haykırdı:

— Ben size bunu pek ucuza yaparım.

— Kaça?

Bütün hayatınca yalnız bu işi yapmış gibi hiç düşünmeden cevap verdi:

— On lira.

— Çoktur... Beş lira veririm.

Musa "oluyor!" der gibi bana baktı. Ve hedefleri saymağa başladı:

— Otuz iki parça, sinyor, çok iş var.

— Çok. Hem ancak geceleri, dükkân kapandıktan sonra çalışılabilir. Gündüzün ben çalışmaya mecburum.

— Gördünüz mü? Sizden on lira istemek için bu da ayrı bir sebep, fakat size sekize yapacağız.

— Altı veririm!

— Biri peşin olmak üzere yedi verin, hemen bu akşam işe başlıyoruz. İşte pasaportum.

İtalyan kabul etti ve bize alelhesap bir lira verdi. Musa parayı kayıtsız bir tavırla aldı, selâmladı, karanlık bir yere geldiğimiz zaman, kolumu yakaladı ve Orphée Cehennemde aryasını okudu:

Ben Béotie'de kraliken...
Bir ordum vardı, altınım vardı!

— Adriyen! Sen delikleri tıkar, zeminleri boyarsın, ben de gölgeleri ve ışıkları resmederim. Öbür gün hep-

si tamamdır. Üçer liramız olacak. Ben karımın yanına döneceğim. Sen de istediğin yere gidersin.

— Galiba ben de Fransızca öğrenmek ve Akdeniz'e yakın yaşamak için Marsilya'ya gideceğim.

İş, Musa'nın tahmin ettiği gibi, bir dahası gün bitti, fakat Musa, karısının yanına dönmedi, ben de Marsilya'ya gitmedim, zira, Beyrut'tan Goldenberg'e gelen ve Klein adında birinin gönderdiği bir mektup çıkageldi. Bu mektupta deniliyordu ki:

> **"Musa'nın Kahire'de olduğunu öğreniyorum. Kendisine haber vereyim ki, ikiyüz Türk liralık bir boya işini üzerime aldım. Bu işle benim ortağım olmak istiyorsa, derhal Beyrut'a hareket etsin. Ve orada kabartma taklidi işinde ehliyetli bir işçi biliyorsa, onu da getirsin."**

Yerimden hopladım:

— Haydi, Musa! Bu sağlam bir iş! Bu sayede Suriye'yi, Lübnan'ı, sedr ağaçlarını, Akdeniz'in bir başka bölgesini tanımış oluruz. Sonra herbirimiz kendi istikametimize, bugünkünden daha iyi şartlar içinde gideriz.

İhtiyar, mahzun bir tavırla:

— Ben de aynı şeyi düşünüyordum, dedi. Fakat bu Klein'in ne mal olduğunu bilmezsin, o da Titel gibi Brezilya'da, kızkardeşini, yeğeni olan bir kızı ve hattâ kendisine melek gibi iki güzel çocuk vermiş olan şimdiki karısını istismar etti. Böyle bir adamın sözüne güven olur mu? Bununla beraber, oraya gitmeliyiz. Allahın veya İblisin inayetile haydi ileri! Belki çocuklarıma karşı küçük düşmemek için bundan daha sağlam bir pantalonla evime dönmek nasip olur.

İşte böylece yarın Beyrut'a hareket ediyoruz.

IV

SURİYE'DE: SALOMON KLEİN

Kahire'den ayrılışım Mihail'i hiç üzmedi. Bu ayrılığın zarurî olduğunu ona anlatmakta zerre kadar güçlük çekmedim. Bu ayrılık, onun işine geldi, halbuki benim için mecburî ve acı idi. Gerçi, kayıtsız görünmüyordu ama, teessürünün günlük meşgalelerine galebe çalamadığı aşikârdı. Artık bu meşgaleler onun için dostluğumuzdan daha mühimdi. Mihail'in ruhî müvazenesi eskisine nazaran şimdi bambaşka. Yarının kararsızlığına mukavemeti sıfır. Dostum, fırtınadan bütün dalları çatırdıyan yarı kurumuş bir ağaca benziyor. Artık, o civanmert hamleleri aristokrat ailesinin boğucu sarmaşığını parçalıyan, alnı açık olarak, göklerin tehditkâr güzelliğine doğru atılan genç meşe değildir. Ruhu küçülmüş olarak, küçük burjuvaların hayatın meşakkatlerine karşı klâsik müdafaa usullerine dönüyor. Para sahibi olmanın kendisine temin ettiği himayeye mutlak ihtiyacı var.

Trenin Port-Said'e hareketinden az önce, beni kucaklamak için istasyona geldi. Orada, açıkça riyakâr bir tavrı vardı. Bütün söylediklerinden çıkan mâna şu idi: "Benim dostluğuma ihtiyacın yok değil mi? Benim yerimi tutan bir dost keşfetmedin mi? Şu halde hürriyetimi tekrar ele almamı doğru bulmalısın."

Ve trenin harekete geçtiği anda, "Saadetine koş!" demek isteyen bir el işaretile gülümsedi.

Doğrusunu söyliyeyim mi, Mihail'im, sen vicdanına oyun ediyorsun.

Port-Said'e herhalde sol ayağımızla inmiş olacağız

ki, bize Beyrut'a giden münasip geminin yeni kalkmış olduğunu söylediler. Bir dahası günü onu takip edecek olan gemi, bizim keselere göre çok pahalıydı. Gördünüz mü başımıza gelenleri! Port-Said'de beş gün kalacağız... Seyahat parasını çar-çur edeceğiz.

Bir an, ümitsizliğe kapılacak gibi olduk, fakat yenilmez arzularla zırhlıyız, çarçabuk kendimizi topluyoruz. Musa dedi ki:

— Ben bizim Yahudilere başvuracağım.

— Ben de bizim Rumlara!

O bir haham bulmaya gitti, ben de bir papaz. Öğleyin ikimiz de ellerimiz boş olarak buluştuk.

Onun hahamı yalnız yardımda bulunmayı reddetmekle kalmış, ama benim papaz üstelik az kalsın bana dayak attıracaktı.

Arkadaşım:

— Gördün mü, dedi. Mazlum İsa beyhude yere yeni bir din çıkarmış. Hemcinslerine karşı sert davranmak için eski kâfiydi.

Sabretmeye ve selâmetimizi hahamlarla papazlara nazaran yeryüzüne daha yakın insanlardan beklemeye karar verdik. Mahallin Yunanlı ve Yahudi kahvelerine devam ederek, bizi dinlemeye razı olanlara başımıza gelenleri anlattık. Birçokları duymamazlıktan geldiler. Bazıları vah vah, dediler. Birkaçı da elimize bir şilin sıkıştırdı, ki bu da pek azdı. Gelişimizin üçüncü günü, her gece obur tahtakurularına yem olmaktan usanmış, son talerimiz de uçup gitmeden geri dönmenin daha ihtiyatlı bir hareket olup olmıyacağını düşünüyorduk ki, birdenbire, selâmete kavuştuk. Port-Said'de demirlemiş büyük bir geminin Yunanlı bir ateşçisi, içinde bulunduğumuz acıklı vaziyetin hikâyesini daha sıcak bir dikkatle dinlemek lûtfunda bulundu. Duygulandı ve derhal hareket geçti. Cebinden bir mendil çıkararak içine bir taler attı ve bu-

lunduğumuz kahvenin kalabalık müşterilerini birer birer dolaşarak para toplamaya koyuldu. Kendisi maruf olduğundan, bir hamlede iki sterlin topladı. Bu, seyahat biletlerini almak için aşağı yukarı kâfiydi. Dolandırıcı olmadığımıza kanaat getirmek için adam biletlerimizi bizzat aldı. Sonra, bu iyi kalpli adam, hayatımızla alâkadar olarak bizimle uzun boylu konuştu ve bize kendi hayatını anlattı.

Bu suretle adamın İngiliz tebaasından olup bir İngiliz kadınile evli bulunduğunu, Bombay'da oturduklarını öğrendim. Gemisi de şimdi o limana doğru hareket ediyordu. Bana Bombay'ı öyle hoş bir tarzda anlattı ki, çılgın muhayyilem, hemen fitili aldı. Kalidasa'nın **Sokuntala**'sını, büyük şairimiz Cosbuc'un üstad kalemile yapılmış bir tercümeden daha yeni okumuştum. **Asyanın Işığı** isimli güzel bir kitabın hâtırası hâlâ zihnimde yaşıyordu. Hindin efsanevî hayatından bahseden bu pek uysal adamın canlı teması bana Musa'yı da her şeyi de unutturmaya kâfi geldi, ona beni beraberine alarak ahalisinin hayatı iman ve hülyadan ibaret olan bu memlekete götürmesini teklif ettim.

Ateşçi, bu hararetimi garipsemedi; tanıdıkları arasında Hindistan aşkına her şeylerini feda etmiş olanların ne kadar çok olduğunu bana anlattı ve beni kaptanına tanıtmıya razı oldu. Ne yazık ki, Musa bu "beyinsizce teşebbüsüme", bu "ihanet teşebbüsüme" karşı öyle bağırıp çağırdı ki, beslediğim hayalin tahakhukundan vazgeçmeye, îmanlı hülyalarımla evlâtlık vazifelerim arasındaki devamlı bir arabulmanın beni zincirlediği yarım hayattan bir daha dönmemek üzere kaçmaktan vazgeçmeye mecbur kaldım. Bununla beraber, ateşçinin adresini aldım ve bütün kalbimle bağlandığım bir emeli gerçekleştirmek için başka bir fırsat aramayı vâdettim.

Port-Said benim nazarımda, yeryüzünün nabzını duy-

muş ve kaydetmiş olduğum, denizyollarının büyük kavşağı olarak kalacaktır. Burada ben, kocayı karısından, oğlu anasından, âşığı sevgilisinden ayıran ve onları, aile rabıtalarile yaratmıya çalıştıklarından daha âhenkli cazibelerin kendilerini çektiği hudutsuz mesafelere fırlatan, kaderlerin çeşitliliğini apaçık bir şekilde görüp hissettim. Ekseriya, bizim gerçek akrabalarımız ve vatanımız dünyaya geldiğimiz ve üstünde bir yabancı gibi yaşadığımız yerden ne kadar uzaklardadır.

Beni Beyrut'a götüren vapurdan bu mini mini şehri ve Ferdinand Lessephs'in heykelini selâmlıyorum. Bu heykelin, kanal üzerine dikilmiş sert bakışları ürkek insanlara sanki şöyle der gibidir:

"Haydi! Kımıldanın biraz! İşte sizi kendi yurdunuza götürebilecek bir yol daha!"

Beyrut'ta bizi karşılayan ve hakkında pek kötü şeyler işitmiş olduğum adamın üzerimde yaptığı tesiri kabil olduğu kadar tarafsızca ifade etmek isterdim, fakat hissediyorum ki, hakikati söylemeye çalışmak nafiledir, hissediyorum ki hayatın bütün belirtileri, bizim nazarımızda, o an için hislerimize hâkim olan kalbimizin, sevgi veya kinimizin, sevinç veya sıkıntımızın tesiri altında başka başka mânalar alır.

Beyrut'a vardığımız zaman, kendimizi o kadar fakir, memleketimizden o kadar uzakta, Abdülhamid'in Asya Türkiye'sinde o kadar gurbette duyuyorduk ki, bizzat şeytan, dudaklarında bir tebessümle karşımıza çıksa, onunla da dost olabilirdik. Bunun içindir ki, tam sırnaşık kayıkçıların bizi son kuruşlarımızın yükünden kurtarmaya uğraştıkları sırada güvertede karşımıza çıkan kibar kılıklı uzun boylu, güler yüzlü ve Romence konuşan adamı bir kurtarıcı telâkki ettik. Klein usulca elini kaldırdı, iki kelime fısıldadı, geminin tahliye işlerine nezaret eden zaptiye çavuşu koşup selâmlar verdi, bizi himayesi

altına aldı ve pılı-pırtımızla bizzat meşgul oldu.

Musa kulağıma eğilerek:

— İnanılmıyacak şey, dedi, zabıta herifin emrinde.

Az sonra, gümrükte ve liman komiserinin huzurunda, bu mutlakiyetçi rejimli şehirde Klein'in ne derece büyük nüfuz ve itibar sahibi olduğuna kanaat getirecektik. Klein bizden vesikalarımızı istedi. Musa kendisine müddeti geçmiş pasaportunu verdi. Ben de askerlikten ihraç teskeremi.

Klein:

— Bunlar beş para etmez, dedi. Bunlar, burada sizi doğruca hapishaneye götürmiye yarıyacak kâğıtlar. Port-Said'den gelen bütün vapurlarda sizi aramıya gelmekle iyi etmişim. Gerçi limana inerdiniz ama, sizin Beyrut'ta bulunduğunuzdan benim hiç bir zaman haberim olmazdı.

Korkunç bir soğukkanlılıkla söylenen bu sözler, bizi iliklerimize kadar titretti. Zaptiye âmirinin kendisine tehalükle uzattığı eli lâkayt bir tavırla sıkarken, kurtarıcımız yukarıdan konuşan bir eda ile:

— Aziz Beyciğim, bu iki adam benim misafirlerim ve dostlarımdır. Onlara kefilim.

Dediği zaman, kendisine karşı ne büyük bir hürmet hissi duyduk.

Zabıta âmiri:

— **Eyvallah!**

Dedi. Biz de, kurtulduğumuz tehlikeyi düşünerek, sür'atli bir trenin önünden kaçan bir dana gibi, oradan geçtik.

İskenderiye'deki kadar güzel bir Akdeniz, aynı derecede parlak bir gök, Klein'in köşküne yaptığımız araba yolculuğunda bizi hayran bıraktı. Bütün yol boyunca ağzımızı açmıya cesaret edemedik; pis ve çirkin olan Beyrut, kalplerimizde yalnız güçlükle zaptettiğimiz bir

minnet ve heyecan doğurdu. Ev sahibimiz bize uzakta Lübnan dağının manzarasını gösterdi:

— Öbür gün oraya gideceğiz!

Lübnan! Demek efsanevî sedleri olan dağlarda yaşıyacağım. Ve bir dost muamelesi göreceğim, hür bir adam gibi çalışacağım. Başka neye ihtiyacım var.

Araba, denizden az yüksekte bir bayırın üzerinde kurulmuş güzel bir kır evinin önünde durdu. Şişman bir kadın ve altı ile sekiz yaş arasında iki çocuk, bizi sevinç haykırışlarile karşıladılar. İstirahatimizi temin için koşuştular. Çocukların bize Fransızca sordukları sualler arasında, saadetten dilimiz tutulmuş bir halde, kap-kacak tıkırdıları içinde yüzümüzü gözümüzü yıkadık. Sonra, tam öğle zamanı, Klein'in buza konulmuş aperitiflerle bizi beklediği taraçaya çıktık. Bu adamın hal ve tavrı, evinde buyuran, bir saman çöpünü bile yerinden kaldırmaya tenezzül etmiyen ev ve halkını korumakla beraber küçümsiyen zengin boyar (1) inkinin ayniydi. Karısiyle çocuklarının bazan sıkılgan bir tavırla yaklaştıklarını, ona veya bize bir şeyler sorduklarını görüyordum. Onları bir tek baş işaretile savunuyordu. Ve Musa, iki kadeh rakıdan sonra, sabırsızlandığı iş meselesine temas etmek isteyince, öteki sözünü kesti:

— Ben evimde, **mulerl**'lerin yanında işten konuşmam. Birazdan çıkacağız.

Mulerl, yani karı kısmı dediği, sofrayı hazırlamak için etrafımızda koşuşan karısiyle akrabalarından diğer iki Yahudi kadınıydı.

Bu tâbir hoşuma gitmedi. Adama daha dikkatle baktım. Solgun yüzü, ağarmış kaşları ve kirpikleri, açık renkli gözleri, kararsız bakışı ile, kendisini ihtiyarlatmış

---

(1) Romanya'nın eski büyük arazi sahibi zenginlerine verilen addır.

olan maddî acıların izlerini taşıyordu. Güldüğü zaman, ince ve soluk dudakları gülüşü, kendisini sevimsiz yapan bir yüz buruşmasına çeviriyordu. Yoksa, başının bütün mânasızlığına rağmen, sevimsiz değildi. Bu sağlam yapılı vücutta öyle kendine has bir mütehakkim ve pervasız adam hali vardı ki, insana maceralı mazisini hatırlatıyordu. Diyordum ki, bu kadar güzel bir mevkie erişmek için, bu adam, hayatında, kendisile ve başkalarile hayli mücadelelerde bulunmuş olmalıdır.

Zira, Klein'in rahat bir ömür sürdüğü aşikârdı. İki konağı olduğunu öğrenmiştik, biri bu, biri de, ertesi gün yerleşeceğimiz Gazir'deki. Sonra, yedirilip giydirilecek altı kişiydiler, üstelik iki de Arap hizmetçi. Birlikte yediğimiz bu ilk yemekte, evde bolluğun âdet hükmünde olduğuna kanaat getirdim. Hepsi de boğazlarına düşkün insanlardı. Yemekler bitip tükenmek bilmiyecek şekilde birbirini takip ediyordu, hep en iyi cinsinden etler, sebzeler, yemişler.. Ev sahibi, buyuruyor, yemekleri pay edip dağıtıyor ve kendisi önayak olarak, herkesi yemeklerden tekrar almaya dâvet ediyordu. Sonunda: Kahveler, nargileler, iki saat istirahat ve sonra Klein ev halkının başına geçerek taraçanın bulunduğu sırttan aşağı deniz kenarına doğru inmeye koyuldu. Orada deniz elbiselerinin saklandığı bir kulübe, çocukların oyuncakları ve hafif bir nevi sandal vardı.

Musa:

— Evet, dedi, güvenebiliriz. Bu adam zengin. Esasen eskiden beri kendisinde eksik olan para değildi.

Sakin, hoş, ıssız ve güzel koya, okşayıcı Akdeniz'in koynunda kaybolmuş bu ideal köşeye bakıyorum, ve derhal burada, kendi elceğizimle bir kulübe kurup Mihail'le Musa'nın arasında veya yalnız olarak yaşamaya niyetleniyorum. Hattâ bu fikrimi Klein'e bile söylüyorum. Lâtif olmıyan bir tebessümle gülümsüyor:

— Neden olmasın? Muvaffak olmak istiyen için her şey mümkündür. Yalnız iki şey lâzım: Çalışmak ve sabır. İş zahmete değer. Burada tabiatın insanlar için nasıl bir nimet olduğunu görüyorsunuz: Küçük bir cennet! Dünyayı benim kadar dolaşıp görmüş olan azdır, fakat ben ömrümün son günlerini bu köşecikte geçirmek isterim.

Klein hiç bir zaman sesini yükseltmiyordu. Konuşması monoton, fakat oldukça alâka çekici. Hararetli konuşmayı, heyecanlı cümleleri, haykırmaları sevmez görünüyor. Sofrada Musa, arada bir dalarak yüksek sesle konuşunca, iki parmağını alnına götürüyor, ve öteki elile, ihtiyara sükûnet bulmasını işaret ediyordu.

Beyrut'ta devamlı bir şekilde hayatımı kazanmak ve hiç değilse senenin büyük bir kısmını burada geçirmek gerçekten kabil olup olmadığını öğrenmek istiyordum.

Klein:

— Size bu hususta yardım ederim, dedi.

Musa:

— Kulak asma, Salomon, dedi. Port-Said'de, az kalsın beni yarı yolda ekip, bir ateşçi ile beraber Bombay'a gidecekti! Maymun iştahlıdır.

Mahçup oldum. Klein beni süzdü:

— Ya!.. Böyle aklınıza eseni yapmaya kalkışırsınız demek?

Başka bir şey söylemedi, fakat bakışı ilâve ediyordu: "Öğrendiğime memnun oldum."

Musa bana fenalık ettiğini anladı ve hatâsını tamire çalıştı:

— Gerçi, Adriyen, Akdeniz topraklarına âşıktır, ama böyle en küçük zaptiye âmirinin hürriyetine son verebileceği bir memleketten hoşlanacağını sanmıyorum.

Klein gevşek bir sesle dedi ki:

— Bu Abdülhamid Türkiye'sinden daha serbest bir memleket bilmiyorum. Yalnız benim gibi servet sahibi,

mutasarrıfın dostu olan bir adam için değil, fakat siyasetten uzak yaşayıp sırf işile güciyle uğraşan herhangi bir insan için bu böyledir. Sonra, burada, insan ticarete başlayınca, para altın tomarları halinde gelir ve metelikler halinde gider. Hattâ parayı metelik metelik kazanan en fakirler bile çok defa bunları altına tahvile muvaffak olurlar. Türkiye'de, insan az para ile paşa gibi geçinebilir. Hayat ucuzdur. Vergiler yok gibi bir şey. Daima herkes için kazanılanla harcanan arasında lehte bir fark kalır. Buna sebep Şark hayatında pahalı lüksün mevcut olmayışıdır. O lüks ki, Garpta büyük servetler gibi işçinin gündeliğini de yutar.

Ev sahibimizin bu muhakemesi karşısında ağzımız açık kaldı. Klein, sandığımdan daha az ahmaktı. Onu uzun boylu konuşturduk ve istifadeyle dinledik.

Akşam karanlığı, sonra gece, bizi orada, deniz kenarında bastırdı ve nihayet hepimizi susturdu, herbirimiz kendi hülyalarına daldı. Şehre gitmedik. Yemek yedik ve erkenden yattık.

Gözlerimi açtığım zaman, herkes, hattâ çocuklar bile ayaktaydı, ve evin bütün yatak takımları taraçaya serilmişti. Musa ile Salomon da, orada, Akdeniz'in sonsuzluğuna karşı alçak sesle konuşarak, hareketsiz bir halde, günün ilk nargilesini içiyorlardı. Huzur, ıssızlık, sükûnet, rahatlık. Akdeniz'in bu kıyısına sığınmış bu Romen yuvasında eski zamanlara has bir saadetin hüküm sürdüğü hissini duydum. Vatanım, anam ne kadar uzaktılar! Burada, bizim o güzel beyaz gemilerimiz, İskenderiye Romenlerinin her hafta geliş ve gidişlerinde selâmladıkları o yüzden vatan parçaları bile görülmüyordu.

Ben giyinir giyinmez, çocuklar gelip bana bir sürü şeyler anlattılar, ama söylediklerini pek de anlamıyordum, çünkü onlar Romenceyi az biliyorlar, halbuki Yahudice, Fransızca ve Arapçayı mükemmel konuşuyorlardı.

İnanılmıyacak şey: Bu Yahudi ailesinde, Fransız Katolik misyonerleri mektebine giden çocuklar, İsa'ya hayrandılar. Bana, saygı ile öptükleri birçok mukaddes resimler gösterdiler. Erkek çocuktan daha yaşlı ve daha hisli olan kız "İsa'nın ıstırapları"na acıyor ve bana, "Onu niçin çarmıha germiş oluklarını" soruyordu. Bu renkli resimlerden, çarmıh üzerinde İsa'yı gösteren, ve Meryem Anayı kalbi bir okla delinmiş olarak temsil eden ikisini uykusunda bile yanından ayırmıyordu. Bu işe pek şaştığımı Klein'a söyledim. Bana kayıtsız bir tavırla cevap verdi:

— Ben Musevî çocuklarımın bugün İsa'yı sevmelerine ses çıkarmıyorum. Daha sonra, mektepten çıkıp benim tecrübeli ellerime dönecekleri zaman, onları, karın doyurmayan Allahla, yegâne ehemmiyetli olan öteki, yani, para Tanrısından birini tercih etmeye mecbur edeceğim. Ve o zaman, îmanları ister katolik, ister musevî olsun, daima para aşkı galip gelecektir. İcabettiği takdirde, onlara her iki dinin büyük mümessilleri arasında imtisal örnekleri göstereceğim. -Hayır, bunda hiçbir tehlike yok. Misyonerler, dünyanın yüzünü değiştiremiyeceklerdir, hem böyle bir niyetleri olduğunu da sanmıyorum. Onlar sadece, din değiştirmek işile meşguldürler. Varsın uğraşsınlar, çocuklarıma bir zararları dokunmaz.

Ne pişkinlik, diye düşündüm. Bir an bu adamdan gözüm korktu. Hayat, hakkındaki telâkkisi, nazarında, evinin üstünde durduğu kaya parçası kadar sarsılmaz bir şeydi. Bu hal, solgun yüzünden okunuyor, konuşmasının tarzından hissediliyordu. Sözlerinin benim ve Musa'nın üzerimizde bırakmış olduğu tesiri farketti, ve bir kelime, bir hareketle hepsini silip süpürdü. Ayağa kalktı, bizi samimî bir tavırla omuzlarımızdan tuttu ve dedi ki:

— Şimdi Beyrut'un en güzel kahvesine giderek çubuk tüttürecek ve iş hakkında konuşacağız. Kardeş kardeş anlaşmalıyız!

Musa temin etti:

— Kardeş gibi anlaşacağımıza ne şüphe, Salomoncuğum! Sen bizim rehberimiz olacaksın! Biz sana itaat edeceğiz.

Klein şehadet parmağını dudaklarına götürdü:

— Yavaş söyle.

Bizi götürdüğü kahve, hemen tamamile denizin üzerinde inşa edilmişti; müşteriler: Ciddî yüzlü Araplar, Salomon'u birçok **merhaba**'larla karşıladılar! Rakı veya kahve içiyor, çubuk ve nargilelerini tüttürüyorlardı. İçlerinden bazıları bir kabineye giriyor, oradan deniz kıyafetile çıkıyor, kötü bir merdivenin doğruca denize götürdüğü zemindeki bir delikten kayboluyorlardı. Taraçadaki yerimizden, onların suda yüzdüklerini, sonra tekrar çıkıp yeniden çubuklarına, konuşmalarına veya oyunlarına devam ettiklerini görüyordum. Hayretten kendimi alamıyorum. Bu usûl pek hoşuna giden Musa, derhal onları taklit etmek istedi. Klein mâni oldu:

— İhtiyarsın. Bir kramp gelir, boğulur da başıma iş açarsın, halbuki ben bir ortak arıyorum! Hemen bilmeni istediğim de budur: Giriştiğim işin başarılması **için, kendime** değil, senin kuvvetine güveniyorum.

Koltukları kabaran ihtyiar, göğsünü şişirdi ve ilk kadehini bir yudumda dikti:

— Hiç merak etme! Sıhhatine, Salomonaki! Senin de âfiyetine, oğlum Adriyen!

Klein boğuk sesile devam etti:

— Seni mükemmel bir usta bilirim. Adriyen de sana yardım edebilirse, her şey yolunda gidecek. Evim sizindir. Muktesit davranmıya, biraz para biriktirmeye, âletler satın almıya ve işe kendi sermayenizle iştirâk etmiye çalışırsınız.

Musa haykırdı:

— Paramız sende dursun! Çünkü ben son derece müsrifim.

Ve beni çubuğile göstererek ilâve etti:

— Bu beyinsiz benden de beterdir.

Salomon etrafına bir göz gezdirdi:

— Rica ederim, yavaş konuş! Gerçi Türkiye'deyiz ama, birinin bizi anlaması imkânsız değildir. Yarın bütün şehrin tasavvurumuzu öğrenmesine lüzum yok.

— Herhalde gizli bir iş yapıyor değiliz sanırım?

— Şüphesiz, ama, sözlerini işiten biri bana torbalarla altın vermiye geldiğinizi sanabilir.

Kadehini ağır ağır içti, doğruldu, masa komşularımızın yüzlerini ciddî bir tavırla süzdü ve yeni selâmlara gülümsiyerek cevap verdi. Sonra:

— Şimdi yapacağımız ilk işten fazlaca bir kâr temin edeceğimize pek emin değilim. Hattâ bu işten zararlı çıkmam bile kabildir. Onun için, başlangıçta, karşılık hiçbir taahhüde girişmeden çalışacağız. Netice iyi çıkarsa, ne âlâ. Kaybedersem, kayıbın yalnız bana ait olmasını istiyorum. Gene bir esas ücretiniz olacak: Musa, sana haftada iki lira, sana da Adriyen, bir buçuk. Oldu mu?

Sevinçten deliye dönen Musa, tavsiye edilen ketumluğu hemen unutarak kollarını açtı ve gürledi:

— Senin kölen olacağız!

Klein'in korkudan benzi attı, etrafına bakındı ve herhalde Musa ile ancak çöl ortasında işten konuşabileceğini içinden geçirdi. Bundan sonra bir kelime söylemedi ve Romanya hakkında anlattıklarımızı dinledi. Öğleyin, aynı zengin sofra bizi akşama kadar yerimizden kımıldıyamıyacak hale koydu ve akşamleyin ev sahibimizin güzel koy'undan ancak tekrar sofraya oturmak üzere ayrıldık. Sonra, bu ikramcı adam, paşaların Beyrut'unun gece halini göstermek için bizi şehre götürdü. Pek geç vakit, zil-zurna sarhoş bir halde, kulaklarımız kûdüm gürültüsünden çınlayarak, eve döndük. Çıplak Arap rakkaselerinin manzarası gözümüzden gitmiyordu.

Ertesi günü saat altıda Gazir'e gidiyoruz. Uykuya doymamış olmamıza bakmadan, askerler gibi, tam saatinde hareket ediyoruz. Gözlerimde kum taneleri hissediyorum ve gevşemiş bir haldeyim. Fakat sabah havası pek parlak. Avluda, güzel katırların çektiği iki büyük araba var. Pek az eşya yükleniyor. Evi beklemek için kalan bir uşak müstesna, herkes gidiyor. Kafile hareket edince, biz acelesi olmıyan mültecileri andırıyoruz.

Salomon'un yumruk sahibi bir adam olduğunu kabule mecbur kalıyorum. Kendini göstermiyen, fakat tesiri aşikar olan bir yumruk. Hiç bir zaman bağırmıyor, fakat bütün işleri tıkırında gidiyor. Biz yataktan kalkarken arabaların gelmesile kafilenin yola koyulması arasında yirmi dakikadan fazla zaman geçmedi. Hiç telaş olmadı, hiç bir emir verilmedi. Giyinmiş olarak yüzler yıkandı, muhabbetli bir sükûn içinde kahveler içildi, bu esnada hizmetçi kadınlar ev eşyalarından iki denk hazırlıyorlardı. Çocuklardan biri, pabuçlarının bağlarını düğümlemeyi unutsa, kadınlardan biri yapılacak iki iş arasında kendini şaşırsa, derhal Klein'in uyanık bakışile karşılaşıyorlar ve bu, onları tekrar gayrete getirmiye yetiyordu.

Muhakkak ki, bu adam bir ahmak hayatı yaşamamıştır. Tecrübeleri ona pahalıya mal olmuşsa, bunlardan istifade etmesini de bilmiştir. Ona hayranım.

Hatta insan tarafı bile var. Yolda, çıkması güç bir yokuşa gelince, iniyor ve veya yürüyor. Musa ile ben de ona uyuyoruz. Bu, bana, kervandan ayrılarak, gözlerimin önüne ilk defa serilen manzarayı daha iyi tatmak imkânını veriyor. Şimdiye kadar hiç dağa çıkmadım. Ağaçlık yerleri az, fakat geniş kayalık sahalar daha az muhteşem, değil, hele adına sanırım Nahr-el-Kelb dedikleri ve üzeri efsanevi kocaman devlere benziyen kayalarla kaplı olan yerde! Aşağıda, köpüklü dalgalarla hârelenmiş Akdeniz, mavi göğün altına zümrütten ve gök buluttan sayısız kü-

çük koylar seren oyalı kıyılarile yavaş yavaş uzaklaşıyor. Onları kabil olduğu kadar uzun müddet seyretmek, bir yandan da kafileyi takip edebilmek için arasıra geri geri yürüyorum, bu yüzden Klein bana âdeta bir meczubmuşum gibi bakıyor.

Klein:

— Bu memleketi bu kadar mı sevdiniz?

Diye sordu, ve kurşunî gözleri beni hiç okşamıyan, âdeta endişelendiren bir alakayla parladı.

— Evet... Ben Baragan isteplerinden çıktım, burada gördüğüm şeyler beni büyülüyor. Orada, o ıssız, yeşil koyda bir kulübem olsa, içinde bir vahşî gibi yaşasam, ne kadar isterdim.

— Neden «bir vahşi gibi?» Orada medeni bir adam gibi yaşıyabilirdiniz. Sabırlı olmak ve çalışmak arzusunu duymak kâfi.

— Öyle ama, ben çalışmaktan pek hoşlanmam! Öyle sanıyorum ki, yalnız insanların kendilerine köle ettikleri hayvanlar bütün ömürlerini çalışmakla geçirirler, fakat şuur sahibi olsalardı muhakkak ki onlar da intihar ederlerdi.

Salomon beni tekzip etmek arzusile yanıyor, fakat ihtiyatlıdır, cevabını ağzında geveliyor. Kendisinin de çalışmayı gaye edinmemiş olduğunu biliyor ve benim de bundan haberdar olduğumu tahmin ediyor. Onun için, düşüncesini kapalı bir şekilde söylüyor:

— Şüphesiz, insan bir hayvan değildir. Bununla beraber, eğer şurada, benimkinin yanında bir kulübe sahibi olmak istiyorsanız, ancak kârlı bir işde sebat etmek suretile bunu elde edebilirsiniz. Kimse size onu hediye etmez. Size yardım edeceğimi söyledim. Halbuki bana kimse yardım etmedi. Ben tek başıma başımın çaresine bakmak zorunda kaldım.

— Servetinizi elinizin emeğile yapmış olduğunuzu sanmıyorum, Bay Salomon.

— Ne biliyorsunuz? Hattâ, hayatımı kazanmak için ne hatlar karıştırdığımı bilseniz bile bu da size ahmak olmadığımı ispat eder. Siz de aynı şekilde hareket edebilirseniz, ne âlâ. Ben aç bırakan çalışmaya zengin eden zekâyı tercih ederim.

Kızkardeşinin, yeğeninin ve bizzat kendi karısının vücutlarını satmak suretiyle gösterdiği «zekâ» hakkında ne düşündüğümü ona söylemek istemiyorum, fakat sükûtumun manasını anlıyor, ve biraz ilerimizde yürüyen Musanın, konuşmamızı dinlediğine emin olduktan sonra, bana cepheden taarruza geçiyor:

— Anamın dünyaya getirdiği ve yirmi yaşına kadar kara ekmekle beslediği bir sefil hayatile bütün ömrünü geçirmemek, para kazanmak için yapmış olduğum şeylerin ahlaka uygun olmadığını söyliyeceksiniz. Evet; Ablama; sonra onun kızına, sonra da kendi karıma, iki hepsi üç metre kumaş için namuzsuzca orospuluk ediyorlardı-avuç dolusu altına nasıl namusluca orospuluk edebileceklerini gösterdim. Bugün onlar zengindirler, ben de zenginim.

Durdum ve gözlerinin içine bakmak istedim, fakat Salomon meydan vermedi. Dalgın adeta masum bir bakışla, sakin sakin sordu:

— Ne oldu?

—Anlamıyorum.. dedim,

— Neyi anlamıyorsunuz?

— Namusluluk ve namussuzluk hakkındaki telâkki tarzınızı.

— Pek basit! İnsanın namuslu değilken ve olamıyacak vaziyette iken namuslu görünmeye çalışması kadar iğrenç namussuzluk yoktur. Halbuki, karınızdan, çocuğunuzdan, babanızdan, dostunuzdan başlamak şartile her-

kes kendini namuslu gösterir ve hiçbiri değildir. Zira, herbiri sizi şu veya bu şekilde aldatmaya çalışır; yaşamak isteyen için bundan başka çare yoktur. Aldatmak şarttır; işte bu! Ben de düşündüm ve dedim ki: Gerçek namusluluk için tek yol, namussuzluğu açıkça yapmaktır. Öyle sanıyorum ki, dünya ne zaman sahte namusluluk yüzünden hasta olduğunu kabul ederse, o zaman daha iyi bir hale gelecek. O gün, belki pek budalaca bir namussuzluğun doyurmadığı insanlara acınacaktır. Ve onlara, bilhassa ahmak değillerse, ne yapmaları icabettiği gösterilecektir. Herhalde, tatbiki aç bırakan ve ancak cinayete veya intihara götüren bir fazileti telkin etmekten vazgeçecekler. Bu da bir kazanç olacak, siz de bu fikirde değil misiniz?

Şüphesiz, ben de bu fikirdeyim, ama kanaatimi söylemeye mecbur kalmamak için, hiç cevap vermemeyi tercih ettim. Hem Musa bu konuşmaya nihayet verilmesi için bana telaşlı işaretler veriyordu, sonra, yolda bana gizlice sokulduğu zaman, kulağıma fısıldadı:

— Onun dilinden sakın! Pek uzun bir dili vardır. Ne kadar okumamış da olsa, Salomon seni kafese koyabilir. O, mesleğinde yalnız genç kadınları değil, delikanlıları da istismar etmiştir.

— Nasıl?

— Nasıl olacak? Meselâ onları güzel kızlarla evlendirip Cenubî Amerika'ya bir balayı seyahatine çıkarır. Bu seyehat esnasında, zavallı koca, hiç farkında olmadan ve istifade temin etmeden karısının pevezengi olmaktadır. Bazılarına da muhabbet tellâllığı mesleğini öğretir, onlara, hep kendi eliyle yetiştirdiği uysal kadınlar gönderir, fakat «varidatı» yakından gözetler ve arslan payını kendine ayırır.

Hey Allahım, hayat ne çetrefil şey! İlk gençliğimin pek hareketli geçmiş olmasına rağmen, ev sahibimizin bir

ihtisas haline getirdiği ve Musa'nın «Salomonizm» dediği bu cinsî istismar teşebbüsleri kabilinden ilginç hikâyelere şimdiye kadar asla karışmış değildim.

Dostum :

— O, bir sihirbazdır, diye ilâve ediyor. İnsan tabiatının, zaaflarını okşıyarak yumuşatmasını ve eğmesini bildiği garabetlerile bir hokkabaz gibi oynar. Gerçi oyunbazlığı yüzünden bir kere, az kalsın hayatına malolabilecek bir muşta yemiştir, ama onun Salomonizmi «meslekî tehlikeler» i kabul eder ve bunlara boyun eğer. Göreceksin; Kendini sana bir kahraman gibi tanıtmakta gecikmiyecek. Esasen o, ancak menfaat temin etmeyi umduğu kimselerle ahbaplık eder. Bu bakımdan onu alakadar etmen kabildir.

Vay canına! Musa mübalağa etmiyorsa, Lübnan Akdeniz'in koylarından birinde, Klein'in yardımıyla kuracağım kulübede efsanevi bir hayat yaşamak tasavvurlarıma elveda. Fakat belki dostum yanılıyor. Salomon, iyi bir pezevenk kalfalığı yapamıyacağımı fark etmiyecek kadar aptal değildir. O muştayı yediği gündenberi her halde insanlarını daha iyi seçmesini öğrenmiş olsa gerek. Hem onu badana müteahhidi, mülk sahibi ve ker'i ferli bir adam olarak görüyorum. Bu da maceracı hayatına nihayet vermiş olduğunu ispat etmez mi?

Ne de olsa, bir arı gibi mes'ut olmak, kaderimin yollarıma serpmekten hoşlandığı tuzaklardan haberdar olmamak için gündelik bir lokma ekmeğimi bulmak bana kâfi geliyor. Çalıştırırken beni açlıktan öldürmemesi şartile, Salomon'un, zaman zaman beni ücretli bir belâlı veya Cenubî Amerika'ya bir balayı seyahatine çıkardığı o genç kocalardan biri yapmayı tasarlamasını affedebilirim. Her sabah, yeni doğan güneşe yüzümü çevirerek kendi kendime diyeceğim ki: «Düşün ki karanlık bir fabrikada meşakkat çekecek ve can sıkıntısından geberecek yerde,

pencereden Akdeniz'i seyrederek güzel Lübnan'da serbestçe serserilik ediyorsun. Işıklı hürriyetin uğrunda ara sıra canın sıkılsa da, aldırma. Bu, hürriyetini daha çok takdir etmene yarar.»

Ben böyle düşünüyorum. İstikbalin bana hak vereceğine şüphe yok, bir ata sözü, «Yuvarlanan taş yosun tutmaz» der ya, aldırma, ne yosunu? Benim öyle şeylere ihtiyacım yok. Bilâkis, ben bir çakıl taşı gibi çıplak ve parlak olmalıyım, çünkü koyun biraz yapağı tuttu mu hemen makas altına gider. Çaresiz: Her servet haset yaratır, iştiha uyandırır. İnsanın hiç bir şeyi olmamalı. O zaman dünyaya sahip demektir.

Gazir, basit ve hoş bir hayat süren küçük irat sahibi Arapların oturduğu bir kasabadır. Hıristiyanlar ekseriyeti teşkil eder. Katolikler hâkimdir. Fakat birbirlerine müsamaha ederler. Adeta iptidai bir hayat sürülen bu dağların insanlarında bu kadar nezaket, bu derece gerçek medeniyete rastlıyacağımı asla tasavvur edemezdim. Lübnanlılar delikanlılık çağına girince, Amerika'nın bir tarafında servet yapmıya giderler. Oradan daima zengin veya oldukça paralı, aynı zamanda henüz genç olarak dönerler. O zaman kendilerine bir bina inşa ederler, eğer aralarına harç bile katılmamış olan ve damları döğülmüş topraktan taraçalar olan bu taş yığınlarına bina demek caizse! Her yağmurdan sonra herkes damının üstüne çıkarak merdane ile faaliyete geçer.

Bununla beraber, oldukça güzel bazı yapılar da yok değil. Bir haftadanberi Gazir'de ve civarında bizim ziyaret ettiğimiz yapılar da bunlardır. Burada muhteşem ipek elbiselere bürünmüş ev sahipleri bizi öyle bir nezaketle karşılıyorlar ki, Musa ile ben, kılığımızın perişanlığı yüzünden pek utanıyor ve sıkılıyoruz. Kılığımızın farkında değilmiş gibi davranıyorlar, bize çok ikramlarda bulunuyorlar, Salomon, onlara Mısır'da zararlı işlere

girişmek yüzünden, başımıza gelen felaketleri ciddi bir tavırla anlatarak mukabelede bulunuyor.

Sonra emin bir tavırla ilave ediyor:

— Fakat çabuk kalkınacaklardır. Çünkü şu gördüğünüz adamlar, duvar tezyinatının üstadlarıdır. Onları iş başında gördüğünüz zaman buna kanaat getireceksiniz.

Klein, Suriye Arapçasını sıkıntısız konuşuyor, Musa'nın mükemmel bildiği İspanyolcayı da Arapça kadar kıvırıyor. Musa'nın bu dille gevezelikleri yerlilerin hoşuna gidiyor, fakat Salomon, ihtiyarın bir patavatsızlıkta bulunacağından korkarak bundan fena halde ürküyor. O zaman hemen atılıp sözü değiştirir ve Arapça konuşmaya başlar.

Evet, Musa müthiş surette geveze ve hararetli bir adamdır ki, samimiyet nöbetleri münasebetsiz düşebilir. fakat Klein, menfaatten başka bir şey düşünmiyen soğukkanlı bir kurnazdır. Mesela bu samimi toplantıların hedefi iş imkanları elde etmek olduğundan, Salomon'un nazarında konuşmalarımızın ancak maksada hizmetleri nisbetinde manalı sayılacağından haberimiz yoktu. Orada bulunuşumuz sırf ev sahibini iş vermiye razı etmek için olduğunu anlamalıydık. Patronumuz konuşmaları idare edecek, biz de bu idareyi kolaylaştıracaktık. Yani, bu sevimli Arap yuvalarına bizim, hiç farkettirmeden, birer düzenbaz tavrile girmemiz lazım geliyormuş.

Hey Allahım, insanlar, ne kadar birbirlerine benzemiyorlar, hele zihniyetleri! Musa ile ben her türlü çirkin düşüncelerden ne kadar uzaktık ve Gazir'in bu iyi insanlarının bize gösterdikleri hararetli kabulü fena niyetlerle karşılamak ne kadar elimizden gelmiyen bir şeydi! Bizim gibi biçare züğürt ve kılıksız serserileri kurtaran Klein'in soğuk azameti değildi. Hayır. Biz iyi olduklarını tahmin ettiğimiz bu Lübnanlıları samimi olarak seviyoruz, onlar da bunu farkediyorlar. Biz, apaçık, olduğumuz gibi

görünüyoruz. Onların mazimiz, hayatımız hakkındaki zekice suallerine karşı, sözlerini hazırlayıp perdelemeden söylemiyen Salomon'un zıddına olarak, hiç düşünmeden samimi cevaplar veriyoruz.

Dün, bir zenginin evinde, Musa gene bir pot kırdı. Her zamanki gibi, Gazir'li zenginlerin pek hoşlandığı boya ve dekor işlerinden bahsolunuyordu. Bize sık sık o su ile karıştırılarak içilen rakıdan ikram ediyorlardı ve Musa, Klein'e kendisinin de bir müşteriyi iknaa muktedir olduğunu ispat etmek istiyordu. Ev sahibinin malzemenin pahalılığından şikâyet etmesi üzerine ihtiyar atıldı:

— Evinizin tezyinine gidecek malzeme mi? Sudan ucuzdur.

— Meselâ?

— Ne olacak, beş Türk lirası kadar bir şey tutar.

Ev sahibi:

— Kabul, dedi.

Cevap o kadar sür'atli oldu ki, içmekte olan Salomon kadehini bitirip de müdahaleye vakit bulamadı. Ve müşterinin pazarlığın kesildiğine alâmet olmak üzere kendisine uzattığı eli sıkmaktan başka bir şey yapamadı. Fakat dışarı çıktığımız zaman, Musa'yı bir güzel haşladı:

— Koca öküz! Hâlâ anlamadın mı ki, onlara malzeme parasını fazlaca ödetiyorum, ve asıl kazancım bundandır.

Musa keyifli bir tavırla:

— Bah! dedi. İnsan senin hoşuna gitmek için ne söyliyeceğini, neyi beğenip, neyi beğenmiyeceğini bilemiyor. Daima ayakların yolumun üstünde, en tahmin etmediğim zamanlar, üstüne basıyorum.

Birdenbire, dostum kızdı:

— Hem sana bir şey söyliyeyim mi: Bu iş hesabına uymuyorsa, onu Adriyen'le birlikte ben yaparım! Daha neler! İki kişi onbeş günlük çalışmadan yirmi lira kaza-

nılacak: Bu sana kâfi gelmiyor mu? Adriyen'le bana yeter.

Salomon, boğuk bir sesle:

— Ya öyle ha! dedi. Bundan böyle sizin rekabetinizle karşılaşacağım, demek?

Durdu, ellerini göğsü üstünde kavuşturdu ve, ölü gibi sapsarı kesilerek gözlerini ufka dikti.

Korktum. Evrakımızın eksikliğini hatırladım. Söze karıştım:

— Yok canım, Mösyö Klein. Musa şaka ediyor! Bizim gibi meteliksiz ve âletsiz adamların size rekabet edebileceklerine nasıl ihtimal verirsiniz? Bu şartlar içinde bize kim iş, avans vermiye razı olur? Hem biliyorsunuz, biz size tabiiz.

Klein elini omzuma koydu:

— Aşağıdan almakla iyi ediyorsun, diye homurdandı. İkiniz de unutmayın ki, serbestçe dolaşmanız benim insafıma kalmış bir iştir.

Bu küstahlık ihtiyarı çileden çıkardı:

— Ne? diye haykırdı, senin insafına mı kaldık? Sen de sanıyor musun ki, burada Lübnan'daki vaziyetinin püf tarafını ben bilmiyorum?

— Hangi püf taraf? Vasıtalık etmiş olmam mı?

— Daha beteri, Yahudi olup da bunu bir illet gibi gizleyişin, Lübnanlılara, kendilerini ortodoks hıristiyan olarak tanıttın, kendilerine yalan söylediğini bilseler seni kıçına bir tekme atarak kovarlardı. Öyle değil mi, azizim Salomon?

Öteki itiraf etti:

— Öyle ama, sen de Yahudi değil misin?

— Fakat bunu hepsi biliyor? Ben bir şey saklamadım, işte farkımız! Bir şey daha biliyor, yahut hissediyorlar...

— Neymiş o?

— Benim gibi bir Yahudinin senin gibi bir ortodoks hıristiyandan çok daha namuslu olduğunu.

O gün Klein için büyük bir mağlûbiyet oldu; fakat onun bu mağlûbiyeti sükûnetle ve yiğitçe karşılayışından bu adamın kuvvetli olduğunu anladım. Onun için Musa'ya kabil olduğu kadar ondan korunmasını tavsiye ettim.

Fakat sözümü dinlemedi.

Gazir'de işte bir aydanberi çalışıyoruz, ve bir hafta geçmiyor ki, aralarında, hem de bazan müşterilerimizin huzurunda bir münakaşa çıkmasın. Olur olmaz her şey hakkında çekişiyorlar, fakat hiçbir zaman biri öteki hakkında bildiğini ifşa edecek kadar ileri gitmiyor.

Ben bu kavgalara karışmamıya çalışıyorum. Ekseriya, yalnız olduğumuz zamanlar, Yahudice kavga ediyorlar. O zaman Musa işini bırakıyor. Salomon'un yanına oturuyor, söyleniyor, ona ahlak dersi veriyor, deli gibi el işaretleri yapıyor. Öteki bunlara tahammül ediyor.

Her pazar ziyaretler yapıyoruz. Burada bir âdet sanıyorum, fakat aynı zamanda kendimize yeni iş imkanları açmak niyetiyle de hareket ediyoruz. Bazan çok uzaklara, Dlepta'ya, Aramon'a, Malmeteyn'e kadar uzanıyoruz, o zamanlar eşeklere biniyoruz. Saatlerce iniyor çıkıyoruz; vahşi ve sessiz muhteşem vadiler görünüp kayboluyor ve bize, zaman zaman, uzakta güneş istikametinde, parıltılı bir ayna parçası, benim Akdeniz'imi gösteriyor. Önümden giden yol arkadaşlarım durmadan çene çalıyorlar. Onları yüz adım geride takip ediyor, mevcudiyetlerini unutuyorum. Onlar da artık beni düşünmez oluyorlar. Akılları, fikirleri onlarca, yüzlerce «Türk lirası» getirecek muhtemel işlerindedir. Ben artık mevcut değilim. Onun için eşeğimin boynuna sarılıyorum ve hülyalı gözlerini öpüyorum. İkimiz de hemen hemen çıplak, fakat pitoresk manzaraları olan, şarka has ışık ve renkler bakımından göz kamaştıracak kadar zengin bir yol bo-

yunca yürüyoruz. Bir dönemeçte incir ve nar ağaçları görülüyor, onlar da kayaların esiri, ıssız ve mahzun, Nadiren bir iki kuş uçurumun, ıssızlığın üstünden uçuyor ve bana öyle geliyor ki, bu uçuş telaşlı bir haber götürüyor, belki bir imdat çağırmaya gidiyor. Yalnız, ancak uzun fasılalarla rastlanan sedr ağaçları ateşten bir göğe karşı o muhteşem koruyucu dallarını erkekçe geriyor. Mesafelerden hiç korkusu yokmuş *gibi görünüyor, hatta günün* birinde, onu kemirip öldürecek olan yalnızlığına rağmen mesafelere meydan okuyan bir hali var.

Güzel çayırlar, büyük tarlalar yok, ancak bazı sebzelerin yetiştiği basamaklı bahçeler göze çarpıyor. Yolda birçok kadınlara rastlıyoruz, içlerinde bazılarının bu vahşî memlekete benzer bir güzellikleri var. Hepsi de başları üstünde ağır yükler veya bir tahta parçası, kalan elleri salınıp duruyor ve sert, şehevî kalçaları salıncak gibi dalgalanıyor. Burada sanıyorum ki, daha ziyade çalışan kadınlardır. Erkekleri kahvede görüyorum, çubuklarını tüttürüyor, oyun oynuyor, çene çalıyorlar.

Hıristiyan ailelerde, arasıra, kadınlar da gelip sohbetlerimize, münakaşalarımıza iştirâk ediyorlar. Sıkılgan, fakat mütecessis olan bu kadınlar, bizim "sanat" ımızdan bahsedildiğini işitmişlerdir ve bizi tanımak istiyorlar. Gerçekten Musa güzel şeyler yapıyor, ben de elimden geldiği kadar ona yardım ediyorum. Rokoko üslûbunda büyük bir salonu tamamladık, halk görmek için akın ediyor. Hayran oluyorlar, halbuki bu san'at değil, sadece bir zanaat işi.

Bununla beraber bizi mükemmel san'atkârlar diye kabul ediyorlar, hele bizi Klein'den satın aldığımız ve bana çok bol, Musa'ya çok uzun gelen eski elbiselerle giyinmiş gördükleri zaman... Bu elbiseler, bizi mâsum ve neşeli iki biçare telâkki eden bütün bu zekî, çok seyahat ettikleri için malûmatlı Lübnanlıların nazarında gülünç

ve sevimli yapıyor. Hattâ bizi biraz sevdiklerini bile sanıyorum, çünkü bizimle gittikçe daha fazla alâkadar oluyorlar. Bizi burada yerleşmiş görmek, bize bir yuva temin etmek istiyorlar.

Halimize acıyarak:

— **Miskini!** Zavallılar! diyorlar.

Aile reisi durmadan rakı ikram ederken kadınlar bize, iri siyah gözlerile ihtirasla bakıyorlar:

— Ben de işte onlara bu fırsatı vermeye çalışıyorum. Benim ortağım olacaklar. Musa Romanya'dan ailesini getirecek. Adriyen'e gelince, ona da güzel bir Lübnanlı nişanlı ararız, olur biter.

Bu sözü tam evin yetişmiş kızı yanından geçerken söyledi. Babaca bir tavırla kolunu kızın beline doladı ve:

— Değil mi, şekerim? diye sordu; fakat küçük kız kaçtı ve cevap veren annesi oldu:

— Vallahi, olur mu olur?

İçimden diyorum ki: "Tamam! Bana Cenubî Amerika'da bir balayı seyahati hazırlıyor."

Böylece, Ağustos ayına kadar, günlerimiz ümit içinde ve fazla kararmadan geçti. Fakat o zaman Salomon ağır bir hakikati kafamıza balyoz gibi indirdi. Ama durun size bunu sırası ile anlatayım.

On haftaya yakın bir zamandanberi Gazir'de çalışıyoruz. İlk yapıyı tamamladık. Bir üçüncüye başladık. Günde onüç, ondört saat çalışıyoruz. Akşamları, yemekten sonra, ölü gibi yere seriliyoruz. Klein bizi barındırıyor, yediriyor, çamaşırlarımızı yıkatıyor ve arasıra, biz isteyince biraz harçlık veriyor; Musa'ya dört beş lira, ki bunu Bükreş'te ailesine gönderdi, bana bir lira, ki bütün bu müddet zarfında harcadım. Eski elbiseleri de birer lira hesapladı. Ve, tabiî, gayet iyi yiyip içiyoruz, hattâ bize şarap ve rakı da ikram ediyorlar.

Fakat bu kadar yorucu bir çalışmadan sonra hisse-

mize düşecek olanın aşağı yukarı bundan ibaret kalacağını kim tahmin edebilirdi. Bunu daha yeni öğrendik, zira şimdiye kadar, Klein, hesabımızın görülmesini alabildiğine geciktirmek için daima binbir sebep icat etti.

— Bırakın! diyordu. Neyiniz eksik? Hesaplarım karışık, bir türlü içinden çıkamıyorum. Hem, bakalım önceden kararlaşmış olan bedelleri bana tamam olarak verecekler mi? Lübnanlılar iyi insanlardır, ama kabil olduğu kadar az para vermeyi severler. Hesap sonunda, adama zorla hayli tenzilât yaptırırlar. Bu, bir âdettir.

Ne biliyorduk? Hem daha fazlasını öğrenmek de istemiyorduk. Salomon bizi ev sahibi etmek niyetinde olduğunu söylemiyor muydu? Bizim veznedarımız değil miydi? Fakat bunu bütün Lübnan biliyordu! İster ortak, ister gündelikçi olalım. Klein bizim uzun çalışmalarımızı hesaba katmamazlık edemezdi. Bu cihetten tamamile müsterih olabilirdik.

Bizim aklımız başka taraflardaydı. Musa, Bükreş'ten ailesini getirtmekten başka bir şey düşünmüyordu. Bense, bulunacak "Güzel Lübnanlı nişanlı"mın hayalile avunuyordum.

Tanrım, hayal ne güzel şey! Bu, bahtsızların biricik hayırlı hakikatidir. Bu hayal, bizi Lübnan'da oyaladığı müddetçe, gökler bize gülümsüyordu ve her günkü yorgunluğumuza katlanabiliyorduk. Ne olursa olsun vaziyeti öğrenmek istediğimiz bugün, hakikat bize bir cehennem gibi görünüyor. Klein'den hiç bir zaman hesabımızı görmesini istememeliydik.

Belki daha uzun zaman hayal denizinde yelken açmakta devam edecektik, ama bir hâdise oldu ve Musa'yı "bütün parasını" istemiye mecbur bıraktı. Gazir'de büyük müteahhit olduğunu Kahire'ye o kadar çok yazmıştı ki, Sara ile Titel buna inanmışlardı. Gökten düşen iki güvercin gibi, bir gün apansız çıkageldiler. Tabiî tüyleri

yolunmuş iki güvercin! Cılız, aç ve kılıkça perişan bir haldeler. Zavallı ihtiyar, bu bedbahtın hayatında izler bırakan o müthiş şiddet buhranlarından birini geçirdi.

Bununla da kalmadı; Musa henüz biraz sakinleşmiş ve bu iki sefalet kuşu için bir oda bulmuştu ki, Salomon onun hakkından geldi. Musa'nın ısrarlı talebi üzerine bize hesap verdi. Pansiyon ücretini ve harçlık olarak aldığımız paraları tenzil ettikten sonra, Musa'ya üç lira verdi; bana da tek bir lira. Soğuk bir tavırla:

— Şimdilik bu kadar, dedi.

İhtiyar, yüzüne kan hücum ederek haykırdı:

— Ne şimdiliği, ne bu kadarı?

Birbirlerine girdiler. Odada kırılacak ne varsa paramparça oldu. Dostum güzel nargilesini bile gözden çıkararak Klein'in kafasına fırlattı. Kolunu tuttuğum ve bir felâkete mani olduğum için, mükâfatım adamakıllı bir tokat yemek oldu.

Musa, Klein'in evinden çıkarken eşikten haykırıyordu:

— Pezevenk, deyyus! Pis Yahudi!

Salomon soğukkanlılığını hiç kaybetmedi. Avluda, arkamızdan gelerek, hayâsızca cevap verdi:

— Evet, Musa, ben buyum... Ama o Titel serserisinin yerine, senin güzel Sara'nın pezevengi ben olaydım, hepinizi zengin ederdim.

İhtiyar döndü, herifin yüzüne tükürdü. Öteki ilâve etti:

— Şimdi dinleyin: Ne zaman isterseniz işinize tekrar başlıyabilirsiniz. Kapım size açıktır.

Musa, geri dönmeden, elile kıçına kıçına vurdu ve herifi karşıladı. İsabet ki, bu kepazeliğin seyircisi yoktu.

İsabet! Zira, bütün kusurların Salomon'da olduğuna, bizim tamamile haklı bulunduğumuza da hiç emin değildik. Evet, soyulmuş, istismar edilmiştik, ama hattâ Klein'in bütün o garip vaatlerinden sonra, bunu beklemeliydik. Bu adam, bir paylaşmada kendine arslan payını

ayırmak itiyadında olmasaydı, böyle paşa gibi yaşıyamazdı. Hem, insaflı olalım, patronumuzun bize çektiği o yemek ziyafetleri bir amele pansiyonunda bulunur şeyler miydi? O hergünkü ıskaralar, tatlılar, o şaraplar, rakılar, kahveler, nargileler? Hayır. Bizim zamanımızda bir amele, hattâ çok kazansa bile, ancak bütün parasını yemek şartile bu kadar iyi yaşıyabilir. Klein de bunu anlamıştı.

Şimdi işsiz güçsüz. Kasabada aramızın açıldığını biliyorlar. Birbirimizin kafasına nargileler fırlattığımızı, yüzüne tükürdüğümüzü, kıçımızı gösterdiğimizi bilmiyorlar. "Ortaklar" arasında geçici bir dargınlık sanıyorlar. Talihimiz varmış. Zira, bir daha Klein'in yanına dönmiyeceğimiz ne malûm, hele üç boğazı beslemek ve iki kira ödemek mecburiyetinde olan Musa:

— Gerçi ailemi getirtmek isterdim, ama bunu değil! diyor.

Bana gelince, Gazir'den ayrılmam şaşılacak bir şey olmıyacaktı. Sihir bozuldu. Şimdiden artık buradan hoşlanmaz oldum. Tamir görmüş bir hülya, hülya olmaktan çıkar. Şu halde, gitmeliyim. Ama, bu istibdat Türkiye'sinde, nereye? Hem de meteliksiz! Hem de bu sefer yalnız, korkunç surette yalnız! Ne Mihail, ne Musa! Ah! Anacığım, donmuş kalbimin üstünde senin sıcacık elini hissetmek ihtiyacını duyacağım zaman galiba yaklaştı!

Halbuki ne kadar iyi, halimden ne kadar hoşnuttum. Benim gibi hülyacı köpeğin biri, âlâ bir yuva, âlâ yemekler, ve tasmalanmamak hakkından başka hayattan ne bekliyebilir? Üstelik, hülyalarımı eşsiz bir surette beslemesini bilen bir sahibim vardı. Benim gibi bir serseriyi belki hiç bir zaman istemiyecek olan, fakat Klein'in ustaca kollarıma doğru itmesini bildiği o güzel Lübnanlı kız benim için yavaş yavaş hakikat olmak üzereydi. Yarınki hayatıma gelince, beğen beğendiğini al: Derhal Ak-

deniz kıyısında bir kulübe, yahut kızla birlikte Şili ovalarında efsanevî bir gezinti, hattâ, aklıma eserse ikisi birden. Zira, o Salomon Klein, imkânsız diye bir şey tanımıyordu. Bana bunu isbat etmek için, bir gün, hayretten büyümüş gözlerimin önünde kocaman bir albümün yapraklarını çevirdi. Burada bir sürü büyük kıtada resim kendisini dünyanın türlü köşelerinde türlü pozlarda gösteriyordu: Brezilya'da, Arjantin'de, Mısır'da, Japonya'da, Hindistan'da, Çin'de hep etrafı paşa gibi çevriliydi.

Galiba ki öyle: Klein her şeyden ziyade, büyüklük satmayı, kendisini pohpohlıyan insanlarla çevrili olmayı seviyor. Gerçi, herkesi çalıştırıyor, ama iş bulunmadığı zaman kimseyi sokağa atmıyor:

— Evvelce beş işçim vardı, hepsine ailem halkı gözile bakıyordum. Senelerce gayet iyi anlaşarak yaşadık. Bana geldikleri zaman, henüz bıyıkları terlememişti. Yanımdan aile reisi olarak ayrıldılar. Onlara ben kız buldum. İçlerinden üçünü görebilirsin. Benim yardımım sayesinde Beyrut'ta badanacı ustası olarak yetiştiler. Kendilerile konuşursam hakkımda hep iyi şeyler söyliyeceklerdir. Halbuki, onlara sabit bir aylık vermiyordum. Tam pansiyon, cep harçlığı, sene sonunda da, kârdan küçük bir hisse. Üç ayda bir işsiz kalırdık. Ya! İşte git de onlara sor: Ne zaman daha mes'uttular: Şimdi mi, yoksa benim yanımda çalıştıkları zaman mı?

Klein homurdandı:

— Ya!.. İş bulmak, mükemmel bir şekilde yiyip içmek, barınmak, giyinmek ve hiç bir zaman harçlıksız kalmamak, bütün bunları Musa kolay mı sanıyor? Bu yaşa gelmiş de hâlâ farkına varmamış ki, bizler gibi fakir doğmuş olanların yüzde ellisi karınlarını bile adamakıllı doyuramazlar. Başlarına talih kuşu konmuş beş on kişiyi bir yana bırakırsan, bütün insanların hayatı, en ba-

sit bir maddî rahatlık uğruna yırtınmaktan başka nedir ki! Hattâ, inanır mısın, biraz hürriyet uğruna bile değil.

Evet, bunu pek iyi biliyordum! Ve bu bedbin düşüncemin, benden ahlâkça pek farklı bir adam tarafından doğrulanması daha çok içimi burktu. Gerçi her zaman başkalarını çalıştırmış olan, ahlâksızlığı açıkça tavsiye eden, fakat hürriyeti uğrunda ıztırap çekmesini bilen ve daha iyisi, suratına tüküren adamın iyiliğini istemekte devam edebilen bu kadın tellâlına ansızın bir şeyin beni yaklaştırdığını hissettim. Böyle bir hisse, çirkefe bulansa bile ben ruh kuvveti adını veririm. En büyük günahımız olan kini tepmesini bilen adamın birçok kusurlarını affedebilirim. Gittikçe daha iyi anlıyorum ki, asıl fenalık, insanın ölçüsüz gururudur, bir hakaretin boşluğunu anlıyarak buna aldırmamak hususundaki aczimizdir.

Bu hususta daha tam bir bilgi edinmek istedim, ve bozuştuğumuzun haftasında, Klein'i işi başında görmiye gittim. Acınacak haldeydi. Bir çırağın yardımile Musa'nın idaresinde başlanmış olan işi bizsiz bitirmek için geberesiye çalışıyor, fakat beceremiyordu. Fresk ve kabartma taklidi peşinde renklerin nisbeti hususundaki bilgisizliği ona tavanı tamiri âdeta imkânsız hatâlarla kapatmıştı. Zavallı, bunun farkındaydı, fakat üzüntüsünü dışarı vurmuyordu. Haline acıdım. Hiç düşünmeden:

— İsterseniz bu odayı tamamlamak için size yardım edeyim, dedim.

Salomon yüzü ve göğsü boya içinde, ürkmüş bir kedı gözlerine benziyen ifadeden mahrum gözlerile bana baktı:

— Eksik olma. Ama Musa'yı kızdırmaktan korkmuyor musun?

— Beni ihanetle itham etmesi pek mümkündür. Fa-

kat muhakkak değil, çünkü pek az paramız kaldı. İki odamızın kirasını ödemek ve bütün hafta bir metelik kazanmadan geçinmek icabetti.

— Âlâ! Yarın sabah çalışmaya gel. Haftalığını iki misline çıkarırım, boğazın da benden. Bu sayede Musa'yı sefaletten kurtarmak için kendisine bir iki lira verebilirsin.

Klein demek ihtiyara acıyordu. Berikinin buna küfürlerle cevap verdiğini hayretle gördüm ve bu hal canımı sıktı. Salomon'un bana peşin olarak verdiği lirayı kendisine uzatınca parayı suratıma fırlattı:

— Ne onun, ne de senin sadakanızı istemem! İkiniz de bir malsınız! O sefilin biridir, sen de Yehuda'sın! Defol! Git onun yanına! Beni yalnız bırak!

Zavallı dostum, insafsızlığı beni evimden kovmıya kadar götürüyordu. Onu çileden çıkarmamak için oradan ayrıldım. Çıkarken, Sara'nın odasından geçtim, ve güzel altını orada bıraktım, bu kasabada sefaletleri son haddini bulmuş olan yavuklular bunu memnuniyetle kabul ettiler. Buraya geldiklerinden acı acı pişmanlık geçiriyorlardı. Neredeyse Musa'ya kendilerini aldattı, diye küfredeceklerdi. Titel diyordu ki:

— Ne diye kalkar da bize, mektuplarında Lübnan'da büyük müteahhit oldum diye öğünür?

Artık bar bahsi unutulmuştu. Hattâ bu ıssız dağlıkta bir kurtuluş ümidi bile kendilerine mânasız görünüyordu. Konuşmalarının heyecanını daima kurdukları hülyalardan aldıkları için, şimdi hayallerinin uçup gitmiş olması yüzünden dut yemiş bülbüle dönmüşler ve bütün mânalarını kaybetmişlerdi. Fakat Sara, yine pek cazipti, yine maceralara susamıştı ve en çocukça telkinlerle hemen heyecanlanmıya âmadeydi. Bununla beraber, Titel'ine karşı sevgisini biraz hafiflemiş buldum. Gazir'e geldiklerindenberi denilebilirdi ki, onun mevcudiyeti kendisine yük olmuştu ve hattâ kasabanın bakkallarında eli-

nin değdiği her şeyi içetmek âdetile kendisini korkutuyordu. Beraberce öte-beri almıya gittiğimiz bir sefer, hiç kabahatim olmadan beni de hırsızlığına suç ortayı yaptı, kocaman ceplerini alelâcele doldurduktan sonra, benim ceplerime de iki kutu sardalye attı. Onları çıkarıp yerlerine bırakmak artık imkânsız olmuştu, fakat dışarıya çıkınca, kutuları fırlatarak koşmıya başladım. Titel hemen onları yerden aldı.

Sara bu hareketlere fena halde kızıyor, fakat Titel yine bildiğini okumakta devam ediyordu, hattâ bununla öğünüyordu bile:

— Ya! Görseniz, diyordu, bakkala: "Şurada raftaki şişeyi bana gösterin!" diyorum. Ceplerimi bütün o sucuklar, sardalyalar, mumlar, kibritler ve sigaralarla doldurmak için bana lâzım olan zaman, ihtiyarın merdivenini dayayıp üstüne çıkmak, şişeyi almak ve inmek için sarfettiği zamanın dörtte biri bile değildir. Tabiî adamcağız bütün bu hareketleri bana arkası dönük olarak yapmaktadır. Emin olun ki, her seferinde ancak yüz paralık alışveriş edip herifin dükkânını toptan kaldırabilirim.

Sara, hiddetten kıpkırmızı kesilerek ona bağırıyordu:

— Bir de yiğitlik taslıyorsun, sanki senin gibi bir tembelin fakir bir köylüyü soyması öğünülecek bir şeymiş gibi, fakat ahlâkı bir tarafa bırak, birdenbire bakkalın dükkânına biri girip de elini çuvalın içinde yakalarsa, babamın ne vaziyete düşeceğini bir düşün! Ya bu huyundan vazgeç, ya da babama söylerim!

Titel o zaman mahzun bir tavır takınmasını biliyordu, oynamasını pek iyi becerdiği bu rol, ona daima birkaç buse kazandırıyordu:

— A, şekerim darılma! Sana doğruyu söylüyorum: Bu istibdat diyarında vaziyetini zaten nazikleştiren bir kabahatin varken, üstelik bir de hırsızlık yaparak üstüne tüy dikmekte mâna var mı? Değil mi, yavrucuğum?

Gerçekten, "Yavrucuk"un hayli ileri götürdüğü bir kabahati vardı ki, Lübnan'da Klein bu işin ustası geçiniyordu ve kendisine rakip çıkmasına tahammül etmezdi. Astığı astık, kestiği kestik olan vali, arasıra kendisine temin ettiği mahremâne bazı faydalar yüzünden, onun bu meziyetini pek takdir ediyordu. Lübnanlılar, mizaçları icabı, kendilerini alâkadar etmiyen ve onlara bir zararı dokunmıyan işleri bilmemezlikten gelmeyi tercih ederlerdi, fakat vali ile Salomon Klein'in sık sık başbaşa at gezintileri yaptıklarını bilmelerine de hiç bir mâni yoktu. Bunu bütün köyler bilirdi. Ama kimse bahsini etmezdi. Valinin bu adama gösterdiği teveccühü kötüye yormakta ne mâna vardı? Bir sabah, dükkânının eşiğinden veya meydandaki kahveden, daima aynı olduğu için herkesin tanıdığı bir mülâzımın araba ile gelişini seyretmek kâfiydi. Bu mülâzım, kimseyle konuşmadan, fakat bütün selâmlara nezaketle mukabele ederek, doğruca Klein'in yanına giderdi. Aynı akşam, araba hızla yukarıdan iner, ve bu sefer, mülâzımın yanında, Klein görülürdü. O da köylülerin selâmlarına mukabele ederdi.

Bu küçük sahneye ilk defa seyirci olduğum zaman, patronum inşaat işleri mevsimini kapatmıştı. Gazir'de yaz yavaş yavaş sonuna eriyordu, ve tabiîdir ki, Musa ile olan kısa dargınlığım ancak müphem bir hâtıra olmuştu. O itibarla, günlerimizin büyük kısmını, üzerinde bir iskemlenin doğru dürüst durabileceği mütevazi bir taraçaya malik yegâne köy kahvesinde geçirdiğimiz için, arabanın gelişine de, Salomon'un gidişine de şahit olduk.

Fakat bu gidişle gidiş arasında, Gazir'de hiç görülmemiş bir hâdise oldu ve halkı heyecana düşürdü: Valinin adamile Klein birlikte kahveye geldiler ve hiçbir şey farkettirmeden nezaketle ve gizlice görüştüler. Bununla beraber, herkes anladı ki, bu istisnaî harekete ve şerefe sebep, kahvenin mütevazi müşterileri arasında güzel Sara'-

nın bulunuşuydu. Hem ne yalan söyliyeyim... Hâdisenin ehemmiyeti karşısında, kablarına sığamıyan yalnız Sara ile Titel'i değildi, Musa da heyecanlanmıştı. Nihayet!... Belki vali, Sara'ya âlicenaplığının bir eserini göstermek tenezzülünde bulunacaktı! Bir hamlede hepimiz kurtulmuş olacaktık! **İnşallah!**

Musa da bir iki saat sonra bana bu hususiaki düşüncesini anlatıyordu:

— Anlıyor musun: Ailemin namusunu berbat eden bu kızı ellerimle boğmasına boğarım ama... Madem ki cani orospuluk etmek istiyor, bari budalaca etmesin! Anlıyorsun ya?

Biraz şaşkın bir halde:

— Tabiî... tabiî! dedim.

İhtiyar benden daha kuvvetli bir tasvib bekliyordu:

— Hakkım yok mu ama; söyle, Adriyen?

Yürüdüğümüz bu ıssız yolda, batan güneşe doğru kollarını açtı.

— Haklısın, Musa... yalnız...

— Yalnız ne?

— Kızkardeşine, sonra yeğenine, sonra da kendi karısına üç metre basma için değil de, avuç dolusu altına orospuluk etmesini öğreten Salomon'u düşünüyorum da...

— Salomon bir pezevenktir! Arada fark var, ahmak!

Sustum. Gerçekten biz pezevenk değildik. Yalnız Titel bu işi görüyordu. Bizse, Sara'nın günün birinde bir avuç altın getirerek bizi kurtarmasından başka bir şey istemiyorduk.

Zira başka kurtuluş kalmamıştı. Lübnanlılar bize durmadan büyük işler vâdediyorlar, fakat oyuncak kabilinden işler veriyorlardı: Bir tezgâh, bir sandık, bir kapı, pek seyrek de bir tavan veya duvar altı boyaması. Bu işlerden kazandığımız para bize ancak günde bir defa ka-

naatkârâne bir yemek yemek ve biraz tütün almak veya birer meteliğe nargile içmek imkânını veriyordu. Bu nargilelerimizi, müthiş surette mes'ut ve ümitsiz, ihtişamı ruhlarımıza ilâhî muhabbetin bir nişanesi gibi çökmüş Akdeniz'in o şafaklarını ve gruplarını seyrederek içiyorduk. Birbirimize hiç itiraz etmeden aklımızdan her geçeni söylediğimiz, Hint fakirlerinin cezbesine benziyen bu mestî saatlerden sonra, daima mücadele enerjimizi tekrar buluruz.

Bu, bize ne kazandırır? Gerçi, pek az şey: Boyanacak bir sandık veya bir kapı daha, küçük işler ki, ahaliden peşlerini bırakmamak suretile âdeta zorla koparıyoruz ve bize buradan demir almak imkânını asla vermiyecektir, fakat mühim olan burası değil, mühim olan, bizi dosdoğru ileri koşturan, irademizi kuvvetlendiren, bizi o müthiş can sıkıntısından koruyan hamledir; biz bu can sıkıntısının, Mısır'da, bizimkine benzer bir sefalet içinde bulunmak mazeretleri bile bulunmıyan bazı avârelerin ruhların da kemirdiğini görmüştük. Evet, pek gülünç adamlarız, kabul, bunu düzensiz hayatımızın bu saygı değer köylülerde uyandırdığı merhametli gülümsemeden anlıyoruz: Sabahları etrafımızı kuşatan o vahşî tabiatle basit bir temasın -bizde uyandırdığı çılgınca coşkunluklar: Bu münzevî vadilerin hergün bize arzettiği binbir çehrenin veya yorucu bir yürüyüşten sonra ufakta önümüze çıkan denizin karşısındaki hayranlıklarımızı; asla bulamıyacağımızı o kurtarıcı "büyük iş"i bulmak için inat etmek suretile hergün boşuna harcadığımız gayretler; nihayet sefalete alışmış görünmek isteyişimiz; bütün bunlar, ahaliye bu kasabadaki müşkül vaziyetimizin, hele bizi buraya getirmiş olan adam tekrar eski yerine döndükten sonra, ilânihaye böyle devam edemiyeceğini takdir etmediğimizi zannettiriyor.

Ah! Küçük bir refaha sahip olanlar için, tatlı ıztı-

raplarından başka kendilerini anlıyacak kimseleri ve gökten başka ısınacak şeyleri olmıtan adamın azaplı hayatını alaya almak ve hattâ bazan şiddetli tenkit etmek ne kolaydır!

Sabahları, yataktan fırladığımız zaman, günün güzel geçeceğini gösteren bir hava ile karşılaşırsak, biliriz ki, bu, yüzde doksan bütün o gün için bizim tek bahtiyarlığımız olacaktır, ve midelerimiz boş olduğu, akşama kadar bir kere olsun onları doldurmak imkânını bulacağımızdan da emin olamadığımız halde, havanın güzelliğine bu kadar ehemmiyet verebilmemiz de ne mutlu. Bir de, havanın fena olduğunu ve bizim sabahtan akşama kadar, başımız üstünde kurşundan bir kubbe, sırtımızda dinmiyen bir yağmurla ve pabuçlarımızın içi suyla dolu olduğu halde, hep bir lokma ekmek peşinde yolları arşınlamak zorunda kaldığımız günleri düşünün.

Hey Allahım! Sabahleyin kalkınca öpülecek güzel bir karısı ve sevimli çocukları, görülecek iyi bir işceğizi, müdafa edilecek hoş bir refahı olan adamın nazarında hava güzelmiş, fenaymış, ne ehemmiyeti olabilir?

Onun için, insanlar hakkında, ancak kendimizi onların yerine koymak iyi niyetini gösterdikten sonra hüküm verebiliriz. Bizi anlamak için şu hâdiseye şahit olmalı: Bizi ışıklarile saran sabah güneşine doğru iki buzağı gibi atılarak, günümüze düşüncesiz bir hareketle başlıyoruz: Son meteliklerimizi verip birer kahve, birer de nargile içmek için doğruca kahveye koşuyor, taraçada dertli yüzlerimizi cömert güneşe çeviriyoruz; o bizi okşuyor ve bize diyor ki:

"Evet, beni çok seviniz, nasıl olsa bugün sevecek başka bir şeyiniz yok!"

Doğru: Şu başlıyan günde bizim sevecek hiç bir şeyimiz yok, ne evde, ne evin dışında, bununla beraber ölmek istemiyoruz. Ve yine de yaşıyamıyoruz. Demek ki,

bir şeyi sevmiye mecburuz: İsterse bu, bir yıldız olsun! Çünkü sevgimizin mevzuu hiç ehemmiyetli değildir, asıl olan sevgidir. Bunun verimliliğine işte bir delil: Peşimizi bırakmıyan sefaletten hiç korkmadan taraçadan ayrıldık, aç da, bitli le olsak, fakirlere hiç bir zaman, "Neden siz de zengin değilsiniz?" diye sormıyan bu göğün altında yaşamak arzusile içimiz dolu olarak yola düştük. Kendimize bu kadar iyi bir ziyafet çektiğimiz bu taraçadan ayrılıp köşe-bucakta kemirilecek bir kemik aramıya koyulan iki köpek gibi yola çıktığımızda, bir an geldi ki, kimsenin itibar göstermediği dürüstlüğümüzden usanç getirdik, o zaman, benden daha çok buluşları olan Musa durdu ve dedi ki:

— Tamam! Bugün artık iş aramak istemiyorum, dileneceğim! Peşimden gel!

— Dilenmek mi? Gazir'de ha!

— Hayır, Gazir'de değil: Malmeteyn Emîrine gideceğiz! Bu bir müslüman beyidir, onunla Türkçe konuşacağım.

— Beyler dilencilerle konuşmazlar.

— Biz de kendimizi dilenci diye takdim edecek değiliz. Yalnız, çalış ki, alacağın temenna benimki kadar güzel olsun, ben önden girip mükemmel bir temenna edeceğim.

— Göreyim bakayım nasıl şey o.

Yokuştan âdeta koşarcasına iniyorduk.

Musa, birdenbire durarak:

— Sahi, dedi; kendim için bile prova yapmalıyım.

İhtiyarın yüzünden iri ter taneleri dökülüyordu. Samimî bir heyecanla, âdeta hazırol vaziyetine girip şöyle bir toparlandı, sonra, topukları üstünde bir daire çizerek, Emîrin yerine koyar göründüğü güneşe döndü, gözlerini indirdi, zarif, kibar, ve sâf bir tebessümle gülümsedi ve sağ eli asîl bir hareketle ağzına ve alnına doğru

seyredip göğsünde karar ıklarken, vücudu ileri doğru mükemmel bir yarım daire çiziyordu. Kolaylıkla doğruldu, ve Bükreş'teki ailemi görmek nasip olacak mı der gibi, ümitle yüzüme baktı.

— Ha, Adriyen? Bir temenna kaç para eder, dersin?

Gerçek bir teessürle:

— Ne ettiğini bilmem ama, bildiğim bir şey varsa, bunu hattâ yarım yamalak bile beceremiyeceğimdir. Pek karışık bir şey!

Dostum endişeli bir tavırla:

— Mümkündür, dedi. Öyleyse, dinle: Sen Emîre karşı durmazsın, ben gördüğün ve belki de bizi sefaletten kurtaracak olan temennamı ederken, sen de benim arkamdan temenna edersin! Haydi, çocuğum! Bak, bugün deniz nasıl köpüklerle kaplı. Onu hiç bu kadar güzel görmemiştim! Allah vere de onu öğleyin dolu midemle seyredebileyim. Ey İsa, Musa, Muhammed bize yardım et!

İndiğimiz vadi, sanki bütün dünyayı içine alacakmış gibi açılıyordu. Ufukta serili duran masal dekorunun bütününü bir bakışta kavramak imkânsızdı. Ayaklarımızın dibinde başlıyarak uzaklarda dünyayı yutan ve gökle birleşen kara-mavi deniz köpüklerle sürülmüştü. Ya içinde birer nokta gibi kaldığımız bu taşlı sonsuzluk! Ya bu güleryüzlü ıssızlık, bu misafirperver sessizlik, Haziran'da gibi yakıcı olan ve denize her an değişen bir renk çağlayanı boşaltan bu sonbahar güneşi! Yok, bütün ümitlerini bir temennanın muvaffakiyetine bağlıyan iki aç adamın zevkini tatmin için bu kadar güzellik, bu kadar ihtişam fazlaydı.

Bu Emîr, veya hiç değilse kendisine bu ad verilen bu zengin Türk, Malmeteyn'den hemen sonra, yol üstünde bir binada oturuyordu. Bu, geniş bir avlunun ortasına bina edilmiş, üstünde bir katı olan dörtköşe güzel bir evdi. Klein, muhtemel bir müşteri diye bize sık sık on-

dan bahsederdi, ve bir gün kendini ziyaret etmeyi tasarlıyordu. Onun kapısını, kalbimiz titriyerek çalan biz olduk.

Musa içini çekti:

— Ah! Bu uzun ve hayvanî sefaletten bir aya kadar bizi kurtaracak bir iş verse, bu Emîre ne dua edeceğim. Fakat sakın Salomon bizden önce davranıp işi becermiş olmasın!

Mendebur bir Arap hizmetçi, kapı aralıyarak ne istediğimizi sordu.

Musa önce Türkçe, sonra da Arapça yüksek sesle haykırdı:

— Emîri görmek istiyoruz!

Herifin cevap yerine kapıyı suratımıza kapıyacağını tahmin ederek vücudünün yarısını kapıdan içeri geçirdi.

Arap, Musa'yı iterek:

— Emîr evde değil! diye homurdandı.

İhtiyar:

— Hayır, evde!

Cevabını verdi. Buna şaştım.

— Nerden biliyorsun? diye sordum.

— Yukarı katta perdelerin ardından bir erkek gölgesinin bize baktığını gördüm.

Gerçekten üst kat pencerelerinden birinin perdeleri açıldı. Bir el cama vurdu. Uşak hemen kapıyı ardına kadar açarak bizi geniş bir salona aldı. Salonun tavanı Arap üslûbunda zengin surette süslü, fakat hayli haraptı. Nefîs halılara basarak yürüyorduk. İçeride birçok sehpalar, sedirler, minimini masalar vardı.

Oturmıya ve konuşmıya cesaret edemedik. Musa bana bir dirsek vurdu ve mânalı bir göz kırparak tavanı gösterdi. İpekli entarisi ve elinde nargilesile Emir çıkageldi. Kara yağız, yakışıklı bir adamdı ama, hiç gülmüyordu. Halbuki ümitsiz bir vaziyette önünüze gelen iki

zavallının korkudan düşüp öldüğünü görmemek için insan biraz olsun gülümsemez mi? Fakat Musa, buna aldırış etmedi; bilâkis, kandilli temannasına girişti, ve buna yeni zarafetler kattı, sonunda Emîrin ayaklarına kapanarak eteğini öptü; bense, temennamı beceremediğim, şaşkın bir vaziyette kalakalmıştım. Vaziyetim ne pek mütevazı, ne pek vakur, fakat herhalde acındıracak gibi olmalıydı ki, müslüman adam, bu sefer gülümsiyerek, evvelâ beni kolumdan tutup bir sedire oturttu, sonra Musa'ya dönerek onu yanında yer almıya davet etti. Türkçe olarak:

— Buyurun, sizi dinliyorum, dedi.

Arkadaşımın çenesini açması için bu kadarı kâfiydi. Bir parçacık insanlıkla alâkası olan bir kalbi merhamete getirmemesi kabil olmıyan samimî itiraflara cesaretle başvurarak, Musa, Emîre bütün aile faciasını anlattı. Türkçeyi anlamıyordum, bununla beraber, ihtiyarın, kâh şakacı bir tavırla, kâh gözleri yaşartacak kadar duygulanarak muhatabının sert gözleri önüne serdiği maceramızın bütün safhalarını kolaylıkla takip ediyordum. Beriki, sesini çıkarmadan, nargilesini içiyor, ne mütehassis oluyor, ne büsbütün kayıtsız davranıyor, sadece mutedil bir alâka gösteriyordu. Bize iki küçücük fincan içinde Türk kahvesi, iki de nargile getirdiler; bu, Türklerde âdettir ama, âdeta dilenmiye geldiğimiz bu evde doğrusu bu kadarını beklemiyorduk.

Bu saygı nişanesi karşısında, Musa gayrete gelerek, bir binayı harabolmaktan kurtaran duvar boyasının iyiliklerini sayıyor, tavanın sayısız çatlaklarını göstermek için ikide bir gözlerini ve kollarını yukarı kaldırıyordu. Emîr, çatlaklara bakmadan, hep aynı alâkayla dinliyordu. Musa, bir saat sonra, sözünü bitirince, Emîr asabî bir tavırla ayağa kalktı, beklememizi söyledi ve çıktı. İhtiyar, bîtap bir halde, ter içinde, arkaya yaslandı:

— Dâvamızı iyi müdafaa ettim mi?

— Mükemmel bir hatip gibi!

— Netice ne olacak dersin? Bizi selâmete eriştirecek olan bu işi nihayet elde edebilecek miyiz, yoksa bir kere daha ümitlerimiz boşa mı çıkacak?

Bu sualin cevabı bizi içeri almış olan Arap uşağın görünmesi oldu. Arkadaşıma içinde bir altın bulunan küçük bir zarf uzattı, bizi baştan savma selâmladı, anlaşılmaz birkaç söz mırıldandı ve kapıyı açtı.

Yolda, güneş ve ıssızlık sessiz mesafeleri dolduruyordu. Vakit öğleyi geçmişti. Musa, bir kahkahayı zaptederek, alaycı bir tavırla, bana baktı:

— Nasıl! Adriyen, ne dersin bu işe, ha? Emîrin nazik davranmadığı söylenemez, değil mi? Hani, Türkiye'de işin âkıbeti başka türlü de olabilir! Ailemi bir daha göremiyeceksem ne yapayım! Evvelâ kendimize bir ziyafet çekelim!

Hâlâ Emîrin kapısı önündeydik ve üst kat penceresine gözlerimizi kaldırınca, perdenin ardında onun gölgesini farkettik. Beyaz ve ıssız yolun üzerinde konuşmamızı seyrediyordu.

Musa, kolumdan tutarak:

— Tüyelim, dedi. Gökten düşen bu lira sayesinde dördümüz bir hafta gül gibi geçinip ummakta devam edebiliriz.

Güneşte parıldıyan altını seyretmek için durdu. Sonra tekrar yürüyüşüne devam ederek, mahzun bir tavırla, ilâve etti:

— Onun için, şayet günün birinde derebeyi olursam, bir kelleyi vurdurmadan önce iyi dikkat et ki, Malmeteyn Emîrinin kellesi olmasın! Ya, düşün bir kere, kim temin edebilir ki, kapısında gürültü ettiğimiz sırada bu nüfuzlu zat, bir kadınla oynaşmıyordu, bu takdirde, kahve ve bir altın ikram edecek yerde, bizi pekâlâ sürgüne gönderebilirdi.

Salomon Klein, valinin yanında iki gün kaldıktan sonra, bir akşam, saat sekize doğru, Gazir'e geldi, aynı arabada Beyrut'tan gelen iki zaptiye çavuşu vardı. Titel, keyfî hareketleri hakkında bize hiç bir izahta bulunmıyan bu efendilerin biraz haşin bir daveti üzerine bir saat sonra kasabadan ayrılıyordu.

Sara'nın haykırışları kulaklarımızı sağır etmişti:

— Haydi, baba, Salamon'a gidelim, iş işten geçmeden tavassutunu rica edelim.

Musa, kızının belâlısından kurtulduğunu görmekten doğan sevinci pek gizleyemiyordu:

— Salomon mu tavassut edecek? Ne aptalsın! Bu tevkif hâdisesinde onun parmağı olduğunu görmüyorsun demek?

— Zarar yok! Gel beraber ona gidelim.

— Adriyen'le git.

Sara mantosunu almıya giderken, Musa yerde bir taklak attı, sonra, sevinç içinde beni kucakladı:

— Pezevenkten kurtulduk! Ah! Yaşasın istibdat. Bunun iyi tarafları var!

Evet, gerçekten bir pezevenkten kurtulmuştuk, ama bir tane daha vardı ve talih Sara'yı ona doğru sürüklüyordu. Sara, gece, koluma asılmış tir tir titrerken, bana sordu:

— Bu işte Salomon'un parmağı olduğunu sen de sanıyor musun?

— Ne sanacağımı ben de bilemiyorum, ama olmıyacak şey değil! Böyle adamlardan her şey umulur.

— Demek, Salomon nüfuzlu bir adam!

— Orası muhakkak! Klein, Titel gibi sümsüğün biri değildir!

Sara beni durdurup, yüzüme çocuk nefesini üfledi, ve titreyerek sordu:

— Titel'den nefret ediyordun, değil mi?

— Doğrusu, evet, itiraf ederim!

— Ama Klein'den nefret etmiyorsun.

— Yani ne demek istiyorsun? Ben dünyanın bütün ahlâksızlıklarından nefret ederim, hele senin gibi cici kızları baştan çıkarırlarsa... Hepsini boyunlarında birer taşla denizin dibinde görmek en büyük zevkim olurdu! İşte ben böyle düşünüyorum. Bununla beraber, her şeyde olduğu gibi, ahlâksızdan ahlâksıza fark olduğunu sanıyorum...

— Yani?

— Canımı sıkıyorsun, biliyor musun! Artık ağzımı açmıyacağım!

Salomon'un maceraları hakkında bizden işittiği şeyler acaba onu biraz büyülemedi mi diye düşünüyorum. Bir gün, Musa ile Titel öğle uykularında iken, Salomon'un, gûya tesadüfenmiş gibi, bizimle karşılaşmış olduğunu hatırlıyorum. Bizimle konuşmuş ve Musa'ya hıncı olmadığını, kendisile barışmaya âmade bulunduğunu söylemişti. Bunu ötedenberi biliyorduk, fakat hakikatte Klein, Sara ile konuşmak için fırsat arıyordu. Bu tesadüf esnasında, onunla her zamanki sükûneti ve ikna kabiliyetile konuştu, kendisi hakkında mahirane sitayişlerde bulundu, ihtiyar hakkındaki hislerinin, saflığına gözleri üstüne yemin etti ve yanımızdan ayrılırken şu cümleyle Sara'nın gözlerini kamaştırdı:

— Size bir yardımda bulunabilirsem, elimden geleni yapacağıma itimat edebilirsiniz!

Öyle sanıyorum ki, o gündenberi Sara, Titel'ine "hayran" olmakta devam etmesine rağmen, sık sık Klein'i kafacığında taşıdığı hususî bir düşünce ile hatırlıyordu. Meselâ, yine bir bar hülyası gibi bir şey. Bu akşam, bu hülyasını benim takviye etmemi istiyordu. Yo! Buna hiç gelemem!

Salomon'u, yazıhanesinde, iki lâmbanın bol ışığı içinde oturur bulduk. Yalnızdı, kendisini gençleştiren ve ya-

kışıklı gösteren o zengin binici elbisesi de hâlâ sırtındaydı. Sara'nın ziyaretini beklediği aşikârdı. Fakat yine de buna şaşmış görünmek istiyeceğini tahmin ediyordum. Halbuki hiç de böyle olmadığını hayretle gördüm. Hattâ müşfik samimiyeti ile içimizi açtı.

— Sizi bekliyordum...

Dedi, fakat Sara devam etmesine imkân vermedi:

— Mösyö Klein! Mösyö Klein! diye hıçkırdı.

Salomon, onu bir koltuğa oturttu:

— Kederinizi anlıyorum, zavallı Sara'cığım! Sizin için bu pek acı olmalı... Fakat... Vaziyetinin nezaketini biliyordu. Türkiye'nin Mısır demek olmadığını düşünmeliydi ve kalkıp böyle...

— Fakat ne yaptı, canım. Ne cinayet işledi?

— ... Cinayet değil, tabiî ama, hırsızlık etti.

— Nereden biliyorsunuz?

— Ben bilmiyorum. Kimse bilmiyor. Fakat bütün kasaba buna kani. Düşünün bir kere! Bu dağ köşesinde insanlar asırlardanberi en küçük bir hâdiseye şahit olmadan yaşamıya alışmışlar. Pişkin bir horoz, tavuklarını ne kadar tanırsa, onlar da birbirlerini o kadar iyi tanırlar. Birbirlerinin ne mal olduklarını pek iyi bilirler! Burada her şey görülmüştür ama, bir hırsız... asla! İşte, güzelim, burada herkes bunun böyle olduğuna başının üstüne yemin edebilir. Onun için, sizin Gazir'e gelişinizin hemen ertesinde, bütün dükkânların, hattâ eczahanenin bile uğradığı hırsızlıklar farkedilince hırsızın kim olduğunu derhal kestirdiler. Derhal yakasına yapışmadılarsa, sizi buraya getirmiş olan bana karşı saygılarındandır. Bunlar aklı başında adamlardır, rezaletlerden hoşlanmazlar. Fakat şikâyet ettiler ve bir yabancıdan kurtarılmalarını istediler. İşte böyle, yavrum.

Salomon'un bize anlattığı bu aşikâr hakikatte yalanın hissesi neydi, değme kurnaz bunu kestiremezdi. Her-

halde, Klein haklı görünüyordu. Sara da bunu anlamışa benziyordu. Bir an ezilmiş gibi ve düşünceli durduktan sonra, azimli bir tavırla doğruldu, gözleri güzel yaşlar ve şiddetli arzularla parıldıyordu:

— Mösyö Klein, bir gün bana yardım için elinizden geleni yapacağınızı söylemiştiniz...

Daha ileri gidemedi, zira Salomon'un bakışı sertti, halbuki, onu daha iyi tanıyan ben, bu sertliğin arkasında şu düşünceyi okuyordum: "Devam et, güzelim! O gün sana ne için yardım vâdettiğimi pekâlâ biliyorum."

Sara en sevimli tebessümile gülümsedi:

— ... Öyleyse; bu işde tavassut etmek lûtfunda bulunmaz mısınız?

İhtiyar kurt, yüzünü insanı aldatacak kadar hakikıye benziyen yapmacık bir teessürle kapladı. Sigara içiyorduk. O, bir sedire yarı uzanmış vaziyette oturuyordu. Sigarasını atarak kalktı ve ak gözlerini Sara'nın kara gözlerine dikti:

— Tavassut mu edeyim?.. Elbette ki etmek isterim. Asıl mesele bundan ne çıkacağını bilmektedir. Çünkü beyhude bir teşebbüse girişmekten hoşlanmam. Biliyor musunuz: Türkiye'de, insan yalnız elde edebileceği şeyi istemelidir, yoksa...

Sara, samimî ve inanmış bir sesle haykırdı:

— Siz ne isterseniz elde edebilirsiniz! Hem söylemiye hacet yok ki bir daha Gazir'e dönmiyecektir. Başka bir tarafa gideriz.

Sara cemi sıfatile konuşuyordu. Fakat Salomon başka türlü düşünüyordu:

— Niçin "biz" diyorsunuz? Onu zindandan kurtarsam bile, ki bu da muhakkak değil, derhal sürülecektir. Onunla beraber nasıl gidersiniz? Hepiniz yoksulsunuz.

Sara inanmış bir tavırla:

— Doğru! dedi.

Sonra ilâve etti:

— Pekâlâ! Mösyö Salomon, onu bari zindandan kurtarın.

— Kurtarmıya çalışalım, demek istiyorsunuz.

— "Çalışalım" mı? Fakat benim elimden ne gelir?

— Ne mi gelir? Benim elimden geldiği kadar.

— Yani?

Klein yanına gidip onu iki elinden tuttu ve ayağa kaldırdı:

— Yani, şunu demek istiyorum: Yarın sabah arabanın hareket saatinde sizi bekliyeceğim. Beyrut'a beraber gideceğiz.

Bizi sokak kapısına kadar geçirdi.

O gece eve dönerken, çok geçmeden Gazir'de bana lüzum kalmıyacağını hissettim. Ertesi sabah, Sara'nın erkenden evden çıkmasından sonra, Musa'ya Titel'in tevkifinin sözde sebebini anlattım. İhtiyar, yerinden hopladı:

— Ya! Tevekkeli ahali bana bir iş vermiyordu: Ben hırsızın kaynatasıyım! Hırsızlık ettiğini neden bana hiç söylemedin? Onu kendim ihbar ederdim!

— Böyle olması daha hayırlı. Şimdi onu bırakalım: Bu hâdiselerden sonra, ne yapmak niyetindesin?

— Vallahi, ben de bilmiyorum. Buldum: Ben de hırsızlık etsem, galiba fena olmıyacak! Belki beni Romanya'ya sürmek lûtfunda bulunurlar!

— Şakayı bırak, Musa, Beyrut'ta veya Şam'da daha iyi para kazanacağımızı düşünüyorum, sen ne dersin? Benim niyetim şu: Salomon'un dönmesini bekliyeceğim, bana bir lira vermesini nezaketle rica edeceğim, herhalde vermemezlik etmez, sonra Şam'a gideceğim. Sen de benimle gelir misin?

Daha döşeklerimizden çıkmamıştık. Musa, gitgide küçülen, yüzü buruşurken kapanan karanlık gözlerile bana baktı, sonra birdenbire ağlamıya başladı:

— Ben bir daha... ailemi... hiç görmiyeceğim!

Yataktan fırladım ve onun başını tutarak bağrıma bastım, bu vaziyette hıçkıra hıçkıra ağladı, içi ferahladı. Sonra, giyindik, kahveye gittik. Hava güzel değildi. Havalar gittikçe bozuluyordu. O sabah müşteriler sonbaharlık elbiselerini giymişlerdi. Selâmlarımıza mûtad nezaketlerile mukabele ettiler ve dünkü hâdiseyi hatırlatacak bir kelime söylemediler. Fakat bizden usanmış oldukları belliydi. Bu hal, kahvede, soğuk bir hava yaratıyor, sözler ve kısa konuşmalar bir dua esnasında savrulan küfürler gibi sönüyordu. Bu yüzden biz de azap içindeydik.

Size karşı gayet iyi muamele etmiş ve sizin de kendisine hiç bir fenalıkta bulunmamış olduğunuz bir topluluktan koğulduğunuzu hissetmek ne hazin şeydir!

Bir kelime söylemeden, hattâ birbirimize bile bakmadan çubuklarımızla kahvelerimizi içtik. Biz orada, işlemedikleri suçlar yüzünden sürgün cezasına çarpılan ve cemiyetin ferde karşı âdil olmaktan ziyade, daima haklı görünmeyi tercih ettiğini farkeden iki mahkûm vaziyetindeydik. Cemiyet haksızdır. Gerçi, ben onu muhakeme etmek hakkını kendimde göremiyecek kadar genç ve tecrübesizim, ama tarih hakkındaki bilgilerimle insanlığın çok kere büyük adamlarile en sefil kimseleri birbirine karıştırmış olduğundan habersiz değilim. Manevî kıymetler, basamaklarından inerken görürüz ki, en küçük istiklâl, kutsî sayılan şeylere karşı en küçük bir mukavemet hevesi, cemiyetin sizi şüpheli telâkki etmesi ve aslâ kendisine karşı gelmemesini, aslâ ona itiraz etmemesini bilenlere tahsis ettiği mevkilere götüren yolları size kapaması için kâfi gelir.

Bu kasabada biz, bir gemi enkazı gibi gelip karaya vurmaktan başka bir suç işlemedik. Kimsenin sırtından geçinmek istemiyoruz. Serserilik kabahatimizi ağır ve az ücretli işler görerek ödemiye âmadeyiz. Fakat, bunun

dışında, kimse bizim yaşamak, hattâ hoşumuza giderse böyle "Avâre" bir hayat yaşamak hakkımızı reddedemez ve kimse bizi, elli yıldanberi hergün aynı dükkânı açıp kapayan bakkallardan daha az saygıya lâyık sayamaz. Zira, bizim gibi maceracılar olmasaydı, Amerika, dünyanın bütün dükkâncılarına servetlerini göndermek imkânını asla bulamazdı.

İşte böylece biz, hattâ henüz bizi koğmıya cesaret edemedikleri (fakat bu da gecikmiyecektir) şu kahve köşesinde bile çoğunluğu meydana getiren ve sözlerini geçiren insanların adaletsizliğine maruz kalıyoruz, o yüzdendir ki, yamyamların esiri imişiz gibi kederliyiz. Üstelik, güneş de bugün bizden hayrını esirgiyor. Hava rütubetli, titreşiyoruz. Vadiler ufku gizliyen kalın bir pusla kaplı. Yaralı yüreklerimizden başka teselli kaynağımız yok. Tam insanlardan kaçarak odamıza kapanmayı tasarladığımız sırada, Klein'in uşağı gelerek bize iki kıymetli mektup getirdi. Yalnız birimizin sevinirken ötekinin kara düşüncelere saplanıp kalmaması için ayrı ayrı ikimize de birer mektup vardı.

Bana gelen mektup zavallı, Mihail'dendir, Aynaroz'dan bana, bakın ne hayâsızca şeyler yazıyor:

> **"Burada rahat ve huzur içinde yaşıyorum. Canımı sıkan hiçbir şey yok. Evvelce zihnimi işgal ettiğini bildiğim bütün "dâva"lar bana bugün çocukça şeyler gibi geliyor. İnsanın bir gün bugünkünden daha iyi olabileceğini sanmakla da delilik ediyoruz. Hayır, hiçbir zaman daha iyi olamıyacaktır. Çünkü ruhu yok. Yalnız midesi ve cinsiyeti var. Biraz da zekâsı varsa da ruh bu değildir. Delil mi istersin? İşte bizim başkeşiş: Su katılmamış bir domuz! Beni yanından ayırmıyor ve bana muhabbeti olduğunu söylüyor, fakat istismar ettiği kölelere münase-**

betsiz şeyler söyliyeceğimden korktuğu için böyle yapıyor. Varsın olsun. Rahiplerin gece gündüz titreşerek denizde tuttukları nefîs bofa balıkları yiyoruz! İğdiş edip besledikleri fakat yalnız başkeşişle dâvetlilerin gövdeye indirdikleri horozlar ha keza! Bu eşsiz yemekler arasında içtiğimiz şaraplara gelince, Aynaroz'da pek nefîsleri yapıldığını belki işitmişsindir. Bunu bizim rahipler yapar ve bir damlasını ağızlarına komazlar (oh olsun, deniz suyunu ziftlensinler!) Ben hayli şişmanladım, sakalım da hürmetli bir manzara aldı. Artık traş etmiyeceğim. Sakal, yaşlıca ve softaca kadınların hoşuna gidiyor, buradan çıkınca onlardan birine kapılanmak lâzım. (Kızıyorsun değil mi?) Çünkü yakında çıraklık devrem tamam olacak, bizim başkeşiş domuzu, bana ya cübbeyi giy otur, ya ceketi sırtla çek arabanı, diyecek, o zaman, aziz idealistim, bu güzel manastır hayatından ister istemez ayrılmak zorunda kalacağım. Gerçi, bu hayatta hayli bofa balıkları, besli horozlar ve güzel şaraplar var ama, hayli de dualar ve her iki şekli de bana göre olmıyan bol bol kulamparalık da var ve bu hal bizim "saygıdeğer peder"in canını sıkmıya başladı. Buradan çıkınca başka ne yapabilirim ya? Ölüm ciğerlerime yuva kurdu. Ellerimle ciddî bir iş görmeyi hiç bir zaman beceremedim, şimdi ise her zamankinden âcizim. Kendimi öldüreyim mi? Şimdilik buna niyetim yok. Şu halde, benim pek sömert olduğum başka bir muhabbetin hasretini çeken ve mukabilinde bana, yaşıyacağımı tahmin ettiğim topu topu dört, beş yıl rahatça bir ömür sürdürecek yaşlı bir kadıncıkla evlenmekten (hoş, bakalım o beni ister mi?) başka çare yok..."

İyi kalbli Mihail.. Bedbaht Mihail... Yüreğimi parçalıyorsun!

Musa'nın mektubu daha iç açıcı. Ona ikinci kızı Jizel'in nişanlandığını haber veriyor: **"Öyle güzel, öyle dürüst, hem öyle uslu bir genç ki! Sonra öyle parlak bir mevkii var ki! "Carmen-Sylva" mağazalarında tezgâlı şefi! Yirmidokuz yaşında böyle bir mevki sahibi olmak! Fevkalâde, değil mi baba?"**

Babası sevincinden ağlıyor ve Jizel'in mektubunu öpüyor. Sonra birdenbire rengi atıyor. Mektubun bir köşesinde, karısı ilâve ediyor: **"Allah vere de bu bulunmaz kısmet Sara'nın yaptıklarını öğrenmese! Bu ne büyük bir felâket olur!"**

Musa ceplerini araştırarak:

— Bakalım ne kadar sermayemiz kalmış! dedi. Şimdi kafayı tütsülemeliyim. Ne yapalım. Kendimi öyle mes'ut ve öyle bedbaht hissediyorum ki!

O sabah, üç kadeh rakı içtik. Bu sırada yanımızda bulunan kasabalılar, bir yandan kafayı çekerken, bir yandan da yan gözle bizi gözetliyor ve hakkımızda fena hükümler veriyorlardı. Zira, şairimiz der ki:

"Hiç eksiğiniz yokken faziletli olmak ne kolaydır."

Şimdi de Musa'nın macerası, ve Akdeniz güneşi altında geçen kısa, fakat tatlı müşterek hayatımız nasıl sona erdi, onu anlatayım.

Üç gün Salomon'la Sara'nın Beyrut'ta ne işler becerdiklerinden tamamile habersiz kaldık. Bununla beraber, hava düzeldiği, güneşli günler, hüzünlü kalblerimize neşe verdiği için, onları pek az düşünüyorduk. Bir gün öğleden sonra ne görelim? Âdeta kendimizi rüyada sandık. Oturduğumuz evin karşısında kibar bir hususî araba durdu, arabadan Sara bir düğün kıyafetile indi, bu,

Musa'nın hoşuna gitmedi, zira, kızının "vurgununu vurmuş" olduğunu, bunu kasabaya göstermek ve bu suretle büyüklük satmak istediğini anlamıştı. Sara, pek telâşlı ve meşgul bir tavırla babasını acele ile öptü ve yüreğimizi oynatan şu haberi haykırdı:

— Haydi, baba, çabuk pılımızı pırtımızı toplıyalım, sen de Adriyen! Şu dışarıda gördüğünüz araba ile hemen Beyrut'a ineceğiz. Baba, sen, yarın akşam İstanbul'a hareket edeceksin! Artık işkencen sona erdi! Ailene kavuşacaksın! Oniki gün sonra Bükreş'te olacaksın.

İhtiyar, canı sıkılmış bir tavırla sordu:

— Ya sen?

— Ben mi, ben de nihayet barıma kavuşacağım.

Musa, dudaklarını ısırarak sallandı:

— Ha! Barına kavuşacaksın! Hay gidi Salomon! Diyecek yok: Avını yaman yakalıyor. Beni göndermekte haklısınız: Birbirine eş olan yolunuzda ben bir engelim. Ya Titel'in ne olacak?

Sara, bir yandan bavulları kapatırken:

— Dün hudut dışına çıkardılar, dedi.

Ve âdeta bir hâmi tavrıyle:

— Zavallıcık için bir şey yapamadık.

— Ya... Demek bir şey "yapamadınız"... Fevkalâde! Ya benim bu acele yolculuğumun masrafını kim çekecek?

— Baba, beni sinirlendiriyorsun! Söyleneceğine eşyanı toplamamıza yardım et. Araba bekliyemez.

— Öyle kızım, hakkın var: Aslını ararsan, ben de bütün bunlardan memnunum! Şimdi evden mektup aldım, Jizel'in nişanlandığını yazıyorlar...

— Jizel nişanlanmış mı? İsabet! Bana yardım etsene baba, söyliyeceklerini yolda söylersin.

— Söyliyecekler mi? Bu mes'ut haberi öğrenmekten duyduğun sevinç bundan ibaret mi?

— Ne yapalım baba, belki söylemem münasebet almaz ama, anlamalısın ki, ailemle benim aramda hiçbir şeyin dolduramıyacağı bir uçurum var. Muhakkak annem sana bu vesile ile de benim ahlâksızlığımdan bahsetmiştir. Öyleyse beni kaybolmuş, ölmüş farzedin!

— Ölmüş mü? Ya cenaze bizi uzaktan rahatsız ederse? Ya sen kızkardeşlerinin felâetine sebep oluyorsan?

— Buna müteessirim, ama elimden ne gelir! Kendi hayatımı yaşamak hakkımdır, isterse bu, bir orospu hayatı olsun. Benim kaderim buymuş herhalde.

Musa kendini bir iskemleye bıraktı ve boynunu bükerek mırıldandı:

— Evet, senin kaderin buymuş...

Sara ev sahibimize olan ufak tefek bazı borçlarımızı ödemiye gitti. Bu kadıncağızdan sık sık veresiye pideler alırdık. Eşyalarımızı aşağı indirdik, az sonra araba güzel Gazir'i tâ gerilerde bıraktı. Hakkını yemiyeyim, bu kasaba, İbrail'deki mahallenin bana asla göstermediği bir hayırhahlıkla bize göz yummuş ve hakkımızda lütûfkâr davranmıştı.

Arkadaşım, kızile benim aramızda, bitkin, başı önüne eğilmiş bir vaziyette, kasabadan, kimseyi görmeden ve selâmlamadan, geçti. Mert ve anlayışlı insanlar olan Gazirliler, sırmalı elbiselerile onlara büyüklük satmak istiyen Sara'nın ahmakça meydan okuyuşuna aldırış etmediler; arabanın geçtiği yerlerden usulca sıvıştılar. Daha sonraları, vadi denize açıldığı ve akşam güneşi yüzlerimizi kızartmıya başladığı zaman, Musa, ürkmüş bir kaplumbağa gibi, usulca kafasını çıkarmıya cesaret etti, o kadar sevmiş olduğumuz yerleri görmek için sağına soluna bakındı, sonra Beyrut'a kadar devam eden bir hareketsizliğe ve sükûta gömüldü. Yalnız araba, Emîrin evi önünden geçerken ihtiyar âdeta "o gün, bugünkünden daha mes'uttum" demek ister gibi yüzüme baktı.

Nereye ve kime gidiyorduk, gittiğimiz yerde yeniden onur kırıcı hallerle karşılaşacak mıydık, bütün bunlardan tamamile habersizdik, zira Sara'nın üç gün içinde deniz kıyısında bir köşk sahibi olduğunu tasavvur etmemiştik. Araba denizin çok yakınında güzel bir evceğiz önünde durdu. Hemen eşikte bir Arap hizmetçi belirdi ve eşyalarımızın üzerine atıldı, ağız kalabalığile bize bir sürü şeyler anlattı, bütün o lâflardan yalnız evde her şeyin hazır olduğunu öğrendik. Bavullarımızı kendimiz taşıdık, kadıncağız bunları elimizden almak için, az kalsın bizimle dövüşecekti. Sara, bizi hayrette bırakmak ve ev sahibi rolü oynamak için ona, bizi gülmekten katıltan bir Arapça ile lüzumsuz emirler verdi.

Yalnız bir zemin katından ibaret olan bu mütevazı meskenin, hepsi birbirinden daha şirin ve birbirine açılan üç odası vardı. Çok temiz ve bakımlı olan bu odaların hepsi denize bakıyordu. Ah! Bu odaların mahremiyeti ve pencerelerinden görülen manzara fena içime işledi: Bu minnacık köşkte, Gazir'de geçirdiğimiz gibi, bir sonbahar ayını, hattâ boğaz tokluğuna hizmet ederek geçirmiye can atardım, fakat Sara'nın evinde yalnız o geceyi geçirmeye karar vermiştim; ertesi günü, arkadaşımın hareketinden sonra, Beyrut'tan ayrılacağım.

Musa ile kızı, diğer bir odada görüşürlerden, tekrar bir vicdan muhasebesinde bulundum ve yüzüncü defa olarak "acaba yanlış bir yolda değil miyim?" diye kendi kendime sordum. Herkes cemiyete uyarken, kendi bildiğinden şaşmamak, etrafımda her şey tevekkül ve teslimiyetten ibaretken, asla boyun eğmemek, acaba biraz delilik değil miydi? Yaşamak, hem de kabil olduğu kadar rahat yaşamak ihtiyacı dünyanın bütün ahlâk nazariyelerinden daha kuvvetliydi; hattâ, aristokrat ailesinin arzularına boyun eğmedense, heybesini omzuna vurup dünyayı dolaşmayı tercih ederek, tek hüviyetli kalmak

istemiş olan Mihail bile şimdi âdeta şerefsiz bir hayat yaşamakla intihar etmek şıklarından birini seçmeye mecbur kalınca, birinci şıkkı kabul etmişti. Onun bu vaziyeti, beni çok sarsıyordu. Sefil bir şekilde yalnız, gözlerimin önünde denizi ve dağları, her an renk değiştiren bir altın ve eflâtun tabakasile sıvayan bu muhteşem gurup olduğu halde, meseleyi zihnimde evirip çeviriyordum. Ah! Dünya, dünya! Şerefli ve muhteşem olmaya lâyık bir sen varsın, halbuki biz fâniler, birbimizi alçaltmadan yaşıyamıyoruz.

Sessiz somurtkan bir tavırla yemeği yedik ve erkenden yattık. Talihimiz varmış ki, kimse gelip bizi rahatsız etmedi. Bilmem neden, beni Musa ile aynı yatakta yatırdılar, halbuki, iki odada birer karyola, birinde de bir sedir vardı. Bir başkasile beraber yatınca rahat edemediğim için, hattâ çarşafsız ve yorgansız olsa bile, bir sedirde yatmayı tercih ederdim, ama fikrimi soran olmadı. Çok şükür, ihtiyar, korktuğum gibi, bana maval okumadı. Beni karışık düşüncelerimle ve denizin mehabetli gürültüsile yalnız bıraktı, o da, gözleri açık, sakin bir halde, bu gürültüyü dinliyordu. Uyumamızdan az evvel, elini omuzuma koydu ve dedi ki:

— Üzülme... Sana bir lira vereceğim, bununla Şam'a gidebilirsin. Salomon'dan bir şey isteme. Böylesi daha iyi. Kızım da sana yardım teklif edecek olursa, reddetmen daha doğru olur gibi geliyor bana.

Sesinde gözyaşları vardı, ve sözlerini bitirince beni öptü, sonra duvardan yana döndü.

Ertesi sabah, ev henüz uykuda iken, iki hırsız gibi çıkarak deniz kenarında son nargilelerimizi içmeye gittik. Musa şimdi bütün benliğile kızına karşı beslediği kinle zehirlenmişti. Onu ister iyilikle, isterse zorla mutlaka getireceğini o kadar vâdettikten sonra, şimdi mahçup bir halde eve dönmek düşüncesi, ailesine Sara'nın

ölüm haberini getirmekten daha ağır geliyordu.

— Yemin ederim ki, o edepsizi şurada gözlerimin önünde cansız uzanmış görseydim, rahat bir nefes alırdım!

O sabah böyle bir hissî inhisarcılığı tasvip edecek kadar içim rahat değildi. Bu hissin, kendi duygularımın eşi ve çok haksız olduğunu farkediyordum. Onun için, kininin şiddetini hafifletmek maksadile, ihtiyar babaya kendi şüphelerimi telkin etmeye çalıştım, fakat bu beyhude bir zahmet oldu.

— Tabiî.. dedi, kendine dokunmıyan bir işte geniş davranman kolaydır.

— Hayır, dostum, bana da dokunuyor bu iş, hem de ne çok bilsen! Bütün hayatım buna bağlı. Şu anda ben ruhumun yapısını kurmakla meşgulüm: Tabiî hayatın kanunlarını anlamıya muvaffak olup olamıyacağıma göre, bu yapı sarsılmaz olacak veya cılk çıkacaktır. Tabiî olmıyan bir hayatı ancak delilerle ermişler yaşıyabilirler, bense ne biri, ne de öteki olmak isterim.

Musa şaşkın şaşkın bana baktı:

— Fakat Sara'nın kerhanesile, delillerinin, ermişlerinin ve ruhunun yapısının ne münasebeti var?..

— Bak ne münasebeti var: Şahsen bize uygun gelen ahlâk kaidelerini başkalarına da zorlamaya hakkımız olup olmadığını kendi kendimden soruyorum, sen de aynı şeyi düşünmelisin. Meselâ ben hodbinlikten nefret ederim ve elimden gelse kırbaç zorile adaleti dünyaya tatbike kalkışırım, fakat insanların ancak adalet içinde, tabiî hayatlarını yaşıyabileceklerini sanmak delilik olmadığını kim bana temin edebilir? Sara'nın vaziyetine gelince, ne diye o, namusu ve namussuzluğu kendi duygularile değil de, senin duygularınla ölçmeye mecbur olsun? Biliyor musun ki, Japonya'da en yüksek ailelerin kızları, evlenmeden önce, kendilerine çeyiz temini için, açıkça oros-

puluk ederler, sonra da pek hürmete lâyık kocalar bulurlar?

— Japonlar böyle mi yaparlar? Öyleyse ben hiçbir zaman Japon olmıyacağım! Fakat söyle bakayım: Böyle bir hayat yaşamak Sara'nın hakkı olduğuna beni kandırmaya kalkışman, neden icabetti?

— Çünkü hüküm vermeden önce anlamaya çalışmak benim için öyle büyük bir ihtiyaç ki! Mihail'e bak: Akrabalarına boyun eğmek istemedi, sonra gitti bin kat beterlerine boyun eğdi de sefil bir hayat yaşamaya koyuldu. Bu da bizim istiklâl arzumuzun iflâsı ve belki de bir cezadır. Ama soruyorum: Bizim mizacımıza uyan boyun eğme tarzını tâyin etmek kimin hakkıdır? Kızın Jizel, fuhuştan nefret ediyor; bu yüzden kendisine bin türlü hakarette bulunacak bir kocaya bile razıdır. Evet, ama kızın Sara, Jizel'e uygun olan bu namuslu hayattan nefret ediyor; ve ortadan çekilerek yüz lui'ye veya bir yemeğe, önüne gelene kendini vermeyi tercih ediyor. Neden serseri bir hayat yaşadığımı sorduğu zaman, anneme böyle cevap veririm; tabiî, annem beni anlıyamaz. Sen de Sara'yı anlamıyacaksın, Mihail'in ailesi de onu anlamamıştı. Fakat, bence, mesele burada değil, zira burada söz konusu olan, ana-babayla çocuklar arasındaki basit bir anlaşmazlık, iki nesil arasındaki o geçici kavgalardan biri değildir. Bence, pek vahîm ve devamlı olan anlaşmazlığın mahiyeti başkadır: Muhabbetli ve uysal, fakat hareket hürriyeti demek olan istiklâle düşkün olan ferdin, fertlerin hareket hürriyetinden vazgeçmelerine dayanan cemiyete karşı koymaya kalkması, işte anlaşmazlık. O zaman kendi kendime soruyorum; bu, kendini kaldırıp demir çanağın üzerine atan toprak çanağın faciası değil mi? Dahası var: Mihail'in içyüzünü düşünüyorum da, acaba hareket hürriyetine olan aşkına lânet etmek üzere değil midir, bunu, mutlak bir ihtiyaç, bir

yaşama şartından ziyade gururumuzun kurbanı olan zihnimizin bir sapıtması gibi telâkki etmeye başlamamış mıdır, diyorum. Şu halde, saadetimizin bedeli diye kabul ettiğimiz bütün o ezalar neye yaramış olacak? Madem ki saadet yokmuş ve sonunda feragate mecbur kalacakmışız. Bu gecikmiş feragate varacağın gün senin için her şeylerini feda etmiş olan bir ananın, bir babanın gönlünü, belki öldürücü bir darbeyle yaralamış olduğuna pişmanlık getirerek vicdan azabı da duyabilirsin. İşte, Musa, onun içindir ki, ben sana mı, yoksa Sara'ya mı daha çok acıyacağımı, ve ikinizden hanginizin benim insanî alâkama daha çok hak kazandığını kestiremiyorum.

. . . . . .

Birbirimizden ayrıldığımız gün, Musa'ya bir kardeş merhametile dolu olan bu sözleri söylemekte ne kadar hak'lı olduğumu tahmin edememiştim.

İhtiyar, kızından ayrılırken, onu öpmek bile istemedi. Ben, ertesi günü, Şam'a hareket ettim. Birkaç hafta sonra, Jizel'in nişanı Sara'nın yüzünden bozulunca, bedbaht baba, ansızın ölüverdi.

Aradan beş yıl geçti; bu müddet zarfında ben de, bizi hem iyi, hem kötü, hem zekî, hem ahmak yaratmış olanın yüzünden, bedence ve ruhça epey yıpranmıştım. 1911 senesinin bir Kasım günü, Musa'nın hâtırasile dolu o İskenderiye şehrine altıncı defa gittiğim zaman, "Napoleon Kalesi" civarında âdi bir bar ve bu arada Sara'yı keşfettim. Bir sanat minyatürü gibi tanımış olduğum incecik kız, bir nevi pis ve kuru kedi haline gelmişti. Gözleri çukura batmış, saçları diken diken ve ağzı, hele ağzı, bir daha açılmamak üzere kısılmış, dikilmiş ve yapışmıştı. Tezgâhının ardında dimdik duruyor ve sokağı seyrediyordu, çelimsiz bir Arap garson iki Hollandalı bahriyeliye servis yapıyordu. Yaşamaktan sarhoş ve iki köpek

yavrusu gibi neş'eli olan bu adamlar, tabutundan yeni çıkarılmış bir mumya sandıkları tezgâhtaki sessiz bayana, herhalde nâhoş olması lâzımgelen kaba kaba lâflar atmaktan geri durmuyorlardı.

Kapının yanında oturdum ve bir vermut istedim. Ne sesim, ne de karşısına çıkışım, Sara'nın yüzünde bir tek çizgiyi bile kımıldatmadı. Halbuki beni tanımış olduğuna emindim. Vermutun parasını verdim ve çıktım.

GÜN BATISI

I

ŞAM'DA BİR TİYATRO ÂLEMİ

Zavallı dostum Musa'nın bindiği vapur, Eylûl'ün sonlarında bir gün Beyrut'tan öğle vakti ayrıldı. Bu gemi, benilğimden bir parçayı da beraberinde götürdü. Bu sefer, Mihail'siz, Musa'sız, yapayalnızdım. Böylece, her türlü dostluktan mahrum bir halde, hem de gurbette kalmak, alışamıyacağımı sandığım bir düşünceydi.

Hemen Şam trenine atladım.

Benliğimin bir başka parçası olan Akdeniz'den ayrılmak benim için çok acı oldu. Evet, dostsuz ve Akdeniz'siz, kendimden, geriye ne kalıyordu? Her zaman itiraf etmiştim: Yalnız kalınca ben bir işe yaramam. Birini, bir şeyi mutlaka sevmeliyim ben, yoksa kendimi bir mısır tarlasında hasattan sonra unutulmuş delik bir çanak gibi bomboş ve bir hiç hissederim.

Beyrut'tan Şam'a tek başıma giderken, bütün yol boyunca içimi çektim. Kâh kötü bir teknenin açık denizde salladığı Musa'yı, kâh Aynaroz'da riyakârca dua eden Mihail'i düşünüyordum; bense, sahibinin sokağa attığı bir köpek gibi mahzun, tren adı verilen bir demir ve tahta yığını içinde, dağlardan, vadilerden sarsılarak geçiyordum. Bu tren beni, bir öğleden sonra, Şam'a bıraktı. Burası, Abdülhamid İmparatorluğunun en tozlu şehri olmalıydı. Hem de en çirkini ve en pisi. Buna kanaat getirmek için, bir defa içinden geçmek kâfi gedi.

Onun için Küçük Asya'nın bu ücra köşesinde, yapayalnız dolaştığımı görmekten duyduğum eza, büyük oldu. Fakir bir adam, kendisini çok bedbaht hissedince, ra-

hat etmesi için akıl ve hikmetinin kendisine tavsiye edeceği yolun tam tersini tutar. Ben de öyle yaptım. Rumca meramımı anlatabildiğim ilk handa, çantamı bırakıp hafifledim; sonra, yarım liranın, açlığa karşı tek kurtarıcım olduğunu unutarak, hemen bir kadeh rakı ile güzel bir nargile karşısında eğlenmek, daha doğrusu kendimi avutmak, düşüncelerime gömülmek istedim. Bu, zamanımızda, hisli ve ümitsiz fakirin, can sıkıntısından gebermemek için tek teselli kaynağıdır.

Şehrin ortasında, geniş bir meydandayım. Yaldızlı küçük bir camiin dibindeki kocaman bronz bir sütunun etrafında toz bulutları oynaşıyordu. Geçerken, gözüme ilişen renk ve hareket dolu büyük pazarların dışında, bu şehirde bana her şey, bir kâbus gibi geliyordu: Bütün o tünelimsi sokaklar, korkunç kapıları olan o köhnemiş binalar ve hattâ çirkin sütunu ve gözleri körleten tozile şu boş meydan bile. Fakat orada güzel bir Türk kahvesi vardı. Cazip taraçasından, postahane binası önünde halkın gidiş gelişleri seyrediliyordu. Yakındaki küçük bir tiyatronun elle yazılmış ve renk renk karikatürlerle kaplanmış kocaman ilânları, bilmem hangi eğlenceli, temsili haber veriyordu. Bu mânasız ilân, beni dayanılmaz bir cazibeyle çekiyordu. Burada gülünç bir şekilde yüzleri boyanmış ve giyinmiş erkekler görülüyordu, halbuki hepsi pek kısa etekli olan ve güzel göğüslerini, nefîs bacaklarını gösteren kadınlar, tahrik edici tavırlarile ilâna hâkimdiler. Herbirinin altında kadınlık cazibeleri ve kabiliyetleri ballandıra ballandıra anlatılıyordu.

Rumlar, Türkler, Araplar, uzun uzun durup iştiha verici tenleri seyrediyorlar, sonra kaşına kaşına gidiyorlardı.

Maruz bulunduğum sefaleti hiç düşünmek istemedim. Kadehleri içtim, nargilemi tokurdattım ve yakalığımı çıkarıp cebimde duran bir temizini taktıktan sonra,

daha saat yedi buçukta gidip "orkestra koltukları"nın ilk sırasında oturdum. Bu "koltuklar"a böyle diyorlardı, fakat hepsi biçare iskemlelerdi, tıpkı orkestranın bir piyanodan ibaret oluşu gibi, ve bu tiyatro daha ziyade bir panayır barakasına benziyordu.

İlânda görülen bütün o nefîs tenleri daha iyi görebilmek için, tam ortaya, piyanocunun arkasına oturmuştum. Bir köpek yavrusu gibi arzudan ağzım sulanıyordu. Herhalde aldanmıyordum, zira hemen benim ardımdan pek iştihası kabarmış bir erkek kalabalığı salonu istilâ etti ve bir tek boş iskemle bırakmadı. Erken gelmiş olduğuma seviniyordum; salonu dolduran bütün bu fesli, bu uzun koç burunlu, fener gibi açılmış parlak gözlü, arzu çiğneyen obur ağızlı insan azmanları karşısında cinsî tecessüsüm biraz daha büyüdü.

Oldukça büyük olan salonda tek bir sıra "loca" vardı ve bunlara kısmen Avrupalı olan zengin aileler doldu. Pek tabiî, localar da öteki oturacak yerler gibi, çıplaktı ve tahtaları çürümüştü, yalnız korkulukları, kolların dayanmasından son derece yıpranmış kırmızı bir kadifeyle kaplıydı.

Buna rağmen, sabırsızlıktan ürperen, burun kanatları apaçık seyirciler, daha saati gelmeden çok önce perdenin açılmasını istiyorlar, en gülünç nazlatma edaları icadederek ve oldukça açık arzular belirterek, isimler haykırıyorlardı, hele Rumlar:

— Mamitsika (1), ah, senin o tombul memelerin!

— Pedaki-mu (2) nerdesin, ölüyorum.

Ama bekleyişimiz uzun sürdü, saat dokuzu geçtikten sonra bile. Herkesin gözü, tek başına boş kalmakta inat eden bir "loca"ya dikili olduğu için, sağımdaki Rum kom-

(1) Anacığım.

(2) Yavrucuğum.

şuma. mühim bir şahsiyet mi beklediklerini sordum.

— Nasıl; bilmiyor musun? O sersem Rus konsolosu yüzünden hep böyle olur! O domuz yavrusu, bizi işkencede bırakmak, sabrımızı tüketmek için, geç gelmekten hoşlanır.

— Demek tiyatro da başlamak için onun gelmesini bekler?

— Elbette! Ha! Anlıyorum, senin bir şeyden haberin yok, herhalde Şam'a yeni damlamış olmalısın. Açıkları kapayan, en iyi kumpanyaları getirten ve kabil olduğu kadar uzun zaman alıkoyan odur, onun içindir ki, hepimiz kendisine karşı minnettarız: Onun canı sıkılması bizim için faydalı oluyor. Ama... ne de olsa... Bu gecikmelerle bizi çileden çıkarıyor! Bizi adam yerine koymuyor! Bak nasıl herkes sabırsızlıktan geberiyor!

Muhatabım, okkalı bir el işaretile bana salonu dolduran sırıtkan yüzleri gösterdi. Sonra, uzun şehadet parmağını perdenin ortasına doğru uzattı. Burada bir delik vardı, ve bu deliği ikide bir makiyajlı bir göz kapatıyordu.

— Görüyor musun? diye ilâve etti; aktörler bile artık sabırsızlanıyorlar! Bu gece, Prens bizi fena halde maytaba aldı!

— Bu Rus konsolosu prens mi?

— Evet... Pek genç sefih bir prens, babası kendisini cezalandırmak için Şam'a konsolos tâyin ettirmiş. Ama burada çok kalacağa benzemiyor. çünkü delinin biri. Her gün arabasının önünden çabuk çekilmiyen arabacıları kırbaçlar. Hattâ bekçileri bile...

Konsolosun locasında tüysüz bir delikanlının görünüşü bir alkış tufanile selâmlandı. Bu pek uzun boylu, ince ve bir kadın kadar güzeldi, fakat nefîs zabit elbisesi içinde pek ciddî ve hattâ âdeta solgun bir yüzü vardı. Halkın selâmına şöyle bir mukabeleye tenezzül etti, ve

canı sıkılmış bir tavırla, tahtadan kafesinde oturdu. Hemen ardından perde, tavanı çökertecek bir hızla kalktı.

Sahne boş. Bir mahkeme salonunu temsil ediyor. Arkası bana dönük olan piyanist, münasip bir marşı çalmaya başladı. Yarım düzine hâkim, birbirinin ardından girdiler, arkalarından da sanık bir kadın... Bize gösterilen, can sıkıcı ve çok şükür pek kısa bir pandomimaydı. İşaretler ve yüz hareketlerile oynanan dramdan ben bir şey anlamıyordum, halk hepsini anlıyor ve ağlıyor. Fakat aktörler halk için oynamıyorlar. Bir sahnenin tesirini bir yüz üzerinde okumak istedikleri zaman gözleri, bütün bakışları çeken Prensin "loca"sına gidiyor. Durmadan küçük bir tasvip işareti dileniyorlar.

Fakat o, hiç istifini bozmuyor. Prens, başı sağ eli üzerine eğilmiş, sabit gözlerle seyreden zarif, fakat sert bir heykeldir. Şehevî ağzı, güzel alnı, mavi gözleri mermerden gibi. Tepesinde kusursuz bir çizgi, iki kumral bukleyi birbirinden ayırıyor. Küçücük bir hareketini yakalamak için istediğiniz kadar bakabilirsiniz; o daima hareketsizdir ve bu bakışlardan rahatsız olmaz. Perde onun şerefine beş defa inip kalktığı ve aktörler kafile halinde gelip locası önünde yerlere eğildikleri zaman da aynı derecede kayıtsız vasîl bir hissizlik içindedir.

Ansızın piyanist, bana doğru dönüverince, Bianchi ile burun buruna gelmiyeyim mi? Evet, evet, Kahire'deki Minyon Sinemanın piyanisti, hani sayesinde birkaç hafta sinemanın ilâncılığını ettiğim şu bizim iyi kalbli Bianchi canım.

Bana burada rastlamaktan memnun olduğunu görünce sevindim. Yüreği Romanyalı kalmış olan İtalyan, doğduğu ve askerlik yaşına kadar içinde yaşadığı memleketi hatırlamaktan pek hoşlanır. Annesi ölünce babası onu İtalya'ya götürmüş. Dilimi hiç yabancı şivesi hissettirmeden konuşur. Hem galiba bütün kozmopolit serseriler

gibi daha başka diller de bilir. Uzun boylu soruşmamıza vakit kalmadan perde kalkıyor, bu sefer bir revü, şarkılar başlıyor. Bianchi'nin etli parmakları Tonkinoise'a girişiyor, güzel bir esmer taze de alkışlar arasında sahneye fırlıyor. Fransızca şarkı söylüyor. Bianchi, bir yandan şantöze refakat ederken, hiç çekinmeden kulağıma fısıldıyor:

— Benim aftosum! Nasıl, güzel mi?

İlânda resimleri olan yosmalardan birini tanıyorum.

— Fransız mı? diye sordum.

— Napoli'den.

— Pek hoşuma gitti.

Bianchi, profesyonellerin kolaylığile çalıyor, arada bir benimle konuşuyor, bir yüz hareketile şantözü güldürüyor, locaları seyrediyor.

— Hoşuna mı gitti?.. Eh... Elde edebilirsin...

— Nasıl!.. Demek onu sevmiyorsun?

— Yavrum, beraber yaşamımızın sebebi sevişmek değildir! Sana sonra anlatırım...

Kararsız bir hayatın türlü sıkıntılarile yontulmuş yüzüne bakıyorum ve hüzünleniyorum. Her adımda, hayat, bir kahpe suratile karşıma çıkıyor. Bakın: Bianchi bile böyle uygunsuz işlere karışmış.

"Aftos"u "numara"sını bitirdiği zaman, bana döndü:

— Aramızda sevgi bulunmadığını söylemiştim. Mariette hayatını zorla kazanıyor.. Ben de öyle. Buna karşılık bize enayi olmamayı tavsiye eden bir tecrübemiz var. Onun için tabiî birbirimize karşılıklı hizmetlerde bulunuyoruz. Onun sayesinde ben burada, gecede bir altın sterlin kazanıyorum, halbuki Paris'te önlerinde bilgimi teşhir etmekten utanacağım piyanistler kenar sinemalarda beş franga çalarlar. Öte yandan, Mariette de benim kolıma asıldığı zamanlar, bu Prens bozuntuları üzerinde daha büyük bir tesir yapıyor. Bizim "artist" âlemimize men-

sup genç ve güzel bir kadın "kocam" aşağı, "kocam" yukarı diye lâf ederse, kendini daha iyi satar. Görüyorsun ya: Sevmek değil, yaşamak lâzım. Haydi, haydi, öyle azarlanmış mektepli gibi somurtma: Günün birinde göçebe hayatını burjuva ahlâkına tercih edecek olursan, sen de herkes gibi yapmaya mecbur kalacaksın! Şimdi, şunu dinle! Yalnız ikimiz için çalıyorum...

Piyanonun en tiz oktavı üzerinde hafiften **Ciocârlia** (Çayır Kuşu)'yı çalıyor. Parmakları trampete değneklerinin hıziyle inip kalkıyor. Notalar birbirine ekleniyor, çiftçi kuşunun bu sabah duasını canlandıran elinin üzerine abanıyor, yüzü kızarıyor ve gözleri soruyor:

— Görüyorsun ya? Anamın memleketini unutmuyorum!

İnsanların bir sevgi ve kalleşlik yığını olmaları ne garip... Bu Bianchi... Biraz önce bana, erbap kadın tüccarı Salomon Klein edasiyle söz söylerken, ondan âdeta nefret ediyordum. Şimdiyse, kendisine çocukluğunun memleketini hatırlatan bir hava, onu ağlatacak âdeta... Anlamak ne kadar güç! Gerçekten, biz iyi ile kötü, güzelle çirkin arasına bu kadar büyük sedler çekmekle hatâ ediyoruz. Hayır, İsa, insanın mayasını, yahut isterseniz Tanrının eserini daha iyi anlamış, onun için insanlar hakkında bu kadar rahîm davranmış.

Çok alkışlanan, fakat seyircilerden yarısının anlamadığı Fransızca şarkılar bitince, hattâ Avrupalıların bile hoşuna giden Türkçe kısa bir komedi oynandı, sonra sahneye trupun yıldızı çıktı. Direktörün karısı olan bu kadın, pek cilveli, mütenasip vücutlu idi, ama az güzeldi ve sesi azdı, fakat bu eksiği bütün salonu ayağa kaldırmasına mâni olamadı. Bâhusus ki şarkılarını Rumca, İtalyanca ve Arapça olarak üç dille söylüyordu. Bütün seyircileri hayran eden, oyunu, alımı, canlılığı, hoş ve bazan açık saçık tekerlemeleriydi.

Kolunda çiçekle dolu bir sepet vardı, şarkı aralarında piyano tek başına nakaratı tekrarlarken, en toy ve utangaç seyirciye yaklaşıyor, ona bir çiçek atarak sesleniyordu:

"Bu akşam da buradasın demek? Karının kızmasından korkmuyor musun?"

Prense sataşmaktan geri durmuyordu:

"Ne kadar azametlisin!.. Ama biliyor musun, mânasızlık ediyorsun!"

Ve halka dönerek:

"Burada kendini konsolos sanıyor, bizi de Rus tebaası yerine koyuyor!" diyordu.

Diplomat bir şey anlamıyordu, çünkü kadın şakasını Rumca söylüyordu. Hoşuna giden aktrislere hafifçe gülümsemeye ve bazan onları parmaklarının uciyle alkışlamaya tenezzül ediyordu. Bu adam eğleniyor mu, yoksa sıkılıyor mu, kimse söyliyemezdi, fakat hayırhah bir tarzda seyrediyordu.

Bundan sonraki perde arasında, Bianchi, metresini görmiye gittiğinden, yanındaki Rum, bu muammalı kişizade ile onun büyük nüfuzundan bahsetti:

— Resmî makamlar, bir dediğini iki etmezler. Ne isterse yapılır: Birini cezalandırır, bir başkasına bir memuriyet veya imtiyazlar verdirir. Mukabilinde asla para almaz. Paraya ihtiyacı yoktur. Bütün masraflarını babası görür. Onun için, bütün arzusu, tahakküm etmektir. İyi kalbli, merhametli, olması da mümkündür, zira Ortodoks âlemine mensup olup, konsoloshanesine başvuran bütün zavallıları vatanlarına gönderir. Hattâ onun tavsiyelerini suiistimal ederek çarpık yollardan servet sahibi olanlar da vardır. Meselâ, demiryolu inşaatının bütün o dolandırıcı mühendisleri ve müteahhitleri...

— Dolandırıcı mı?

— Şüphesiz. Hattâ bazıları şimdi şu localarda bulu-

nuyor. Başlarında fes vardır, çünkü Türk Devleti hesabına çalışanlar için, bu mecburîdir, fakat bunlar Avrupalıdırlar. İşte, bu hırsızlar, konsolosun yüksek himayesini suiistimal ederek hükûmeti dolandırmışlardır. Bakın anlatayım: Birtakım imtiyazlar, yani inşa edilecek demiryolu parçaları elde edince, arazinin ârızalı olduğu yerlerde, tesviye masraflarının müthiş yüksek olduğu hissini verirler ve yaptıkları işi göz yummasını bilen heyetlere muayene ettirirler. Heyet bir tepeciğin bir kilometre uzağında durur, tepeyi bam, bum, dinamitle atarlar, halbuki bu tepeler sâfi kumdur, birkaç kürek vursan yerinde yeller eser, işte dolandırıcılık. Şüphesiz, Türkler enayi değildirler, fakat zavallılar kendi memleketlerinde şu Rus konsolosu gibi bir sümüklünün karşısında gözlerini yummak zorundadırlar. Böylece, Şam'a yalınayak gelmiş olan serseriler, kaşla göz arasında servet sahibi oldular. Şimdi, işler sona erdi. Demiryolu Medine'ye vardı, bundan ilerisine gidemezler; böyle bir harekette bulunacak bir gâvuru lâhana gibi doğrarlar. Medine ile Mekke arası Müslümanların mukaddes ülkesidir. Burada inşaatçılar, mühendisinden taşçısına kadar, müslümandır.

Adamın hususî bir hıncı yoktu, daha ziyade beşerî haksızlıklara karşı isyan eden biri gibi konuşuyordu. Sohbeti hoştu, onu uzun zaman dinliyebilirdim. Fakat Bianchi piyano önündeki yerine döndü, programın son kısmı için perde kalkmak üzereydi.

Bianchi:

— Tiyatrodan sonra nerdesin? diye sordu.

— Bütün gece tahtakurulariyle boğuşmaya gideceğim.

— Bizimle yemeğe gel.

— "Siz" kim?

— Biz, yeyip içen artistler, bir de parasını veren Prens.

— Demek ben.. onun dâvetlisi olacağım?

— Senin farkında olmaz. Biz her akşam böyle âlem yaparız; evvelâ "Leon"a gideriz, sonra, Prens bizi evine götürür, sabaha kadar orada kalırız. Her akşam aramızda senin gibi bir garip bulunur, onu şampanya ve havyarla tıka-basa doyururuz. Prensin ruhu bile duymaz. O, yalnız kadınlarla alâkadar olur. Onun nazarında erkekler mevcut değildir.

Son perdede kütün kumpanya seferber edilmişti, haz ve coşkunluk son haddini buldu, böyle bir hale ancak herhangi bir kültürle yıpranmış olmayan biz şarkılarda rastlanır. Aktörler, şarkıları tekrarlamaktan ter içindeydiler. Seyircilerin çoğu ayakta, zevkten sarhoş, en hoşa giden nakaratı hep birden söylüyorlardı. Kucaklaşanlar da vardı.

Yalnız Prens, Rum-İtalyan-Arap şarkıcı Kalpoyi'nin bütün ince nüktelerine rağmen, istifini bozmuyor, ciddî tavrını muhafaza ediyordu.

Kalyopi en sonunda dayanamadı:

— Ah! dedi, böyle mum gibi uslu durmanı, sana baban mı öğretti? Yoksa, tabiatın mı böyle?

Sonra bir omuzunu silkip halka hitap etti:

— Aldırmayın! Bir kadınla yalnız kalınca bu kadar nazlanmaz, bilmez değilim!

Şahsen bu hususta bir şey bilmiyordu, kendisine iftira ediyordu. Bir de küçük yavrusu olan kumpanya reisinin karısı, bütün arkadaşları arasında tek namuslu olandı, hattâ hususî hayatında utangaç ve dindardı bile; o gece ve sonraki günler, buna kanaat getirdim.

İlk önce gittiğimiz "Leon"un dükkânı mükellef bir bakkal-meyhane, Şam'ın biricik temiz ve gerçekten Avrupaî salonuydu. Nazik ve kurnaz, zengin bir Rus Yahudisi olan sahibi, Prensle aktörleri ekâbire mahsus teşrifatla karşıladı, ve kafileye hususî bir surette katılmış olan beni şöyle bir süzdü. Bianchi ona:

— Bay bizimledir, dedi.

Leon, alaycı bir bakışla tasvip etti:

— Bay da artist mi?

Bianchi koluma girerek:

— Evet, hem de işsiz! dedi.

Derhal bir sürü güzel şeylere burnunu daldırdı ve öteberi ısmarlamaya koyuldu. Bilhassa hakikî Rus malûmâtı havyarla füme balık, taze, kokulu, nefîsti. Altı kişiye yetecek kadar yiyecek vardı.

— Bütün bunları kim yiyecek? diye sordum.

— Yarısını ikimiz yeriz. Artanını da her akşamki gibi otelime götürürler. Prens, hiç tetkik etmeden hesabı öder. Bir haftadanberi Şam'da oynuyoruz, yalnız bu ilâhî Rus mezelerini yiyor, ve ağzıma şampanyadan başka içki koymuyorum. Evet, şu Prens nev'inden bir adama insan her yerde rastlamaz. Hoş, acısını (reisinki müstesna) kadınlarımızdan çıkarıyor ama, istediği sade bu olsun!

Kumpanyada dördü kadın olmak üzere, dokuz kişi vardı. Konsolos, kadınları yanıbaşına oturttu. Meyhanede kaldığımız müddetçe artık yalnız onlarla alâkadar oldu. Erkeklerin masanın öbür köşesinde ne yaptıklarından asîl bir cömertlikle habersiz kaldı.

Erkekler, Kafkasya şaraplarını, şampanyayı, likörleri, karmakarışık, durmadan çekiyorlardı. Aralarında bilhassa kumpanyanın komiği vardı; bu hiç kendini sıkmadan gülmeyi tahrik etmek için yaratılmış adamlardan biriydi. Odesali bir Rumdu ve o yaman votkanın pek dostuydu. Votkayı su yerine içiyordu. Prens yalnız onunla, arada bir, iki lâkırdı ediyor, kadınlara olmıyacak şeyler söyliyerek onları güldürmesini istiyordu. Komik kızıyor ve sahnede "ahmaklar için" oynamaktan kâfi derecede usandığını söylüyordu. Meyhanede o da "bütün insanlar gibi bir insan" olmak istiyordu. Fakat ciddî olmıya ne

kadar gayret ederse, o kadar kahkahalara sebep oluyordu. Çünkü bir cüce gibi boysuz ve cılızdı ve yüzü horoza benziyordu. Sesi bile horoz ötüşünü andırıyordu. Tek oğluyla beraber seyahat ederken, bindikleri geminin batması üzerine oğlunu kaybettiği gündenberi bir daha asla gülmemiş olduğunu iddia ediyorlar. Fakat bedbaht görünmüyordu, ama bir insanın yüreğinde olup bitenlerden bizim ne haberimiz olur ki?

Meyhaneden çıktığımız zaman, galiba sabahın biriydi. Dışarıda, az ışıklı sokakta, kafile gevezelik etmek için, sıklaştı. Bütün elbiselerden kuvvetli bir ispirto kokusu yükseliyordu; içim bulanıyordu, biraz uzak durdum. Hattâ cigaramdan bile iğreniyordum; onu yere bıraktım. Derhal karanlıktan bir gölge sıyrıldı ve attığım cigarayı aldı. Bu bekçiydi. İzmariti temizledi, yüzüme bakıp gülümsiyerek, iştahla bir nefes çekti, sonra bana anlamadığım bir şeyler söyledi. Bianchi ona bir para attı.

Kafile, Prensin konağına doğru yola koyuldu. Ben evime gitmek istedim. Titriyordum.

Bianchi, kolumdan tutarak:

— Hayır, dedi, acayip şeyler göreceksin.

Başım ağırlaşmış bir halde, kafileyle beraber sürüklendim; gece karanlığında ve tozlar içinde yarım saat yürüdükten sonra, önümüzde kocaman bir kapı açıldı ve bizi yuttu. Aralıkta, iki dev yapılı kazak, bayanların mantolariyle bayların pardesüleri üzerine atıldı. Benimki hayli yıpranmış ve kirli olduğundan vahşî uşağın gözlerinden kaçırmak istedim, fakat herif elimden onu zorla almadan rahat etmedi. Cezasını da çekti, zira pardesümü bir iğrenme ifadesiyle öteki elbiselerden uzakta bir köşeye astığını gördüm.

Geniş bir salonda tekrar birleştik. Bu salon yumuşak sedirler, güzel işlenmiş yastıklar, nefîs halılarla doluydu. Ortada, hepimizden pek uzakta, yuvarlak bir ma-

sada büyük bir gaz lâmbası yanıyordu. Lâmbanın koyu yeşil karpuzu etrafa ışık vermesine engel oluyordu. Yüzlerimizi güçlükle farkediyorduk. Esasen, davetliler sarhoş ve yorgun bir halde uyukluyorlardı. Yalnız Prens, meşhur bir "borç"tan içmemizi istiyordu. Aktörler kahveden başka bir şey içmiyeceklerini söylediler, kahveler geldi. Fakat kahveye rağmen, sedirlere uzanarak birbiri ardından uykuya daldılar. Prense refakat eden yalnız Bianchi ile metresi kalmıştı. Dilsiz bir refakat. Zaman zaman ikisi de esniyorlardı.

Konsolosun nihayet beni keşfetiğini hissettim, burada ne işim var, Bianchi'nin bahsettiği "acayip şeyler" nerede diye düşünüyordum. Bianchi sıkıntımı anladı, odanın beriki ucuna gelip yanıma oturdu:

— Bu gece çok içtiler, dedi, yazık! Prensin ehlî bir kartalı var, pek hoş şeydir, fakat, bu sefer tadı kalmadı.

Ve ayağa kalkarak, el çırptı:

— Hey, uyuyanlar! Haydi evlerimize!

Hepsi sersem sersem ayağa kalktılar ve kapıya doğru hücum ettiler, fakat Prensin, piyanistin dostunu elinden tutup salonun en karanlık köşesinde oturttuğunu gördüm.

Napolili kadın:

— Hayır, hayır, diye itiraz ediyordu, uykum var!

Kişizade yalvarıyordu:

— Biraz daha kalın!

Son aktör çıkınca, Bianchi bana dirseğile dokundu:

— Rus, galiba bizim aftosla yatmak istiyor! Gider gibi yapalım.

— Ben gerçekten gitmeyi tercih ederdim, hele böyle üç kişi kalınca; Prens benim mevcudiyetimin farkında olacak. Damdan düşer gibi, kim olduğunu soruverirse ne yaparım?..

— Ben cevabını veririm.

— Öyle ama, ne de olsa, benim burada ne işim var? Kibarlarla görüşmeye alışkın değilim, böyle bir evde kendimi pek acemi hissediyorum.

Ayağa kalktım. Bianchi mâni oldu. Öteki çifti göstererek:

— Bak, dedi, şimdi bir kâğıt oyununa başladılar. Hayır, Rusun bu akşam oynaşmaya niyeti yok. Sen susamadın mı? Şampanya istiyeceğim.

Ağzını açmaya vakit bulamadı: Sandviçler ve içkilerle dolu bir masayı getiren iki uşak içeri girdi; sofrayı Prensin yanına kurdular, o da güzel İtalyan kadınına ikram etmiye başladı.

Piyanist:

— Gel, neler getirmişler bakalım, dedi.

— Ben buradan bir yere kımıldamam!

Yarım saat daha sabrettim, sonra yerimde duramaz oldum. Uykum yoktu, fakat canım sıkılıyordu, daha doğrusu ötekilerin sıkıntısı bana da sirayet ediyordu. Kâğıt oyunu bir sigara içecek kadar zaman sürmüştü. Prens kâğıtları atarak arkaüstü yastıklara uzandı. Hiç yorgun görünmüyordu. Bakışı biraz baygın ve zihni daima dalgın olmakla beraber, gene de uyanık ve arkadaşlara susamış görünüyordu.

Canı sıkıldığını sanıyordum, sükûneti başkalarının gevezelik, gürültü, patırtı etmelerine mâni olmuyordu, bu zavallı sürgün Prens, pek dikkate değer bir tipti. Acınacak arkadaşlarının gitmesine müsaade etmiye bir türlü karar veremediğini, ve herhalde en parlak bir sosyetenin içinde yaşamış olan bu adamın bu kadar aza kanaat ettiğini gördükçe ona muhabbet duymaya başlamıştım. Sonra gördüğüm yüzlerin en açığı ve samimisi olan yüzü hoşuma gidiyordu. Sanki dünyadan saklıyacak hiçbir şeyi yoktu: Beyaz, pürüzsüz, bir nilüfer çiçeği gibi ışıklıy-

dı. Kendisini seyrettiğim altı saattenberi hep aynı kalıyordu, hep aynı hayırhahlık, kibarlık ve müsamaha. Ah! Nasıl olur da bu adam, sokakta arabacıları döver!

Ben cansıkıntısının uyuşukluğu içinde bütün bunları düşünürken, ansızın içeriye bir Kazak girdi, efendisinin önünde müthiş bir esas vaziyette şahlandı ve Prensin gözlerini faltaşı gibi açtıran bir şeyler anlattı:

Prens, saatine bakarak dedi ki:

— Ağlıyarak beni görmeye gelen bir kadın, tam sekiz saattir Konsolosluk salonunda bekliyormuş. Onu orada unutmuşlar. Kadın uyuyakalmış.

Kadını içeri getirdiler. Otuz yaşlarında çok güzel bir Rum kadınıydı. Rumcadan başka dil bilmiyordu. Temiz, fakat oldukça mütevazı olan elbiselerile saçları hâlâ intizamsızdı. Bunları düzene koymak için, elleri, bir yeldeğirmeninin kanatları gibi dönerek başından etekliğin ucuna kadar her yana yetişiyordu. Sabahın saat üçünde konsolosluk salonundan zil sesi gelmesinden ve bu olmıyacak saatte efendilerine evde yabancı bir kadının mevcudiyetini haber vermek zorunda kalmalarından kızarak, uşakların kadını biraz itelemiş oldukları görülüyordu.

Kimseye bir zarar gelmedi, zira konsolos, yalnız hayret etmişti, fakat şimdi kadının ne dediğini öğrenmek istiyordu, böylece de bana umulmadık bir tercümanlık vazifesi düştü. Yani, genç kadının sözlerini ben Bianchi'ye tercüme ediyordum, piyanist de ev sahibine Fransızca olarak anlatıyordu.

Her şeyden önce nazik, sonra da Don Juan olan Prens, yabancı kadını evvelâ sofraya oturttu. Kadın hem sert, hem de kırıtkan bir tavırla, tereddüt ettiği için, Prens kalkıp başında bulunan ve korkunç iğnelerin güzel abanoz saçlarına tesbit ettiği kocaman şapkayı zarif bir hareketle çıkardı.

— Ziyaretçiye lûtfen söyleyin, dedi, ben burada Kon-

solos değil, misafirperver bir ev sahibiyim.

Bu hâdise, hepimizi eğlendirmişti. Genç kadın bana macerasını anlatırken dikkate değer bir iştiha eseri gösterince, hep birden yemeye ve içmeye koyulduk. Prens anlatılan macerayı duygulanmış bir gözle takip ediyordu, fakat kadının yalan söylemediği aşikârdı.

Halep'ten geliyormuş. Osmanlı tebaası olan kocası, birkaç ay önce onu bırakıp gitmiş ve bir daha haberini alamamış, Yunanistan'a gittiğini sanıyormuş, zira, bütün parasını kumara veren adamın bu kabahati yüzünden, aralarında geçimsizlik varmış.

Birikmiş biraz parası olan kadının Şam'da küçük bir dükkân açmak için başvurmadığı yer kalmamış, fakat insafsızca atlatılmış. Şimdi kadın, "önünde diz çökeret ekselânstan" kendisini korumasını yalvarıyordu.

Ekselâns sordu:

— Hepsi bu kadar mı?

— Bu kadar.

— Pekâlâ. Yarın akşam ruhsatnameyi alacaksınız.

Kadın bir sevinç çığlığı kopardı ve konsolosun elini öpmek istedi. Beriki, kadını yanına oturttu ve Kazağa bir işaret etti. Kazak dışarı çıktı.

Bianchi:

— Tamam, dedi, kartalı göreceksin!

Gerçekten, kartal boyunda muhteşem bir puhu kuşu, odayı aydınlatan tek lâmbanın bulunduğu masanın üstüne konuldu. Sakin duruyordu. Işığa karşı, kehrübar sarısı kocaman gözleri garip bir sabitlikle boşluğa bakıyordu. Mavimtrak bir iç kapak arasıra cama benziyen gözlerinin üzerinden geçiyordu, tam bu gözleri daha yakından tetkik etmiye gideceğim sırada, Prens keskin bir ıslık çaldı. Kuş, kanatlarını bir defa çarptı ve lâmbayı söndürdü. Hemen ardından zifirî karanlıkta bir öpüş sesi işitildi.

Bianchi:

— Artık burada bulunmamıza lüzûm kalmadı, dedi. Haydi gidelim!

II

"HAMLET"İN MÜELLİFİ KİMDİR?

Allahım, dostluktan mahrum olana hayat ne çekilmez şey! Bir dostluk, isterse en pestenkeranisinden olsun! Talih bizi birçok dost sevgilerine mazhar edince nankörlük ederiz, gururumuzun icaplarını keşfedemiyen müşfik kalbi yaralamak için elimizden geleni yaparız. Fakat talih bir an için bizden yüz çevirip bizi özseverliğimize terketmiyegörsün, hemen, bütün sevdiklerini alıp götüren bir felâketin ertesinde harabeler arasında avâre dolaşan öksüzler gibi sefil ve perişan kalırız. İstisnasız hepimiz böyleyizdir. Bizi yaşatan kendimiz için beslediğimiz değil, başkalarına, hattâ nefret ettiğimiz insanlara karşı duyduğumuz sevgidir.

Bianchi ile kumpanyasının hareketinin ertesi günü insan kalbinin bu biçareliğini düşünüyordum. Şam'daki ilk dört günümü, onların arasında, yalnızlığımı, vatanımdan bu kadar uzaktaki bu Asya toprağında halimin ne olacağını düşünmeden geçirmiştim. İyi kalbli piyanist, benim için bir ânlık sevimli bir arkadaş olmuştu. O, bir Musa'nın ruhunu, ve hele bir Mihail'in dostluk dehasını unutturamıyacak kadar basit ve ahlâksızdı. Ne zarar. Onun gidişi etrafımı boşlukla çevirdi; benimki gibi insanlığın geniş ufuklarına alışmış olan bir insanın bile kendi kendine yemekten ne kadar âciz olduğunu anladım. Evet, Bianchi'nin, o küçük maceracının bile hasretini duydum.

Kahveleri ve sokakları dolaşarak rastladığım yüzle-

ri süzüyor, bir işten ziyade bir adam, bir başka adam arıyordum.

Şam'da güzel tabelâların pek nadir olduğunu farketmiştim. Yalnız Cook'un, bir de Leon'un tabelâları güzeldi. Bütün ötekiler, korkunç şeylerdi. Bu şehirde temiz çalışacak bir tabelâ ressamı için ekmek olduğuna hükmettim. Ve resimden bir şey anlamadığım halde, bu ressamın ben olabileceğimi düşündüm.

Fakat, benim gibi atölyesiz, parasız, hattâ âdeta evsiz barksız bir adama hangi müşteri iş verir? Ah, bu serserilik!... Son nefesime kadar tekrarlıyacağım, iyi tarafları var, gel gör ki, içtimaî nizam da, ekserî insanların hoşuna giden bütün üstünlüklerile karşımızda. Günün birinde benim doğuştan olan hürriyet ihtiyacıma galebe çalacak mı? Beni de müdafilerinden biri haline getirebilecek mi? Yoksa, belki de, hürriyet ancak içtimaî bir tesanüdün içinde mi tasavvur olunabilir?

Sokakta dolaşıp dururken hayatın bu muammasını düşünüyordum. Birden, bir dükkânın üzerinde şunu okudum:

SİMON HERDAN

Tenekeci - Lâmbarinacı

Bu, bizim taraflı bir Yahudi olmalı. Tabelâ berbat bir halde. Bu Yahudi, eğer Romanyalı ise, bana tabelâsını yeniltir ve derhal biraz para kazanırım.

Dükkânda, tokmakla dövülen madenî levha, cehennemî bir gürültü çıkarıyordu. İki genç işçi çalışıyor; kısa boylu, şişman, göbekli bir adam da, dükkânda bir aşağı, bir yukarı gidiyor, kızgın bir tavırla elini kolunu sallıyordu. Arasıra kapıya çıkıyor, sokağa bakıyor ve bir tıkınefes gibi derin derin nefes alıyordu. O zaman aksaç-

lı, şişkin yanaklı, sarkık dudaklı, pişmiş bir istakoz gibi kıpkırmızı olduğunu gördüm. Öfkeliydi. Ama derhal göze çarpıyordu ki, iyi kalbli bir adamın öfkesiydi, zira, eşikte dururken ağzı bir yandan içerdekileri azarlıyor, bir yandan da bir kurt köpeği yavrusunun havlıyarak ve adamakıllı ısırarak etli elini hırpalamasına ses çıkarmıyordu. Aynı zamanda, bir müddettenberi orda, karşı duvara sırtımı dayamış, dükkânda olup bitenleri seyredişimi pek merak etmiş olmalı ki, arada bir beni süzüyordu. Dikkatini çekmek için hiç istifimi bozmuyordum. Nihayet dayanamadı, birdenbire bana Arapça bir şeyler sordu. Kendisine Rumca cevap verdim:

— Ne dediğinizi anlamıyorum! Siz Romanyalı değil misiniz?

Şakayik renkli yüzü tatlılaştı. Gelip elimi sıktı ve bana kendi dilimizle hitap etti:

— Hayır... Romen değilim ...Yahudiyim, ama Romanyalı Yahudi. Onun için, hoşuna giderse, seni bir nargile içmiye davet ediyorum.

— Neden gitmeyim? Ben Yahudi düşmanı değilim. Ben hiçbir millete, hiçbir ırka kin beslemem.

Ağır ağır yürüyorduk. Tenekeci, düşünceli bir tavırla, dedi ki:

— Hiçbir ırka kin beslemiyorsun ha... İsabet ediyorsun! Böyel bir şeye nadiren rastlarım, zira, insanlar akılsızdırlar. Sanki: "Pis Yahudi! Pis Rum! Pis Türk!" diye haykırmak bir işmiş gibi. Ben okuması yazması olmıyan bir ihtiyarım ama, mektepte yıllarca diz çürütmek, çıkar çıkmaz sokak ortasında Yahudilerin, Ermenilerin veya filânca milletin kökü kazınmadıkça insanlığın rahat yüzü görmiyeceğini ilân etmekten başka bir şeye yaramıyorsa, verilen emeklere yazık! Ah! Bir türlü aklımın ermediği bir şey varsa, o da bu! Hem bir menfaat düşüncesile söylüyor değilim, çünkü domuz eti yerim ve

hiçbir dille dua ettiğim yoktur. Ben sadece bir adamım, işte o kadar!

Bir lâhza sustu, sonra devam etti:

— Sahi, söyle bakalım. Kimsin sen ve orada, dükkânımın karşısında ne işin vardı?

— Ben bir Romen köylü kadınının piçiyim, kitapları, dostluğu, serseriliği severim, biraz evvel de işçilerinize çıkışmanızı seyrederek eğleniyordum. Ama, herhalde huysuz bir adam olmıyacaksınız.

Omzuma bir tane indirdi:

— Bravo! Bir ördek kadar bile huysuz değilim, ama şu kaltabanlar, beni çileden çıkarıyorlar! Bizim meslek hendese işidir, âmenna! Fakat ben hendesemi evvelâ kâğıt veya mukavva üzerine yaparım, yani modelini çıkarırım, model aşağı yukarı kusursuz hale geldi mi, ona göre tenekeye makas vururum. Böylece hiç yanıldığım olmaz, halbuki san'at mektebini bitiren bu allâmeler yok mu, benim tecrübeli usûlüme burun bükerler, saatlerce rakamlar karalayıp dururlar, bir o yana, bir bu yana ölçüp biçerler, levhayı keserler ve, sonunda, otur bakalım şapa! Ya çok büyük, ya çok küçük kesmişlerdir! Biraz evvel de böyle oldu, bu allâme mühendisler, hesaplarında bir kere daha yanıldılar! Günde kırk defa aynı haltı yerler, kendi ceplerinden çıkmıyor ya! Ama bana pek pahalıya mal oluyor; her seferinde bir miktar malzemem işe yaramaz hale geliyor. Bu sefer, ileri gittiler: On kiloluk çinko levhamı harap ettiler!

— Yaptıkları zararları onlara hiç ödetmez misiniz?

— Hiçbir zaman! Gördüğün gibi, biraz paylarım. Baktım ki olmıyacak, kıçına bir tekme: Hendeseni mendeseni topla da çek arabanı, oğlum!

Tenekeci, beni daha önce de gitmiş olduğum merkezdeki o kahveye götürdü. Bir patron gibi göbeğini iftiharla sallıyarak önden girdi; herkese yüksek perdeden sa-

vurduğu merhabaya koltuk kabartıcı bir selâm sağanağı cevap verdi:

— Hoş geldin, Simon bey!

Ona "Simon Bey" diyen, tenekeci ile aynı yaşta ve aynı yapıda olan bir Türk subayıydı. Sonra göbeklerini tokuşturarak kahkahalar arasında hatır soruştular:

— Seninki ne âlemde, albayım?

— Mükemmel, mükemmel! Ya seninki?

— Tam kıvamında bir karpuz gibi!

Simon Herdan, masamızdaki konuşmalardan istifadeli veya eğlenceli olanlarını bana tercüme etmekten zevk duyuyor, hazır bulunan şahısları bana tanıtıyordu:

— Subay, Suriye süvari komutanıdır. (Göbeği hesabına pek yazık, hayvanına da Allah sabır versin!) Karşımızdaki genç bir eczacıdır. Diğer ikisi de, beriki bir avukat, öteki bir hekimdir. Bu kahvede hemen hepimiz ahbabız. Yahudisi var, hıristiyanı var. Zengini var, fakiri var. Ne çıkar. Aynı fes başlarımızı korur ve bizi besler. Hem biri sıkıntıya düştü mü, daima, yardımına koşarak belini doğrultan birçok kimseler bulur. Gerçi sokaklar dilenci doludur, ama eli ayağı tutan dilenci, yüzde doksan, canı iş istemiyen adamdır. Görüyorsun ya, bu Asya Türkiye'sinin adı kötüye çıkmıştır ama, burada, "Şarkın Belçikası" diye anılmaktan hoşlanan bizim Romanya'dan daha iyi yaşanır. Orada küçük bir komiser muavini, kimseye hesap vermeden, adamı tevkif eder, evini basar, dayak atar. Benim zamanımda böyleydi.

Biraz sıkılarak:

— Doğru, dedim. Bugün de pek değişmiş değildir.

Ahbapları, Herdan'a benim hakkımda sualler sordular. Adımı bile bilmediği için o da bana sormak zorunda kaldı, böylece de dostluğumuzun pek tazeliğini meydana çıkararak gülüşmelere yol açtı. Yemek saatine kadar, bütün komşu mesaların müşterileri, bizim

masanın etrafına toplandılar, bana sualler yağdırdılar, şakalaşarak gülüştüler.

İçlerinden biri, tenekeciye sordu:

— Demek ressammış öyle mi?

— Evet, mükemmel bir ressam!

— Madem ki onu daha yeni tanıdın, nereden biliyorsun?

— Yahu, benim himayemde değil mi? Şu halde ancak benim gibi mükemmel bir zanaatkâr olabilir! Esasen, hemen yarın ona benim tabelâyı yaptıracağım. Birkaç gün sonra dükkânın önünden geçersen, görürsün.

— Tamam! Hoşuma giderse, ona büyük bir iş veririm.

— Nasıl büyük iş? Sen bir banka müdür muavinisin...

— İyi ya işte: Bir düzine kadar tabelâ yaptırmak için bir ressam arıyoruz: Üzerine Fransızca ve Türkçe şöyle yazılacak: "Bankı Osmaniî Şahane Deposu". Hububat depoları için.

Pek canım sıkılmıştı. Herdan iyi ressam olduğumu ilân ediyordu. Halbuki, ben ona yapı boyacılığından iyi anladığımı, fakat tabelâ boyacılığını pek o kadar bilmediğimi söylemiştim.

İşte Şam'da ikbalim böyle başladı: Bir blöfle. Ve bu gerçek bir ikbalin başlangıcı oldu: Kendime bir yuva kurup tenekeci gibi müreffeh bir adam olabilirdim. Kaderim olan kalbim, beni başka yola sürükledi.

Simon Herdan, o gün beni evine götürüp yemeğe alıkoydu. Bu zengin bir esnaf eviydi. İspanyol Yahudisi ve hemen kocası kadar şişman oaln karısı pek donuk bir kadındı, sonra lâtifeleri, gülmeyc susamış bir yığın neş'esiz sükûtiyle haz veren şen "Simon Bey"in zıddı bir mizacı vardı. Yemeğin bütün devamınca ağzını açmadı.

Buna mukabil, Herdan bana hayatını baştanbaşa anlattı. Ben de aynı derecede samimiyetle hayatımı anlattım. Fakat söylediklerim onunki kadar nükteli ve alâka

verici olamıyordu, zira tenekeci Simon, dört kıt'anın her yanına dağılmış damların üstüne çıkmış, ve son derece muhtelif şeyler görmüştü.

Bir elile işçilerine gözdağı verirken, öbür eli köpeğile oynayan bu adamın iyiliğine daha çok kanaat getirdim. Bir çeyrek asır kadar, gerçek ve namuslu bir serseri, yeryüzüne, yalnız yeryüzüne âşık bir avâre hayatı sürmüştü. Bundan başka bir ihtirası yoktu, olsa olsa bir de iyi şarapla ıslatılmış iyi bir yemek.

Nargilelerimizi getirdikleri sırada:

— Ha, sahi, Adriyen, dedi, sana bir sürü maval okuyorum da sormayı unutuyorum: Tabelâlar için çalışmana yetecek büyüklükte bir odan var mı?

— Büyük odam yok, hem yapacağım işin güzel olacağını da size temin edemem. Ben resim çizmesini bilmem.

— Adam sen de, olmıyacak şeyi gözünde büyütüyorsun! Mukavvadan hendesemle benim servet yaptığım bir memlekette sen elbette o gördüğün, kalıpla yazılmış tabelâlardan daha iyisini yapacaksın. Yalnız sana bir atelye lâzım. Bu sokakta bir tane var, hemen onu sana kiralarız.

— Fakat benim elimde... bir şey yok, diye kekeledim.

— Ne lâzımsa hepsini bulacağız, tabiî. Yerleşmene yardım edeceğim. İleride, istersen, sana bir karı da bulabilirim. Burada, iyi drahomalı, güzel Rum kızları var dürüst bir gence can atarlar. Bütün bunları yapmaya niçin hazır olduğumu merak ediyorsan, söyliyeyim: Çünkü hemşerimsin. İhtiyarlıyorum. Canım sıkılıyor. Ne çocuğum var, ne de istediğim gibi arkadaşlarım. Çok yer gezdimse de, bütün yüreğimle ve bütün midemle Romanyalı kaldım. **Kaltabaş** sucuklarımızı, **muraturi**'lerimizi, emsalsiz lâhana turşumuzu, biber dolmalarımızı yapmasını bilirim, bunları ölüleri diriltecek bir iştiha ile yeme-

sini de bilirim, ama iyi arkadaşları her şeyden çok severim, sofrada, kahvede, hattâ bazan artık benim için tehlikesiz olan güzel kadınların meclisinde.

Bunları söylerken, gözleri yaşarıyor, yüzü ateşleniyor, sesi boğuklaşıyordu. Onun yanında, madam Herdan, bütün sıkletile yayılmış, elleri göbeğinde kavuşmuş, iki saate yakın zamandır gözleri boşluğa dikilmiş, bir şey anlamadan dinliyordu, çünkü biz onun bilmediği bir dille konuşuyorduk, ama yanıbaşında, bir ateş parçası olan kocasının ruhunda olup bitenleri de görmüyor, hissetmiyordu. O zaman yağdan yağa ne kadar fark olduğunu anladım. Adamı ısıtan yağ. Adamı donduran yağ. Her yerde tanrısal cevherle çamur, yanyana.

Aynı zamanda bana yatak odalığı eden atelyem, bizzat Herdan tarafından birkaç saat içinde döşenip dayandı, yalınayak, üstü-başı pis birkaç baldırıçıplak da bu işde kendisine yardım ediyorlar. Simon, onlara bir general gibi kumanda ediyordu. Karyola, şövale, masa, leğen, iskemleler, tenekecinin evinden çıkıp aynı sokaktaki bir binanın ilk katında bulunan odama hamal sırtında taşındı.

Her şey hazır olduğu zaman, Simon ellerini oğuşturdu. Ağzını kulaktan kulağa yayan bir kahkaha salıvererek:

— İşte patron oldun, dedi. Daha neye ihtiyacın var? Boyaya mı? Pekâlâ, boyacı dükkânına beraberce gideriz, orada sana bir hesap açtırırım. Alacağın şeyler için eline para vermek istemiyorum. Hattâ kazandığın zaman da saklamak üzere paranı bana versen, iyi edersin. Kimbilir belki fena huyların vardır: Kumar, içki, kadın... ha?

— Yok, arasıra hafakan basar, o kadar?

— Tamam: Hafakan: Bütün kötü huyların kışkırtıcısı! Hayır, evlâdım. Üstünde hiçbir zaman bir **mecit**'ten fazla para bulundurma.

Sanki ceplerim şimdiden altınla doluymuş gibi ko-

nuşuyordu. Fakat o, neler olacağını benden iyi biliyordu. Hakikat, onun tahminlerini bile geçti.

Gerçekten, yeni tabelâsı, benim ilk "şaheser"im, dükkânının üstüne konulup da taze boyalarile güneşte pırıl pırıl yanınca, ahali dükkânın önüne yığılarak günlerce ahmak bir hayranlık içinde onu seyretti ve bu beni bütün Şam'a tanıttı. Gerçi eserim bir tabelâdan ibaret değildi. Onu yaparken, bir düzine kadar kuş kafesini gönlümü eğlendirmek için boyayıvermiştim. Bunun için de Şam'da ilk defa olarak ripolin boyasını kullanmıştım. Hem de lâl kırmızıdan tutun da, yaldızına kadar en çiğ renkleriyle. Bu kafeslerin hepsi dükkânın önünde teşhir edildiklerinin ertesi günü satıldı. Herdan bile şaşakalmıştı.

— Görüyor musun? diyordu. Bir badanacı olduğunu söylüyorsun, halbuki sen bir sanatkârsın. Şimdi burada güzel bir izdivaç yapacağından eminim.

Bu iş bana Salomon Klein'i hatırlatıyordu. Hey Allahım! Bu memlekette, sanatla evlenme hep kolkola gidiyorlar, hem merhaba der gibi kolay şeyler.

Herdan haklı çıktı, hâdiseler Lübnan'dakinden bambaşka şekil aldı.

Bankı Osmaniî Şahane'nin hububat depoları için ısmarlanan küçük tabelâları yaptım, bu ancak temiz bir iş oldu, sonra büyük bir sipariş aldım. Bir tahta ve bakır oyma imalâthanesi eb'adı beni ürküten bir tabelâ istedi: Sekiz metre uzunluk ve iki metre genişlik üzerinde Arapça ve Fransızca şu ibare yazılacaktı: **Şark Mamûlâtı Millî Şirketi.** Tabelânın uçlarına, bir tarafına oymalı bir mobilya, öbür tarafına pirinç bir şamdan resmi yapılacaktı.

İşe aşkla giriştim. Bir ay sonunda atölyemden çıkan gerçi bir sanat eseri olmadı ama, bir blöf de değildi. Usta bir hattatın çizdiği Arap yazısını kusursuz bir şekilde boyamaya gayret etmiştim. Fransızca yazıya gelince "ka-

bartma usulü" denilen duvar tezyinatını hatırlayarak, buna meşe ağacı rengini ve mücessem gösterişini verdim. Öyle ki, tabelâ, fabrikanın birinci katına asılınca, herkes harfleri tahtadan sandı.

Tabelâ bir ziyaret yeri oldu, sokaktan geçenler durup uzun uzun pencerelerime bakıyorlardı, sanki burada maymun oynuyormuş gibi. Ve şirketin iki genç müdürü bana bir ziyafet çektikten sonra, beni bir gün sabahtan akşama kadar Baptuma'nın güzel yollarında dolaştırdılar. Değerinin iki mislini, yirmi Türk altını vererek beni nimete garkettiler. Üstelik bilhassa Rumlardan, birçok ticaret ve serbest meslek erbabının evlerine davet edildim ve buralarda, gerçekten, izdivaç teklifleri aldım.

Şimdi iyi giyinmiş bir beydim, beni uzaktan selâmlıyorlardı, siparişler yağıyordu; Simon Herdan pek memnundu. Günün birinde, beraberce kahvede oturduğumuz bir sırada, başıma tuhaf bir şey geldi ve zihnimde hiç beklenmedik bir genişlik aldı.

Mûtad şahıslardan birkaçı oradaydı: Eczacı, bir demiryolları mühendisi ve Osmanlı Bankası müdür muavini, Şam halkını bir hafta eğlendirdikten sonra Haleb'e gitmiş olan bir Rum varyete kumpanyasından bahsediliyordu. Eczacı Rumca bildiği için benimle daha sık konuşuyordu. Tiyatro hakkında epeyce bilgisi var gibi görünüyordu; aktörün, ölümile beraber yok olmak ve büyük sanatından ardında hiçbir iz bırakmamak talihsizliğine esef ediyordu.

Kendisine yerinde bir cevap vermek isteyerek:

— Evet, dedim, **aktörler devirlerinin bir hülâsası, bir özüdürler.** Bu dahiyâne fikri şey... şey...

Kekelemeye başladım:

— Sch... Sch... Schop... Schil...

Hâfızam bana isyan etmişti. Bu marûf cümlenin müellifi olanın, bin kere tekrarlamış olduğum, cihanşü-

mul adını, ağzımın içinde beyhude yere dönüp duran dilim bir türlü telâffuz edemiyordu. Kendilerinden yardım dilenerek birer birer arkadaşlarımın yüzlerine bakıyordum:

— Hay Allahı müstahakını versin! dedim. Bu cümle **Hamlet**'tedir, hani facianın kahramanı, aktörlerin gelişi sırasında onlardan bahseder. Hatırlamıyor musunuz? Bunu yazan Sch... Ch...

Allâmeliğimin böyle alenî bir şekilde foyasını meydana çıkarmasına canı sıkılan Herdan, hiddetten kıpkırmızı kesildi:

— Söyle be, kim demiş bunu?

— Ben de onun adını bana hatırlatmanızı rica ediyorum ya? Ben bir hâfıza sürçüne uğradım, fakat sizler **Hamlet**'in müellifinin kim olduğunu bilmiyor musunuz?

Simon omuz silkti ve nargilesinden bir tokurtu çıkardı. **Hamlet** onun nesine gerekti. Ne de olsa biraz daha fazla canları sıkılmış olan ötekiler gözlerini açıyorlardı: Eczacı, mühendis, banka müdürü, bana bakıyor ve birbiri ardından soruyorlardı:

— **Hamletâm?!**

— **Hamletâm?!**

— Hay Allah lâyığınızı versin, evet, evet, **Hamletâm!** Şanı'da aydınlar bile **Hamlet**'in müellifi kim olduğunu bilmiyecek olduktan sonra şeytan götürsün böyle ölmezliği! **Kral Lear**'ın, **Macbeth**'in, **Othello**'nun ve daha birçok trajedilerin müellifi, üçyüz sene evvel yaşamış olan dâhi İngiliz!

— Ha! **Üçyüz sene evvel!** Üçyüz sene evvel ölmüş bir adam hatırlanmazsa bunda şaşacak ne var?

Çubuğumu fırlattım ve kollarımı havaya kaldırdım:

— Deli misiniz, dostum, ben ölmüş adamlardan değil, **Hamlet**'in müellifinden bahsediyorum. Bu bende geçici bir unutkanlıktır, ama görüyorum ki, sizinkisi ka-

şarlanmış cahillik! Hattâ **Hamlet**'i bile işitmemişsiniz!

Ve, ifrit kesilerek, ellerini bile sıkmadan kalktığım gibi dışarı fırladım.

Sokakta Herdan ardımdan yetişti:

— Yaptığın doğru değil. Onlara açıkça ahmaksınız, dedin!

Evet, bunu demiştim. Ve namaz saatinde, minarelerin tepesinden tekrarlamaya âmadeydim.

Odama kapanmış, hep **Hamlet**'in müellifile meşguldüm. Adını hatırlayarak ertesi günü gidip bütün o gülünç aydınların suratlarına çarpmak istiyordum. Fakat düşündükçe daha çok sersemleşiyordum. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, tebeşirle alfabenin bütün harflerini yazıyor, anamın adı kadar iyi bildiğim o ismin gözlerimin önünde fışkıracağını umarak bunlardan türlü terkipler vücude getiriyordum. Fakat nafile! Ağzımdan yalnız şu kelime kırıntıları çıkıyordu:

— Sch... Schop... Schil...

İsmin S harfile başladığını biliyordum, fakat ilk heceyi meydana getirmek istediğim zaman, derhal Schopenhauer veya Schiller istikametinde yoldan çıkıyor, utancımdan kıpkırmızı kesiliyordum. Odada dolaşıyor, yüksek sesle söyleniyordum:

— İşte bak: Sen daha çocukluğunda dünya edebiyatlarının büyüklüğünü sez, daha sonraları ruhunu bunlarla beslemek için aile ocağını ve rahatlığını terket; Schopenhauer'in, Schiller'in kim olduklarını, imtihandan önce ezberlemiş müphem bir ders gibi değil de, aşkla belle, sonra da **Hamlet** müellifini iki Almanla karıştır, bundan daha büyük zihin sefaleti mi olur?

Kafamı bu kadar kurcalamaktan yorgun düşerek, geceyarısı, soyunmadan, kendimi yatağa attım ve bir sarhoş gibi uyudum. Gece her uyanışımda kekeliyordum:

— Schop... Schil...

Ertesi günü, Herdan, buzlu şerbet, kahve ve nargileden ibaret sabah kahvaltısına gitmemiz için her zamanki gibi erkenden damladı. Keyfim hiç yerinde değildi, kavgaya hazırdım. Babayanî bir tavırla güldü:

— Adam sen de! Bırak artık şu... neydi adı? Hamlet mi?

— Nasıl bırakırım, Bay Herdan! Kafamı taştan taşa çarpmak istiyorum! Böyle bir hâdise karşısında kalabilir miyim? Şu halde kendimi bilelidenberi ne diye yaşıyorum?

— Hamlet'ler için mi yaşıyorsun?!

— Hiç şüphe etme: Hamlet'ler için!

Simon, kollarını açıp olduğu yerde dönerek ıslık çalmaya başladı:

— Yoksa böyle bir saçma için işini de ihmal edebilir misin?

— Edebilirim!

— Ama ben sana dayak atarım!

— Kafamı yerine getirmeme yardım etseniz daha iyi edersiniz. Belki **Hamlet** müellifinin adını bilen biraz okumuş bir adam keşfetmek mümkün olur.

— Amma da yaptın ha! Bir eşeğin sırtına binip kapı kapı bütün Şam'ı dolaşarak Türklerden Hamlet'in adını mı sorayım istiyorsun?

— Yok be yahu, Hamlet'in adını değil, **Hamlet** müellifinin adını!

— Hem dur bakalım: **Müellife** Türkçe nasıl derler bilmem, çünkü Romence bile bunun ne demek olduğundan haberim yok. Çek arabanı!

— Öyleyse: Onlara, **Hamlet'i** yazan kimdi? diye sorarsınız.

Taptaze sulanmış ve süprülmüş olan Merkez kahvesine vardığımız zaman, tıka-basa müşteri doluydu. Gözleri hâlâ mahmur, sessiz, somurtkan müşteriler, kahvelerini

höpürdetiyor, nargilelerini iştahla çekiyor, birkaç gazeteye göz gezdiriyor, çoğu dalgın gözlerle bakınıyorlardı. Rahatına düşkün olan Şarklı erken yatar, sabah erken kalkar, fakat gündüzleri umumiyetle hassasiyetini her istikamette cömertçe harcar, bu yüzden sabahları yataktan uykulu kalkar ve zihnini harekete getirmek için gayret sarfetmesi gerekir. Türkün, Arabın, Rumun daha şafakta bütün o münebbihlerin, o nargilelerin, sade kahvelerin ihtiyacını duyması, bu yüzdendir Kızıl Sultan'ın idam hükümlerini sabahları bakmadan imzaladığını, akşamları ise itirazlarda bulunduğunu söylerler.

Kahveye girince, herkese bir; **sabahlar hayrolsun,** *savurduk, bize* ***buyursun****'lar ve* ***merhaba****'larla* karşılık verildi, sonra birkaç bildiğin yanında yer aldık, bize tenezzülen gülümsedir, ama bu gülümsemede sona ermiş gecenin acılığı saklıydı.

Bütün bu feslere bakıyor ve **Hamlet** müellifinin adı bunlardan acaba hangisinin altında uyukluyor, diye düşünüyordum. Simon anladı ve kolumdan çekti:

— Onlara, sabah sabah Hamlet'ten bahsetme. Türkler yataktan ters taraftan kalkarlar. Bırak ilk nargilelerini bitirsinler.

Beni avutmak arzusile, Herdan bir tavla istedi, fakat *eğlenecek halim yoktu. Bu maddî dünyada* şöhretlerin ne boşuna öğündüklerini düşünüyordum.

— Ah, Bay Herdan, dedim, bilseniz ne hazin bir müşahede bu! Şam'da **Hamlet** *gibi* eserlerden bile habersiz aydınlar bulunması ne garip şey!

Simon, kızarak, çubuğunu attı:

— E - e - e, Hamlet'inle yeter kafa şişirdin be! Gülbahar oynıyacak mısın, oynamıyacak mısın, onu söyle? Yok büyülü isen git kendini okut. A, bu kadarı da fazla canım! Sen bir boyacı parçasısın; bense tenekeci. Nemize gerek bizim Hamlet Mamlet?

Durakaldım. Herdan'ın hakkı vardı. Ey Hamlet, senin ebediyetle haşır-neşir olduğundan koca koca mühendisler, eczacılar, banka müdürleri habersiz bulunurken, ne diye burnunu sokarsın bizim sefaletimize?

İkinci çubuklarımızı yaktığımız sırada, Suriye süvari komutanı sökün etti. Koca göbeği, cengâver tavrı, Vilhelmvarî bıyıkları ile doğru bizim masamıza geldi ve Fransızca selâm verdi:

— Bonjur, Simon - bey!

Temennalar ettiler, göbek tokuşturdular; sonra oturmasına bile meydan vermeden, Herdan damdan düşercesine sordu:

— **Bana bak!** Şu gâvur yok mu, Hamlet yüzünden aklını oynattı: Acaba sen...

Subay mahmuzlarını şakırdattı:

— Kimin yüzünden, dedin?

— Hamlet!

— O da kim?

— Ben de sana onu soracaktım ya...

— Ne iş görür bu Ham...

Simon, gülmekten avurtları şişmiş bir halde bana baktı:

— Söyle albayına ki, Hamlet mesleği itibarile "fikir sultanı"ydı ve bu mesleği mâni olmasaydı "geniş bir çamur tabakasına" hükümran olması pek kolaydı.

Herdan sağlam bir adam kahkahası savurdu. Komutan da, sebebini anlamadan, gülmeye başladı. Ve göbekleri iki kocaman kabak gibi hoplarken, Hamlet'e ve bazı dillerin insan ahmaklığına miras bırakmış oldukları bütün dehâlı trajedilere rağmen, ben de güldüm.

Az sonra, iki candan dostun hararetli bir gülbahar partisine giriştikleri bir sırada, kimseye görünmeden kendimi dışarı attım.

İyi kalpli Herdan'ın itirazlarına rağmen, iki gün ka-

pıdan dışarı çıkmadım. Ne zaman üstümde saltanatını kursa, hayatımda yaptığı tahribat yüzünden pek iyi tanıdığım bir duygunun içimde uyanmaya başladığını hissediyordum. Bu evvelce sevmiş olduğum şeylere ve insanlara barışı anî bir iğrenmeydi. Şehir, sokak, ev, iş ve insanlar, bir an geliyor ki, etrafımda bana düşman, mânasız, çirkin görünüyor. O zaman, ne olursa olsun, başka yere gitmek ihtiyacını duyuyorum. Hayatımda vukua gelen bütün değişikler, bunun yüzünden.. Bu hissin iyi tarafları var, fena tarafları var: Onu olduğu gibi kabul ediyorum, çünkü bu duygu demek, ben demek.

Bu yüzden, içimde bir korku ile, rahat durdum ve bu seyahatte yanımdan ayrılmamak lûtfunda bulunan bir iki biçare kitapçığın birkaç sahifesini tekrar okudum. Arada bir, odayı arşınlıyarak, zihnimde araştırıyordum:

— Schop... Schil...

Hay Allah cezasını versin!

Bazan Rus konsolosuna giderek beni kâbusumdan kurtarmasını istemeyi düşündüm, fakat cesaret edemedim. Beni deli sanıp kapıdışarı edebilirdi. Hem bakalım, hâlâ beni hatırlıyor muydu?

Zihnimin yerine gelmesi için bir başka çare, Mihail'e yazmaktı. Heyhat, cevabını almak için onbeş gün beklemem lâzımdı, halbuki kafamı saran bu ateşten çemberle yaşamak bana imkânsız gibi geliyordu.

Üstelik, bu hâdise tam bitirilmesi güç bir işe çalışırken başıma gelmişti. Ressam olmadığımdan, benim için güç bir işti bu. Bir moda mağazası için tabelâ hazırlıyordum. Bunu bitirip de haylice bir parayı cebime atmak için, yalnız üstünde şahâne bir beyaz devekuşu tüyü ile büyük bir kadın şapkası kalmıştı.

Bu tüyün "şahâne", şa-hâ-ne" olması icabettiğini bana söylemiştiler! Halbuki, şahâneliği şöyle dursun, orta halli bir resim yapamıyordum. **Hamlet** müellifinin

adını aradıkça, tüyüm büsbütün tüylükten çıkıyordu. Bu, koca bir esmer lekeydi. Onu bir kabahatmiş gibi hemen sildim.

Üçüncü gün, Herdan bana acayip baktı:

— Biraz evhamlısın gibi geliyor bana.

— İhtimal.

— Bu tüyü neden bitirmiyorsun?

— Beceremiyorum.

— Öyleyse, sana nefîs bir tüy vereyim! Güzel saten üzerine basılmış. Oyup çıkarır ve yerine koyarsın. Etrafına ve tüyün üzerine bir iki fırça vurursun, sonra hepsine birden güzel bir cilâ çekersin. Olur biter! Şimdi kalk da, kahveye gidelim. Sensiz canım sıkılıyor.

Kahvede, ben yokken herhalde halime epey gülmüş olacaklardı, zira en müstehzi gülümsemelerle karşılaştım. Beni biraz oynatmış telâkki ettiklerini anladım ve artık hiç kimseye bu mesele hakkında sual sormamaya karar verdim, fakat çok iyi niyet sahibi olan Simon, bir kere daha talihimi denemek istedi.

Uzun boylu sıska bir adam, fesi ensesinde, gelip kahvenin bir köşesinde oturmuştu.

Herdan:

— Gel, dedi, benim doktorumdur. Gençliğinde hayli yer dolaşmış, birkaç dil de bilir. Aradığın adamı o da bilmezse, git de kendisi as.

Ve ağır tavırlı adama hitap ederek Rumca sordu:

— Af buyurun, **efendi**, size bir sual sormak isterim. Bu adamın şimdi mahrum olduğu rahatına kavuşup kavuşmaması vereceğiniz cevaba bağlıdır.

— Emrinize âmadeyim.

— Çok seyahat etmiş olduğunuzu hep biliyoruz. Hiç **Hamlet**'ten bahsedildiğini işittiniz mi?

Doktor gözlerini faltaşı gibi açtı:

— Hamleta?! Tanımam! Ne yaparsın, insan, ne ka-

dar seyahat etse, herkesi tanıyamaz ya. Öyle değil mi?

Simon yeniden kahkahayı basmak üzereydi, fakat ben Şam aydınlarındaki cehaletin aldığı genişlikten ürkerek, müdahale ettim:

— Herkesi tanımak işi değil bu efendim. Meşhur bir trajedi, bir tiyatro piyesidir bu!

— Ya! Bir tiyatro piyesi ha?! Fakat ben piyes yazmam! Ben yalnız kendi mesleğimle uğraşırım!

Birdenbire, arkamı döndüm, postahane meydanına açılan kapıdan kendimi dışarı attım. Herdan, gülmekten kırılarak peşimden koşuyordu:

— Dur! Dur! diye haykırıyordu. Vali'ye gidelim.

— Bırak Allahaşkına! Bahsine girerim ki, Şam'da kendi mesleğinden başka bir şey bilen tek adam yoktur. Bu bir cehalet şehri!

Herdan elini alnına götürdü:

— Buldum! Posta Müdürüne gitsek? Benim iyi ahbabımdır. Daima kitap karıştırdığını görürüm. Kimbilir? Belki o ötekilerden daha becerikli çıkar.

— Pekâlâ! Bu "müdür"e de gidelim. Fakat o, **Hamlet**'i yanına sürükliyeceğim son adam olacaktır.

Şam'ın postahanesi pis, her yanı süprüntü dolu, çok zaman bomboş duran bir viranedir. Oraya hiç ayak atmamıştım. Suriye'deki Avrupalılar, yabancı memleketlerde olan münasebetleri için yalnız Avrupa postalarını kullanırlar: Fransız, İngiliz, Alman, Avusturya, Rus. Yalnız dahilî mektuplar için Türk postahanesine başvurmak mecburiyeti vardır.

Buraya ilk defa girerken "mektup kutusu"nun öğzına kadar kâğıtla doldurulmuş olduğunu farkettim.

Hayret ederek:

— Bu da ne demek? diye sordum.

Herdan cevap verdi:

— Şu demek ki, bu "kutu"ya atılan mektuplar hiç

bir zaman sahiplerinin eline varamıyordu. Abdülhamidin bütün memurları gibi dört ayda bir maaş alan memurlar, pulları çıkarıyor, mektupları da yırtıp atıyordular. Onun için halk bu âdeti bilmeyen bir kimsenin aynı âkıbete maruz kalmaması için menhus kutuyu kâğıtla doldurur oldu. Bu Hâmid postahanesi vasıtasiyle muhabere etmek istersen, mektubu, gişeye vermeli ve memurdan pulu gözünün önünde damgalanmasını istemelisin.

— Demek böyle bir postahane müdürünün **Hamlet'i** tanıdığına ihtimal veriyorsunuz?

Ne olur ne olmaz deyip müdürü aradık ve kendisini binanın avlusunda bulduk. Bodur, pis, işçi kılıklı bir adamdı. Üstü mürekkep lekelerile kaplı kurt yeniği bir masanın ayağını tamir etmeye çambalıyordu. Arkadaşını görünce sevinçle haykırdı ve ona doğru koşarak çekici eline sıkıştırdı:

— Simon!... Aziz dostum!.. Gökten mi düştün? Lûtfet de bak bakalım, şunun ayağını yerine koyabilir misin? Ben parmaklarımı değmekten başka bir şey yapamıyorum!

Herdan çivileri çakmıya başlıyarak:

— Peki, dedi, "yazıhane"ni tamire çalışacağım. Fakat, bana bak,. Hamlet diye bir isim biliyor musun?

Elinde çekiçle yere çömelmiş, Simon, cevabı bekliyor, ve şimdiden içinden gülerek fıkır fıkır kaynıyordu. Öteki, bir şey işitmemiş gibi duruyordu.

Tenekeci, yüzünü müdüre çevirerek tekrarlıyordu:

— Hamlet, azizim, Hamlet! Belki bu isme bir yerde tesadüf etmişsindir: Hamlet, Hamlet!

Müdür:

— Hayır, tanımıyorum, dedi, fakat sana içinde her istediğini bulabileceğin kocaman bir kitap getireceğim. Ben gelinceye kadar masayı tamir ediver.

Ve dayak yemiş bir kedi gibi küs küs gitti.

Yerimde hoplamaya başladım:

— Hey Herdan, bu sefer üstüne bastık! Bana **Larousse**'u getirecek. Gerçekten bunun içinde ne ararsan bulursun. Kurtuldum!

— Gördün mü benim "uçkuru düşük müdürü!" Seni o kurtarıyor. Bunu beklemiyordun, değil mi?

Simon bir kahkahayı zor zaptederek:

— Allah vere de sana Kur'an'ı getirmese! dedi.

Hayır, getirdiği Kur'an değildi, ama **Larousse** da değildi. Bu, **Suriye** ve **Filistin Umum' Salnâmesi** idi.

Herdan çekici fırlattı ve çayırdaki atlar gibi, bacaklarını havaya kaldırarak, yerde yuvarlanmaya başladı.

Tekrar odama kapandım ve gene okumaya koyuldum. Beni kurtaracak ve işime devamımı mümkün kılacak bir ilhamın gökten ineceğini umuyordum. İşimin ehemmiyeti günden güne artıyordu. Romanya'dan hakikî bir tabelâ ressamı getirterek kendime ortak etmeyi düşünüyordum. Şam'ın bütün dükkânlarını Avrupaî tabelâlarla kaplıyabilirdik. Zira, mevcut olanların hepsi parmakla yazılmışa benziyordu. Yani, kendime serbest bir hayat temin etmek ve hattâ zengin olmak imkânı önümde belirmişti. Servet yapmak benim için bir gaye olmadığından, iş hacmi bin sterlini bulduğu zaman, atelyemi satmak ve bu para ille, Akdeniz'in en güzel kıyılarında Mihail'le birlikte çadırımı dolaştırmak hülyasındaydım. Ah, benim bu hülyalarım!

Heyhat! Yaldızlı olmasa bile, hiç değilse su geçirmez bir çadırı dolaştırmanıza imkân verecek bir sermayeyi yaratmak herhalde benimki gibi kafaların nasibi olmasa gerektir. Benim gibi adamların kaderi delik deşik bir göçebe arabasıdır.

Bu yeni ve ihtiyarî hapsin daha ertesi günü buna kanaat getirdim. Kafama bir çivi saplanmıştı: Hamlet müellifinin adı. Geceleri her uyanışımda sayıklıyordum:

— Schop... Schil...

Şimdi bu hal bir haftadanberi devam ediyordu. Ve birdenbire, yola çıkmanın bir habercisi olan tiksintim galip geldi. **Hamlet**'i bilen bir adamı fenerle aramak icap eden bir şehirde benim hayatımın ne değeri vardı? Sevimli insanlar... Samimî münasebetler... Zarurete düşünce insan bildiklerinin yardımına güvenebilirdi. Hepsi bundan ibaretti ve bu, bana yetmiyordu.

Düşünceden mahrum bir sükûn. Mezarlık. İşlenmiş bir zekânın cazibesi katılmadıkça iyiliğin bile tadı kalmıyor. Dolu bir mide ve uyku. Demek insanlığın size ekmek vermesi biraz zihnini kurcalıyacak bir suale cevap vermesinden daha kolaymış.

Bavulumu hazırladım ve son bir defa sokaklarda dolaşmak, birer mezar olmalarını affetmek ve onlarla vedalaşmak için dışarı çıktım.

Postahane meydanında bir Avrupa matbaasından çıkmış muazzam bir ilân! İki kocaman kelime başımı döndürdü: **MOLDOVA VERDE**. Romence bu **Yeşil Moldavya** demekti! Yaklaştım ve Fransızca metni güçlükle söktüm. Bu, bir göz bağcıydı, herhalde Romanyalı bir Yahudi olacaktı, kendine **Moldova Verde** adını veren oydu. Ve, tabiî, hemen o gece için, "Şam halkının şimdiye kadar hiç görmediği" maharetler vâdediyordu.

— Âlâ. Gidip görürüz. Şimdilik, Merkez Kahvesine gidiyoruz. Orada, tesadüf beni, şehre henüz gelmiş bir yabancı olduğunu anladığım bir adamın yanına oturttu. Garsonlara meram anlatamıyor ve mahallî âdetlerden tamamile habersiz bulunuyordu. Üstelik, bana endişeil, bitkin göründü. Zekî, canlı gözleri, birer birer bütün müşterilerin yüzlerinde dolaşıyordu. Bu gözler ısrarla benim üzerimde durdu. Adam bana bir şeyler söylemek istiyordu, bu aşikârdı. Ben daha önce davrandım ve Rumca olarak bu dili bilip bilmediğini sordum.

Benden iyi biliyormuş. Derhal yüzü sükûnet buldu:

— Oh! diye geniş bir nefes aldı. Belki aradığım adamsın!

— Dur! dedim. Evvelâ; sen Romen değil misin?

— Evet, sen de mi?

Adam az kalsın boynuma sarılarak, erkekleri nadiren bu kadar masumâne öpüşen kalabalığın önünde beni öpecekti.

— Ben şu ilânın üstünde gördüğün açıkgözüm.

— Anlamıştım.

— Dün akşam bizim şarlatanılığın en parlak numarasını prova ederken, bak başıma neler geldi. Bu numara, karımın "göğe çıkışı"dır. Tıpkı sizin peygamberinizin yaptığı gibi! Fakat Kulis'te çıkrığı çeviren ahmak, tam ben boş sahneye karşı nutuk çekerken kolu elinden kaçırdı. Karım tavandan düştü, ve ayağı burkuldu. Üzüntümün sebebi bu değil, ama, bu akşam seyircilerin önünde aynı âkibete uğramamak için bu vazifeyi kime vereceğimi bilemiyorum. Sahi: Bana bu büyük iyiliği yapmaz mısın? Yaman bir adama benziyorsun! Tabiî bir altın hakkındır.

— Ben para istemiyorum. Sadece bana **Ha**mlet müellifinin adını hatırlat yeter.

— Bırak be yahu, benim derdim başımdan aşkın, sen de alaya kalkmışsın!

— Yemin ederim ki ciddî söylüyorum!

— Öyleyse: Shakespeare! Tamam! Hadi şimdi gidip bizim dalaverenin provasını yapalım!

Ertesi günü, halkı heyecandan deli eden şaheser bir "mirac" dan sonra, Shakespeare'i tanıyan **Moldova Verde** ile birlikte Şam'dan ayrılıyordum.

III

AYNAROZ KEŞİŞLERİ

Romanya'ya dönmek için Beyrut'tan bir Rus vapuruna binmiştim. Geminin Aynaroz'a uğrayacağını öğrenince deli gibi sevindim! Kendisine kavuşmak için sabırsızlandığım üstadım, Mihail artık orada değildi. Bana yazdığı mektupta Aynaroz'dan ayrılmasının sebebini şöyle anlatıyordu: Burada, dişi cins hayvanlar bile yasak olduğundan, ancak mukabilinde aynı şekilde fedakârlıkta bulunduğun takdirde **keyfini yerine getirebilirsin! Aynaroz'da trampa usulü caridir.**"

Ne demek istediğini pek iyi anlamıştım; ve bu tafsilât beni fena halde iğrendirmişti, fakat, bu "keşişler ülkesi"nde oturmak niyetinde olmadığımdan, gözlerimin önüne serilecek olan yenilik için iştahamı muhafaza ediyordum.

İşin bu cihetine hiç ehemmiyet vermiyordum: Pasaportum olmadığından, karaya çıkamam, diyordum, fakat, gemiden, Aynaroz'un manzarasını seyretmek, bana yetecekti. İş başka türlü oldu.

Gözümüze tam mânasile bir Şark masalı manzarası veren nefîs bir sabah vakti demir attık. Güneş, yandan aydınlattığı kayaların, koruların ve binaların şekillerini ufka çizerek esrarla dolu gölgelikler yaratıyordu, ben, bunların içinde, kadın denilen harikûlâde mahlûkun hayatı hazlar ve elemlerle dolduran türlü rollerinden hiçbirini görmediğini biliyordum; burada yalnız er kişi ile, insanın çok iyi ve çok zalim olmasını istediği Tanrısı, aynı derecede riyakârlıkla müthiş bir mücadele içindedirler. Hiç de ilâhî bir tarafı olmıyan bir sefalet altında

belleri bükülmüş sakallı keşişler, kayıklarda veya kıyıya oturmuş, balık tutuyorlardı. Mukaddes resimlere hâs bir hareketsizlik içindeydiler, ve akıllarından neler geçtiğini öğrenmeyi pek isterdim, fakat muhakkak ki, üstünde kendi akislerini seyrettikleri şu mor Akdeniz müstesna, bunu bilen yoktu.

Geminin durmasından az sonra, tayfalar arasında bir telâş farkettim, bir kısmı merasim üniformalarını giymişlerdi, sonra denize bir sandal indirildi. Besarabyalı Romen olan bir tayfadan malûmat istedim.

— Kaptanımız, Pantelimon başkeşişini ziyarete gidiyor, cevabını verdi. Sen de gitmek ister misin?

— Pek memnun olurdum ama, evvelâ benim pasaportum yok, hem, beni sandala alırlar mı ki?

— Pasaporta hacet yok. Kaptan da iyi bir adamdır. Bir kilometre mesafeden "Yahudi kokan" bir yolcu dostumu bile ricam üzerine aldı.

Besarabyalı, beni kaptana takdim etti. Bu, "İyi adam" dan da daha fazla bir şey olmalıydı, zira, kaderinin elile sert çizgilerle yuğrulmuş olan yüzü, öyle her adımda rastlanan yüzlerden değildi. Bilhassa samimî bakışının tatlılığı, üzerimde tesir yaptı. Her istediğimiz adamla ahbap olamayışımız ne yazık! Ne nadir dostluklar, anlaşmak için yaratılmış ne zekâlar, hayatın kör yollarında bir ân için ve bir tek defa karşılaşmıya, sonra ebediyen birbirinden uzaklaşarak yapayalnız dolaşmaya mahkûmdurlar, çünkü bir boyacı, bir tenekeciye (hoş ona da ihanet ettim ya!) yaklaştığı gibi bir kaptana teklifsizce sokulamaz.

Az veya çok dindar adamlarla dolu olan sandal ürperişli bir ipek deniz üzerinde süzüldü. Balık tutan keşişler, hattâ göz ucu ile de olsa, bize bakmaya tenezzül etmediler, bu da herhalde nazarlarında bir ringa balığına değmez olduğumuzu anlatıyordu.

Raflarına kafatasları dizilmiş yeraltı mezarını ve mukaddes vücuttan ziyade kilolarca altını daha çok saygı çeken ikona'ları ziyaretimiz uzun sürmedi. Sonra birlikte yenilen öğle yemeğinde, fareler gibi her yandan fırlayan ve koca yemek salonunu istilâ eden yüzlerce din adamının kalabalığı içinde kaybolduk. Haç şeklinde tertiplenmiş, bir kilometre uzunluğunda masalara hepimiz sığdık. Tabak ve kaşıklar tahtadandı. Yalnız balıktan mürekkep iki tabak yemek geldi. Kalıplar içinde pişirilmiş güzel bir ekmek vardı. Başköşede oturan ve sağına kaptanımızı almış olan muhterem bir keşiş, bir obur ağzı, mübareklikten ağırlaşmış göz kapaklarile bizi takdis etti.

Hepimiz istavroz çıkardık, fakat bu hususta en gayretli davranan Yahudi yolcu oldu.

Aynaroz'a yaptığımız bu kısa ziyaret fırsatı beni genç bir Romen keşişi ile tanıştırdı ve adam pek hoşuma gitti. Otuzbeş yaşından yukarı göstermiyordu, bildiğimiz keşişlere hâs olan itidal, yapmacık tevazu, sır saklamak, itimatsızlık gibi şeylerden onda eser yoktu. İskelede, biri yaşlı, öteki bıyıkları terlemiş pek genç iki keşişle birlikte oturmuş, kendisini bizim vapura getirecek olan sandalı bekliyordu. Beklerken de, yüzü denize dönük olarak, Yunanca ve Romence güzel şiirler okuyordu. Pek de dinî olmıyan şiirler. Tok, hususiyetli bir ses ki, keşiş kulaklarının kendisini dinlediğini bildiği halde, söylediklerinden hiç sıkılmıyordu.

Bu rahibi ancak yandan görebiliyordum, güneşte parıldayan güzel karasakallı bir Romalı profili. Kendisini cepheden görebilmem için yüzünü çevirmek istemiyordu. Gidip kendisini öğdüm:

— Pederim, şair misiniz? Sizi pek ilhamlı görüyorum!

İyicil bir bakışla beni süzdü ve elini uzattı, öptüm:

— Yalnız şairler mi ilhamlıdırlar sanırsınız? Ba-

na kalırsa, basit fâniler de, hem de pek sık, ilhamlanırlar. Böyle olmasaydı, şair adı verilen şairler, daima haksız kalırlardı.

"Vay! dedim içimden. Bu adam, **Hamlet**'i bilmiyenlerden olmasa gerek." Ve buna pek sevindim.

— Ben de tamamile sizin fikrinizdeyim. Yalnız siz de şiir yazar mısınız, onu öğrenmek istedim.

Keşiş usta bir aktör zarafetile başını geriye attı:

— Hayır! Yazmam. Delikanlılık çağımda tecrübe ettim. Fakat çamurumla Tanrının zemzemini kirletmenin bir küfür olduğunu çarçabuk farkettim. **Yalnız Tanrılar ve şairler yaratırlar** diyen eski Yunanlıların hakları varmış. Ve böyle yaratıcılardan dünyaya ancak asırda bir tane gelir. Bu, dünyanın tahammül edebileceğinden fazladır. Yani, demek istiyorum ki, bundan fazlasını o daha tohum halinde iken boğar. Meselâ bizim güzel Romanya'mız bugüne kadar ancak Eminesco'ya tahammül edebilirdi. Hattâ bilirsin ki, Eminesco bile az kalsın bize miras bıraktığı bir düzine Tanrısal şiiri yaratamadan gidiyordu. Fakat sefaletle deliliğin onu kırk yaşında öldürmüş olmasına rağmen, bize bıraktığı bir avuç şiirde Tanrı, kendisini tanıyabilir. Onları okuyanlara gelince, şüphesiz ekserisi birer eşektir. Fakat aralarında anlıyanlar da bulunabilir. Bunlar, yaratıcı olmıyan ilhamlılar, yani daha doğuşlarından, Tanrının insanlığa bağışlamış olduğu güzelliklerin hepsini veya bir kısmını sezmeye istidatlı olan kimseler. Ben onlardan biriyim, bunun için de yaradan Tanrıya şükrediyorum. Sen de onlardan mısın?

Bir kere daha elini öperek:

— Öyle sanıyorum, dedim. Bütün büyüklükleri severim! Bunları kalbimde daha iyi beslemek için, hayatın maddî ve hoş taraflarını bu uğurda feda ederim. Zaruretle mücadele ederek avâre bir hayat yaşarım.

Rahip, elini torbasına atarak bir şişe çıkardı:

— Şu halde benim küçük bağımdan çıkan şu rakıdan tatmıya lâyıksın. Görelim bakalım erbabı mısın!

— Bu da Tanrı vergisi midir?

— Ne diyorsun?! Herşey Tanrı vergisidir. Cinayeti bile, adamı Tanrısına yaklaştırırsa, Allah bağışlar!

— Nasıl olur! Cinayet cinayettir!

Keşiş bir kadehi doldururken:

— Sus, ahmak! dedi. İç de söyle bakalım ne kokusu duyacaksın?

O da şişeyi başına dikerek içti.

İçkiyi ağzımda çalkalıyarak tadına bakıyordum.

— Tuhaf.. Bu bizim rakılara hiç benzemiyor. Konyak galiba.

— Ha şunu bileydin! Konyak ama, hakikî bir şampanya! Gel seni öpeyim.

Boylu boslu, yakışıklı olan keşiş ayağa kalktı, ateş gibi yanan yüzü ile ağzımın yanından öptü, bir erkek tarafından böyle öpülmek hiç hoşuma gitmez. Yere bakarak şöyle düşünüyordum:

"Dostum, bu galiba şeytanî bir öpüştü!"

— Adın ne senin, kardeşim?

— Adriyen Zografi.

— Ben küçük ve mütevazı bir manastırın başrahibi, Sylvestre babayım, gelecek yaz seni bizim manastırda bir ay kalmaya davet ediyorum.

— Memnuniyetle, ama, söyleyin bana: Hiç şeytanın sizin manastırı ziyaret ettiği olur mu? diye sordum ve derhal pişman oldum: "Eğer bu öpüşün nev'î hakkında yanılıyorsam, dürüst bir adama hakaret etmiş oldum!"

O, yalnız biraz şaşmış göründü ve mahzun mahzun gülümsedi, fakat genç keşişle ihtiyar, bana kızgın kızgın baktılar. Üçü de sustular ve harekete hazırlandılar, zira

sandal yaklaşıyordu. Ben de gemiye dönmek üzere olan kaptanın kayığına gidecektim.

— Size şimdilik Allahaısmarladık, gemide görüşelim diyebilir miyim, pederim?

Kaba kusurumu hafifletmek için sesimin ne kadar tatlılaştığını görerek sıkıldım. Keşiş gözlerini gözlerime dikti:

— Sen biraz patavatsızsın. Allahaısmarladık!

Akdeniz kışının uzun süren gurubu, Aynaroz koyunda kızıl ateşlerini yakarken, gemimiz İstanbul'a doğrularak yola çıkıyordu.

Gece deniz olacağı benziyordu. Tayfalar ihtiyat tedbirlerini alıyorlardı. Ben üçüncü mevki, kamarasız, yani güvertede seyahat ettiğim için, Besarabyalı tayfa bana dedi ki:

— Uyumak için kendine dalgaların erişemiyeceği bir köşe arasan fena etmezsin. Gece yarısına doğru, denizin üstümüze çıkması ihtimali var.

Halbuki görünürde bir şey yoktu. Hava kapalı, fakat deniz sakindi. Keşiş de dalga olacağına inanmıyordu. Gene ilhamlanmış olarak arkadaşlarile eşyaları arasında kurulmuştu! Yüzü denize dönük, du ediyor sanılırdı. Halbuki gene Yunanca şiirler okuyordu. Yakınında durdum, onu hayranlıkla seyrediyordum.

"Hayır, diyordum, bu adam sandığım gibi olamaz. Güzellikle çirkinliğin aynı ruhta bu derece birleşmesi mümkün değildir. Muhakkak ki temiz bir yüreği incittim. Kendisinden af dilemeliyim."

Fakat bu harekette bulunmakta tereddüt ediyordum. Zihnimi bulandıran bir şey daha vardı, şüplerimi kuvvetlendirecek mahiyette olabileceği gibi, hürmete lâyık manastır âdetlerinden olması da pek mümkün olan bir şey. Bu, keşişin genç arkadaşlarını arasıra okşamasıydı. Ne benden, ne de ihtiyar rahipten çekinmeden, ellerile

onun yanaklarına dokunuyordu. Delikanlı etrafında olup bitenlerin farkında değildi. Başı, kollarile sardığı dizlerine dayalı, devamlı bir düşünceye dalmıştı: Daha sesini bile işitmediğim zavallı yavrucak.

Genç rahip, gözlerini kapıyarak, okşamanın farkında değil gibi görünüyordu. Fakat içten içe hoşlandığını sanıyordum; temiz bir şekilde veya başka türlü, herhalde hoşlanıyordu, zira duygulu bir köpek yavrusundan daha uysal görünüyordu. Bu acaiplik de ne olsa gerekti? Bir baba şefkatinin belirtisi mi?

Karanlık bizi tamamile sardığı zaman, keşiş torbasından yiyecek öteberi çıkardı: Ekmek, peynir, şarap, fakat, evvelâ bana ve kendisine "hakikî şampanya"dan birer kadeh sundu. Ötekilere vermedi. Sebebini sordum.

Sakin bir kat'iyetle:

— Onlar bundan içmemelidirler, dedi. Biri çok ihtiyar, öteki çok genç, onlara yaramaz.

İhtiyar rahip yalnız bir parça ekmek aldı. Gene sebebini sordum.

— İtikâfa çekildiği gündenberi o yalnız kuru ekmekle yaşar. Hem ekmeği de ancak getirirlerse yer, yoksa açlıktan ölse sesini çıkarmaz.

— Siz de buna inanca yaşayış mı diyorsunuz?

Keşiş bana şarap doldurdu, kendisi de içti, iştahla ağzını sildi ve hemen hemen hiç farkedemediğim, fakat içinden yandığını hissettiğim yüzünü bana çevirdi:

— İnsanca yaşayış mı? Hayır. Ama Allahın hoşuna giden ve ruhu ebediyet için hazırlayan bir yaşayıştır ve hakikî Hıristiyan için ehemmiyetli olan yalnız budur.

— Siz de gerçekten buna inanıyor musunuz?

— İnanıyorum.

— O halde neden bu mutekif gibi yaşamıyorsunuz?

— Onu mu soruyorsunuz? Çünkü ben onun mertebesine henüz erişemedim de ondan. Ben hâlâ dünya-

daki bütün güzel şeyleri seviyorum. Bunlar benim kanımda yaşıyor. Bu çile için lüzumlu ruh kuvvetini bulamadığıma göre, bedenime eziyet etmek faydasızdır. Allah bunu istemiyor. Davet edilenler çok, fakat kabul edilenler azdır. Allah ne yazdıysa o olur.

— Demek siz ebedî hayata nail olamıyacaksınız?

— Lâyık olduğum neyse ona nail olurum. Ne daha çok, ne daha az, zira Allah âdildir. Fakat ilâhî azametin hükümran olduğu mertebeler bütün fâniler için aynı değildir.

Sustu, bu sözlerinden ne netice çıkaracağımı bilemedim.

— Sana daha zındıkça söyliyeyim mi?

— Söyleyin.

— Dinle öyleyse! Ebedî hayat insana kendiliğinden gelen bir ruh halidir. Sen buna, istersen, vicdanının tasavvur ettiği şekilde bir sâfiyet içinde yaşamak ihtiyacı diyebilirsin. O zaman, sen ruhu kirleten bütün fenalıklardan kurtulursun. İlâhî nur üstüne iner. İşte bu. Selâmet yolunu arayan adama bundan fazla ne lâzımdır? - Şüphesiz, kemale götüren basamakları çıkmak için tek yol olan duaya başvurulmazsa, herşey beyhudedir. İnsan Tanrıya hitap edip ona yalvarmalı.

— Peki ne demeli?

— Sen ki bir dinsizsin, anadan doğma sağır ve dilsizler gibi hiçbir şey söylemesen de olur. Dua, bir sürü kelime demek değildir, fakat bir hûşudur, bayağı halden ulvî hale geçiştir.

— Bu yalnız manastırda mı yapılabilir?

— Ha! Bu meseleye gelince, iş karışır! İnsan bunu her yerde yapabilir, bir çukurun içinde veya bir sarayda. Herşey yüreğindekine ve erişmek istediğin hedefe bakar. Meselâ bana tek başına manastır kâfi gelmedi. Ben yirmi yaşımdanberi keşiş ve rahibim, fakat ancak

Aynaroz'da dua ettiğim zamandanberi ruhum doyuyor. Bu dağa, bu korulara, bu uçurumlara, buranın sükûnuna, göğüne, Akdeniz'in, bayağılıklardan tam bir şekilde uzak oluşuna ihtiyacım varmış. Bunlara nail olmak için cinayetten bile çekinmezdim, fakat Allah yardımcım oldu, bütün bunları ailemin temin ettiği küçük bir para sayesinde elde etim.

Mahvolmuştum! İşte hülyasını gerçekleştirmiş bir adam daha! Aydınlığı, huzuru, esrarı ile Aynaroz'un hayali beni cezbeye getirdi.

Keşiş anlatmakta devam etti, fakat ben sözlerini yarım yamalak işitiyordum. Bu, arada bir, Şarkın bütün kokularile dolu renkli ve ışıklı parıltılar gösteren, âhenkli ve müphem, mahrem, bir güzellikti. Beni Aynaroz'un vahşî patikalarına götürüyor ve güneşten kavrulan bu kıyılar boyunca, sihirli çağlayanları, cazip barınakları ve her yerde hâzır ve nâzır olan Allahı gösteriyordu. Sonra yeniden sesi uzaklaşıyor, karanlık gece ve yokluk, beni yutuyordu.

— Bir kadeh şarap içer misin?

O içiyordu. Ben nadiren kabul ediyordum. Etrafımızda, güvertede, herkes uyuyordu. Benim de tam içim geçiyordu ki, gemi sancak tarafına yattı ve ilk dalga bizi hafifçe ıslattı, fakat yarım saat geçmeden durulmıyacak hale geldi.

O zaman keşişin sallanarak ayağa kalktığını gördüm. Güvertenin korkuluğuna yaklaştı ve beni korkutan bir sesle kükredi:

Hey! Kızgın **Thalassa!**.. Seni takdis ediyor ve sükûn bulmanı emrediyorum!

Takdis etmek üzere kolunu kaldırdı, fakat İsa olmadığı için, deniz göğsüne bir dalga çarparak onu sular içinde yere serdi.

Ben eşyalarımı topladım ve kapalı bir yere sığınarak, geceyi orada geçirdim.

Ertesi günü İstanbul'a iniyorduk, buradan bir Romen vapuru aynı günde bizi alarak Köstence'ye götürecekti. Fena halde kederliydim. Neden Romanya'ya dönüyordum; bunca ümitler bağlamış olduğum o iklimlere doğru sıvışmak imkânını bir daha ne zaman bulacaktım? Hülyalarıma ve tasavvurlarıma zemin bulunmıyan, mahallemin alay etmek için, anamınsa evlenmeye teşvik yolunda bitmez tükenmez nasihatlerini tekrarlamak için beni bekledikleri Sibirya'yı andıran zavallı memleketimden artık oniki saat mesafedeydim. Halbuki, şimdi her zamankinden çok Akdeniz bölgesinde kendime bir yuva aramak arzusunu duyuyordum. Beni fazla sıkarlarsa, Aynaroz'a keşiş yazılırım! Hem sanki, bir keşiş de nedir? Allaha dua eden bir adam. Ne yapalım, ben de kendi bildiğim gibi dua ederim!

Keşiş Sylvestre'in, garip hallerine ve içkiye düşkünlüğüne rağmen, yüksek bir ruha sahip olduğuna artık kanaat getirmiştim. Evet, davetini kabul edeceğim, gelecek yaz bir ay ona misafir gideceğim. İstanbul'a yaklaştığımız sıralarda bunu kendisine söyledim. Sevindi ve tekrar beni iğrendiren tarzda öptü, fakat buna aldırış etmedim.

Romanya vapuruna binmeden önce İstanbul'da sekiz saat beklememiz icap ettiğinden, bana otelde beraberce bir oda tutmamızı, eşyalarımızı oraya bırakarak biraz da istirahat etmemizi teklif etti. Kabul ettim ve hattâ onun eşyalarından birini de ben taşıdım. Bu, üzerine ateşle yazılar yazılmış koca bir baston demetiydi; bunları Aynaroz yadigârı olarak Romanya'daki akraba ve ahbaplarına dağıtacaktı.

Galata'da, iskelenin hemen dibinde pis bir otele indik. Bize gösterdikleri oda pek dardı ve tek yataklıydı;

Bunca eşya ile birlikte dört kişiyi alamazdı. Onunla ara kapısı olan daha büyük bir odayı da tuttuk. Bu odayı keşiş kendine ayırdı ve beni de yanına almayı teklif etti. Benim yardımımı kabul etmiyerek herşeyi kendisi yoluna koydu. Ve hemen yiyecek öteberi ile üç şişe bira ısmarladı. Arkadaşlarının içmediklerini bildiğim için, kendisine benim de pek ayyaş olmadığımı hatırlattım.

— Birayı pek severim, dedi, halbuki içmek fırsatı pek seyrek elime geçiyor.

Ah! Yarabbim, keşişin bu masûm sözlerle bana haber verdiği içki âleminin alacağı şekli tasavvur edebilmiş olsaydım! Derhal oradan sıvışır ve böylece, üstelik kendisine mukadderatımı emniyet etmeye kalkıştığım böyle yüksek bir adamda asla tasavvur edemiyeceğim bir rezaletle karışık bu papaz sefahetine şahit olmazdım.

Fakat aklıma en küçük bir fenalık gelmemişti ve bir yol arkadaşımı hoşnut etmek için elimden geleni yaptım. İkinci şişesini yuvarladıktan sonra keşiş, belki lüzumundan fazlaca neşeli görünüyor ve gitgide endişe verici bir açgözlülük gösteriyordu. Birayı, en az üçer şişe ısmarlıyordu. Öğleyin, dokuz boş şişe yerde yatıyordu, bunlardan olsa olsa iki tanesi benim payımı teşkil edebilirdi.

Tam bu sırada çekilmemin ihtiyatlı bir hareket olacağını düşündüm:

— Gidiyorum, dedım. Zil-zurna sarhoşsunuz. Artık sizinle anlaşamıyaacğım.

O zaman keşiş, kapıya koştu ve kilitledi. Gözleri evlerinden dışarı fırlamıştı:

— Ah! dedi. Senin keyfine göre olmıyacak! Bana itaat etmeni emrediyorum!

Ve hemen üstüme atıldı, kollarile beni sararak yatağa attı. Bir aygır gibi azmıştı. Herifin niyetini anladım, kan da başıma çıktığı için, bütün kuvvetimle bir

silkindim. Odanın bir köşesine pek fena bir şekilde yuvarlandı.

— Af buyurun, dedim, ama iyice anlayın: Henüz sizin çömeziniz değilim ki, size itaat etmeye mecbur olayım.

Bunu söylerken kapıyı açmaya gidiyordum, tam bu sırada bir şişe, başımı sıyırarak duvarda patladı. Gözüm döndü, hayvanın üstüne atıldım ve suratını bir güzel yumrukladım. Yüzü gözü kana boyandı.

Öteki odaya geçtim. Genç keşişle ihtiyar mutekif yere diz çökmüş, gözyaşları dökerek, dua ediyorlardı. Beni görünce, ayağa kalktılar ve efendilerinin yanına gittiler. İhtiyarın boğuk, çatlak sesini işittim:

— Rabbim! Bir keşişe el kaldırdı, sen günahını bağışla!

Demek benim için af diliyordu!

Eksik olmasın.

IV

TUZLU-GÖL (1) ÜN AŞKLARI

Bizim İbrail'den beş kilometre mesafede, dediğim gibi **Tuzlu-Göl** adını taşıyan nefis bir tuzlu gölümüz vardır. Şimdi pırıl pırıl bir elektrikli tramvay, burayı güzel limanımıza bağlıyor, onun için mangiz tutanlar "gölde" arsa alarak köşkler yaptırmaya can atıyorlar, fakat eskiden böyle değildi.

Eskiden - yani: **on beş yirmi sene evvel,** demek istiyorum, çünkü benim de henüz yaşım yirmi dörtten fazla

(1) Romence; Lacu-Sarat.

değildi, o zamanlar, benim için hayli uzak olan şu "Göl" dedikleri nesne gerçekten bir gölden ibaretti. Başka bir şey yoktu. Veya yok gibi bir şeydi.

Bakınız: Tunanın sol kıyısı boyunca uzanan İbrail Baragan'ının güzel bir parçasının ortasında, yazları köylü arabasile o tarafa doğru giderken, uzaktan, güneşten parıldayan kocaman bir ayna görürdünüz, bu aynanın, körletici pırıltıları sizi elinizi şapkanızın siperine götürerek korunmaya mecbur eder ve size bazan ağzınıza gelen küfürleri savurturdu; zira bilirdiniz ki hayvanlarınızı idare etmenize mâni olan bu civa gibi oynak ateş yığını, ne Tuna şeridinin bir dirseği, ne dağlarda rastlandığı şekilde güzel bir göldü, fakat yakın köyler domuzlarının bile sokulmadığı ve pis kokuları, yakında oturmak istiyen insanları uzakça bir mesafede durmaya mecbur edecek kadar uzaklara yayılan iğrenç bir bataklıktı.

Bununla beraber, pisboğazlıkta onlardan aşağı kalmadıkları için çoğu zaman domuzlardan daha sefil olan insanlar bu iğrenç gölün en eskimiş romatizmaların bile hakkından gelen şifalı tesirleri olduğunu farkettiler. Şüphesiz, bunun için büyük sabır ister, fakat Romanya henüz, bizim Rum ve Ermeni berberlerimizin diş çekmedeki süratile bir kötürümlüğü iyileştirecek bir azize sahip olmak lûtfuna henüz mazhar olmadığı için, evvelâ vilâyetin sonra da daha uzakların hastaları, bu mucizeli bataklığın etrafında kamp kurmak ve bir ay müddetle birkaç yaz bu gölge yıkanmak zorunda kaldılar.

İlk çocukluğumda, annemle beraber, buraya yaptığımız kısa ziyaretleri hatırlarım. Çamaşırcı olduğu bu itibarla kolları sudan çıkmadığı için, anamın, omuzlarında müthiş ağrıları vardı. Angel Dayı, da, günün birinde, meyhanesindeki hava cereyanları yüzünden ayaklarını kımıldatamaz olmuştu. Fakat ne o, ne de öteki, işlerini bir haftadan fazla bırakmayı akıllarına getiremezlerdi. İlki,

pek fakir olduğundan, hayli zengin olan ikincisi ise paraya düşkünlüğünden.

Onun için, bir haziran günü, Dayı hep homurdanıp küfürler savurarak hayvanını koşar, güzel arabasını bir sürü nefis yiyeceklerle, bir sürü örtüler, kap kacaklarla doldurur, Tuzlu-Göle hareket ederdik. Biz orada, uzakta bir çingene çergisini andıran bir insan kalabalığının arasına düşerdik. Yakından bakılınca, bu insanlardan çoğunun bir bastona veya bir başkasının koluna dayanarak yürüyorlardı. Bu son derece acıklı bir manzaraydı, gölge verecek sık yapraklı tek bir ağacı, biçare muztariplere içecek su temin edecek bir deresi olmayan o civarın hazin çıplaklığı buna katılıyordu. Birkaç çalılık, birkaç cüce akasya; tuzlu suyu içmiye elverişli olmayan bir kuyu...

Her şeyi temin etmek lâzımdı: Çadıra veya araba altına sığınılırdı; su bir fersah ötedeki Tunadan getirilir, hayvanlar da orada sulanırdı; bir sağanak başladı mı, üstüste arabaya sıkışılır ve eski püskü bütün örtüler üste çekilirdi. Yiyecek için pek sıkıntı çekilmezdi, çünkü civarın köyleri pek ucuza tavuk, yumurta, mısır unu, süt satarlardı. Gece oldu mu, neşeli ateşlerin yandığı görülür, ötede beride kahkahaların çınladığı işitilirdi. Ne de olsa!

Bütün bu sıkıntılara karşılık iyi neticeler alınırdı. Biraz iyi niyet gösterilirse, bu neticeler mucizeviydi. Gölde yıkanmaktan ziyade tepeden tabanların altına kadar, gölün dibinden çıkarılan kara ve katran gibi yapışkan bir çamur tabakasile sıvanmak lâzımdı. Kulakların içine bile çamur doldurulurdu. Sonra çamur kuruyuncaya kadar güneş altında yanılır ve ancak o zaman göle girilirdi. Burada boğulmak tehlikesi katiyen yoktu, çünkü derinlik ne olursa olsun, suyun taşıdığı hesapsız tuz yüzünden, vücut bir tahta parçası gibi suyun yüzüne fırlardı. Bazan hakikî tuz kayalarına çarparak insan ayaklarını acıtırdı.

Kim tahmin ederdi ki, herhangi bir hayvanî hayatın katiyen imkânsız göründüğü bu tuz mahlûlü içinde, harikalı tabiat her sene güneşte milyarlar ve milyarlarca hayvancığı üretmenin çaresini bulsun. Bunlar gölün bütün sathını gıvıl gıvıl kalın bir tabaka halinde örter. Pas rengindeki bu kurtlar vücuda yapışırlar, mikroskopik şeytanlar gibi çırpınırlar, eziidikleri zaman da tentürdiyot kokarlar. İnanılmayacak tedavilerin mucizesini halk bunlara atfeder. Koltuk değnekliler memleketin her köşesinden akın eder ve daha birinci tedavi ayının sonunda "koltuk değneklerinin atıldığını" başkalarının tecrübelerile bildikleri için her türlü mahrumiyetlere katlanırlardı. Tuzlu-Gölde üstüste üç yaz banyo yapıldıktan sonra "ananızdan doğduğunuz zamanki kadar sağlam" olarak eve dönerdiniz.

Fakat bunlar, gölün ıssız ve bataklık olduğu ve ondan bir hastalığın tedavisinden başka bir şey beklenmediği, artık tarihe karışmış, zamanlara ait hikâyedir. Bugün iş değişmiştir.

Bugün her şeyden evvel, Tuzlu-Göl devletin malıdır, ve devlet, buranın Allahın malı olduğu zamanlardaki gibi canı istiyenin açıkça göle girmesine artık müsaade etmiyor. Hem, artık buraya yalnız basit ve bayağı bir tedavi için değil, istirahat, eğlence, ve kabilse, insan hayatının bütün değerini teşkil eden o suçlu sevgiden de biraz tatmak için gelinir.

Evet, Tuzlu-Göl, Romanya'nın birinci sınıf su merkezlerinden biri haline geldi. Fennî tesisatı, büyük bir parkı, bir gazinosu, bir oteli, köşkleri ve bizim 38 inci piyade alayının övüncesi olan meşhur bir askerî mızıkası var.

Ah! Bu mızıka! Bu 38 inci alay subayları! Hattâ mızıkanın o basit erbaşları ve erleri! Göle gelmiş olan genç ve güzel, hattâ ihtiyar ve çirkin, hangi kadın var-

dır ki, komutanlarının şeytanî elile kalburdan geçirilerek bu mızıkayı teşkil etmiş olan o kara yağız, gürbüz, neşeli, keyifli, alaycı ve birbirinden hararetli delikanlılar karşısında içinde cinsî iştihanın dişlerini duymuş olmasın?

Bu komutan derdi ki:

— Adının eri bir su merkezi, her şeyden önce kadın ziyaretçilerini aşk terile yıkamalıdır, öyle bir aşk ki hiçbiri, eşini kocasından bulamasın. Bu bayanlara böyle aşk banyolarını biz askerlerden daha iyi kim yaptırabilir?

Bunu en muhtelif tarz ve şekillerde tekrarlamasını bilir ve hiçbir kadın bundan alınmazdı. Bilâkis, parkın yollarında beyaz gölgelerini dolaştırırlarken, ne zaman bir subay fazlaca hürmetkâr bir selâm verse, yüzlerini şemsiyelerile örter, aralarında gülüşürler ve içinde en müthiş düşüncelerin okunabileceği gözleri fıldır fıldır oynardı.

Ama çok hızlı gidiyorum. Baştan başlamalıyım, yani bütün bunları nasıl öğrendiğimi anlatmalıyım.

Nasıl mı? Tuzlu-Göl'ün aşklarına dair anlatacağım şeylerin seyircisi, aktörü ve suç ortağı oldum da ondan. Hem yalnız ben değil, Mihail de, çünkü ikimiz de, Bobesko otelinin kapıcılarıydık, gündüz o, gece ben, Bobesko oteli, evet, gölün yegâne oteli; içinde oturmuş veya hizmet etmiş kimselerin hatırından çıkmasına imkân olmasa gerektir: Bu otelin, göreceğiniz gibi, hususiyetli itibarile dünya yüzünde her halde bir eşi daha yoktur.

İbrailliydim, gölü de bilirdim ama burada olan bitenlerden haberim yoktu. O 1908 senesinin nisan ayından bir gün Mihail beni otelin patronları olan bay ve bayan Bobesko'ya takdim etti. İbrail'in tek kitapçısı sıfatile adamı evvelce görmüşlüğüm vardı. Kadını bilmiyordum. Bir Fransızdı, hakikî bir Fransız, fakat çoktanberi Ro-

manyada yerleşmişti. Bayan Zozefin'le Bay Demetr Bobesko'yu karı koca etmek için şeytan kaç pabuç eskitmiş olmalıydı, bilmiyorum ama, şurasını söyliyebilirim ki, bu çocuksuz çift bir tek bakımdan ideal bir aile teşkil ediyordu: İkisi de parayı hayatın tılsımı, kasalarına bir defa girdi mi bir daha asla çıkmaması gereken bir tılsım olarak telâkki ediyorlardı. Bunun akla gelmez ve inanılmaz neticeleri oluyordu.

Benim âni tepkilerimi tahmin ederek, otelin âdetlerini bilen Mihail, oraya girdiğim gün beni bir kenara çekti ve dedi ki:

— Patronların Balzac'ın şahıslarına has hasislik ve gariplikleri vardır, o yüzden hizmetçilerin vaziyeti müşküldür. Buna rağmen, yalnız her şeye tahammül etmeyi değil, herkesten ziyade göze girmeyi istiyorum, buradaki adamların başı ben olacağım, ikinci başı da sen. Bak neden! İlk önce, Bobesko oteli, memleketin en mümtaz kimselerinin indiği gölün tek müesessesidir. Yani, burada epeyce para kazanılır, bu da demektir ki, gelecek sonbaharla kışı Mısır'da çalışmadan geçirmemize imkân verecek kadar paramız olacaktır. Benim için bu bir ölüm dirim meselesidir, zira ciğerlerim hâlâ pek fena vaziyette. Fakat canını sıkacak olan bir şey daha var: Ben bayan Bobeskoya el altından kur yapıyorum. Kocası ihtiyar. Kadın ondan yirmi yaş genç. Büyük matemine uğradığı gün kendisini teselli edebileceğimi umuyorum.

— Ah! Mihail! Sen iğrenç maksatlar güden kötü bir insan olmuşsun...

— İhtimal, ama şimdilik mesele burada değil. Şimdilik eğer dostumsan her şeye tahammül etmeni istiyorum. Senin büyük meziyetlerinden onlara bahsettim. Burada, senin gibi her meslekten bir parça anlar bir adam baş tacı olur, ama buna karşılık zırnık koklatmazlarmış,

adam sen de. Onlar için elzem insanlar olacağız, işte bence asıl mesele de bu ya!

— Her meslekten biraz anlıyan bir uşağa neden ihtiyaçları olsun?

— Çünkü bu köhne barakanın daima ihtiyaç gösterdiği bütün tamirleri uşaklarına *yaptırırlar*. Elinden hiçbir şey gelmiyen de kapı dışarı edilir.

Otelin bütün odalarına şiddetli bir naftalin kokusu sinmişti. Otuz kadar odası vardı, on ikisi zemin katında, on sekizi birinci katta. Denkler açılarak bütün kış istirahat etmiş olan halılar ve örtüler çıkarılıyor, rüzgârlansın ve güneşlensin diye bahçeye seriliyordu. Hepsi de genç ve şirin, fakat yorgunluktan bitkin halde olan birçok kadın hizmetçiler, güçlerinin üstünde ağır bir yığın eşya ile pençeleşiyorlardı. Arada bir, avludan geçen bir delikanlıdan kendilerine bir lâhza yardım etmesini isterlerdi. Bazan adam yalvaran kadının kocası olurdu, fakat onun görülecek başka işleri vardı; avluda çalışan adamlarını balkondan sıkı sıkı gözetliyen bay Bobesko da yumuşak, ahenkli, fakat emredici sesiyle hemen müdahale ederdi:

— *Hadi... hadi... çocuklar!* Bir şilteyi çevirmek için dört kişi bir araya gelmeye mi ihtiyacımız var? Yapmayın canım!

Ve hoşnutsuzluğunu göstermek için elile kar gibi beyaz bıyıklarını sıvazladı mı, istediği olurdu; Müteessif bir bakışla adam hizmetçi kadını işini kendi görmiye bırakırdı.

Öte yandan, bayan Jozefin de, odalarda, kurşunî ve soğuk, fakat acayip ışıltısı -hiç de güzel olmayan- yüzüne sevimli, hattâ sempatik bir hal veren gözleri önünde çalışan bütün kadın ve erkek hizmetçilere nefes aldırtmıyordu. Sevimliliği, belki de karşısındakinin hoşuna gitmiyecek olan her söze kibar bir tebessüm katmasını bilmesindendi. Rivayete göre Bobesko'lar, selâm sabahın dı-

şında ne zaman birine bir şey söyleseler derhal o kimse ile aralarında bir menfaat anlaşmazlığı çıkarmış.

Patronlarile arasında asla bir görüş ayrılığı çıkarmıyacak şekilde hareket etmenin yolunu bilen yalnız Mihail'di. Fakat bu nazik işi başarmak için bazan olmıyacak şeyler yapıyordu. Bu iki garip mahlûka beni takdim ettiği gün bu hususta bir fikir sahibi oldum. Patronlar bir çivi meselesi yüzünden bir uşakla çekişiyorlardı. Çiviler eski, tamamile paslıydı ve çekici yeyince kıvrılarak adamın elini incitiyordu:

Biçare adam bereli ellerini emerek:

— İmkânı yok! dedi, bana yeni çivi lâzım.

Bayan Bobesko, kocasile tamamen mutabık olarak:

— Aman, ne beceriksizsin, diye haykırdı. Kabahat çivilerde değil, sende, hep yana vuruyorsun. Böyle basit işler için de yeni çivi kullanmak icap ederse halimiz neye varır? Bu çivilerin kilosu bir franga.

Mihail söze karıştı:

— Bayan, ben bir iflâstan mal kaldırmış olan bir Yahudiden kilosu otuz santime buldum.

Paslı çivileri biraz daha iyi tetkik edince göze batan hakikati teslim etmiye başlayan patron sordu:

— Otuz santime mi? Bari tamamile yeni mi?

— Tamamile!

— Güzel. Al otuz santim. Ama, gözünü aç: Belki yirmiye veya yirmi beşe koparırsın. İflâs malları bedavaya gider.

Mihail beraber gitmemi söyledi:

— Ne Yahudi var, ne de bu fiata çivi, diye itiraf etti. Farkı cebimden ödiyeceğim, fakat, plânlarım var; koca balık küçücük solucana tutulur.

Neşeyle işe koyuldum. Bunu Mihail'im için yapıyordum. Yalnız onun için: yahut daha doğrusu onun plânları için; zira, gerçekten, geleceği şüpheli olan o okkalı

bahşişi beklerken, günün işleri son derece zahmetliydi. Şafaktan gecelere kadar, adamı hayvan gibi koşturuyorlardı. Bazı hizmetçi kadınlar veya çiftler üç günden fazla dayanamıyor, lânet ederek gidiyorlardı. Haftada dört defa verilen yemek kuru fasulya, soğan ve sade sudan yapılma berbat bir haşlamadan ibaretti. Ekmek yerine ise polenta veriyorlardı. Öteki günler bize et çıkarıyorlardı, manda etinden beter bir şey. Geceyi geçirmek için de bodrum köşelerinde, veya bir kulübede bir hasır. Ücret, ayda on beş frank.

Bir de şu akla gelmez tamirleri uşaklara yaptırmak insafsızlığı yok mu? Tavanların sıvası koca parçalar halinde düştüğünden, dülger masraflarını korumak için, bozuk kısım badana ediliyordu. Çünkü bütün odalar badanalıydı. Fakat bez parçası çürük olduğundan yırtılıyor ve kopan alçı parçalarını da birlikte düşürüyordu. Ekseriya bu, tam tamir esnasında veya birkaç gün sonra oluyor ve yeniden işe başlamak icap ediyordu. Bununla beraber, bu çöküşlerin tam yaz mevsiminde olması ve alçı çığının geceleyin karyolasında uyuyan adamın başına dökülerek, bütün otelin ayağa kalkması nadir değildi.

Zemin döşemesi için de hal aynıydı, fakat burada bari tehlike yoktu. Otelin yapıldığı yirmi senedenberi bir tek tahta değiştirilmemişti. Bilhassa zemin katı, rutubet yüzünden tamamile çürümüştü. Burada, iki cimrinin zekâsı, usta parasından kurtulmak için başka bir çare bulmuştu. Onların talimatı üzerine, uşak çürümüş tahtayı çıkarır, deliği dövülmüş kumla doldurur ve üstüne süprüntülükte bulunmuş bir teneke parçası mıhlardı. Sonra bir boya, üstüne de halı serilir, fakat yürüdüğü zaman, girintili çıkıntılı hesapsız teneke parçaları halının altında öyle gürültü çıkarırdı ki, insan kendini bir damın üstünde sanırdı.

Tabiî, otelin sadık müşterileri ne tavanın sürprizle-

rini, ne döşemesinin musikisini bilmez değillerdi, ama, başka yerlerde beteri bulunduğunu da bilirlerdi: Tahta kurusu! Halbuki Bobesko'larda temizliğe diyecek yoktu.

Elbete! Bu onlar için hiç de güç bir şey değildi!

Bir hizmetçinin bütün bir mevsimlik kabul olunması için -ilerideki çok kazançlı ve az işli günler gözünde büyütülürdü- açılıştan evvel nisan ayında en az on beş gün hayvancasına çalışması şarttı. Bu zahmetli işlere bir ay dayanmış olana otelin en zengin müşterilerinin oturduğu kısım tahsis edilirdi. İşte mükâfat va kaide buydu.

Bu kaideler itarazsız kabul olunurdu. İş teklifleri yağardı. Bütün nisan ayınca bir sürü ricacı Mihail'le benim yakamı bırakmazdı; Bobesko üzerinde nüfuz sahibi olduğumuzu sandıkları için, patronlara ricada bulunmamızı istiyorlardı. Rica beyhudeydi. Köleler kendiliklerinden gidiyor veya kovuluyorlardı, boş yer hiçbir zaman eksik olmuyordu.

Hattâ aldatmalar, fahiş haksızlıklar da oluyordu: İhtiyaç miktarının iki üç misli adam alıyorlardı, çünkü patronlar uzun tecrübelerile biliyorlardı ki, girenlerin dörtte üçü bu müthiş Nisan ayının sonundan evvel süprülecektir.

Böylece, gidip gelmeler hiç eksik değildi ve işi kolaylaştırıyordu, çünkü ilk üç günün şevkile iyi iş çıkıyordu, dördüncü gün şevkten eser kalmıyordu. Fakat bu esnada zavallılar her şeye katlanıyorlardı. Yalnız yıkamak, ovmak, cilâlamak, tamir, yama, ütü gibi işleri istendiğinden fazla yapmakla kalmıyorlar, hattâ bütün binayı badana etmek işine bile koşuyorlardı, ki bu insafsızlığın son mertebesiydi: Kullanmasını bilmedikleri kireci yüzlerine, gözlerine bulaştırarak, biçarelerin bazan Allaha ısmarladık bile demeden, hattâ yirmi veya kırk santimlik alacaklarını bile istemeden sıvıştıkları olurdu.

Şu halde bunlar için mükafât birkaç tabak fasulya çorbasından ibaret kalıyordu.

Bay ve bayan Bobesko, bundan *ne* merhamet, *ne* de endişe duyuyorlardı. Merhamet namına, ne zaman bir hizmetçi ortadan kaybolsa:

— Eh!.. Ne yaparsın? Bu adamlar, armut piş, ağzıma düş, arıyorlar, deyip geçerlerdi.

Bütün bu kaçışların, bütün bu haksızlıkların kendilerine zararlı olabileceğinden endişeye gelince, umurlarında bile değildi. Evet, göl ve hattâ İbrail, Bobesko'ların hizmetçilerine yaptıkları muamelenin insafsızlığına ateş püskürüyordu, fakat "başka yerlerde görülmemiş bahşişlerin yalnız burada verildiği" hakkındaki şöhreti de ayni kuvvetteydi. Bu yüzden, insansız kalacaklarından korkmuyorlardı.

Ve hattâ bu istismarın görünüşü hiç de hazin değildi. Daima yeni gelenlerin kısa ve saf şevkleri sayesinde, hemen umumî bir neşe içinde iş görülürdü. Bilhassa benim gelişimden sonra, 10 nisana doğru, işin bütün bir kısmının şartları hissedilir derecede düzeldi, zira ben sıvanın yerine bez kaplamak ve badanayı uşaklara yaptırmak usulünü yavaş yavaş kaldırdım.

Bu neticeye varmak benim için kolay oldu. Harcı terkibe gerekli iki maddeden en pahalısı olan sönmemiş kireç otelde istediğim kadar vardı. Öteki maddeyi, yani ince kumu, cimriler satın almak istemediler, fakat kapı yoldaşlarım olan hırsızları, inşaat yerlerindeki yığınlardan kum çalmanın kendi menfaatleri icabı olduğuna kandırmakta güçlük çekmedim. Bir hafta sonra, tavanların açık deliklerinden çoğu doldurulmuş, sıvanmış, tertemiz edilmişti.

Bobesko'lar gözlerine inanamıyorlardı! Bunun kıymetinin ne olduğunu biliyorlardı. Ben bir hamlede otelin

kahramanı ve tavsiyeleri gözden geçirilmeye lâyık bir adam oluvermiştim.

O zaman bazı şartlar koştum:

— Gündelik yemeğimize kilosu seksen santime olan beyaz beynirden iki kilo katarsanız, ben tek başıma, bütün otelin badanasını şimdi uşakların yaptığından iki misli çabuk ve çok daha temiz olarak bitirmeyi üstüme alırım; bunların meslekten anlamaması bir sürü malzeme ziyanına ve müthiş bir pisliğe sebep oluyor.

Bobesko biraz sarardı:

— Yavrum, pek yaman şeysin! Günde iki kilo peynir! Pekâlâ! Ne yapabileceğini göster bakalım, sonra çaresine bakarız.

— Hayır! Sonraya bırakmak yok! Peyniri vereceksiniz! Anlaşıldı mı?

Bize arkasını çevirerek:

— Peki... Peki... diye homurdandı.

Bütün hızımla işe giriştim. Zaten biz badana kalfaları, patronların yanında çocukluğumuzdan ölümümüze kadar hep bu hızla çalışırız. Her gün, iki üç oda, ellerimden, tertemiz, şen ve kar gibi olarak çıkıyordu.

Herkes sevincinden uçuyordu, en başta en iğrenç angaryadan kurtulduklarına sevinen uşaklar fasulyalı bulaşık suyundan ne de olsa daha insanî bir gıda teşkil eden nefis beyaz peynirden de pek memnundular.

Geceleri, güzel hizmetçi kızlar, yorgunluğa rağmen, kollarımıza düşüyor ve yarı uykulu bir halde kendilerini sevdiriyorlardı. Bir harem dairesini dolduracak kadar kadın vardı, biz de bir kümesin horozları gibi birinden ötekine geçiyorduk.

Mihail, kızlara el sürmüyordu! "Hizmetçiler şefi" sıfatı onu bundan menediyordu, hem plânlarını da unutmuyordu. Bayan Bobesko, gûya asil kapıcısının muhabbetli çıtlatmalarına hayli kulak kabartıyormuş, Mihail de

ona sadakatini isbat etmek istiyordu. Ben büyük dostumun yeni ham hayallerine hiç inanmıyordum, ama Jozefin'in Mihail'in kendisininkinden daha temiz bir fransızca ile yaptığı felsefî sohbetlerden hoşlandığı aşikârdı. Bu sohbetler her yerde ve herkesin, hattâ, bir kelime fransızca bilmiyen patronun önünde yapılırdı. Mihail konuşmaları için en iyi zamanı, bayan Bobesko'nun, devamlı nezareti altında en becerikli kadınların yaptıkları meharetli çamaşır tamirleri esnasında bulurdu. Dostumun, işlerin umumî idaresinden başka vazifesi olmadığından, hanımının yanında oturur, ona Fransadan, ötekinin pek de umursamadığı Fransız kültüründen bahseder, ve münasip fırsatlardan faydalanarak bazan kadının elini alıp "hislerini uyandırmaya" çalışarak "ihtirasla" öperdi. Doğrusu bir defa Jozefin'in Mihail'in yanından alı al, moru mor çıktığını gördüm.

Mihail o zaman bana:

— Söyle bakalım, ne dersin buna? dedi.

— Şunu derim ki, bu kadın yalnız paraya tapıyor ve senin kaba saflığından istifade ederek seni otelinin baş kölesi yapacak.

Fakat bir türlü fikrini değiştirmiyordu. Bütün boş zamanlarını, hattâ bütün işler durunca, teker veya çifter çifter, her birimizin biraz zevk almak için ortadan kaybolduğumuz, o tatlı pazar öğleden sonralarını bile o kadına tahsis ediyordu. Kürek mahkûmu kurtuluş gününü nasıl beklerse, biz de pazarı öyle beklerdik. Bahar erken başlamıştı, ılık yağmurlar ve Mart ayının sıcak dalgaları nebatları çarçabuk büyütmüştü; koruda, şimdiden yapraklar arasında kuşlar sevdalı şakımalariyle gözleri dolduruyordu. Onlar kadar bahtlı olmadığımızdan, vücutlarımızı güneşe veya hasırdan yataklarımıza sermek, dinlenmek veya bize paskalya için bir terliğe, bir blûza ve-

ya bir etekliğe ne kadar ihtiyaçları olduğundan bahseden yavuklularımızı öpmekle yetinirdik.

Mihail, bu pazar tatillerinden bile istifade etmezdi. Çünkü pazarları öğleden sonra, bütün otel bir mezar sessizliğine gömüldüğü sıralarda, bay ve bayan Bobesko kendilerine has bir eğlenceye çıkarlardı. Her biri koluna bir sepet takarak, uzun bir yürüyüşe koyulur, yolda gözleri her yanı araştırarak kendilerine lüzumlu ufak tefek şeyleri keşfe çalışırdı. Bir çivi, bir demir parçası, bir teneke parçası, paslı bir anahtar, boş bir kibrit kutusu, delik bir tencere, paçavralar, eski bir pabuç teki. Ve mahsul ne kadar bol olursa o kadar memnun dönerlerdi.

Dostum da bir kıskaç alarak onlara refakat etti; bu seferlere böylelikle bir yenilik katılmıştı: Tahtaperdelerden veya mağazaların önünde satış için dizilmiş sandıklardan fırlamış bütün çivileri sökmek kabil oluyordu. Bu çivilere sahip çıkmak için, Mihail tahteperdeleri ve sandıkları müdafaa eden bütün köpeklerin ve Yahudilerin hücumlarına katlanıyordu. Yolda, patronlarının insan hayatında tasarrufun hayatî ehemmiyeti hakkındaki görüşlerine ortak oluyor, bu hususta birçok tarihî deliller göstererek onların şevkini arttırıyordu. Akşamları, sepetleri süprüntülerde dolu olarak otele döndükleri zaman, üçünde de ayni sakin tavır ve ayni memnun ciddiyet vardı.

Asıl kötüsü, bütün civarın süprüntülerini otele taşıma işi biz "köleler" için pek fena neticeler doğuruyordu. Çünkü bunları yığdıkları yer otelin tavan arasıydı, bu da ortaya başka bir güçlük çıkarmaktan geri kalmıyordu. İki çılgın, tavan arasında, eski kitapçı dükkânlarının bakiyesi olan tonlarca eski kâğıt saklıyorlardı, her sene bunlara bütün kırık eşyalar, yollarda toplanmış hırdavat, kullanılmaz hale gelmiş bütün paçavralar katılıyordu. Böylece bir vagon dolduracak kadar eşya yığılmıştı. Bu ağırlık bir noktada bırakılırsa, otelin temellerini çöker-

tebileceğini düşündüklerinden, her bahar, bütün bu süprüntüler tavan arasının bir köşesinden öbür köşesine taşınırdı.

Her pazar sabahı eğlencemiz buydu. Sabah saat sekizden on ikiye kadar devam eden iğrenç bir angarya. Kollarımız en inanılmayacak lüzumsuzluklarla dolu olarak kafamızı çatı direklerine çarpa çarpa bütün bina boyunca elli metre kadar yol giderdik. Toz bulutları genzimizi yakar ve bizi kökletirdi. Pis kokulardan kusardık. Bu oyun her sene tekrarlanırdı. Ümitsiz, daima yeni ve yenilenmiş bir insan kalabalığı, bu işi, bütün diğerleri gibi, uysallıkla görürdü.

Fakat işte mübarek bir Mayıs günü (eski takvimle), göl mevsiminin açılış günü geldi çattı. Artık efendilerin köleleri üzerindeki hâkimiyeti bir sihirbaz değneğiyle dokunulmuş gibi ortadan kalktı, cilâlama, tamir işlerine artık paydos çekildi, her pencerede bir bayrak dalgalanıyor, çatlak elli küçücük hizmetçi kızlar nihayet beyaz önlüklerini bir daha çıkarmamak üzere giydiler.

Daha sabahın saat altısında müthiş bir bakır ve davul gürültüsü camları sarsmış ve halkı yatağından fırlatmıştı. Binbaşı Dutson altmış flakay'ının başında olarak bir kasırga gibi geçmiş, peşinden yüz kadar yumurcak, bir o kadar köpek sürükliyerek gölün bütün yollarını dolaşmıştı. Daha şimdiden o Yenika külhanisi, kasketini bir kaşı üstüne yıkmış, küçük büğlüsünü balkonlara doğru kaldırıyor ve kendi icadı olan uzun bir **tur-lu-tu-tu-u-u** salveriyordu, fakat binbaşı bütün genç kızların dikkatini kendi üzerine çekmenin arkadaşlarına karşı dürüst bir hareket olmadığını değneğile ona işaret ediyordu.

Mahallin merkezi olan köşk meydanında, mızıka, âletlerini bıraktı. İdare tarafından kendilerine bir sabah

ziyafeti çekildi: Bizim an'anevî "soğuk kuzu kızartması, yeşil sarmısak ve ezelî pelinaş (1) ımız". Gazinonun büyük salonunda ayni ziyafet gölün subaylarile ileri gelenlerini bir araya getiriyordu. Yarı sarhoş bir papaz ziyafetten önce kısa bir dua okudu. Onlar Tuzlu-Göl'de ikametin harikaları ve kendi meziyetleri hakkında nutuklaşırken, dışarıda, halk hiçbir acılığın zarar veremiyeceği sağlam bir neşeyle sarhoş oluyordu.

Kocaman salkımsöğüt dallarile süslenmiş sarhoş arabaları, bitip tükenmez bir sıra halinde geliyorlardı, arabaların önünde vücutları köpürmüş, ve saçları üç renkli kordelâlarla örülmüş atların üstünde biniciler vardı. İbrail'in "Helios" tramvay şirketi en yeni arabalarını seçerek, söğüt dallarile bezemiş, küçük bayraklarla donatmıştı, pazar kıyafetlerini giyinmiş kenar mahalleler halkı bunlara hücum ediyordu. Her çeyrek saatte, tramvayın fren manivelâsına bağlanmış olan güzel tunç çanı hiç durmadan çalarak gölün lokantacılarına yeni bir kafilenin gelişini haber veriyordu. Vatman, "ateşsiz araba" nın sevkine memur edilmekten duyduğu büyük sevincin hâlâ tesiri altında bulunan bu genç köylü, çanını, pek muhtelif sesler çıkararak köylülerle genç kızları hayrette bırakan bir musiki oyuncağı haline koymakta gecikmemişti.

Daha öğle olmadan hiçbir lokantada serbest bir masa veya iskemle kalmamıştı. İnsan dalgaları koruya doluyordu, her aile yemeğini yanında getirmişti. Panayırlardaki gibi kalabalık kemancı çingeneler, her yanda kendilerini tehditler ve küfürlerle çağıranların hepsini tatmin etmiye yetişemiyorlardı. Parkın yollarında geziciler gazino meydanına kadar kendisine yol açmaya çabalıyan bir tek kesif kütle teşkil ediyordu, gazino da ağzına ka-

(1) İçinde pelin yaprakları ıslatılmış şarap.

dar doluydu; burada, mızıka; yağdırdığı millî ve hissî nağmelerile her yanı inletiyordu. Sonra akşamın dördüne kadar mızıkacılara verilen istirahat esnasında, gölü çevreliyen tarlalarla hendeklerde aşka susamış delikanlıların kollarında genç kızların kemikleri çatırdıyordu.

Daha o günden biz siviller hapı yutmuştuk: Bir mızıkacının kollarına düşen en mendebur karı bile artık yüzümüze bakmaz olmuştu. Dünkü yavuklularımıza, otel garsonlarına sadık kalacaklarına dair verdikleri sözü beyhude yere hatırlatıyorduk. Halbuki onlara terlikler almak için ceplerimizi nasıl da boşaltmıştık! Beyhude.. Üstelik, mızıkanın bu musibet herifleri, efendilerile beraber otele inen her yeni hizmetçiyi de çarçabuk elimizden alıyorlardı. Otel pek tenha ve işler kolay olduğu için her gün biraz kaçamak yaparak hürriyet havasını teneffüs etmek fırsatını bulduğumuz bu sakin mayıs ayında, hizmetçi çiftleri müstesna, koruda bir siville gezen tek bir kadın görülmüyordu. Fakat çarçabuk hıncımızı alıyorduk, ne zaman bayan Bobesko avluya çıkarak bizim sürtükleri çağırmak için:

— Steloutsa... Steloutsa!.. Nereye cehennem oldun? diye boğazını yırtacak olsa:

— Sorduğunuz şeye bak! cevabını verirdik. Nerede olacak?

— Nerede, söylesenize?

— Mızıkacılarla!

— Öyle mi: Bir daha sefere onu kapı dışarı edeceğim!

Akşama, günahkâr kız masum gözyaşları dökerek bizlerden yardım dilenirdi:

— Beni kovarlarsa sen de otelden ayrılacağını söyle!

— Pekâlâ, bir şartla: Bandoyla münasebetini keseceksin!

— Ne diyorsun... İmkânı yok... Kostika'mı seviyorum!

— Gidinin kahbeleri!

O mızıkacı sihirbazlarının marifeti olan bu büyük "ailevî" kargaşalığı önlemek için, otelin eski bir müşterisi, daha haziranın ilk günü Allahtan imdadımıza yetişti Bu, doktor Samuel Bastaki'dir. Elli yaşlarında dev yapılı bir adam; yırtıcı kuşlara benziyen bir yüzü var; kolay kolay gülmez; çabuk parlar, sıcak ekmek gibi iyi kalblidir; bir prens kadar cömert; kumarda pek talihlidir ve meşhur kadın avcılarındandır, başından bir sürü rezaletler geçmiş, bu arada birçok kibar aile kızları, aleyhinde baştan çıkarma dâvası açmışlardır.

Doktor Bastaki, Bobesko'larla sıkı fıkı ahbaptır ve otel kurulalıdanberi onların müşterisidir; en güzel odalardan üçünü işgal ediyordu: Bekleme salonu, muayene odası ve kendisinin meşhur bekâr yatak odası, ki buraya, asılzade, esnaf veya hizmetçi, eti budu yerinde olmak şartile her nevi kadınları sıraya çektiğini söylüyorlardı.

Daha otele gelir gelmez, bütün hizmetçiler kendisine takdim edildi, ve zührevî hastalıklar hakkındaki muayenesini yapmak için karşısına çırçıplak çıkmak mecburiyetinde kaldık. Bobesko'ların zengin müşterilerine hasta hizmetçilerin servis yapmasına katiyen razı değildi. Birkaç gün sonra, benden hoşlandığını farkedince, bundan istifade ederek, mel'un mızıkanın gelişinden beri hissî hayatımızda nasıl bir felâkete uğradığımızı kendisine anlattım:

— Ne halt edeceğiz? Kerhaneye gitmek zorunda mı kalacağız?

Ertesi günü, otelin beş hizmetçi kızını karşısında sıraladı. Bunlar, doktorun kadın avcılığı hususundaki şöhretini bildiklerinden keskin bakışları karşısında gözlerini yere indirdiler. Kokulu şehadet parmağiyle birer

birer çenelerine dokunarak başlarını kaldırdı. Sonra patronumuza hitap ederek dedi ki:

— Bay Bobesko, öğrendiğime göre, bu nazeninler mızıkacılara bayılıyorlarmış. Albayına varıncaya kadar bütün askerlerde belsoğukluğu olduğundan, bundan böyle ordu mensuplarile şüpheli münasebetlerde bulunan olursa bana haber verin. Müşahede altına alınması için kendisini derhal hastahaneye göndereceğim.

Ah! Ne bayram ettik!

— Venika'larla onların tu-tur-lu-tu-tu'larına paydos! Eh! Nasılmış bakalım Steloutsa'lar!

Hastahaneye gönderilmek, bu, kovulmaktan bin kere beterdi. Yalnız orospular bu ayıba katlanırlar.

Bum! Derhal, yavuklularımız, yarı somurtkan, yarı pişman, bize döndüler ve yavaş yavaş Lika'ları, Kostika'ları, Yenika'ları unuttular. Yaşasın bizim "Kartal" (doktora biz bu adı vermiştik)!.

Fakat bir de ne görelim? Doktor zile basıp bir hizmetçi çağırdı mı, hepsi birden koşup geliyordu. Herhalde Kartal'dan korkuyorlar, gözüne girmek istiyorlar da ondan, demiştik.

İş biraz başka türlüymüş, sonradan bunu farketmek zorunda kaldık. İsabet ki, Kartal ayni kadını, hattâ bir güzellik kraliçesi bile olsa, üç defa soymuyordu. Onun için bizim Steloutsa'lar yeni ve kısa bir baş dönmesine tutulduktan sonra, malımıza sahip olduk ve bu sefer iyi kötü muhafaza da ettik.

Esasen artık çılgınlıklar için pek vakit de kalmamıştı. Üç ay önce tutulan daireler, haziran devresi için dolmıya başlamıştı, bir banyo tedavisi yirmi beş gün devam ettiğinden, otel 15 mayısla, 15 eylûl arasındaki mevsim zarfında müşterilerini üç, hattâ dört kere tazeliyordu.

Ne mükellef aileleri yakından görmek fırsatını bul-

muştum. İçtimaî mevkiimiz ne olursa olsun, hiç değilse beşerî zaaflarımız, kibirlerimiz, ihtiraslarımız bakımından hep aynı olduğumuzu ne kadar iyi anladım. Ne yalan söyliyeyim, bu insanları sevdim, yakından bütün çıplaklığile gördüğüm için onlarla anlaştım.

Ağır başlı aile reisleri gördüm ki, sofrada "kabaca" bir söz söyledi diye çocuklarını aç karnına yatağa gönderdiler; uşaktan kendilerine yalnız üçüncü şahısla hitap etmesini istiyenler veya iki ipek gömlek arasında bir bit veya balgam değil, sadece küçücük bir tahtakurusu buldular diye çamaşırcının getirdiği temiz çamaşırların hepsini tekrar yıkanmıya gönderenler gördüm; sonra ayni adamların zilzurna sarhoş dönerek, bir hizmetçinin kulübesine daldıklarını, kadının üstüne atıldıklarını ve umumiyetle bizim diğer taraflarımızla bile pek ihtiyatlı davrandığımız yerlere burunlarını kulaklarına kadar soktuklarını görmek de nasip oldu. Kumarda bizden yüz frank borç alıp, sonra ödemeyi unuttukları vâkidi, ama bize kendilerini insafsızca soymak fırsatını sık sık verdiklerini de itiraf edeyim.

Bunların uysal ve asil karılarına gelince, böyle kocaların âdetlerin ya biliyor, yahut bilmiyor, fakat kendilerine aynile mukabelede bulunuyorlardı. Şüphesiz, daha ihtiyatlı hareket ediyorlardı, fakat daha az ateşli değil. Ben kendi hesabıma birkaç tanesini tanıdım ki, okşamaları bana kibar otel kapıcılığı vazifemi takdis ettirdi.

Yok! Bana sadık olduklarını iddia etmiyorum, bilâkis, bizzat ben, ya bizim Kartal'ın kollarında ezilmek -doktor pek rağbette olduğundan ve asla işsiz kalmadığından bütün talepleri karşılıyamıyordu- yahut da kadın gibi tavırlarile hırslarını tahrik eden ufak tefek bir subayı kendileri kolları arasında ezmek istedikleri zaman her türlü nâhoş sürprizlerden masun olarak eğlenmeleri

için elimden geleni yapıyordum. Bunlardan birincisi kolaydı. Doktora işi çıtlatıyordum. Doktor hastayı mimliyor, müsait bir fırsattan istifade ederek yanına yaklaşıyor, elini öpüyor ve bir baba ve meslek adamı tavrile ona:

— Benziniz hoşuma gitmedi aziz bayan, diyordu, bir gün beni gelip görür müsünüz?

Ve o gün hemen kapıya bir sürgü!

— Soyunun, bayan!

Ertesi günü doktorun bana:

— Sıra kimin?

Diye sorduğu olurdu.

Evet, Kartal'la münasebette bulunmak için iş kolaydı, her kadın, kocasını, elinden tutarak aldatabilirdi, zira doktor doktordur, muayenehanesinde sizi istediği gibi soyabilir.

Ama doktor olmıyan biri, meselâ bir subay için nasıl davranmalı? Bir cep mendili kadar küçük olan bu yerde, biraz ileri götürülmüş üç günlük bir alâka, herkesin işi anlaması ve işleri yüzünden şehirde kalan, ailesini kucaklamıya ancak cumartesi akşamından pazartesi sabahına kadar gelen kocanıza anlatılması için kâfidir. Âşıkınızla nereye gideceksiniz? Onun evine mi? Kendi dairenize mi? İbrail'de bir otele veya bir randevucuya mı? Hayır, hayır! Bunlar ikinci sınıf kadınların yapacağı şeylerdir. Halbuki siz...

Siz, evet, siz, her şeyi bilmek ve her şeyi anlamak zorunda olan kapıcı gibi sadık ve anlayışlı bir dostun tavsiyeleri sayesinde güçlüklerden kurtulacaksınız. Size "çare" nin kendi elinizde olduğunu o öğretecektir. Tabiî kendi elinde de.

Bobesko otelinde efendilere mahsus otuz oda ve efendilerine refakat eden uşakları barındırmak için ayrıca on beş oda vardı. Bu ikinci derecedeki odalar, ki ki-

reçle sıvalı birer kutudan ibaretti, avluda sıra ile dizilmişlerdi, ve her biri kapısı, penceresi ve anahtarile tamamen müstakildi. İçlerinde küçük bir karyola, bir masa, bir iskemle vardı. Temizdiler. Yalnız şurasını söyliyeyim ki, bunlar yapıldıkları zaman, mücizeli Tuzlu-Göl'lerinin etrafında açıkta yatan mistik hastaların emrine tahsis edilen ilk derli toplu barınaklar olmuştu. Sonra, otel bunların yerini almış ve müthiş para kazanmıştı. Bu kulübeler de otelin eklentileri arasına girmişti. Fakat mütevazı bir hizmetçi için, bu kadarı çoktu bile.

Ayni zamanda yüksek bir bayanın ilk rasladığı âşıkının kollarında suçlu bir saatçik geçirmesi için de bu kadarı çoktur. Hizmetçisini, onların zaten pek sevdikleri ve binbir tehlikeyi göze alarak sıvıştıkları bu gece saatinde, biraz hava almaya göndermek kâfiydi. Mızıkanın size son gürültülü nağmelerini gönderdiği; otel ocaklarının son ıskaraların dumanlarile burunlarınızı okşadığı ve otele geç kalanların, ayakları altında avludaki kumları çıtırdatarak içeri girdikleri bir sırada, siz, sevilen veya sevilmiyen evli kadın, bütün hislerinizin kuvvetile, yalnız çalınmış olduğu için size ilâhi gelen bu çalınmış aşkı tadıyorsunuz.

Ve saati unuttuğunuz olursa, gecenin sessizliği içinde hafif bir ıslık, dostunuz, kapıcının bu kadarı kâfi gördüğünü; kocanızın odasına dönmeniz, yahut da uyuyan kocanızın yanına gelmeniz ihtiyatlı bir hareket olacağını size haber verir.

Evet otel bu çılgınlığı yapan beyinsiz bir kadın da görmüştü: kocası horlarken yataktan çıkıyor ve randevusuna koşuyordu; ama rezalet bir başka türlü patlak verdi.

Ekseriyetle kocalar ancak kendileri de hasta oldukları zaman karılariyle birlikte geliyorlar, bunu da ağustosta, tatilleri esnasında yapıyorlardı. Halbuki evli ka-

dınlar, mektepler kapanır kapanmaz, büyük şehirlerden uzaklaşmak için, her fırsattan faydalanıyorlardı: Çocuklarla birlikte dağa veya denize; romantizmalı ihtiyar akrabalariyle Tuzlu-Göl'e; ciğerini tedavi etmek istiyen kocalariyle birlikte Kaçulata'ya gidiyorlardı. Böylece zengin kadınlara mayıstan ekime kadar, her tarafta rastlanır, zaten onların tatilleri hayatla başlar, ölümle biter.

15 ağustosa doğru, kocası uyurken onu aldatan kadın oteldeydi, bir tanesi de gazinoda kumar oynadığı sırada kocasını aldatıyordu. İki aile dosttular. İki koca Bakanlık müdürlerindendi. İki kadının birer subay âşığı vardı ve aşk yuvaları da hizmetçilerinin odasıydı. Allah ikisini birden cezalandırmayı münasip gördü.

Birinci çiftin adı Nikolesko, ikincisinin Dimitriyu idi. Uysal bir adam olan ve uykuya bayılan Bay Nikolesko'dan pek korkum yoktu. Buna karşılık bay Dimitriyu, beni daimî bir telâş içinde tutuyordu. Kıskançtı ve karısından şüpheleniyordu.

Gerçi, ben onun bütün manevralarını boşa çıkaran bir casus şebekesi kurmuştum. "Piccolo" larım adını verdiğim birkaç serseri çocuk gazinodan otele giden bütün stratejik noktalara yerleştirilmişti. Adamın kumardan bir süprizle, yani "olmıyacak" bir zamanda çıktığı görülünce, kendisi daha on adım atmadan ben haberdar olurdum. Ve kocası geldiği zaman, karısı ona bir Romen atasözünün dediği gibi "sarmısak yemedim ki ağzım koksun" diyebilirdi.

Ama Allah büyüktür. Hepimizi cezalandırmak için, elini hiç aklımıza gelmiyecek yerlere kadar uzatarak hiç beklenmedik işler gördü.

Bir gece, uyku düşkünü bay Nikolesko'nun tam boş üstünden iki kürek alçı kopardı, adam tabiî uyandı ve iki nâhoş şeyi birden fark etti: yatağı alçı doluydu ve karısı yanında değildi. Adamcağız hiç gürültü etmedi,

fakat, gece nöbetçisi olan beni çağırmak hakkıydı, ben ki tam o sırada, gazinoya çevrilmiş koca bir kulak haline gelmiştim.

Yerime koyacak kimse yoktu. Mihail uyukluyordu. Bir dakika başımı ellerim arasına alarak düşünmeye koyuldum, sonra iki suçlu kadının kapılarına vurup birine, kocasının beni çağırdığını, ötekine de artık nöbet bekliyemiyeceğimi haber vermiye karar verdim.

Geç kalmıştım. Nikolesko ile patronum, ikisi de pijamalariyle merdiven başında sakin sakin konuşuyor ve beni bekliyorlardı. Avluya çıkarak iki kadına haber vermeme imkân olmadı. Ne halleri varsa görsünler, dedim.

Hâlleri feci oldu. Ben öteki boynuzlunun yatağını düzeltirken, Dimitriyu rüzgâr gibi kopup geldi. Karısını aradı, bulamayınca doğru avluya giderek çağırmaya başladı. Mehtapta hava alan Nikolesko ile Bobesko, balkondan seslendiler:

— Ne oluyor?

Öteki Nikolesko'ya cevap verdi:

— Şu oluyor ki, ikimiz de boynuzlandık.

— Pek mümkündür. Benim karım da meydanlarda yok.

— Muhakkak şurada, şu odaların birinde olacak, fakat bak gör onları nasıl çıkarıyorum!

Üçüncü defa haykırdı:

— Sylva! Çık, yoksa bütün barakalara ateş edeceğim!.

O zaman anladım ki haberi vardı. Bir anlık ağır ve birşeyler bekleten sessizlik içinde hepimiz ezildik. Kaskatı kesilmiş olan Bobesko kımıldamıyordu. Dimitriyu cebinden bir şey çıkardı, bir gazeteye sardı, paketi bir odanın yanına koydu ve tutuşturdu. Sonra dostuyla patronunun bulundukları balkonun altına gelip durdu.

Şaka ediyor sanmıştık. Gazete ağır ağır yanıyordu.

Nikolesku sordu:

— Maksadın nedir? Sylva dediğin gibi oradaysa, yanan bir gazeteden korkmıyacağını tahmin edersin; bütün bu odaları da birer birer açtıramazsın, içlerinde oturanlar yalnız hizmetçiler değildir.

Gerçekten, birkaç oda yolculara kiralanmıştı.

Dimitriyu:

— Bilmiyorum, dedi bekle!

Beklemeğe vakit kalmadı, muazzam bir alevle birlikte müthiş bir infilâk havayı sarstı, avlu cihetindeki bütün camları aşağı indirdi.

Gecelik gömlekleriyle dışarı fırlıyan kiracılarla hizmetçiler telâşı ve gürültüsü arasında bay Bobesko:

— Çıldırmış! Çıldırmış! diye inliyordu.

Ve karısını çağırmağa koyuldu:

— Jozefin! Jozefin!

Fakat Jozefin de bu odalardan birinde, daha doğrusunu istersiniz... Mihail'in yanındaydı ve yüzlerini kapayarak kaçışan iki günahkâr kadınla birlikte o da meydana çıktı.

O zaman patronumun aldığı tavır, umumî felâkete bir parça lâtife kattı. Dimitriyu arkadaşını kadınların çıktıkları odalara doğru sürüklerken:

— Gördün mü, Aleko? dedi. Bir tavşana attım. Üç tane birden vurdum! Gel şimdi şu baylara bir merhaba, diyelim.

Öteki sordu:

— Silâhlı değilsin ya?

İki teğmen avluya çıktılar. Dimitriyu, ellerini arkasında kavuşturarak, onları yakından süzdü, sonra:

— Pekâlâ, baylar, gidebilirsiniz...

Dedi. Ve kendi kendine söyleniyormuş gibi, atasözünü tekrarladı:

— "Dişi köpek kuyruğunu kaldırmazsa, erkek köpek

peşinden koşmaz." Şu halde, kabahat sizin değil.

"Tabiî, diye düşündüm, kabahat alçıda!"

Bu müthiş gecenin sabahı, iki Bakanlık müdürü aileleri ile trenle Gölden ayrıldılar. Başka çare de yoktu, zira rezalet yalnız Tuzlu-Göl'ü değil, İbrail'i bile heyecana vermişti. Yalnız gazeteler, hürmeten bundan oldukça kapalı bahsettiler ve üçüz aile faciası kahramanlarının isimlerini yalnız ilk harflerile neşrettiler.

İşin en vahîm tarafı, şimdi patronun vaziyetiydi. Jozefin'den, Mihail'le benim koğulmamı istiyordu. Şüphesiz, karısı onu kolayca ikna etti ki, gece yarısı, yatmadan evvel Mihail'i görmiye gîdişi ilk defa vaki olmuyordu. Zira, Bobesko erkenden yattığından, kendisi geç vakte kadar bekliyor ve personel şefine ertesi günü için sabah saat altıda trenden müşterileri karşılamıya gitmesi hakkında son talimatını veriyordu.

Bu, hakikatin ta kendisiydi, fakat ihtiyarın iddiasına göre, dedikoducular, servisle ilgili bu hususu bilemezlerdi ve onların çenelerini kısmak için bir tek çare vardı ki: İki kapıcıya yol vermek. Jozefin ayak diredi. Bir hafta müddetle kocasile otelin her köşesinde kavga ederek, bizi bir dişi kaplan gibi müdafaa etti. Nihayet, patron yelkenleri suya indirdi. Artık kapı dışarı edilmek tehlikesinden kurtulmuştuk.

Ama gene rahata kavuşamadık. Patron, bize hayatı zehir etmek için, hiç bir fırsatı kaçırmıyor, sabahın ilk "bonjur" undan, kapanma saatindeki "bon nüi" ye kadar, sırf çileden çıkarmak maksadile bize rahat vermiyordu. Niçin yapıyordu bunları? Bizi gitmeğe mecbur etmek için mi? Onbeş güne kadar zaten herkes gidecekti, zira mevsim sona eriyordu. Bununla beraber, kendilerine hizmet ettiğimiz, son kalan, yirmi kadar aileden alacağımız meşru bahşişten vazgeçerek derhal gidemezdik. Bu epey bir yekûn tutardı.

Plânlarının yeniden yıkıldığını gören Mihail, üzgün, benden vazifelerimi kusursuz görmemi ve ihtiyarın ihtarlarına sabretmemi istiyordu.

— Görülüyor ki, ne pahasına olursa olsun, bize zengin bahşişler kaybettirmek, kovulduğumuzu söyliyebilmek istiyor. Öyleyse, bu vaziyete Şark hikmetinin sözünü dinleyelim: «Yüreğini geniş tut, kıçını sıkı!" Yani: Yut ve sus!

Zavallı Mihail! Şu anda onu her zamankinden çok seviyor ve veremin pençesinde kıvrandığı zamandanberi onun gibi bir adama lâyık olmıyan hülyalara kapılarak kendi vicdanına indirdiği darbeleri affediyordum. Öyle ya! Soyca ve ruhça asîl olan bu adamın, bu yüksek zekânın, bu mükemmel seciyenin, servet içinde doğmuş bu narin mahlûkun, sefalet ve hastalığın elinde, en âdi bir uşak gibi muhakeme yürütmesi, ancak en bulaşık işlere karışmış bir sevda tellâlının tasarlıyabileceği tasavvurlar kurması acınacak bir hal değil miydi?

Harice karşı gösterdiği bu kalender ve mütevekkil kapıcı maskesi altında ben, hakareti insanlar arasında mücadele silâhı diye kabul edemediğimden, her türlü hakaretlerden uzak tutulmıya lâyık yaratılmış bir kalpte hayatın biriktirdiği bütün acılıkları okuyordum. Ailesinin haysiyet kırıcı saydığı hareketlerinden dolayı, onları yirmi yaşındayken terkederek serveti ve şatafatı teperek peri masallarımızdaki o hayatını alnının terile kazanan şeffaf eli şehzadenin uğradığı korkunç işkencelere mistik bir imanla boyun eğmişti.

Baş kapıcının daima herkes gibi çalıştırdığı bu hodbin ve hasis müessesede bile, Mihail, tabiatinin son derece inceliğiyle tesir yapmış ve kendisi istemediği halde her türlü kaba işlerden uzak tutulmuştu.

Şu halde bu adam, hassasiyetinin nasıl bir dönmesiyledir ki, haysiyetinden ve onurundan en büyük fedakâr-

lıklar pahasına olarak, bugün kapıları zorlamıya ve daha iyi bir maddî vaziyete yükselmiye beyhude yere teşebbüs ediyordu. Halbuki doğuşunun kendisine bahşettiği bütün servete ve şana tekrar kavuşması için, bir parmağını kaldırması, belki bir özür dilemesi kâfi gelecekti. Bana bunu izah etmiyordu, ben de ondan sormıya cesaret edemiyordum. Aramızda böyle kararlaşmıştı. Mukaveleye hürmet ediyordum.

Fakat bir gece "loca"mda beklerken, onun acı yalnızlığının içimde bıraktığı derin teessürle, kapkaranlık olan odasına girdim.

Ağlıyordu. Bir şey görmüyor ve işitmiyordu, fakat insan sevdiği zaman, görmek ve işitmek lüzumsuzdur. Mihail'in öyle kolay kolay gözyaşı dökmediğini bilirdim, bununla beraber, ruhunu saran karanlığı yüzümde hisseder etmez, ağzımda ve burun deliklerimde onun gözyaşlarının tadını ve kokusunu duydum.

Elbiselerinin asılı olduğu iskemleye ilişerek, sessiz durdum. Sükûtu tecavüzkâr değildi, benim orada bulunuşum, onu belki bir parça sıkmıştı, belki de hiç. Yavaşça dedim ki:

— Demek yalnız başına ağlamayı tercih ediyorsun?

Sessiz olarak, bir solukla cevap verdi:

— Evet...

Ve çok daha sonra, aramızda bir sıkıntı yaratabilecek olan bütün şeyler hakkında anlaşmaya vardığımız zaman, yumuşak fakat metin sesi şüphe etmediğim şeyi teyit etti:

— Geldiğine pekiyi ettin.

Bir sigara yaktı. Ben de yaktım. Sonra devam etti:

— Senin anlıyamadığın şeyi biliyorum. Bu tabiîdir. Beni sathî olarak muhakeme ederlerse, her kim olursa olsun, haksız çıkarır. Belki de bugünkü kadar haysiyetsiz yaşıyacağıma, beni ölmüş görmeyi tercih edersin.

Seni haklı buluyorum. Eskiden çok daha azı için kendimi öldürürdüm. Fakat bu "eskiden" beri, bitlerimi ayıklarken, birçok manevî kıyametleri yeniden gözden geçirmek fırsatını buldum. Bu arada şu da vardı: Evvelce şeref için yaşıyordum; bugün yaşamak için yaşıyorum. Eskiden hayatın bence hiç bir kıymeti yoktu, bugün çok kıymeti var. O zamanlar hayatın bu kadar kıymetli olabileceğini bilemiyordum. İşte onun içindir ki, daima bir hakareti kanımla yıkamıya âmadeydim. Fakat istersen seninle şeref hakkında konuşabiliriz. Dinle: Benim asîl Rus - Tatar akrabalarım şerefi hayatlarından çok severlerdi. Nasıl severlerdi, çiftçilerimizden biri taahhütlerini yerine getiremediği gün, bunu anlamak imkânını buluyordum. Babam onu vücudundan kan çıkarasıya döğdürüyor, bütün mallarını zaptediyor, karısı ve çocuklariyle beraber adamı sokağa atıyordu. Sonra da, memnun bir tavırla: "Bu şerefsiz bir adamdır," diyordu. Hayır, bu adamda eksik olan şeref değildi. Onda eksik olan, yalnız babamın kendisinden zorla aldığı şeylerdi. Ve, şeref müstesna, nesi varsa, babam bütün kârları mal sahibine ve bütün tehlikeleri de çiftçiye bırakan anlaşmalar imzalatarak, gömleğine varıncaya kadar elinden alırdı. Bu şartlar içinde insanın şeref için yaşaması pek kolaydır.

Jozefin'e demek istiyorum ki: "Hayatın bu ihtiyarın yanında kapkaranlık geçiyor. Ben de ekmeksizim. Gel, şerefsiz bir mücadele yapalım! Sen bana ekmeğimi temin edeceksin, ben de sana ihtiyacın olan saadetten bir parça vereceğim."

Şimdi söyle bana Adriyen, Jozefin'e benim teklif ettiğim pazarlığın babamın çiftçilerine zorla kabul ettirdiği pazarlıklardan daha insanî olduğunu sanmıyor musun?

— Evet, daha insanîdir.

— Belki ondan bir parça daha şereflidir de.

— Sanırım.

— Peki, bu kadarı bana yeter. Git yat.

Yaz hoş bir şekilde devam ediyordu. Eylûl başında Ağustos gibi sıcak günler oldu. Bu da geç kalmış hastalara, banyodan çıkarken soğuk almak tehlikesine uğramadan tedavilerini devam ettirmek imkânını verdi.

Öte yandan, işler hafifliyordu, otelde hayatımız daha az kontrol altındaydı, bu itibarla da daha az telâşlıydı. Tam üç ay daima patronların dikkatli gözü önünde, zil seslerine tazılar gibi koşuştuk. Şimdi herkes rahat bir nefes alıyor, yorgun vücudünü dinlendiriyor, biriktirdiği paraları sayıyor, canı çekerse eğlence arıyordu.

Her zevke göre eğlenceler bulunurdu, fakat garsonların ekserisi yalnız bir şeye düşkündü: Kumara. Paydos saati geldi mi, her yandan fırlıyarak, kahvelere koştukları görülüyordu. Burada "stos" denilen Rum kâğıdı oyunu gırla gidiyordu. Burada, pis kokulu küçük odalarda, hileci oyuncunun ellerini yarım yamalak ve beyhude yere aydınlatan iki mumun ışığında, solgun benizli adamlar sabahlıyorlardı .Uzun mahrumiyet aylarında biriktirilmiş paralar, birkaç hafta, bazan birkaç gün içinde "talihsizlik"le kahvecinin çekmecesi arasında paylaşılıyordu. Hattâ çok kere dostları olan kaba heriflere ellerindekini kaptıran kadınların paraları da "stos" a gidiyordu. Hem bu sefil mahlûkların hali kadar hazin bir şey bilmiyorum: Hayaletler gibi ve tamamile ümitsiz bir halde dolaşırlarken, gözleri artık, kendilerini bahardaki kadar meteliksiz yakalıyacak olan kışın uçurumundan başka bir şey göremiyordu. Kanunlar "talih" oyunlarını âmme hukuku suçu sayarak senelerce kürek cezasile cezalandırmadıkça medeniyet lâftan ibaret kalacaktır.

Bize gelince, dedikoducu acuzelere Bobesko otelini unutturan ve daima birini çekiştirmek arzularına başka tarafta taze yem bulan çirkin bir hâdise sayesinde, Mihail'le ben günden güne daha sakin bir hayat geçiriyorduk.

Göl'de garip bir kız vardı. Kibar hizmetçi kılıklı idi, fakat hiçbir işi yoktu ve nasıl yaşadığını, nerede oturduğunu kimse söyliyemezdi. Buna mukabil, günün ve gecenin herhangi bir saatinde, oldukça dürüst bir tarzda mızıkacılardan başlıyarak göldeki delikanlılarla dolaştığı görülürdü. Bununla beraber, hiçbir erkek ona sahip olmakla öğünemiyordu. Bilâhis bütün bu bir günlük veya bir haftalık aşklar, fark gözetmeksizin hepsinin ümitlerini boşa çıkardığı için, ona fena halde kızıyorlardı. Olsa olsa yanaktan bir buse veya "üstünden" bir okşamıya göz yumuyordu.

Temiz giyimli, güzel olmamakla beraber, düzgün yapılıydı, yemeklerini daima yalnız başına lokantada yerdi, esmer olsun, kumral olsun, kendisine yaklaşıp daimî gezmelerinde arkadaşlık teklif edenlerden hiçbirine güçlük çıkarmazdı. Hattâ gece yarılarından sonra, hiç korkmadan gezmelerini tarlalara ve korulara kadar uzattığı da oluyordu. Fakat bu arada en iğrenç bir felâket hazırlanıyordu: Biçare kızı tuzağa düşürdüler.

Sütçü köylüler, onu bir koru kenarında baygın, elbiseleri paramparça, âdeta anadan doğma, ırzına geçilmiş ve kanlı bir halde bulmuşlardı. Hastahanede, kendine gelince, mızıka erlerinden yirmi kadarının sırayla nasıl tecavüz ettiklerini anlatmıştı.

Hem de bir bakireydi bu.

Bu tecavüzden evvel, ona "kahpe" adını takmışlardı, gûya namussuzun biriymiş de saflık satıyormuş. Korkunç tecavüzden sonra da ona "kahpe" demekte devam ettiler ve, "oh olsun, öğrensin dünyanın kaç köşe olduğunu" deyip geçtiler.

Hastahaneden çıktığı gün biçareyi gördüm. İki bastona dayanarak kısa adımlarla yürüyordu.

O gün, insanlığa olan itimadımdan bir parça daha, tıpkı kilise camı gibi kopup parçalandı.

Gölün kapanma tarihi olan 15 Eylûle ancak bir hafta vardı. En acıklı işsizliği, en kârlı işe tercih edenler için kurtuluş günüydü bu. Fakat işin hasılâtı, ne de olsa, gene ya "stos"a veya içkiye verilecekti; kabahat "fakir adamın kaderi"nde.

İsabet ki bu kaderin bizimle, bir alâkası yoktu. Bütün içtimaî tabakalar dejenerelerinin bu iki büyük günahı Mihail'le bana yabancıydı. Bizim kaderimizin bize hazırladığı tehlikeler başkaydı. Başta şu cansıkıntısı. Şiddetli olmasına rağmen, dost bir cansıkıntısı... Gerçi pahalıya malolan, fakat ruhlarımızı içinde her gün yüzdüğümüz çamurlardan yıkayan bütün o seyahatlerimizi ona borçluyduk. Bunda kimsenin kabahati yoktu. Evet: Ne de olsa, tabiî hayata intibak etmedeki aczimizden kimi mes'ul tutabilirdik? Burjuva cemiyetini mi? Fakat bu çocukluklarımızda onun hiçbir dahli yoktu. Varsın fabrikaların ve tarlaların köleleri kapitalist adaletsizliğini haykırsınlar, bu yeryüzünün nimetleri için mücadele etsinler ve onlara el koysunlar; bizim bu nimetlerin ne sahipleri, ne de âletleri olmıya niyetimiz vardı. Eğer başka türlü olsaydı Mihail, akrabalarından kaçmazdı; benim de, hazır bir servete konmam için bir müddet uslanmam kâfiydi.

İşte anam bana, her bakımdan cazip böyle bir vaziyet teklif ediyordu: Ailesinin tek vârisi olan güzel bir genç kızı, toprak, sürüler, buharlı değirmen ve diğer bir değirmen, her şeyiyle beraber elime vermek için beni çağıran zengin köylüler. Onlar yalnız üç şey istiyorlardı: Fena âdetleri olmıyan, ciğerparelerine karşı kaba muamele etmiyecek, işleri evi ve parti namzetlerinin daima muzaffer çıkması gereken seçimleri ustaca idare edecek bir genç. İhtiyar benim tam aradığı adam olduğumu temeni ediyordu. Anam da, diz çökerek, bunu kabul etmemi yalvarıyordu. Benim kötü huylarım, ve bilhassa beni

dünyanın bütün topraklarından ve bütün değirmenlerinden uzaklaştıran bir huyum olduğunu kabul etmek istemiyordu.

Ah! Bu daimî anlaşmazlık! Bu, hayatımı zehirliyor ve anamı yavaş yavaş öldürüyordu. Benim yaşımdaki bütün gençlerin nasıl birer birer yuvalarına girdiklerine bakıyordu. Yakından veya uzaktan, bir tanesini bile kaçırmadan bütün çocukluk arkadaşlarımın evlenmelerini bana haber verirdi. Petro'dan sonra sıra Pavli'deydi! Sonra ertesi sene işte ikisi de baba oldular! Anaların en iyisini mes'ut etmek için evlenmek ve baba olmak istemiyen yalnız onun Adriyen'iydi. Yalnız o evinden kaçıyor, sebepsiz ve maksatsız, bir lânetli gibi dünyayı dolaşıyordu. Oysa yüreciğine her gün taş üstüne taş bastığından, mezara yaklaşarak, sür'atle ihtiyarlıyordu.

— Git, git, sen gene "dokuz iklim, dokuz derya aşırı" git diyordu. Günün birinde, geri döndüğünde, benim yerime komşuların sana gösterecekleri bir toprak tümseği bulacaksın.

Müşfik bir tevekkülle söylediği bu sözler karşısında yüreğim buz kesiliyordu. Müthiş bir kaderin anamı, ellerinde oğlunun elini tutamadan ölmek acısına uğratabileceği düşüncesi derhal intiharı aklıma getiriyordu. Evet, böyle bir şey olursa, kendimi öldürecektim!

İçim parçalanarak, buruşukların kapladığı bu sevgili zayıf yüzü, beni büyütmüş olan bu sevgili elleri seyrederken, kucağına atılıyor ve deli gibi onu öpüyordum, sonra:

— Bırak bu sözleri, ana... diyordum. Dediğin gibi ölmiyeceksin, öyle bir şey olursa "baltamı Allahın göğsüne atarım" (1). Beraber öleceğiz, ben böyle istiyorum,

(1) Ümitsizliğe kapılan adamın yapabileceği kötülüğün en büyüğünü anlatan Romen halk deyimi.

çünkü senden sonra yaşıyamam. Ama daha önce şimdi çekmene sebep olduğum bütün acıları sana unutturmalıyım, bunu ise ancak bir muharrir olduğum zaman yapacağım.

— Muharir ne demek?

— Güzel romanlar yazan, herkesin takdir ettiği bir adam demek.

— Bundan ne kazanır?

— Bazan çok para kazanır.

— Hım! Demek muharir olmak istiyorsun. Ama şimdilik otel uşaklığı yapıyorsun! Ailemizde böyle bir şey olmamıştı şimdiye kadar. Biz pek fakir köylüleriz, ben çamaşırcıyım. Ama otel uşağı! Kimsenin yüzüne bakamıyorum! Memleketinden uzakta neler yaptığını kimse bilmez. Lâğımcılık bile edebilirsin. Burada, olmaz, olmaz! Eğer gene başlarsan, başımı alıp giderim!

Bu pek iyi bildiğim her zamanki nakaratıydı. Değişen yalnız bir noktası vardı: Evlenmem için yaptığı yalvarmalar. Bunların ikisi de bende yalnız bir tesir yapardı: Beni çileden çıkarmak ve ne olursa olsun, kaçmıya mecbur etmek.

Bu sefer de öyle oldu. Artık tahammülümü aşmıştı. Dayanamıyordum. Anama her yeni rastlayışımın bizi birbirimizden ayıran uçurumu genişletmekten başka bir şey yapmadığını biliyordum, dünyada her şeyden çok sevdiğim insanı memnun edemesem bile, hiçbir suretle ondan nefret etmek de istemiyordum. Fakat bir kere ondan uzaklaştım mı, aramızdaki gerginlikten eser kalmazdı, sevgi galip gelirdi. Şu halde getirmeliydim.

Mihail daha iki üç hafta sabretmemi istedi. Henüz Eylûl'ün başındaydık, Eylûl, bizde her zamanki gibi, senenin en iyi ayı olacak gibi görünüyordu: Sabahlar hafifçe serin; gündüzler okşayıcı bir ılıklık; biçilmiş saman kokulu tarlalarda seyre gittiğimiz nefîs guruplar. Bu iti-

barla otelimizde bir düzine kadar oda, ay sonuna kadar dolu kalabilirdi, ki bu da herkesin işine geliyordu.

İkincisi korkunç olan iki kanlı facia, birbiri ardından otelin temelini sarsarak, onu birkaç gün içinde müşterilerden de, hizmetçilerden de boşaltı.

Vahîm neticeleri olmıyan ve hattâ gülünç bazı sahneleri de bulunan birinci dram, kadınlara bunca gözyaşı döktüren İbrail'in Don Juan'ı Doktor Samuel Bastaki'nin az kalsın hayatına mal oluyordu. Bu kadınlardan biri, kendi hıncını çıkararak bütün eşlerinin intikamını almak istemişti.

Bu, askerî aristokrasiye mensup pek kibar ve biraz delişmen bir kızdı: General Mârjan'ın kızı. Uzun boylu ve bakışının yumuşaklığı dolayısile ona zürafa adını takmıştık, fakat haksızdık, ince ve narin olduğu kadar bütün hareketleri de pek zarif ve kıvraktı.

Matmazel Mârjan, hüzünlü adımlarla otuzuna yaklaşıyor ve kafasında kendine mahsus fikirler besler görünüyordu. Mistik, mutaassıp, insandan kaçar olduğunu, burnunun dikine giderek ailesini çileden çıkardığını söylüyorlardı. Kimsenin en küçük bir itirazına tahammül etmezdi. Şahsî bir servete sahip olduğu için, babasının tahakkümünden kolayca kurtulmuş, babasının kendisine kocasını seçmek üzere takdim ettiği yüksek rütbeli parlak subayların hepsine yüz çevirmişti.

Ne istiyordu? Doktor Bastaki'yi seviyordu. On senedenberi. Afif ve gizli bir sevgiyle. Ama gelgelelim doktor evlenmenin bahsini bile ettirmiyordu. Reçel, sarhoşun midesini bulandırdığı gibi, iffet de onun gönlünü bulandırıyordu.

Bununla beraber, genç kızı takdir ediyordu. Her yaz, onları gölde beraber gezerken, yemek yerken görüyorlardı. Kız, sık sık doktora gelirdi. Doktor da kızın oturduğu köşke giderek, sırf kendisi için çaldığı piyanoyu

dinlerdi. Kimsenin bir diyeceği yoktu. "Zürafa"nın doktora yem olmadığı anlaşılıyordu.

Fakat, o sene ne olmuştu? Yem nihayet "Kartal" ın gagasına düşmüş müydü? Görüleceği gibi, hem evet, hem hayır, fakat şurası var ki, bu güzel Eylûl'ün bir akşam üzeri, bizim otelin eşiğinde, matmazel Mârjan, doktora yakından iki el silâh atarak onu omuzundan ağır yaraladı.

Bir kan deryası içinde yere serilen Don Juan, yarasından hiç endişeli görünmedi. Yalnız kadın avcısı şöhretini düşündü:

— Göreceksiniz, deli kız beni ne gülünç hale koyacak!

Bu doğru çıktı. Karakolda kız, pervasızca şunları söyledi:

— Doktor Bastaki'yi, beni gebe bıraktığı için öldürmek istedim; fakat onunla münasebette bulunmadım. Ben bakireyim.

Komiser arkaüstü koltuğuna uzandı:

— Ne söylüyorsunuz! Anlatın bakalım, nasıl oldu bu!

— Şöyle: Benim banyomda beraberce birkaç defa yıkandık, çünkü ona nişanlım gözüyle bakıyordum, işte, onun kabahati yüzünden bu yıkanmalardan gebe kaldım: Kendini tatmin edinceye kadar beni okşuyor ve bunun bana bir zararı olmadığını söylüyordu. Neticeyi görüyorsunuz: Anne olacağım, hem de...

— Hem de sonuna kadar gitmeden, değil mi? Ben size bir şey söyliyeyim mi, matmazel; doktor bu mucizeden bir daha kendini toplıyamıyacak!

Doktorun ifade ettiği kehanetli korku, müstakbel bakire ananın işitilmemiş itirafları ve komiserin düşüncesi, yirmidört saat içinde gölün her yanına yayılmıştı. Bir bakire kızları olan bütün ciddî aileler, tahammül edemeyip, kulaklarını tıkayarak derhal pılıyı pırtıyı toplamışlardı.

Diğer aileler de, aynı hafta içinde, çok daha kederli olarak onları takip ettiler.

Gene talihsizliğimizden, bir ay önce bayan Orobeano bizim otele inmişti. Pek hasta olan kaynanasına refakat ediyordu. Bükreş'ten geliyorlardı. Haziran ayını, Kaçulata kaplıcalarında kocasına arkadaşlık ederek geçirmiş olan bayan Orobeana, şimdi Tuzlu-Göl'de kaynanasına hastabakıcılık ediyordu. Fakat işlerine daldığı için, karısını diğer birçok mesut kocalar gibi yalnız cumartesi akşamından pazar akşamına kadar görebilen bay Orobeano'nun sandığı gibi yaptığı bundan ibaret değildi.

Bayan Orobeano, Romanya'da bile nadiren görülen bir güzellikteydi. Halbuki Allah güzellik cihetinden erkeklere, iyilik ve kötülük olsun diye Romanya'da pek cömert davranmıştır. Bazan bu güzellik kadınlar için de bir felâket olur a! Zira yalnız gizlice elde edilen, itidalle tadılan ve aldatılan adama, haberi olmadığı için ıstırap vermiyecek cinsten günahkâr zevklerle yetinmezler. Hayır, bu akıllılığı güzel kadın kocasına bırakır, kendisi lokmaları çift yutmıya bakar. Tâ, Kadir-i Mutlâk'ın sopası sırtına inip onu bir sinek gibi ezinceye kadar.

Bu sopanın bir insan hârikası olan bayan Orobeano'nun sırtına inerek onun pestilini çıkardığını gördüm. Ve Kadir-i Mutlak'ın bu adaletine itiraz ediyorum.

Zira, bay Orobeano, yakışıklı adam olmakla beraber, koskoca bir cıvık tezek kütlesinden başka bir şey değildi. Karısını görmek için herkeste göz vardı, yalnız onda yoktu. Bu adamlar ne diye böyle ateş parçası kadınlarla evlenirler? Anadan doğma körlerin şaheser tabloları odalarına kapamaları doğru olur mu? Hem kimin elinde bulundukları tabloların umurunda değildir, halbuki kaynıyan ve canlı birer heykel olan bazı kadınlar, bundan azap çekerler. Nasıl? diye kendi kendilerine sorsa-

lar, gerektir: Güzel ve sıcak, veya çirkin ve soğuk oluşum kocam için müsavi midir?

— Erkeğin tavır ve hareketi buna müsbet bir cevap teşkil ederse, kadını, kıymetini hakkile takdir etmesini bilen bir erkeğe kendini vermekte hür sayarım.

Yakınlarının Elenutsa diye çağırdıkları Orobeano, benim fikrimdeydi ve kıymetini takdir ettiriyordu, fakat bu hususta öyle hareketli davranıyordu ki, hey Allahım! Onun sevişine bakarken insanın başı dönüyordu. Âşık değiştiriyor değildi, hayır. Âşığı hep aynı adamdı, bu da gösterir ki, güzel kadın da tatmin edilirse, erkeğe sadık kalabilir. Yalnız Elenutsa kolay tatmin edilirlerden değildi: Gün veya gece geçmezdi ki, onun bir dişi geyik gibi âşığının birinci kattaki odasına tırmandığı görülmesin. Bir çeyrek sonra, alı al, moru mor, koyu mavi gözleri kalbini dolduran bütün minneti haykıran bir ışıkla parlıyarak, aşağı inerdi ve muhtemel tehlikelerin önüne geçmek içindir ki, kocası geldiği zamanlar, sadık, seven bir kadın gibi onun gözlerinin içine bakar, bu "kısa" saadet gününün bütün dakikalarını kocasına hasreder, hattâ lûtufkârlığını, Bükreş'e dönmek için gece yarısı trenine giden kocasına yolun bir kısmında refakat etmiye kadar götürürdü.

İşte bu sonuncu hareketi onun başını yedi.

Bay Orobeano'nun böyle bir sevgi deliline ihtiyacı yoktu, ve bunu ancak gururunu okşadığı için takdir ediyordu. Pazar gününü, yarı bunak annesile, okşamalarını kocalığın verdiği bir hak saydığı karısı arasında geçiriyordu.

Ne dışarı çıkar, ne de kimseyle görüşürdü. Tek zevki, balkona çıkarılan bir şezlong üzerinde, dalgın bir tavırla seyrettiği güzel çınarların gölgesinde dinlenmekti. Cıvık tezek!

Bu tezeğin etrafında, en çok arzu edilen kadınlardan

biri. herhangi bir ihaneti imkânsız kılmıya çalışarak küçük aşk komedisini oynuyordu. Sonra, gece yarısı oldu mu yataklı vagon kompartımanında onun yanında yer alırdı, bay Orobeano, başka hiçbir kadının kocası için böyle bir fedakârlıkta bulunmadığını söyliyebilirdi. Onbeş dakika sonra, tren, Tuzlu-göl'den beş kilometre mesafedeki Silistre'de dururdu. Bayan Orobeano son bir defa kocasını öper, bir köylü arabasına biner, kolları lâvanta çiçeklerile dolu olarak, aşkına koşardı.

Son pazar, onu sabahın saat ikisine kadar beyhude yere bekledik. Her zamanki gibi, karanlığa gömülmüş, büyük yolda sessizce arabasını süren köylünün arkasından, bir saman yığını üzerinde, onun beyaz silueti görünmedi.

Ancak şafak vaktidir ki, bir jandarma, yüzü sapsarı bir halde, gelip bize anlattı:

— Bayan Orobeano bir demiryolu geçidinde parçalandı. Bay Orobeano'ya yolda haber verildi, kaza haberini ihtiyar annesinden saklamak icap ettiğini size bildirmemizi telefonla söyledi. İlk trenle gelecek. Kaza kurbanının cesedi, Göl'ün revirindedir, fakat tanınacak gibi değil.

Ve adam, korkulu bir bakışla ilâve etti:

— Halbuki, köylü ile hayvanlara birşey olmamış. Tren yalnız arabanın arka tarafına çarpmış.

Elbette! Kadir-i Mutlak'ın atlarla ve köylü ile görülecek bir hesabı yoktu ki!

Sabahın yedisine doğru, bütün cesaretimi topladım ve revire gittim. Arkadaşım olan revir bekçisi, cenazeye bakmamı doğru bulmadı:

— Şekilsiz bir yığından ibaret. Sağlam kalmış yalnız bir kol var.

— Bırak bu kolu göreyim.

Yalnızdık. Pis bir odanın zemininde, kanlı bir örtü

ile örtülmüş bir yığın duruyordu. Bekçi, örtünün ucunu biraz kaldırdı: Pek iyi tanıdığım beyaz, ince, kansız bir elceğiz göründü. Diz çöktüm, kafam bomboş, şakaklarım çatlıyacak gibi atarak, onu öptüm.

Adam:

— Yoksa bu kadını sevmiş miydin? diye sordu.

— Çok.

Aynı dakikada, bay Orobeano ile İbrail'in bütün adliye erkânı çıkageldiler. Kapıya doğru çekildim. Böyle bir felâkete uğramış olan kocanın yüzünde büyük bir acının alâmetleri yoktu. Yalnız biraz sararmıştı.

Bir lâhza sonra, hiç değişmemiş bir sesle, şu mülâhazada bulunduğunu işittim:

— Zavallı Elenutsa! Beni daha az sevmiş olsaydın, bu felâket başına gelmiyecekti...

Oradan uzaklaşırken: "Koca dangalak!" diye düşündüm.

V

MİHAİL'İN ÖLÜMÜ

Mihail öldü, ben şimdi ruhunu kaybetmiş bir gölge gibi dolaşıyorum.

Akdeniz! Artık seni sevmiyorum. Üstüste üç sene o, senden güneşli bir kulübecik dilendi. Bitlerden ve yılanlardan yana pek cömert davranan sen, ondan bunu esirgedin. Yeryüzünde bulunuşu yaradılışın hatâlarını mazur gösteren ve düzelten o nadir insan, hastalıktan donmuş kemiklerini ısıtmak için senin güneşin altında mütevazı bir köşecik bulamadı.

Tuh!.. Hayat tanrısal bir dolandırıcılıktan başka bir şey değilmiş.

1909 Ağustos'unda bir gün İbrail'den ayrıldık. Bir bastona dayanarak ikibüklüm yürüyordu. Mavimtrak yüzünden devamlı surette yağlı bir madde sızıyordu. Hiç durmıyan öksürük ve balgam, nefesini kesiyordu. Bununla beraber, sık sık benimle konuşmak isterdi, fakat ancak otururken konuşabiliyordu.

Gözlerime, kulaklarıma inanmak istemiyerek, can evimden vurulmuş bir halde, onu dinliyordum. Mihail gidiyordu. Mihail ölüyordu. Artık yaşamıya devam etmem için ne sebep vardı?

Bu ıstırap da bir yalan! Bugün bunu anladım: Dört senedenberi umuyorum. Halbuki, gemi Odesa'ya hareket ederken, bana açıkça söylemişti:

— Şunu iyi bil: Eğer deniz fena olursa, çok ıstırap çekersem, kendimi denize atacağım, benden mektup almazsan, bil ki, sebebi budur. Aksi halde, Odesa'ya varır varmaz sana yazacağım, sonra Kazan'a kadar yoldaki bütün şehirlerden mektuplarımı alacaksın.

Bana bunları 1909'da söylemişti. Şimdi 1913'teyiz. Hâlâ Odesa'dan gelecek ilk mektubu bekliyorum. Şu halde en büyük dostun kemikleri Karadeniz'in dibinde yatıyor!

Hâlâ, günde birkaç defa, sokakta yalnız gezerken, birdenbire dönüp sol yanıma baktığım oluyor: Mihail daima orada bulunurdu. Altı sene onu hep orada hissettim. Küsüşmelerimizin, bir iki aylık ayrılışlarımızın teşkil ettiği "dostluk tatilleri"nden bile, hayali daima solumda hazır bulunurdu. O kadar hazır bulunurdu ki, uzun uzun görüşmeler yapardık.

Çünkü asla kırgınlıklarımız birbirimize ne derece bağlı olduğumuzu bize unutturamamıştı. Bağlıydık. Burada, **sevgi, dostluk** mefhumları bizim ruh birliğimizi tarif etmekten âcizdir. Bu, bize mahsus bir yaşama tarzıydı. Seneler boyunca kâni olmuştuk ki, kimsenin bize ihtiya-

ci yoktu, ve bizim de birbirimize olduğu kadar kimseye ihtiyacımız yoktu.

Etrafımızda insanların seviştiklerini, sonra da seviş-meyiverdiklerini görüyorduk. Bazıları da severlerken ayrılıyorlardı: Ekseriya bir kadının hırçınlığı yüzünden. Fakat her iki halde de, bir müddet geçince, vaktile birbirini sevmiş olan gözleri kayıtsızlık, hattâ unutma kaplıyordu.

Ey sevgi gururu, halbuki sen sade gururdan ibaret de değilsin! Yaradana bin şükür: Her şeyi ezen, her engeli aşan, mayamız olan çamurun bütün çirkefine rağmen muzaffer olan sevgiyi kalbim tanıyor, Mihail'in kalbi de tanımıştı. Heyhat ki bu zafer, ayrıldığımız gün Mihail'in yüzü gibi, ölüm terleri dökerek elde ediliyor!

Kavgalarımızdan sonraki ayrılışlarımızın bizi tecrübeye koyduğu sıralardadır ki, bu zaferin daha çok farkına varıyordum. Bunlar, bizim birbirimizi en çok sevdiğimiz, yani hiç katışıksız, tam bir anlaşma ile seviştiğimiz zamanlardı. Kırgın kalplerimiz, o zaman, birbirini arar ve yuvalarına dönen kırlangıçların kolaylığile buluşurlardı. Mihail'in ruhunu solumda hissederdim. O da benimkini sağında duyardı. Ölmez kuvvetler arasında engel olur mu?

Bu sessiz görüşmelerinde, ruhlarımız birbirlerine neler söylerdi? - Hiç... Boş şeyler - Bugün ben otuzuna yaklaşan bir adamım, Akdeniz'de enine boyuna altı yıl seyahat ettim, çok okudum, çok gördüm, çok hissettim, ve pek iyi anlıyorum ki, Mihail'in bilgisinin beni teshir ettiği, düşüncelerini, kanaatlerini ekseriya benimsediğim doğru olmakla beraber, ona karşı sevgimin asıl sebebi, arkadaşımın şahsiyetindeki bu hususiyetler değildi, - nasıl ki, onun da beni aynı derecede büyük bir sevgiyle sevişinin sebebi, bende bulduğu herhangi elle tutulur, tarif edilir, değişmez vasıflar olamazdı.

Hayır. Biz tezatlarla doluyduk. Başlangıçta tezatlar

ondan fazla, bendeydi. Sonraları, verem ve ölüm korkusu vicdanını kararttığı ve onu, kâh kendisini katolik yapmasına ramak kalan Kahire'deki seksenlik Yahudi ve Katolik milyoner patronunda, kâh aynaroz keşişlerinde, kâh Tuzlu-Göl oteli sahibesinde selâmeti aramıya sevkettiği zamanlar, güzel yüzünü kaplıyan çirkinliği görmemek ve ruhumda onu kusursuz saklamak için kendimle ne mücadelelerde bulunmak icap etti.

O zamanlar iyi kalpli Kir Nikola'nın • iğrenç börekçi dükkânında, **Jack**'ı aslından okuyan bitli uşağı hatırlıyordum. Bir lokma ekmek için en zahmetli işlere katlanan bu genç asılzadenin ihtiyarî serseriliğini düşünüyordum. Hayatın kendisine nasip ettiği çirkinliklere rağmen, güzel ve iyiyi bir din gibi yaymak isteyişini de terazinin gözüne atıyordum. Bu din, kendi imanımı teyit ediyordu, delikanlılık çağının annemden başlıyarak en âdi ayyaş kadına kadar, bütün mahallenin bana deli demekte ittifak ettiği bir ânında, beni ümitsizlikten kurtardı.

O zaman ruhlarımızı birbirine lehimledik.

Hepsi bundan ibaret. Ruhlarımızın birbirine söylenecek çok şeyleri yoktu. Edebiyat âleminde, âhengin, mutlak sessizlikten doğduğunu sanıyordum. Söz, Allahın, yeryüzünün tek kibirli hayvanına yüklediği bir çile olmalıdır.

Mihail'le benim aramızda dostluğu besleyen dinamo, konuşma değildi, hattâ bizim **maddî mevcudiyetimiz** değildi, sadece birbirimizin şuurunda mevcut oluşumuzda, belki de bakışlarımızın ilk defa karşılaştığı lâhza, aramızda mutlak bir âhenk vücut bulmuştu.

O zamandanberi, sözler bizi ekseriya kırdı ve birbirimizden ayırdı, sükût asla. Zira bizim mûtad konuşmalarımız, bütün fânilerinkinden başka türlü olmuyordu, yani bu konuşmalara aynı iyi niyeti, fakat gene aynı gurur hissini katıyorduk. Biz birer aziz değildik. Dostluğumuz için, koca bir mihenk taşı rolünü görmüş olan

parayı, beraberce kazanıp harcanan parayı da unutmamalı. O, birçok defalar ruhumuzu zehirledi. Birbirimizi haksız olarak, hodbinlikle itham ettik. Ağzımızdan oldukça ağır sözler kaçtı.

Fakat anlaşmazlığımızın sebebi ne olursa olsun, vicdanlarımızın ruh birliğini silemedi. Bu ruh birliği, tam altı sene etrafımızda gördüğümüz dostluk bağları arasında, eşsiz bir örnek teşkil ediyordu.

Artık bitti!

Bütün dünyada olanlardan hiç birinin öteki dünyada bulunmadığı demek doğruymuş! Mihail'in ruhunun, hâlâ ten kafesimin mahpus tuttuğu ruha artık ihtiyacı yok. Ben de artık hiç onu solumda hissetmiyorum. Bilâkis, mutlak ayrılışı, her türlü anlaşmanın tamamile yok olduğunu mükemmelen hissediyorum. Onun, ruhu artık beni çağırmıyor. O artık **başka bir şeydir.** Şimdi o herhalde **bütünle bir vücut** olmuştur. Ve bu **bütün:** Kimsenin değildir, bizim **herbirimizin** olduğundan çok başka olmalıdır.

Ne dediğimi pek iyi biliyorum. Anlamama yardım eden gene ruhumdur. O bile artık benim için, Mihail'in yaşadığı zamanlardaki mahiyetini kaybetti. Arkadaşımın ruhu maddî engellerden kurtulduğu zamandanberi o da çok değişti. Ve o, bu kurtuluşun tarihini sarahatle bildi. Hattâ beni bile haberdar etti. Ben, inanmak istemedim. Altı aylık ümitsiz bir bekleyişten sonra, bedaheti teslim ettiğim zaman, ruhum bana yabancı veya âdeta hasta gibi göründü. Yahut uykuda. Daima solumda duran o kudretli hayat için ürperdiğini artık duymadım.

Çünkü, artık solumda karanlık bir uçurumdan başka bir şey yoktu.

Şimdi ben bu uçurumun, bu açık çukurun kenarından gidiyorum.

Ve ne garip! Yavaş yavaş dokuz sene evvelki peri-

şan mahlûk oluyorum. Mihail'i tanımadan evvelki, kendi hakkımda ne düşüneceğimi bilemediğim zamanlardaki halime dönüyorum.

Bununla beraber, solumda boşluk varsa, sağımda dünya var. Bu dünya, Mihail'i tanıdıktan sonra, bana o kadar çirkin ve hasım görünmüyordu. Herhalde onu kabul ediyordum.

Bugün o bana her zamankinden yabancı görünüyor. Bir adam onu bana yaklaştırmıştı. Aynı adama, ölümile, beni ondan uzaklaştırıyor. Mihail'le birlikte geçen hayatımda, duymuş ve sevmiş olduğum şeylerin hiçbirini, dünyada yalnız dolaştığım zamandanberi duymuyor, sevmiyorum.

Bu hissin müphem bir tarafı yok. Mihail, bir hakikat miydi, yoksa bir hayalet miydi, diye düşünmiye başlıyorum. Eğer bir hakikat idiyse, şu halde bu, İsa'nın hakikatine benziyor. İsa hayata bir daha dönmedi. Mihail de öyle. Dört senedenberi, onu insanların arasında ne kadar arasam, mevcut olmadığını daha iyi farkediyorum. Demek ki, Allahın insanlar arasına ebediyetinin büyük günlerinde gönderdiği bayramlık ruhlar var.

Bu ruhları, yalnız bizim sevgimiz görüp tanıyabilir. Yalnız sevgimiz onları takip edebilir. Zira bunlar, hiç bir şeye benzememekle beraber, her şeyde görünebilirler; hattâ bir ahırın hayvanlarında bile.

Heyhat! Bize Ebediyetin büyük günlerinde yaratılmış ruhları keşfettiren bu sevgiyi bile, hergün kullanmamız nasip olmaz. Yükselişin her mertebesine göre bir imkânlar basamağı vardır.

Mihail'in ölümile beraber benim bir insanı Allah gibi sevmek imkânlarım da kayboldu. Ve dünya yüzünde hangisinin daha çok eksik olduğunu bilmiyorum: Bu hayat tanrıları mı, yoksa onların *ölçüsündeki sevgi mi*? Bana, ikisi de aynı esrarlı yollardan geldiler ve gittiler.

Bu bir ziyaret oldu. Dokuz sene sürdü ve bende bir itiyat haline geldi. Bunun başka türlü olamıyacağını sandım. Hayır, bu sadece benim büyük bayram günümdü. Bir güneş tutulması gibi kayboldu. Hergünkü adamlara ve ben de dahil olduğum halde, hepimizin ayaklarımızı ısıtmak için kullandığımız sevgiye döndüm.

Şimdi her şey ılık.

Ruhum, hiçbir şey olmamış gibi davranıyor. Uyuyor. Benim suallerim karşısında dilsiz kalıyor. Onun için bütün vaziyetler kabul edilebilir, çünkü o Edebiyete ayak uydurmuş ve hâtırayı unutmuş gibi görünüyor.

Fakat âdi adımla giden ve Mihail'i hatırlayan ben, ıstırap çekiyorum. Benim Ebediyetim, sabahleyin uyanınca elime düşen gazetedir.

Mihail benim hakikatim olduğu zamanlar, ben onun temposiyle yaşıyordum. Bu, onu Kir Nikola'nın dükkânında keşfettiğim gün başladı ve İbrail iskelesinin rıhtımında benden ayrıldığı zaman, sona erdi. O zamanlar hayatın büyülküğüne iman etmiştim.

Bugünse o insanı kaybettim. Gene Mihail'den evvelki hayatımı yaşıyorum. Etrafımda yemek ve çoğalmak için yaşıyan her zamanın ve her yerin insanlarından başka kimseler görmüyorum. Onlardan nefret etmiyorum, ama beni hiç alâkadar etmiyorlar. Dünyayı bir yemekhane ve hara gibi görmeye alışmamışım. Şüphesiz, insanlığın yüzükoyun yerde sürünmemek için elinden geleni yaptığını bilmiyor değilim, ama ne yalan söyliyeyim, bu hususdaki gayretleri bana acınacak şeyler gibi görünüyor. Hiç bir büyük şey yapılmıyor.

Tanrısala doğru yükselişler, ışıktan ilâhîlerdir. Bunlar benzin kokmazlar. Ben, olduğum gibiyim, ne övgülere, ne yergilere hak kazanmışım. Büyük olmak benim elimde değil. Şu halde âdiliğini hissetmekte haklıyım.

İşte bayağı insanların kanunu.

Bu benim kanunum değildir. Mihail'in kıymetini ilk bakışta anlamış tek adam oluşum nedendir? Dahası var; neden ben hayattan onu istemiş ve onu aramış olmakta yalnızım? Çünkü insan ancak emin olduğu şeyi arar, tıpkı hiçbir şey keşfetmiyen dâhi ve kâşifler gibi. Ve şimdi, ki arkadaşımı kaybettim, bundan, kendi ruhumu tanımıyacak derecede ıstırap çekmekte neden yalnızım?

Ah! İstisnaîye kavuştuktan sonra tekrar alelâdeye dönmek ne hazin şey!

Herkesin herkese karşı dostluğu... Dostluk, içeri alınmak için sırasını bekliyen ikinci derecede bir his...

İşte şimdi bulabileceğim bundan ibaret. Beğen beğendiğini al. Beli kamalı dostluktan sosyalist "tıras" dostluğuna kadar her zevke göresi var.

Hepsi dış odada sıra bekliyorlar. En büyük kusurları bu. Çünkü, sevgiden bahsedilirken, ben yalnız bir türlüsünü anlarım: Bütün hayat meselelerinde en öne geçeni.

Neden Allah hisler alanını, tıpkı bizim elbise dolabımıza benzetmiş: Hepsi birbirinden aşağılık yüz kat elbise?

İnsan, hayvanlar gibi yaşayıp ölebilirdi: Bunlar basitlikleri içinde asaletten mahrum değildirler ve insandan çok daha az zalimdirler, zira işkenceyi bilmezler. Gündelik ihtiyaçlarımız için emrimize amâde olan bu görülmemiş derecede çeşitli duygular, bizim için, bir üstünlük alâmeti midir, yoksa bir musibet midir?

Fakat, Yaradanın hikmetinden sual olunmaz. Mihail'le benim için, bize insanı Tanrılığa yaklaştıran bir sevgi bahşetmiş olan Tanrıya şükretmekten başka yapacak bir şey yoktu, bu sevginin hiç bir maddî tarafı yoktur. O, vücuda diğer hisler veya ihtiraslar gibi haz veya elem vermez. Zira, onun sahası ruhtur. O, sade huzurdan ve devamlılıktan ibarettir.

Mihail'in son günlerini anlatacağım.

Bir daha Mısır'a yalnız bir kere döndü, ve bu 1908-1909 kışında oldu. Tabiî ben de kendisine refakat ediyordum. Hâdiselerin mâni olması yüzünden oraya her zamankinden daha geç gittik. Bobesko otelinden Eylûl'de ayrıldıktan sonra, dostum bir gribe yakalandı, Ekim'in yarısına kadar tedavisile meşgul oldu, iyileştiği ve harekete hazır bir hale geldiği zaman havalar bozdu.

6 Aralık Ay Nikola yortusuna kadar, bütün sonbahar pek kötü geçti. Hep anacığımın evinde sıcakta oturduk, tabiî o da bundan pek memnun oldu. Gazeteler bize deniz hakkında en fena haberleri getiriyordu, fırtınalar hemen hiç dinmek bilmiyordu. Mihail'in içi eriyordu.

Pencerelerde sağanak halinde yağan karlı yağmurlara bakarak:

— Bunca açık hava ve güzel güneş günleri boş oldu! diyordu.

Katlanmak zorunda kaldık. Böyle bir havada gitmemize imkân yoktu. Mihail'i deniz fena halde tutardı. Bir hayli okuduk, annemi eğlendirmek için sık sık iskambil oynadık, kâh yüksek edebî meseleleri münakaşa ederek, kâh ruhlarımızı dostluğumuzun ışık banyosu olan o uzun sükûtlara gömerek ocak başında tatlı geceler geçirdik.

Nihayet, 6 Aralık'tan sonra, kuru don güzel havaları getirdi. Zavallı anamı keder içinde bırakarak uçup gittik.

Mısır'da geçirdiğimiz bu mevsim hiç de hareketli olmadı ve benim mûtad fantezilerim olmasaydı, hiç hâdisesiz geçebilirdi. Fakat ancak bu memleketlerde görülen yeni bir serap karşısında apışıp kaldım. Mihail'e gene itaatsizlik ettim, fakat zararımız büyük olmadı.

İşte başımıza gelen:

Bu sefer bütün kış çalışmadan yaşıyacak kadar zengindik. Bobesko otelinden Mihail binbeş yüz, ben de bin frank biriktirerek ayrılmıştık. Noel arefesinde, Nil'in cazip bir köşesinde güzel bir odaya yerleştiğimiz zaman,

bu paradan elimizde daha iki bin frank vardı. Mütevazi bir Rum lokantasında yediğimiz iki öğün nefîs yemek, üç günde bir ya Piramitler tarafına, yahut da Helyopolis'e doğru bir tramvay gezintisi yaparak geçirdiğimiz bir haftalık muntazam bir hayattan sonra, tecrübe bize gösterdi ki, umumî masraflarımız ayda iki yüz frangı geçmiyordu.

O zaman Mihail'in yüzüne tatlı bir huzur yayıldı. Böylece, her türlü maddî endişelerden uzak, aylarca yaşıyabilmek düşüncesi, ona ümitler veriyordu. Şimdi artık o en basit bir işi bile yapacak halde değildi. İyileşmeden tekrar çalışmaya mecbur kalmak ihtimali onu kara kara düşündürüyordu. Bana diyordu ki:

— Şimdi yaşadığımız gibi, iki senelik hayat, işte kaderimden istediğim bundan ibaret. Mısır'dan ayrılmazdım. Kışın Kahire'de, yazın İskenderiye'de. Hattâ günde bir tek iyi yemekle yetinirdim. Kitaplar da dahil olduğu halde, bana haftada beş franktan fazlaya mal olacak her türlü eğlencelerden vazgeçerdim. Yalnız başıma, bu bana ayda yüz yirmi franka mal olurdu. İki sene müddetle kim bu parayı bana verir?

— Ailenden başka kim verebilir?

— Gene ailemden bahsediyorsun. Sana demedim mi ki, ancak ölmek üzere eve döndüğüm gün benden haber alabilirler. Aksi halde, onlar için ölmüş bir adamım.

Ona: "Kal! Ben çalışır, sana yüz yirmi frangı bulurum!" diyemediğime öyle üzülüyorum ki! Ama, kendi ihtiyaçlarımı bile adamakıllı karşılayamazken, ona bu parayı nereden verebilirdim?

Yemeklerimizi yediğimiz ve günün bir kısmını geçirdiğimiz Musiki mahallesinde yeni tanıştığımız bir ahbaba bir gün bu sıkıntımı açtım. Bu, benim yaşımda, genç, fakat kibirli ve çıtkırıldım bir Romendi, pansiyon, kahve ve bilhassa hergün birinci sınıf nişancılar üzerinde bahislere girdiği "güvercin avı" arasında haftada üç yüz

franga yakın para harcardı. Bizi de birçok defalar bu "güvercin avı"na götürdü, zira cömertti, gelişigüzel fakat açık yürekli bir cömertlik, ona bir aylık parasını bir haftada sarfettiren, sonra da dostlarından, hattâ konsolosumuzdan para istemeğe mecbur eden hafiflikleri yüzünden yapılan alaylara hiç kızmazdı.

İsmi Todor Moldovan'dı, fakat kahve halkı, ona daha çok Todorika derdi. Romanya'nın güzel bağlık vilâyetlerinden birinden olan Moldovan, bizde iyi aileden çocuklara halkın dediği gibi, kendisini "kişi evlâdı" olarak tanıyordu. Yakında mühim bir mirasım da "gagasına düşeceğinden" bahsediyordu. Bu iddialar, Darb-el-Barabra sokağı usta yalancılarının nazarında kolaylıkla birer **"palavra"** yerine geçerdi. Fakat herifin elinde tesir yapan hakikî bir vesika vardı: Bu, üzerinde resmini ve "İçişleri Bakanlığı memuru" ibaresini taşıyan birinci mevki bir demiryolları permisi idi. Sonra, bazan konsolosumuz Bay Bâcleanu'nun yanında otomobilde görüldüğü de olurdu. Bu konsolos, pasaportta yazılı olan **yardım ve himayeyi** kendisinden istemeye giden bütün Romen dökümtülerine pek sert davranmakla maruftu. Halbuki, bir sefer, Moldovan konsolosa biri ile bir mektup göndermiş, adam kendisine beş sterlin getirmişti. Bu hâdise, kahvede oluyordu. Bütün alıklar, hattâ ağırbaşlı adamlar buna şaşıp kalmışlardı. "Mirasyedi"lik şöhreti bu suretle yerleşmişti.

Bir başka rivayet, buna eklendi: "Todorika'nın **Kudüs'te akrabaları** varmış," bu söz Bakanlıklarda nüfuz sahibi bir adamdır, mânasına gelir. Hemen Mısır'da kıyamet gibi kaynaşan Romen kaçakları ve ipsizleri lehine ricalar ve tavassut vaatleri gırla giderdi.

Bu vaziyet Todorika'ya canının istediğini kafese koymak imkânını veriyordu. Çünkü en merhametsiz bir konsolos bile, buna boyun eğiyordu. Hattâ "mirasyedi"nin "hastalık sebebinden" iki aydanberi izinli olarak bulun-

duğu Kahire'de hayli dolgun borçları olduğu da söyleniyordu. Gerçi, Romanya'dan her para gelişinde, Moldovan alacaklılarının bir kısmına ve bilhassa Bay Bâcleanu'ya para veriyordu, ama, şurası da muhakkak ki, bu ödemelerin ertesi günü de, ödünç almalar yeniden başlıyordu, yaşayış tarzı ve bilhassa "güvercin avı" eline avucuna giren bütün paraları çarçabuk eritiyordu.

Mihail, Todorika'ya nezaketle muamele etmekle beraber, ona şüpheli bir gözle bakıyordu. Öteki ise, dostunun kibarlığına hayrandı, onu can sıkıcı Fransızca sohbetlerle - Mihail: "Savoie ineklerine lâyık bir Fransızca" diyordu - usandırıyor ve hoşuna gitmek için ne yapacağını bilemiyordu. Paralı olduğu günler bizi iyi lokantalara, tiyatrolara götürüyor, otomobille gezdiriyor, öğleden sonraları "güvercin avı"yla bize işkence ediyordu. Burunları dibinden atılan tüfeklerle bu hayvancıkların yere serilmesi, bizim kaçığın bütün diğer taraflarından ziyade bizi isyan ettiriyordu.

Bir gün Mihail bana dedi ki:

— Bu Todorika'dan uzaklaşsak fena olmaz gibi geliyor bana. Ben kendi hesabıma bundan böyle ondan hiç bir şey kabul etmiyeceğim, çünkü herşeyden önce o, bir ahmaktır. Okuduğu kitaplara bakılırsa, gerçekten ahmaktır: Kara Elbiseler; Kızıl Maskeli Şato Sahibesi, İspanya'da Bir Cinayet.. ve saire. Parasız bulunduğu müddetçe, sürü sürü böyle kitaplar okurdu.

Onunla alâkamızı kesmeye razı olmadım, çünkü bir gün, Misail'in nazik vaziyeti dolayısile üzüntümü kendisine açtığım zaman, Todorika, gözleri nemlenerek bana demişti ki:

— Ne diyorsunuz? Bay Kazanski gelecek yaz nereye gideceğini bilemiyor mu? Düşünecek şey mi? İkiniz de bize, Câmpulung'a gelirsiniz. Biliyorsunuz ki, orası

veremliler için ideal bir iklimdir. İstediğiniz kadar kalabilir, kendi evinizde gibi rahat yaşarsınız.

Çılgına dönmüştüm. Ümit beni körletmişti. Mihail kurtulmuştu!

Mihail de heyecanlandı:

— Evet... Câmpulung, Romen İsviçresinin güzel bir köşesidir, ve seni temin ederim ki, şeytan bile davet etmiş olsa, parasız bir davet karşısında nazlanmam. Ama şu Todorika serseminin anlattığı ve anlattırdığı şeylerden hiçbirine inanmıyorum.

— Fakat senin vaziyetini benden öğrendiği zaman gözlerinden yaş geldi!

— Ben de kalpsiz olduğunu söylemiyorum. Fakat o, tam muvazenesiz bir cahildir. Ona hiç itimadım yok. Meşhur demiryolları permisinin bir seneye yakın bir zamandanberi müddeti geçmiş olduğunu farketmedin mi? İçişleri Bakanlığındaki memuriyetine gelince, bu da bütün "meslekten talebe"ler gibi, basit bir sivil memurluktan ibaret olabilir.

— Ne isterse olsun, umurumda değil, onu kendime dost edinecek değilim. Fakat konsolosumuzun ailesini tanıdığı muhakkak, aksi halde, konsolos ona itimat etmezdi. Todorika bize yaptığı vaadi tutarsa, bir sene ona çiftlik uşaklığı etmeye hazırım.

Mihail, şüphelerden vazgeçmedi. Ben ümitlerime sarıldım. Ve öteye beriye dâvetlerini kabul etmeden, kendisine dostça muamele etmekte devam ettik.

Todorika, vaadini Mihail'e tekrarladı ve: "İyileşmesine yardım etmek saadetini" kendisine çok görmemesini yalvardı.

— Hem yalnız siz değilsiniz. Korbeanu da gelecek.

Korbeanu, İbrail dokları atölyelerinin mükemmel bir tornacı ustasıydı. Bu çocukluk arkadaşım, veremdi, tabiatı icabı olan pek hüzünlü ciddiyeti, sessizliği ve ar-

tık iyileşemiyeceğine olan kanaatile üç aydanberi Kahire sokaklarında dolaşıyordu. Daha çocukluğundan beri, iki ihtiras gönlünü tutuşturmuştu. Av ve akordeon. İkisinde de usta sayılırdı. Fakat av yüzünden bir gün zatülcenbe tutuldu, hastalık sonra vereme çevirdi. Geçen sene, altı aylık bir ücretli mezuniyetten sonra, devlet kendisine yol vermişti. O zamandanberi, fakir ailesinin ve âşık olduğu akordeonunun kendisine temin ettiği beş on para ile ölmiyecek kadar geçiniyordu.

Sessiz, nazik ve bir kuzu gibi uysal, her akşam Darbel-Barabra'da Goldenberg'in taraçasında oturmaya gelirdi. Ve orada, yanağı çalgısına dayalı bakışları uzak İbril'in bataklık korularına dalmış, akordeonun sayısız dişleri üzerinde zarif bir şekilde dolaşan parmaklarını unutur, âletinden binbir türlü nağmeler çıkarırdı. Korbeanu, hep kendi zevki için çalar ve sanatının kendisine kazandırdığı en coşkun övüşler karşısında bile marîz ciddiyetini bırakmazdı. Ona verdikleri beş on parayı, sevimli bir baş eğişile kabul ederdi. Uzun konuşmalara hiç yanaşmazdı.

Bir kere bana demişti ki:

— Ne diye konuşmalı? İnsanlar hemen daima hiçbir şey söylememek için konuşurlar. Mihail'le senin yaptığınız gibi enteresan konuşmalarda ise, söze karışmamayı tercih ederim, çünkü iyice anlıyamam. Bilirsin ki, ben hayatımda yalnız üç şey yaptım: Çalışmak, avlanmak ve akordeon çalmak.

Acı bir gülümseme ile ilâve etti:

— Şimdi dördüncü bir şey yapıyorum: Yavaşça geberip gidiyorum!

Mihail nadir insanlara gösterdiği bir alâka ile Korbeanu'yu seviyor ve sayıyordu. Onun da Todorika tarafından Câmpulung'a davet edildiğini işitince, dostum bir gün ona sordu:

— Söyleyin bakalım, Korbeanu, bu davetin ciddiliğine inanıyor musunuz?

— İnanmaya mecburum, cevabını verdi. Todorika şimdiye kadar benden on İngiliz lirası borç aldı.

— Sizin gibi ekmekle sardalya yeyip geçinen birinden on lira mı aldı?! Ona bu kadar büyük bir parayı nasıl verebildiniz?

— Ne bileyim, azar azar.

Mihail kızarak:

— Vay dolandırıcı vay! diye haykırdı.

— Dolandırıcı olduğunu sanmıyorum.

— Niçin? Konsolosunuzun itimadını kazandı diye mi? Bu da lâf mı?

— Cebinden yüz tane konsolos çıkaracak kıratta ihtiyar bir tilkinin itimadını kazandı. Bu adam, elli senedenberi Muski'de berberlik eden Romanyalı Nikolau'dur. Nikolau'nun Romanya'da görülecek bilmem nasıl bir işi varmış, Todorika ona Bükreş'ten resmî bir kâğıt getirtmiş ve berber apışıp kalmış. Şimdi gidin de her sabah Nikolau'nun Todorika'ya ne itinalar gösterdiğini görün. Bir mihraçe için bile bu kadar candan yorulmaz, çünkü zengin bir pintidir. Konsoloslara ve kimseye metelik vermez. Bununla beraber, Todorika'ya elli lira borç vermiş. İşte bana Bâkleanü'dan ziyade bu mesele itimat telkin ediyor. Nikolau'dan kimse bir şey sızdırmaya muvaffak olamamıştır.

Mihail:

— Öyleyse onu ilk yüzen Todorika olacak! dedi.

Dediği doğru çıktı, yalnız Nikolau için değil, herkes için ve... bizim için! Günün birinde, Todorika telâş içinde gelerek benden beş lira ödünç istedi, ben de Mihail'e o kadar ısrar ettim ki, parayı ona verdi, hemen ardından da bana dedi ki:

— Şu giden beş lira, bizim için beş hafta yan gelip

keyif sürmek demekti. Şimdi ahmak olan Todorika değil, biziz.

— Ama Romanya'dan ilk havalesi gelir gelmez, ondan parayı ısrarla isteyeceğim.

— Hayli zamandır havale mavale aldığı yok, şuradan beş lira alıp buraya, üç lira ödemekle vakit geçiriyor. Fakat insanların hilelerini görecek göz sende yok.

— Nikolau'da da mı yok?

— Nikolau'nun gözlerini kamaştıran "resmî vesika" oldu, fakat o bir ümmî olduğu için, o kâğıdı benim gözümle görmedi.

— Yani ne gördün?

— Sahte olduğunu!

— Ah! Mihail! Bazan ne kadar tatsız oluyorsun! Fakat berber bu vesikayı bizim elçiliğin kâtibine göstermiş, o da hakikî olduğunu söylemiş.

— Fakat, sonradan da o vesikayı teyid ettirmek için Romanya'ya göndermekten geri kalmamış. Bu teyidin ise geleceği yok.

— Nereden biliyorsun?

— Todorika'nın telâşından. Berberin içine şüphe düşüp saçının çizgisini kusursuz yapacağım diye eskisi kadar uğraşmadığı zamandanberi, tehlikenin kokusunu aldı. Şimdi, eğer yanılmıyorsam, bunun mantıkî neticesi, herifin yakında ortadan kaybolması olacak.

Moldovan'a seyahat parasını bizim beş lira temin etmiş, zira onu ne ertesi günü, ne de hiçbir zaman göremedik. Buna mukabil "mirasyedi" nin ortadan kaybolduğu akşam, Nikolau'yu gördük. Goldenberg'e gelip bize haber verdi ki, "muhtemel kaçak"ın ev sahibi sıfatile kendisinin eşyalarını kilitlemişti, fakat bunların arasında para edecek bir siyah elbiseden başka bir şey yokmuş.

Tornacıya:

— Bu elbiseyi sana veriyorum, dedi. Onun dolandır-

dıkları içinde en bedbahtı sensin. Bu gece eve dönmezse, yarın elbiseyi almaya gelebilirsin.

Korbeau mûtad mahzun tavrile berbere baktı:

— Mezara konulmak için üstümdeki elbise bana yeter. On liram daha çok işime yarardı.

Ah, Mihail'im! Bütün ömrümce senin ardından ağlıyacağım!

Son defa beraber Mısır'da geçirdiğimiz mevsim, arkadaşımın bana gösterdiği uysallık yüzünden ebediyen hâtıramda yaşıyaack. O, hemen daima haklı ve ben haksızdım. Artık beni eskisi gibi azarlamıyordu, hiç bir zaman. Bütün sevgime rağmen, muhakkak ki, büyük yalnızlığı, Romen halkının dediği gibi, "ölüm yılına girmiş olan"ların hissini duyuyor olmalıydı.

Benim arkadaşlığımı istemiyor değildi, bana karşı alâkası zerre kadar azalmamıştı, ama bakışlarında büyük uzletin haberini düşünen adamın, nüfuz etmeğe çalıştığı ve kabul edilir hale getirmeğe muvaffak olduğu, bir yere doğru hareketin sezişini okuyordum. Fakat Mihail, bu hususiaki hülyalarını kıskançlıkla ve tamamile kendine saklıyordu. Onu bu mevzuda tamamile sorguya çekmek günahını hiç bir zaman işlemedim, bu yüzden bana son derece minnettar olduğunu açıkça görüyordum. Ama ne acı geliyordu bana!

Lâik ölüm, düşünen insanın en acı işkencesi ve cezasıdır. Madem ki yaradılış insanı ömrünün kısalığını müdrik kıldı ve ona ölüm korkusunu verdi, ikinci ve ebedî bir hayata iman, onun için dinî olmaktan da fazla, insanî bir zaruret oluyordu.

Zavallı insanı hayatının en zalim ânında ümitsiz bırakmak insanî bir iş değildir! Hem neye yarar bu? Kime yarar? Bundan elimize geçen ne?

— Ah! Her şeyden kurtulmak istemek gururu! Muhakkak ki her şeyin bu dünyada biteceği hükmünü ver-

menin sorumunu duyacağız. Bizim ilim zihniyetimiz buraya varmamalıydı. Ölüme meydan okuyanların mağrur ölümlerinden söz açmayın bana: Bunlar aşksız ruhlardır! Hayat ve ölüm bahsinde münakaşa kabul etmez kat'iyet, irfan sahibi ahmağın vasfıdır. Ben hayatımın muayyen bir devresinde bu yoldan geçtim ve şimdi bundan utanıyorum; zira, irfan sahibi bir adam değilsem, ahmak da değilim.

Herkesten daha az ahmak olan ve bilgisi ile öğünmeye hakkı olan Mihail, hayat muamması karşısında uysal durumu ile benim için güzel bir örnek teşkil etti. Öleceği sene, büyük Meçhul'e sorduğu sessiz sualler, bugüne kadar şahit olduğum manevî mücadelelerin en kahramancası oldu.

Hiç bir cevap onu tatmin etmiyordu, fakat birbiri ardından, hepsini tevekkülle kabul ediyordu. Şüphesiz, vicdanında "günah" düşüncesi mevcut değildi ve kiliseden tamamile uzaktı. Bununla beraber, pek bitkin olduğu bir akşam, uzun bir sükûtu bozarak, birdenbire şunları söyledi:

— ... Ne olursa olsun, kilise ve bütün sunîliklerile birlikte dua yıkılmamalıydı. Onu muhafaza etmeliydik. O bizim zekâmızın mahsulü değildir. Bu, insanda doğuştan mevcut olan bir his, bir müdafaa insiyakıdır. İnsanlar onu kilisenin arabasına koşmak, ve onun mukadderatını paylaştırmakla hatâ ettiler. Kilisenin hiç de ilâhî olmadığı sonunda meydana çıktıysa, kabahat onda değil. Dua, sadece tanrılıktan ibarettir. Samimî olarak dua edemiyene, samimî olarak dua edenin üstünlüğü bundandır. Ben de dua edemiyorum. Bu büyük bir bedbahtlık, fakat elimden gelmiyor.

Ağzımı açmıyordum. Sessizlik yeniden odamızın karanlığını kapladı.

. . . . . .

Bu sözleri İbrail'de, hareketinin arefesinde söylemişti.

Ertesi günü öğleyin "Rus Denizyolları Şirketi"nin iskelesine beraber gitmiştik. Ben ondan daha kederliydim, ama muhakkak ki görünüşte.

Bir saat vaktimiz olduğundan, beni limanın tenha bir yerine götürdü ve bir direk yığınının üstüne oturdu. Bu ayrılığın müthiş olacağını biliyordu ve onu yabancı gözlerden saklamak istemişti.

Orada kendimizi unuttuk.

Bana kuvvet vermek için "Volga'nın biçilmiş samanları üstünde" nasıl tam bir istirahate kavuşacağını anlatıyordu, fakat ben yalnız onun kesik, hırıltılı nefesini dinliyordum, bu nefes bana fenalık verecek kadar içimi eziyordu.

Ansızın geminin düdüğü havayı yırttı. Birbirimizin kollarına atıldık. Onu ağzından öpmek istedim, fakat yüzünü yana çevirdi:

— Ağzımdan olmaz!.. Ağzımdan olmaz!.. Senin için çok tehlikelidir!

— Hayır, ağzından öpeceğim!

Ve ruhunu içtim.

VI

BATI'NIN ÇAĞIRIŞI

Mihail'in hareketinden sonra İbrail'de duramadım. Ertesi günü Bükreş'e gittim.

Vaziyetinin vahimliliğine rağmen, kalbim ümitle doluydu. Verem hastalığında mucizeler görülür. Onun intiharına nasıl ihtimal verirdim?

Fakat ilk onbeş gün geçti. Odesa'dan haber çıkmadı. Kendi kendime:

"Belki kendini çok yorgun hissetmiş ve bana yazmadan Kazan trenine binmiştir," diyordum.

Şimdiden yalan söylüyordum, zira Mihail sözünde durmayacak adam değildi. Sonra bir ay, iki ay... Hiç!...

O zaman, ümitsiz, uzun bir bekleyişe karar verdim ve insanların tarafına döndüm.

Gidiş ve dönüşlerde Türkiye'de, Yunanistan'da, İtalya'da kalarak birbiri ardından üç kış daha Mısır'a gittim. Akdeniz'de yaptığım bu son seyahatlerin bazı safhalarını başka kitaplarda anlattım. Bu seyahatler, 1913 deki Balkan Harbine kadar sürdü ve o vakit her zamankinden yalnız olarak, Bükreş'te kapanıp kaldım.

Akdeniz'e ait hikâyelerim gerçi çok rağbet gördü. Gazeteler, mecmualar bana sütunlarını açıyordu. Kuvvetlenmiş olan Sosyalist Partisi bana sahip çıkmıştı, fakat hep o otoriter tarzile, hep "disiplinsizliğimi", "mânasız hareketlerimi" çekiştirerek. O beni bütün militanları gibi yapmak istiyordu: Makinesinin basit bir çarkı...

Buna asla razı olmıyacağım.

Bununla beraber, biz iyi dostuz. Beni partinin gözdeleri arasına koymuş olan bir "kahramanlık"ım var. Mihail'in gittiği sene, 19 Eylûl 1909 da, pek sevdiğimiz rehberimiz Doktor Stanciof'un tevkifi, bir sokak savaşına meydan verdi ve bilhassa bizim taraftan epey kan aktı. Yiğit çocuklardan bir grubun başına geçerek kavgayı açan ben oldum. Nümayişimize mâni olmak istiyen polislerin zorbalığına tahammül edemiyerek üzerlerine atıldık ve barajı yardık. Bize kılıç salladılar. İnşa edilmekte olan bir evin önündeki tuğla yığınını kaldırıp saldırıcıların başına fırlattık.

Döğüş geceyarısına kadar sürdü, o zaman çevrildik ve hareketsiz kaldık. Yüz kişi tevkif edildi. O gece po-

lisin bodrumlarında bizi eşek sudan gelesiye döğdüler. Sabahleyin, ben de dahil olduğum halde, aramızdan sekizi sabıkalılar dairesinden geçirildik ve hapse tıkıldık.

Bu hâdise, bütün nazariyelerden ziyade beni, kaba polislerin zulümlerine uğramış olan adamlara bağladı. Dört sene sonra, bugün bile hâlâ o vak'adan bahsederiz, ve kendimize "kıdemli mücahitler" süsü veririz.

Partinin rejimine bir türlü ısınamıyordum. Dostluğu, benim anladığım mânada anlıyan ve yaralı kalbimle sevdiğim ve saydığım yegâne adam Kosti Aloman'dır. Bu, Paris'te beş sene yaşamış bir halıcı ustasıdır, hassasiyeti, kültürü ve hatiplik meziyetleri onu benim üzerimde bir üstünlük taşıyabilecek tek sosyalist militanı yapıyor. Ben böyleyim: Ancak beni geçeni sever ve sayarım. Kendisinden öğrenecek bir şeyim olmıyan ve takdir ettiğim faziletlerin hiç biri ile dikkatimi çekmiyen adam, ancak bulunduğum yerde peşimden geldiği takdirdedir ki, beni alâkadar eder. Onun bulunduğu ve benim zihnî kıymetleri üzerine koyduğum basamaktan daha aşağıda olan basamağa asla inmem.

Aloman, Mihail olmaktan uzaktır, çünkü Mihail benim ölçümün üstünde eşsiz bir adamdı. Fakat o, daha başka bir şey. Beni pek sevdiğim bir bakımdan alâkadar ediyor: Benim kanaatimce o, örnek bir ihtilâlcidir. İsyanı dostluk şefkatile birleştiriyor, ki bizim partide bu, son derece nadir bir vasıftır. Sonra kültürü, belâgati, tenkit ve müsamahayı reddetmiyen muhakemeli sadakati itibarile, benden üstündür. Böylece o, partiyle benim aramda bir bağ oluyor, yani demek istiyorum ki: Onun tatlı muamelesi sayesinde, kendimi ıstırap çeken ve bir gün güneşte yerini fethetmesi icap eden o insanlığın yakınında hissetmek imkânını buluyorum. Aloman olmasa, ben kendimi bu âlemde yabancı duyacağım. Evet, belki bu söy-

lediğim yüzsüzce bir şeydir, çünkü sınıfımı inkâr eder görünüyorum. Daha doğrusu, Mihail'i bir yana bırakalım, Aloman da olmasa dünya bana zindan olurdu.

Bu intibak edemeyiş, bu anlayışsızlık, bu hodbinlik, beni tek başıma bırakan bu insandan kaçarlık, biliyorum, benim için bir felâkettir. Çünkü benim kadar başka insanlara muhtaç kimse yoktur. Derbeder hayatım yüzünden, her an onların yardımlarına ihtiyacım var. Bir ailesi, bir mevkii olmıyan bir adamın, hemcinslerine ihtiyacı olmaması kabil değildir, meğer ki, kalpsiz bir hayvan olsun ve kendisini her türlü maddî mahrumiyetlerden masun kılacak bir ahlâk düşkünü bulunsun. Heyhat ki, ben böyle olmaktan uzağım! Alçakça düşündüğü veya insan cemiyetinin kabahati yüzünden bir köpek gibi ıztırap çektiğini gördüğüm zaman, onu seviyor ve ona acıyorum. O zaman ondan ne kalbimi, ne yardımımı esirgiyorum, muhabbetinde bulunuyorum. İnsanlara bundan daha usandırıcı bir tarzda bağlanmak mümkün mü?

Mihail'in ölümünden sonra, benim en iyi dostum olan Kosti Aloman, mizacımdaki bu tezatları farkediyor, fakat parti militanlarından çoğunun yaptığı gibi, yüzüme vurmaktan çekiniyordu. Ben de muamele ediş tarzındaki bu farkı, bu anlayışı, bana karşı beslediği muhabbetli dostluğu gördükçe, onu kendime göre sevmeye başladım. Bu, bir insandan seni ayıran şeylerin hepsini unutmak, onu olduğu gibi kabul etmek ve ruhunu onun ruhunda eritmektir. Bu, insanı ıslâh ederek maddî kurtuluşa doğru götürmenin tek yoludur.

Aloman'la ben, şahsiyetimizi muhafaza ederek, fakat birbirimize karşılıklı tavizlerde bulunarak anlaştık ve seviştik. Böylece, o benim "disiplinsizliğime", "serserilik ruhuma" göz yumdu, buna karşılık benden partinin haftalık gazetesinde çalışmamı istedi. Sosyalist teşkilâtının bütün diğer vazifelerinde *olduğu gibi*, bir açlık üc-

retile gazetenin ikinci yazarlığını yapacaktım.

Bu mecburî entellektüel iş, beni fena halde sıktı. Fakat, Kosti'nin istediği gibi vazife hissiyle değil, ona karşı duyduğum dostluk yüzünden bunu kabul ettim. Ve bunu kendisine söyledim.

Memnun olmadı:

— Doğru değil, Adriyen, senin Mihail'in seni dostluğun vazifeye üstün olduğuna inanmaya fena alıştırmış. Dostluğu, takdir ederim, bilirsin, ama dostluk hissi, kaprisli, mağrur, daima kendisine güzel ve kusursuz olduğunun tekrarlanmasını istiyen ihtiyar bir kız gibi vesveselidir. Bana kalırsa, dostluk, insanın içtimaî ilerlemedeki rolünü müdrik olan bir hayatı dolduramaz.

"Halbuki, diye kurnazca ilâve etti, her aydın adamın insan cemiyetinin tekâmülü tarihinde bir rol sahibi olması gerektiği şuurunda senin mahrum olduğunu düşünerek sana hakarette bulunmak istemiyorum. Eğer böyleyse, cemiyete karşı vazife duygusu bir Yani veya Yako için duyabileceğim dostluktan evvel gelmelidir...

— Ama Mihail'le sen, "Yani"ler, "Yako"lar değilsiniz! Siz benim için...

— Dur! Dur! Senin için ne olduğumuzu bana sonra söylersin! Şimdi sana mühim bir şeyi anlatmak istiyorum ve muhakemelerim hoşuna gitmeyince sözümü kesmeni ve beni ahmak yerine koymanı sevmiyorum! Daima suiistimal ettiğin bu oyalama tarzı, senin Yunanlı atalarının mükemmel soylarında mevcut olan faziletlerin en büyüğü değildir.' Hem dost olmamızı istiyorsan, Aristofanes'in zehrinden ziyade Sokrates'in asaletine gıpta etmeye çalış.

Haklı olduğunu anladım. İşime gelmiyen bir muhakemeyi daima baltalamaktan zevk alırdım.

— Al! dedi. Demek ki, sözümü bitirmeme müsaade

edeceksin. Zira elimde, dostluğa karşı ve vazife lehinde, kat'î bir delil var.

"Hoşuma gider diye, güzel bir dostluğun ruhumuzu vazifeden ziyade büyüleyebileceğini kabul edeyim. Fakat sorarım sana: *Dostluk "biricik* dost" dediğinin ihaneti veya ölümü ile sona erdiğine göre, başlıca desteğin yıkılmasından sonra, hayatının ne kıymeti kalır? Dört senedenberi senin de vaziyetin bu değil midir? Ve, bugün Mihailvarî dostluğunun yollarında ağıraksak seni takibe muvaffak olduğumu farzet, *güzel* bir *kadın*, herbirimize ayrı ayrı sadakat vaadedip ikimizi de sevmek suretile, ebediyen aramızı açtığı gün halin ne olur? Ben, otuz senelik içtimaî hayatımda, şu veya bu şekilde bir düzine kadar "güzel dostluk" gömdüm, gördüğün gibi hayattayım, çünkü en iyi dostum kendimim ve hergün kendimi daha çok inandırıyorum ki, ancak vazifenin yapılmasından doğan hoşnutluk hayatımı doldurabilir.

"Hislerini daha vazıh görmeye çalış. Mukadderatın sınıfına bağlı olmasa bile, onun kurtuluşuna yardım etmek gene vazifen olduğunu öğren, çünkü sen insanların *vicdanı* önünde bir vaziyet almış olmak iddiasındasın. Hem, tekrarlıyorum, vazifemizin yapılmasının bize verdiği saadeti bilmiyorsun. Dostluk, sıkıntılara, mağlûbiyetlere katlanamaz yıkılır. Vazife ise her şeye tahammül eder, ve insanlar sana karşı ne kadar haksızlık ederlerse, o nisbette vicdanın onların *karşısında* dikilerek vazifenden asla geri kalmamış olduğunu onlara hatırlatır. Muhabbet, sevgi, dostluk, inkâr olunabilir mücerret mefhumlardır. Yapılmış vazife, bir vâkıa, güneş gibi parlak bir hakikattir.

"Kendi vicdanına karşı vazifeni yap, Adriyen, hissî seraplar peşinde koştuğun zamanlardakinden daha mesut olduğunu göreceksin. Ben de ilk gençliğimde bu bakımdan günahlar işledim. Dostluğa, sanata, karımın sadakatine inandım ve en sonunda bütün ümitlerimi oğluma bağ-

ladım. Bugün, bütün bunlar bir mezarlıktan ibaret! Benim Mihail'ım olan kunduracı şair Nekoulutza sefalet içinde öldü. Viyolonselimi de gömdüm, çünkü yalnız boğazım için benden günde on saatlik mesaî istiyen halıcılıkla bir arada olamıyordu. Karım beni aldattı ve onu kovdum. Deli gibi sevdiğim oğluma gelince, ona verdiğim terbiyeye rağmen, sefil bir serseri oldu, çünkü anasının ruhuna sahipti.

"O zaman milletlerarası sosyalist teşkilâtının okyanusuna daldım. Berlin'de, Londra'da ve daha ziyade Paris'te yaşadım. Orada hayatı ve kendimi daha iyi tanımayı öğrendim. Oradan, maneviyatı olan adam için, hayatın tahribatına mukavemetin tek yolu, vazifesini yapmak ve insanlardan hiçbir şey beklememekten ibaret olduğu kanaatile döndüm.

"Bugün, akşamlarımı mahalle toplantılarında geçirdikten sonra, gece yarısı esaret arkadaşlarım olan bir avuç işçinin dimağlarına biraz ışık yaydıktan sonra, evime döndüğüm zaman, insanlara yapabileceğimiz tek iyiliğin bundan ibaret olduğunu biliyorum. Bir tecrübe et, kanaat getirirsin!"

Tecrübe ettim, fakat kanaat getirmedim.

O yaz, üç ay, öğleleri bir çorba ve akşamları da bir parça sucuk yiyerek, gazetemizin yazı işlerinde çalıştım.

Ah! Sosyalist propaagndasının yâverleri ellerimden yığınlarla geçti! Ah! "Esaret arkadaşlarım"ın sözde ihtilâlci saçmaları, vilâyetlerinin bir köşesinden gönderdikleri bitip tükenmek bilmez okunaksız palavra edebiyatı!

Hayır, hayır! Garp sosyalist matbuatının büyük gazeteleri belki işçi müşterilerine birinci sınıf bir zihnî gıda sunmaktadırlar, ama burada, partinin avukatları bile, adamı çileden çıkaracak bir üslûpla yazılmış saçmalarla yazı işlerini usandıran ahmaklardır. Zavallı meslek-

daşlarım Mrinesko ile Pujor, hazmedilir cinsten olmıyan makaleleri kesip biçerek yutulur halde getirmeye çalışıyorlar. Bense, bunları sepete atıyorum.

Zavallı işçi sınıfı! Sen daha iyi bir talihe lâyıktın!

. . . . . .

Aralık ayındayız, hava soğuk, sağanak halinde yağmur yağıyor. Gene içime bir hüzün doldu. Geçen hafta Akdeniz güneşine doğru her zamanki yoluma çıkmak istedim, fakat Aloman yakama yapıştı:

— Bu Akdeniz komedileri yeter artık! İşte altı senedir, Musa gibi insan artıkları, Sara gibi kokotlar, Klein gibi sevda tellâlları, Moldovan gibi dolandırıcılar ve Akdeniz'de kaynaşan bütün o serseri takımlarile en iyi zamanlarını körletiyorsun.

"Anlaşıldı, hoşuna gitmiyen bir entellektüel işi yapmak elinde değil. Sen böyle yaradılmışsın, ısrar etmiyorum.

"Fakat, Allah aşkına, bâri ömrünü böyle heba etmeye bir son ver! İşletilmesi gereken istidatların var. Senin işine yarayacak olan ne Mısır'ın, ne Suriye'nin, ne de müteredddi Yunanistan'ındır.

"Garbı tanımalısın! Büyük bir garp dili öğrenmelisin, daha fazlası elinden gelmezse bâri bir tanesini öğren. Ve madem ki mizacın Fransız kültürüne ve Fransa'da hüküm süren hürriyetlere uygundur, hemen bu akşam Paris'e hareket edeceksin!"

1913 kışının başlangıcına rastlayan o akşam, Paris'e hareket ettim.

S O N

En eski uygarlıkları koynunda beslemiş olan cömert Akdeniz'in güneşli ve büyüleyici kıyılarında âvare bir yaşamın şiiriyle dolu bu eser, Istrati'nin kitapları içinde en çok sevilmiş olanıdır denilse yeri var. Romanya'dan başlıyarak, İstanbul'a uğradıktan sonra, İskenderiye, Kahire, Beyrut ve Suriye'nin pitoresk havasında geçen türlü serüvenlerin uğultusu içinde insanlık sevgisi ile dolu eşsiz sayfalar... Burada raslantının karşısına çıkardığı yeni bir dostun yanında, Adriyen'i biraz daha tanıyacak ve seveceksiniz.

15 lira